భారతి

సచిత్ర మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

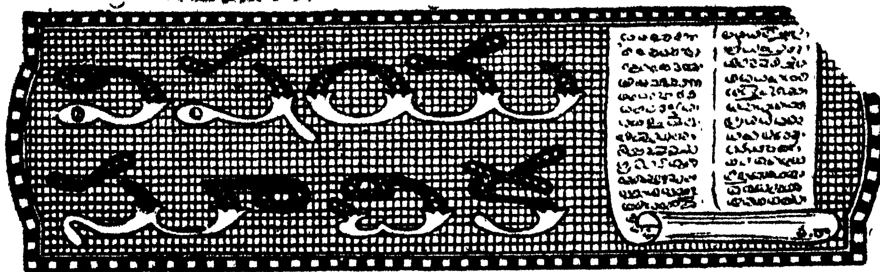
కా. నాగేశ్వరరావు

సంపుటము ౮: సంచిక ౧౦.

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము-మద్రాసు.

౧౯౩౧

Printed at the
ANDHRAPATRIKA PRESS,
G. T., Madras.

విషయ
సూచిక

చిత్రములు

త్రివర్ణ చిత్రములు—గాంధిమహాత్ముడు; రతీమన్మథులు.

సాధారణ చిత్రములు—గాంధిమహాత్ముని లండనుప్రయాణ చిత్రములు ౬; ఇతర చిత్రములును.

గాంధిమహాత్ముడు

చిత్రకారుని : శ్రీ ఎ. విశ్వనాథ్‌గారు, నెల్లూరు.

పిచ్చిబాబు

మున్నంగి లక్ష్మీనృసింహశర్మగారు

ఆ చూపుమఱుఁగునఁ దోఁచు నిస్పృహాలీల వనవల్చు పాప కన్పట్టునేమొ!
ఆచిఱునగవున నడఁగు ప్రేమరసంబుఁ గనుపుకుంజీన తల్లి కనుచునేమొ!
ఆమాటఁ బొల్చు సత్యార్థసంగతిఁ దన్ను మఱచు దిగంబరి మెఱుఁగునేమొ!
ఆగుండెలోని విశ్వాత్మకయోగసంపత్తి నంతర్యామి పలుకునేమొ!

ఆవెడఁగువేసమునఁ గల యాత్మముక్తిఁ - దేఁటపడఁ జెప్ప సన్న్యాసి తెలియునేమొ!
అజ్ఞునకు నాకుఁ దెలియ శక్యంబె? నీకు-హృదయపూర్వక మన్నమస్కృతి మహాత్మ!

* * * * * * * *

"స్మట్సు మున్నుగ బలసంపన్నులం దాఁకి చొక్కించె నట్టి ఈబక్క-జెట్టి
భారతీయులకు ముప్పదిమూఁడుకోట్లకుఁ బ్రభువయ్యె నట్టి ఈసబర్మతి ఫకీరు
ఢిల్లి దొరలతఁ దల్లడిలఁజేసి తుదిసంధి కొప్పించె నట్టి యీయుప్పుదొంగ
దశదిశలం దవతార మూర్తిఖ్యాతి వెలసినాఁడట్టి ఈవెఱ్ఱిజోగి!
దేశమోక్షణము సాధింపవచ్చిన రాయబారట్టి ఈమురవాడ ఖైది

బడలి సడలిన యీశల్యపంజరమున - నేమహాశక్తియో గల దింత నిక్క-"
మనుచు నిం గాంచి విస్మయ మందుచున్న - ఆంగ్లలోకము పుణ్యమే మన మహాత్మ!

బుద్ధోపదేశము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ రాజా విక్రమదేవవర్మ మహారాజులుంగారు

శిష్యవితతియుక్తుఁడు శాక్యసింహస్వామి
యేఁగ శ్రావస్తిపురి కటఁ గృష్ణ యనెడి
వనిత నిజసుత మృతకళేబరముఁ గొనుచు
నతనిదరిఁ జేరి యిట్లనె: "ననఘ! యొక్క
పక్షికై వగచిన కృపావనధి వీవు
నాకు వీఁ డేకపుత్త్రుండు నవమనోజ
రూపుఁ డిప్పుడె మృతినొందెఁ బాపఁడైన
వీని బ్రతికించి నా కిచ్చి నేను బొందు
నధికదుఃఖంబుఁ బాపు మహానుభావ!"

అన నతం డాపడఁతి బేలతన మెఱింగి
యిట్టు లనె: "సాధ్వి! మృతి లేని యింటినుండి
పిడికెఁ డావాలు గొనిరమ్ము వేగ దాన
నేను బ్రతికింతు నీప్రియసూను నిపుడ."

అనఁగ విని యామె యాపురం బంతఁ దిరిగి
చావు లేని యింటిని గనఁజాల కపుడు
వ్యర్థయత్నయై వచ్చి బుద్ధాంఘ్రులకును
మ్రొక్క నతఁ డనె: "సమ్మరో! పురమునందుఁ
జావు లేని యింటిని గనఁజాల కీవు
వచ్చితివిగద తెలియుము ప్రాణితతికిఁ
జావు దప్పక కలుగును సత్య మిద్ది
దానిఁ దప్పింప నెవ్వారితరము గాదు
కాన వృథయగు దుఃఖంబు మాని మనుము"
అనఁగ నామెకు విజ్ఞాన మంకురింప
జినుని శిష్యయై చిత్తశాంతిని గడించె.

చెన్నపట్టణము, అక్టోబరు ౧౯౩౧

సంపుటము ౮   ప్రజోత్పత్తి సంవత్సరము ఆశ్వయుజమాసము   సంఖ్య ౧౦

ప్రభాతస్తవము

జి. జాషువగారు

కుంకుమపంకముం బలుముకొన్నవి తూరుపుఁగొండనెత్తముల్,
పంకజబాంధవుం డరుణపాదముల న్నిగిడించె మింట, నే
కాంతుఁడు చిన్నవోయి, చరమాచలసానుతటంబు లెక్కి, మై
జింతయుఁ దాను గడ్డి గఱచెన్, బెనుచీఁకటు లార్చెఁ గాకులై.

* * * *

విత్తనంబున మహావృక్షంబు నిమిడించి, చిత్రించి, గారడీ చేయువాఁడ!
కడుపులో శిశువును గల్పించి, పదినెలల్ మోయించి, యూపిరిఁబోయువాఁడ!
పొటమరింపక ముందె పుష్పసంతతులకు వింతగా రంగులు వేయువాఁడ!
సద్భక్తవరులకు సాక్షాత్కరించియు, నున్నచో టెఱిఁగింప కున్నవాఁడ!
చెలువ మొప్పఁ బుడమి సృష్టించి నా కిచ్చి-అనుభవింపు మనుచు నాన తిచ్చి
నిలువ నీడ లేక నిల్చిన కలవాఁడ!-కడుపు నిండ నన్నుఁ గన్నవాఁడ!

నాకుం దోడయి నిద్ర మేలుకొని యుంట న్నీదు కన్గోనలన్
రేకెత్తెన్ జిగురాకువన్నె లవి, నిండెం బూర్వదిగ్భిత్తులన్
నీ కేకానుక లీసమర్థుఁ డగు నీ నిర్భాగ్యుఁ డీదేహము
న్నీ కిత్తున్ దల వాల్చి పొమ్మెలమిఁ దండ్రీ! నామనశ్శయ్యలన్.

గాలికిఁ దూఁగియాడు గిజిగాని కులాయముఁ జూపి నాకు నీ
పోలిక లాత్మలోఁ గరఁగిపోసితి, ధన్యుఁడ నైతిఁ, గొండలం
దేలిన మబ్బులోన నెలుఁ గెత్తి శరీరము పుల్కరింప, రా
గాలపనం బొనర్చితివి, యర్థము గా దది యేమి యీశ్వరా!

కరమున నీవు సున్నితముగాఁ జికిలీ లొనరించి, పుష్పవ
ల్లరుల నలంకరించుచు, దళంబులు మోడిచి, వాడి వత్తులై
తొరగిన వృద్ధపుష్పముల దుఃస్థితికిన్ గరుణించి, యశ్రువుల్
గురియుదె? యట్టి నీకనులలోనఁ జెమర్చు నజాండ భాండముల్.

అలసట లేక హోరుమని యార్చుచుఁ బారెడు నమ్మహానదిన్
గులుకు తరంగమాలికలకుం గిలిగింతలు పెట్టి, ఫేనపం
క్తుల నటనావిలాసములకుం దల యూఁచుచు, నేను మ్రొక్కినన్
గిలకిల నవ్వి, నన్నుఁ దిలకింపని కారణ మేమి యీశ్వరా!

నన్నుఁబోలు కోటిసరుల మ్రొత్తికనుండి- వెలువరింప శక్తి గలిగియుండి
నన్ను విడువలేక కన్ను మూయ వదేల?-యెట్లు దీర్చుకొందు నీఋణంబు?

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు

గీర్వాణాలంకారశాస్త్రమునఁ గాలానుసారముగ నొక్కొక్కపుడు కొన్నికొన్ని కావ్యాంగములకుఁ బ్రాధాన్యము కలుగుచు వచ్చెడిది. అందుఁ బ్రాచీనుఁడగు భామహాచార్యులును, దదనుసారులగు నుద్భటరుద్రటులును నలంకారములకే ప్రాముఖ్యము నొసంగియున్నారు. అట్లే ధ్వనివాద మానందవర్ధనునితోఁ బ్రారంభమైనది. కుంతకుఁడు వక్రోక్తిని, మహిమభట్టనుమానమును ప్రధానములని నిర్వచించియున్నారు. ఇందు వక్రోక్తిజీవితకారుని (కుంతకుని) మహిమభట్టునుమాత్రము మఱెవ్వరు ననుసరింపలేదు. తక్కినవారి ననుసరించినవారుమాత్రము కొలఁదిగనో యెక్కువగనో యున్నారు.

ఈమీఁద చెప్పఁబడినవారు స్వతంత్రమార్గముల నవలంబించినరీతినే పదునొకండవ శతాబ్దమునందలి క్షేమేంద్రుఁడను కాశ్మీరదేశ పండితుఁడుకూడ 'ఔచిత్య' మను నొక క్రొత్తదారిని తీసెను. ఆమార్గముకూడ సమంజసమై యుక్తియుక్తమై సర్వపండితాదరణీయమై యున్నది.

కావ్యమున జీవితభూతమగు రసమును, దదుత్కర్షత నాపాదించు గుణాలంకారాదికములు నెన్ని యున్నను, ఔచిత్యము లేనివో నవి నిష్ఫలము లనియు, ననఁగా నవి యుండియు లేనివానిలోనే లెక్కయనియుఁ, గవులు బాగుగ నాలోచించి యౌచిత్యదూరములుకాని వర్ణనములనే యొనర్పవలెననియు క్షేమేంద్రుని యభిప్రాయము. దేని కెయ్యది తగియుండునో యట్లు జతగూర్చుటయే యౌచిత్య మని

"ఉచితం ప్రాహు రాచార్యాః
సదృశం కిల యస్య యత్,
ఉచితస్య హి యో భావ
స్తదౌచిత్యం ప్రచక్షతే."

అను నతని లక్షణమువలననే తెలియుచున్నది. దేని కెయ్యది యనుగుణముగ నుండునో యారీతి వర్ణింపక తగనిరీతిని నిబంధించిన కవి హాస్యాస్పదుఁడుకాక మ తేమగును? ఈవిషయమునే కవి దృష్టాంతపూర్వకముగ నిట్లు చెప్పినాఁడు—

"*చ. మెడ మొలనూలునుం గటిని
మేలిమిహారమునుం, గరంబులన్
గడియము బాజబందు పద
కంజమునన్ ఘటియింప, నమ్రుపై
వడిగొను శౌర్యమున్ రిపుని
పైఁ గరుణన్ బ్రకటింప—హాస్యమౌఁ
గడఁగి యలంకృతుల్, గుణము
కల్లలె, యౌచితి లేక యున్నచోన్."

* క్షేమేంద్రుని పద్యమునకు నా యాంధ్రానువాదము.—బు. వేం. ర.

కొందఱు కవు లిట్టి సర్వోత్కృష్టమును, ముఖ్యమును నగు నౌచిత్యమును బాటింపక పోయిరి. అట్టివారి పద్యములతోఁగూడ నాయ నౌచిత్యముం జూపించి క్షేమేంద్రుఁ డట్టియెడ నెట్లు సరిచేయవలెనో సోదాహరణముగఁ దన యౌచిత్యవిచారచర్చయందు నిరూపించి యున్నాఁడు.

కాఁగా నౌచిత్య మనఁగాఁ దెలిసిన విషయ మేమన-తగినరీతినేగాని తగనిరీతిని వర్ణింపకుం డుట-అని. దీని నంగీకరింపనివారు సామాన్య ముగ నుండరనియే చెప్పవలెను. కాన నెపుడు కావ్యరచన మారంభమైయుండెనో యంతటి నుండియు నీయౌచితి కావశ్యకత యుండనే యున్నది. కాని "ఔచిత్య ముండవలె" నని చెప్పినవారు తక్కువ. అట్లు చెప్పనిమాత్ర మున వా రౌచిత్యమును బాటింపలేదని చెప్పుట సమంజసము కానేఱదు. అట్లయినచో రామా యణాదిమహాగ్రంథము లౌచిత్యవిరహితము లని చెప్పవలసివచ్చును. అట్లు చెప్పుట సరి కాదుకదా ?

ఇంచుమించుగ సాహిత్యశాస్త్రమునం దలి విషయములకు భిక్షపెట్టి మార్గదర్శకుఁ డైనవాఁ డొక్క యానందవర్ధనాచార్యు లని చెప్పవచ్చును. అతఁ డితరులు చెప్పని ధ్వనిమార్గమును నిరూపించుటయే గాక, అతని తరువాతివారు నూతనమార్గములు నిరూపించుట కెంతయు సాయపడినాఁడు. కుంతకుఁడు ముఖ్యముగఁ దీసికొనిన వక్రోక్తికి భామహుని తర్వాత దారిచూపి, దానిని బోషించి కుంతకుని కొక్కఁ డుపచరించిన దీయానందవర్ధనుఁడే కాని వేఱొకఁడు కాఁడు. మఱియు నౌచిత్యము ముఖ్యముగఁ బాటింపఁబడవలె నని దానికిఁ బ్రాధాన్య మొసఁగి క్షేమేంద్రునికి దారిచూపినదియు నీయానందవర్ధనుఁడే. ఇంతకంటెఁ బ్రాచీను లౌచిత్యవిషయమున నేమియుఁ జెప్పియుండ లేదు. అతఁడు

" అనౌచిత్యా దృతే నాన్య ద్రసభంగస్య కారణమ్,
ప్రసిద్ధౌచిత్యబంధస్తు రస స్యోపనిష త్పరా."

అని కావ్యజీవితమగు రసము నౌచిత్యమే పోషింపవలెనని నుడివియున్నాఁడు. విభావభావాద్యౌచిత్యమును నిరూపించినపిదప నతఁడు చెప్పిన

" ఇతి వాక్యార్థవివేకో యోఽయం
చేతశ్చమత్కృతివిషయీ,
సూరిభి రనుసృతసారై
రస్మదుపజ్ఞో న విస్మార్యః."

అనుశ్లోకముంబట్టి యౌచిత్యము పాటింపఁబడ వలెనని చెప్పినవాఁ డాతఁడేయని స్పష్ట మగుచున్నది.

ఆనందవర్ధనుని యీయాశయము నంగీకరించి యతని తర్వాతివారును, క్షేమేంద్రుని కంటెఁ బ్రాచీనులు నగు కొందఱౌచిత్య ప్రాశస్త్యము ని ట్లుగ్గడించిరి. అందు ధ్వని కారుని ప్రతిస్పర్ధియగు మహిమభట్టుగ్రంథ మునుమాత్రమే యిట నుట్టంకింతును.

" అనౌచిత్యబంధోఽపి పరం రసభంగకారణం కవయో వదన్తి, య త్సఏవాహ – 'అనౌచిత్యాదృతే నాన్య ద్రసభంగస్య కారణమ్.......' ఇతి."

క్షేమేంద్రుని తర్వాతివారు కూడ నీ యౌచిత్యము నంగీకరించిరి. ఇందులకు జగన్నాథపండితుఁడు మొదలగువారి గ్రంథములు దృష్టాంతములు.

పై కారణములను బట్టి క్షేమేంద్రునికంటెఁ బ్రాచీనకాలముననుండే యౌచిత్యతత్త్వము నిరూపింపఁబడినదికాని క్రొత్తగా క్షేమేంద్రుఁడు చెప్పలేదని తేలుచున్నది.

మఱియు నలంకారశాస్త్రమునందలి అలంకారమార్గము, రీతిమార్గము, రసమార్గము, ధ్వనిమార్గము మొదలగువానివలె నౌచిత్యమును నూతనమగు మార్గాంతరముగఁ దీసికొనుట కవకాశము తక్కువ. అలంకారప్రాధాన్యవాదులు రసము నప్రధానముగాఁ జెప్పుదురు. రసవాదు లలంకారముల నట్లే చెప్పుచుందురు. కాని యందఱును గూడ నౌచిత్యము నంగీకరింపక తప్పదు. ఔచిత్య మున్నమీఁదనే తక్కినవి శోభించును. లేనిచో నిష్ఫలము లగునని యిదివఱకే చెప్పఁబడినది. వ్యాపకమగు నౌచిత్యమును బ్రాస్వీకరించి వ్యాప్యముగా నొనర్చి యది నూతనమార్గమని దానికి వేసము వేయుట యంతటియుచితమైనది కాదు.

పదుగురుకవు లౌచితి నతిక్రమించి తమ యిచ్చకు వచ్చినట్లు కవితను సాగించుట చూచి యట్టివాని నన్నిటి నొకచోఁ జేర్చి యందలి యనౌచిత్యమును, నట మార్చవలసిన రీతిని నిరూపింప క్షేమేంద్రుఁ డౌచిత్య విచారచర్చను వ్రాసెనని చెప్పనగును. కాని యౌచిత్యమును దానే కనిపెట్టితినని చెప్పుకొనుట యతని యుద్దేశ్యము కానట్లు తోఁచుచున్నది. కావుననే కావ్యమున రసమే ముఖ్యమని యాతఁడు నంగీకరించుచున్నాఁడు.

"అలంకారాస్త్వలంకారాః
గుణా ఏవ గుణాః స్మృతాః,
ఔచిత్యం రససిద్ధస్య
స్థిరం కావ్యస్య జీవితమ్."

ఔచిత్యములేనియెడ రసభంగ మగును గావున రసపరిపోషకమగు నౌచిత్యమున జీవితత్వవ్యవహార మౌపచారికమని యెఱుంగవలెను. కాని యదియే జీవితమనిమాత్రము కర్తృహృదయము కాదు.

మఱియు నొక్కయెడల నౌచిత్యము లేక యనౌచిత్యమే యున్నను బాధకము కాఁజాలదని కొందఱిచేఁ జెప్పఁబడినది. అట్లనౌచిత్యమే యట నున్నను, అట్టిది యుత్తమ మగు కావ్యముగనే పరిగణింపఁబడుచున్నది. ఔచిత్యమే కావ్యజీవితమని యంగీకరించినచోఁ బ్రకృతాంశము సరిపడఁగలదా?

ఎంతటి యనౌచిత్యమును నిబంధించిన రసభంగము తటస్థింపదో యంతటి యనౌచిత్యమును నిబంధింపవచ్చును. కాఁగా నౌచిత్యముకంటె రసమే ముఖ్యమని తేలినది. ఇందులకుఁ బ్రమాణముం గనుఁడు:

"యావతా త్వనౌచిత్యేన రసస్య పుష్టిస్తావత్తున వార్యతే,రసప్రతికూలస్త్వేన తస్య నిషేధ్యత్వాత్ అతఏవ

బ్రహ్మన్! అధ్యయనస్య నైష సమయ

స్తూష్ణీం బహిః స్థీయతాం,

స్వల్పం జల్ప బృహస్పతే! జడమతే!

నైషా సభా వజ్రిణః ;

వీణాం సంహర నారద! స్తుతికథా

లాపై రలం తుంబురో!

సీతారల్లకభల్లభగ్నహృదయః

స్వస్థో న లంకేశ్వరః.

ఇతి కస్యచి న్నాటకస్య పద్యే విప్రలంభశ్శృంగారాంగీభూతవీరరసాక్షేపకపర మైశ్వర్య పరిపోషకతయా స్థితదౌవారికవచనస్య బ్రహ్మాద్యధిక్షేపపర స్యానౌచిత్యం నదోషః."

—రసగంగాధరః, పృష్ఠమ్ 33.

ఈమీఁది జగన్నాథపండితుని గ్రంథమును బట్టి యనౌచిత్యము బాధకము కాకపోవుటయేగాక రసపుష్టికి సాధక మగుచున్నదనికూడఁ దెలియుచున్నది. మీఁదిపద్యమున రావణుని దౌవారికుఁడు సీతావిరహమున స్వస్థచిత్తుఁడుకాని రావణునికి అధ్యయనాదికమునకును, స్తోత్రములు వినుటకు నిది యదను కాదు ; కావున నూఱకయుండవలెనని యతని యూడిగకాండ్రుగా నున్న బ్రహ్మాదిదేవతలను మందలించుచున్నాఁడు. ఇందు ద్వారపాలకుఁడు బ్రహ్మాదిదేవతలను నిరసనవాక్యములచే మందలించుట యెంతయు ననుచితము. కాని బ్రహ్మాదిదేవతలుసైతము రావణుని సేవించుచు నతని యనుగ్రహము నాకాంక్షించుచున్నారనుటలోను, తన్మూలమగు రావణుని వీరములోను, ఈయనౌచిత్యము మిగుల నుపకరించుటచే దీనిని జెప్పుట దోషావహము కాదు. మఱియు రసమును బోషించును. కాన ననౌచిత్య మొకయెడ బాధకము కాకపోవుటయే గాక గుణము కావచ్చును. కావుననే హాస్యరసమున ననౌచిత్యము గుణ మగుచున్నది. ఈరీతినే యస్థానభూషణవిన్యాసరూప మగు విభ్రమము దూష్యముకాక గుణమే యగుచున్నది. ఆలంకారికు లందఱును విభ్రమము నంగీకరించియున్నారు. అస్థానభూషణవిన్యాసమనౌచిత్యాధాయకమే యనుచో నీవిభ్రమము నిర్విషయకము కాఁగలదు. విభ్రమలక్షణములఁ గనుఁడు.—

"వివిధానా మర్థానాం

వాగంగాహార్యసత్త్వయుక్తానామ్,

మదరాగహర్ష జనితో

వ్యత్యాసో విభ్రమో నామ."

—నాట్యశాస్త్రమ్, అధ్యా ౨౪. శ్లో: ౧౭.

"వాగంగసత్త్వాభినయ

భూషాస్థానవిపర్యయః,

త్వరయా కల్పితో ఒభీష్ట

దర్శనే యస్స విభ్రమః."

—భావప్రకాశనమ్, అ ౧. పృష్ఠమ్ ౯.

"విభ్రమ స్త్వరయా కాలే

భూషాస్థానవిపర్యయః."

—ప్రతాపరుద్రీయమ్, రసప్రకరణమ్.

"త్వరయా హర్ష రాగాదే

ర్దయితాగమనాదిషు,

అస్థానే భూషణాదీనాం

విన్యాసో విభ్రమో మతః."

—సాహిత్యదర్పణః, తృతీయఃపరిచ్ఛేదః.

"రాగాదినా విపర్యాసః

క్రియాణా మథ విభ్రమః"

......హస్తే నాదాతవ్యే పాదే నాదానం, కటి యోగ్యస్య కంఠే నివేశన మిత్యాదిక శ్చేష్టావిపర్యాసో విభ్రమః......

—నాట్యదర్పణమ్, ౪ వివేకః. పృ ౧౦౫.

"విభ్రమ స్త్వరయా కాలే భూషాస్థానవిపర్యయః."

—దశరూపకమ్, ద్వితీయః ప్రకాశః.

కావున విభ్రమవిషయమునమాత్ర మనౌచిత్యమును బరిగణింపరాదు. అట్లు విపర్యయమే యుచిత మగును. ఉదాహరణమును గనుఁడు-

"యశ్చాప్సరోవిభ్రమమండనానాం
సంపాదయిత్రీం శిఖరై ర్బిభర్తి,
బలాహకచ్ఛేదవిభక్తరాగా
మకాలసంధ్యామివ ధాతుమత్తామ్."

—కుమారసంభవమ్, ౧ సర్గః.

ఇచట నాకాశము నంటుచున్న హిమవంతుని శిఖరములందుఁ గల గైరికాదిధాతువులు సంజకెంజాయ నొప్పుటచే సాయంకాల మైనదని భ్రాంతిఁ గొని యప్సరసలు తొందరగా నలంకరించుకొనుచుండుటచే నాయలంకారములు తారుమా రగుచున్నవని భావార్థము. అనుకొననియంతటి వేగముగ సాయంకాల మగుటచే-ఇంక నలంకరించుకొనుటకుఁ జాల వ్యవధి యున్నదని యుపేక్షాభావమును వహించిన యచ్చరలు, తొందరపడుటచే నలంకారములు తారుమారుచేసికొనుట యెంతయు సహజము. ఇట్టియెడ నామారు పెంతయు నుచితముగ నున్నది.

ఇట్టి విభ్రమము క్షేమేంద్రుని మతాను సారముగ నెంతయు ననుచితమని కొందఱు భ్రాంతిగొని "యశ్చాప్సరోవిభ్రమ" అనుశ్లోకమునందలి విభ్రమపదమునకు విలాసమని యర్థము నెంచి యచ్చరమచ్చెకంటులు విలాసముకొఱకైన యలంకారములు ధరించుచున్నారని చెప్పవచ్చును. కాని విలాసార్థము లగు మండనములను ధరించుకొనుట యెల్లపుడును పొసంగవచ్చును. గైరికాదిధాతువుల చాయఁ గని సంజ యైనదని భ్రమసియే ధరింప నక్కఱలేదు. కాన నిచటి విభ్రమపదమునకు విలాసమనియే యర్థము చెప్పు నెడల "సంపాదయిత్రీం, అకాలసంధ్యామివ, ధాతుమత్తామ్," అనుపదములు నిష్ప్రయోజనములు కాఁగా రసభంగము కలుగవచ్చును. కావున విభ్రమపదమున కలంకారశాస్త్రప్రసిద్ధవిభ్రమపదార్థమే యర్థమని గ్రహించి యౌచితి నాపాదించుటయే యెంతయు సముచితము. కావున రసభంజకమగు ననౌచిత్య మనౌచిత్య మనియు, రసపరిపోషకమును, రసబాధకము గానిదియు నగు ననౌచిత్య మనౌచిత్యము కాదనియుఁ దేలిన సారాంశము. సామాన్యముగ నౌచిత్యమును బాటింపవలె ననుట అందఱి యభిప్రాయ మనుటలో బాధకము లేదు.

ఔచిత్యము క్షేమేంద్రునికంటెఁ బ్రాచీన మగు కాలముననే చర్చకు వచ్చినను క్షేమేంద్రుఁడే దానిని విశదముగ విమర్శించి యుదాహరణములను మిక్కిలి కుశాగ్రమగు బుద్ధితోఁ బర్యాలోచించి దాని కుచితమగు స్థానము నొసంగెను. రసజ్ఞు లాతనియెడ మిక్కిలి కృతజ్ఞతను జూపవలసియున్నది.

౨

నేటి కది సత్యమగుచు ఘనీభవించె-నవ్యయౌవన ప్రణయసన్నాహవేళ
భావములుపూయ మన్మనఃఫలకమందు-నెన్నడో నేను చిత్రించుకొన్న ప్రతిమ.

నీ కమనీయ రూప మెద నిల్పి జపించిన యిన్నినాళ్లు నీ
లోకములెల్ల జీకటులలో బడిపోయెను, నేడు నీదు లీ
లాకరుణావలోకనములన్ జగమెల్ల జిగిర్చె ప్రేయసీ
నీకనుపాపల న్మెలగు నీడలె నాకు, జగంబు లారయన్.

నాచెలి, నాడు నందనవనంబున దివ్యసుమాళిసౌరభ
శ్రీ చెలువార నంగుళుల జిక్కడలించుచు నీవు నిల్వ, నే
నీచెవి జేరి నీకురుల నీడల మంతనమాడుజాడ లే
యీ చిగురాకు పూబొదరుటీరమినీడల నిల్వ దోచెడున్.

నీచిరునవ్వుమొగ్గ లవనీస్థలిపై వికసించెనేమొ నా
బూచిన దీకుజాళి ప్రతిపుష్పరసోదయలీల, లోననా
లోచన లేచి లోజవుల లోతులు, పాతులు పెల్లగించి యే
నో చిరకాలవిస్మృత శుభోద్యమలీలల ద్రవ్వియెత్తెడిన్.

కోయిలపాటతో నెచటికో చనుచున్నది నాదప్రాణ మీ
వాయుతరంగ డోలికలపైబడి లోకముదన్ని భావమై
హాయసవాహినీతటవిహారవిలోలత జొక్కిచొక్కి యీ
పోయిన పోకగా నెగిరిపోయెదు హాయి గరంగె లోకముల్.

నీయానందము పూవులై చిగురులై నిర్వేల సమ్మోహన
శ్రీనై యేలె లతాంగి, పుష్పమయపూ సింహాసనం బిందు నీ
కై యేర్పడ్డది; కొల్వుదీరు మిట, నీకర్పించుచున్నాడ రా
జ్ఞీ, యీనాప్రణయైకజీవితము, న న్నేలందగున్ నీ వికన్.

శ్రీయుత బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుగారికి విజ్ఞప్తి

తురగా వేంకటరామయ్యాగారు (కవితాసమితి).

ఆంధ్రదేశమునందు గల విజ్ఞానులయం దొకరగు శ్రీయుత బుఱ్ఱా శేషగిరిరావు గారు ఆంధ్ర గ్రంథాలయసభకు నగ్రాసనాధిపత్యము వహించుటయు, నాటి మహోపన్యాసమునందు నవీనకవితను, ఆతరగతిని ప్రోత్సహించు భారతిని మందలించుటయు జరిగినది. అయ్యది శుభావహము.

సత్యాన్వేషణము కొరకు వీరు నిష్పక్షపాత బుద్ధితో నిట్టిపనికి బూనినచో వీరి వాక్యములు నవీన కవులు తలదాల్చదగియుండును. ఏలన, విద్యావయస్సంపన్నులును, "ఆంధ్రభారతీతీర్థ"మను సంస్థను దలంచినవారు నగుటంజేసియును, ప్రాచ్యప్రతీచీ విజ్ఞానముల నెఱుంగగోరువారు నగుటంజేసియును.

'నవకవి' యనగ నెటువంటివాడో వీరు నిర్ణయించిన విధానము ప్రప్రథమమున విమర్శనీయము.

"పూర్వఛందస్సును కాదని తా నేర్పరచుకొన్న ఛందోనియమమునైనను సరిగా పాటింపనేరక భావను భావములను విశదపరుచుటకు గాక దాచిపెట్టి గ్రహణ వీథికి రాకుండజేసి అంతయును అనవసరమగు విచార సాగరములో ముంచువాడు నవకవి."

"అపశబ్దభయం నాస్తి అస్పళాచార్య సన్నిధౌ" అన్నట్లు, దేశమునం దొకవిధమైన పేరు నార్జించిన విద్వాంసు లేవిధముగ మాటలాడినను చెల్లునని ధైర్యమైన కావలెను, ఉపన్యాసకులకు నవీనకావ్యములు దృష్టిపథమున బడనిదైన కావలెను. ఏమాత్రమైనను వీరికి నవీన వాఙ్మయముతో బరిచయ మున్నచో నీ న వీ న యు గ మున నొ క రై న త మ భా వ ముల నుచితభాషలో వ్యక్తీకరించిన వారు పొడగట్టక పోదురా? అటుల పొడగట్టియుండిన నవకవి యనగ నిట్టివాడని ఒక్కొక్కర దెబ్బతో నిర్ణయింపగలరా యని సందియము వొడముచున్నది. వీరి మతమున గవిత యనగ నేదియో నిర్ణయించియు, ఛందోనియమముల పుట్టుకను ప్రయోజనమును బర్యాలోచించియు, నాంధ్రచ్ఛందో నిర్ణేతల పద్ధతుల నతిక్రమించినందువలన కావ్య ప్రయోజన మేరీతిని భంగమైనదో వివరించియు, నెచట భావార్థములకు విరోధము కలిగినదో హేతుపురస్సరముగ వివరించియు జెప్పినచో వీరి యుపదేశము వంద్యలి సత్యాసత్యములను బరిశీలించుకొని నవకవులైనను, పత్రికలైనను, లోకమైనను అనుసరించునుగాని వీథిబడిపంతులువలె ఈపైఘునుండి యాపైఘునకు బహుమతు లిచ్చినచో శిక్షావిధానమునకు వ్యతిరేకఫలము గలుగును.

"ఆంగ్లమునందలి లిరిక్కుపద్ధతి ననుకరింపబోయి దానితో ఠాగోరుమహాకవి రచనల యందలి వ్యంగ్యతను జోడిచేయబోయి మన నవకవులు శృంగార రచనల గావించి భావకవిత్వమని క్రొత్త నామకరణము జేసినారు. ఇది శృంగారమో, శృంగారాభాసమో, శృంగారవికారవికారమో, విప్రలబ్ధమో, శృంగారేతర కరుణమో లాక్షణికులే నిర్ణయింపజాలరు."

నవకవి యనగ నిట్టివాడని నిర్ణయించిన వారికి ఇందులకుమాత్రము లాక్షణికు లెందులకు గావలయునో? అలంకారతత్త్వము గాని, కవితాతత్త్వముగాని వీరికి బోధపడదా? ప్రాచ్యపాశ్చాత్య వాఙ్మయ విహారధీరులగు పంతులుగారే రసస్వరూపనిర్ణయ మొనరించి, తదాభాసము నవకవిత యని స్పష్టీకరించి నవీన యుగమునందు దమ స్థానమును నిర్మించుకొన ప్రార్థితులు.

ఏదారియు నిర్ణయింపక, ఇది వికారము, అది నిరాకారము నని యుద్రేకకంపితులై చెప్పినచో నవీన యుగమునకు వీరి సందేశమువలన నేమి ప్రయోజనమ ముండును? యువకులకు వీరు గురుప్రాయు లెట్లగుదురు?

తిరిపుఁ లాంఛనమునసే కాదు, ఆస్థాయి గలవే ఆంధ్రదేశమున నెన్నియోవందల యేండ్లనుండియుపారంపర్యముగ దంబురాశ్రుతితో బాడుకొను గేయములు లేవా? ఠాగోరుమహాకవి సంప్రదాయమే కాదు భక్తిపరము లైనవియు, వ్యంగ్యప్రధానము లైనవియు నగు వైష్ణవ సంప్రదాయ సంబంధము లగు గేయములు లేవా? స్వజాతీయములగు నాగేయములను పంతులుగారు వినినచో నవీనకవుల గేయములును, వ్యంగ్యతయు జాతీయతను చంపుట లేదనియును, వానినుండి క్రమాభివృద్ధి నందుచున్నవనియు గ్రహింపగల్గుదురు.

అట్లు గాక నవీనరచనములు విదేశీయ విజాతీయ సంప్రదాయముల ననుసరించుచున్న వనెడి దృష్టితోనే చదివి, వానితో వ్యతిరేక మగుటచే నవీనకవులు ప్రయత్నపడి విఫలులైనారని వచించుట విరుద్ధము.

అదియునుగాక యుగధర్మము ననుసరించి యుక్తమార్గములుగల విజాతీయ సంప్రదాయముల ననుసరించుటయు కొందరు కృతకృత్యులగుటయు, కొందఱు కాలేకపోవుటయు పరివర్తనమునకు సాధనచేయు నేదేశమందైనను ఏకళలకైనను ఏశాస్త్రములకైనను సహజము. పైవిషయములందు దమ ప్రత్యక్షానుభవములను వెల్లడింపలేకపోయినను వీరు చూచిన శ్లోకటి మాత్రము నిజమనిచెప్పిరి. “పిచ్చివానిరాతికి గురియైనట్లు” వీరిదృష్టిపథమున నున్న యువతీమణు లెవరో “పరాకున వీథి గుమ్మములో నిలబడుటచే” నవకవుల పద్యాలకు గురియైనారట. నిజముగ నట్టిదృశ్యములును, పద్యములును నవకవులలో నున్నవని వాని నూతగొని భారతిని, నవీనకవుల నందరిని నిందించుట కంటె నట్టి కావ్యములను క్రీడాభిరామమును, వీథినాటకమును నేతరగతిలో వీరు చేర్పదలంతురో ఆతరగతిలో జేర్చి విమర్శించుట సమంజసము కదా!

“ప్రాబంధికశృంగారకవులు చూపిన తేజముకాని, వైవిధ్యము గాని, చిత్రకళ గాని, రసభావభాషా నాగరికత గాని, గేయలాలిత్యము గాని, కళారహస్య పాండితి గాని, తుదకు మానసతత్త్వవివేచన గాని సరిగా కనుపడవు.”

ఈపదప్రయోగము బహుధాటీగా నున్నది కాని వీరి యూహామాత్రము సరస్వతీదేవికైన దురవగాహము; ప్రాబంధికయుగములో అలసానిపెద్దన మొదలు ముద్దుపళనివరకు వీరి హృదయమునకు, వీరి చిత్తవృత్తికి నచ్చిన రీతిని తేజము, చిత్రకళ, కళారహస్యపాండిత్యము రసభావభాషా నాగరికతలు, మానసతత్త్వ వివేచనము గాన్పించినపుడు ఇందులో నొకగుణమైనా అప్పారావు నాటిమొదలు వీరియుపన్యాసము నాటివరకూ గల కవుల గ్రంథములందు గన్పించలేదా? ఈకాలపు కవుల గ్రంథమేదియు వీరు చదువలేదా? చదివియున్నచో నేదయిన నొకపద్యము, చివర కొక్క పేరునైన నుచ్చరింప మరతురా? చదివినను కావ్యములయందలి సుగుణములను మరచి యవగుణములనే జ్ఞాపక ముంచుకొనిరా?—అని సందియములు గలుగుచున్నవి. ఇకనైనను వీరు నవీన రచనలను జదివి సక్రమ విమర్శనము ప్రకటించి తమ సందేహముల దీర్చుకొనుట మంచిది.

“ఇట్టి కవితలకు బత్రికాసంపాదకుల యనుగ్రహము ప్రకాశనసాధన మగుచున్నది.”

ఇటువంటితీవ్రత విద్వాంసుల నావహించుట దురదృష్టము. ఆంధ్రదేశమున బత్రికాధిపతులు మూఢులు గారని వీరు గుర్తించుట ధర్మము. బిరుదులు గాని, పట్టములుగాని లేకున్నను బత్రికాధిపతులును, నవీన కవులును లోకమునందు దమకు గల బాధ్యతను గుర్తెరింగియే, తాము సత్యములని నమ్మినయే నూత్నపథముల నవలంబించుచున్నా రనియు నుపన్యాసకులు తలంచుట ముఖ్యము.

విద్వాంసుల విమర్శలవలన లోకమునకు మేలు కలుగు ననెడు వాక్యము సత్యమే కాని హేత్వాభాసములును, దాత్కాలికోద్రేకజనితములును నగు విమర్శలు పండితుల నోటినుండి వెలువడినపైనను లోకము త్రోసిపుచ్చుటకు జంకదు.

“భారతిపత్రిక సాముగరిడీ యగుచున్నది. దానం జేసి తగని ప్రచారము గలుగుచున్నది.”

సాహుగరిడీలకు ఆదర్శ మేమి? భారతి యాదర్శ మేమి? ఈ రెండింటికి సాదృశ్యము గూర్చిన పంతులు గారి యభిప్రాయ మేమి? ఉపన్యాసవేదికలు సర్కసు డేరా లైనవా నేడు?

భారతికి ఆంధ్రవిజ్ఞానప్రవర్ధన మాదర్శ మగుటం జేసి ప్రాచీనకవులను, నవీనకవులను, చిత్రకారులను, గానకళాభిజ్ఞులను, ప్రాచ్యశాస్త్రీయ పరిశోధకులను, పాశ్చాత్యశాస్త్రీయ పరిశోధకులను, అన్ని పక్షముల వారిని, నటునిటు జెంపనివారలను నిష్పక్షపాతముగ నాదరించుచున్నది. ఏదేని యొక వాదమును మాత్రమే సమర్థించుట పురోభివృద్ధికి కారణ మగునో నిట్టియూహకు పంతులుగారే మొదటివారు.

"1. ఇందలి నూతనత్వము పూర్వభావను శ్రోత్రభంపములలో నిరికించుట. 2. ఉత్తమ నాయక నాయికాహావభావవిన్యాసమును మననాటి మోటుజీవితములకు పట్టించి వర్ణింపదలచుట, (సైకో అనాలసిసు) మానసతత్వవిచారదృష్టిని చూచినయెడల, ప్రపంచములో తీరనేరని యింద్రియ లౌల్యమును భావప్రపంచములో తీర్చుకొన ప్రయత్నించుట యని తేటపడును."

ఈదృష్టితో వీరు కవిత్వమునే తుడిచివేయగలరు. శంకరాచార్యులవారి దృష్టిలో శాస్త్ర పరిశోధకులు వ్యర్థపరిశ్రమ చేయుచున్నా రనిపించును గనుక కళాశాలలు మూసివేయవలెనా? ఇంద్రియాతీతమగు నానందము అనుభవైకగోచరము. ఇంద్రియలౌల్య మొక్కటియే నవీనాంధ్రవాఙ్మయమునం దున్నదని నుడువుట సాహసము. రత్యుపరతులను, సంసర్గములయందలి బంధనములను పచ్చిగా వర్ణించిన ప్రబంధయుగమునందలి గ్రంథములందే పంతులుగారికి తేజము, కళారహస్యము బోధపడినచో ప్రేమజీవుల భావపరిణామముల నుజ్జీవింప చేయు కావ్యములును గల నవీనరచనలయందు వీరికి ఇంద్రియలౌల్యముమాత్రమే గోచరించుటకు కారణము దురూహ్యము.

"మన నవకవులు...... ఇట్టివారే తమ కవితలలో చలాక్షివిలాసవిలోకనములే యారాధ్యదైవతములుగ భావించుకొని యింద్రియలోలత్వమే కవిత్వ మని భ్రమపడి పరమేశ్వరుఁడు తమ కొసగిన కళానైపుణ్యమును, లోకకల్యాణకరములగు నుత్తమాశయములను వర్ణించుటలోను, ఉత్తమార్గములను విశదపరుచుటలోను వినియోగపరుపకుండుట శోచనీయము. మన యాంధ్రావని దుగదృష్ట మనవలసియున్నది."

మానవజీవితమునకు నుత్తమాదర్శ మేది యను నన్వేషణము నవకవుల కావ్యములందు ప్రదర్శింపఁబడుచునే యున్నది. మానవభ్రాతృత్వమునకు ప్రణాళిక నవీనవాఙ్మయమున నిర్మింపబడుచునేయున్నది. "పాడు నేనే లేదురా నీభావమే బీడాయెరా" యని నవీన వాఙ్మయము ఘోషించుచునేయున్నది. "మురళినేకాదు మ్రోడు వెదురు, శిథిలజీవితముహూడ" మ్రోయింపగల రసస్వరూపుని నవీనకవి ప్రతిష్ఠించుచునే యున్నాడు. "ఏల గిరవాటునైచెద పీవిషణ్ణకుటిలకర్దమ సంకీర్ణకూపమున" కనియు, స్వర్గభూమి సృజించు హస్తముల తోడ నేల రచియింప జూచెదోయీ మహోగ్రతర భయావకనరకసీమ" అనియు భగవానుని నూత్నకవి ప్రశ్నించుచునే యున్నాడు. "ఏ రాజు పంచెనో యిచట శౌర్యపుబాయసమ్ముల" నెఱుంగుదురా యని యాంధ్రపౌరుషమును నవీనకవి యుత్తేజిత హృదయుడై పాడుచునే యున్నాడు. పంతులుగారూ! నవీన వాఙ్మయమును మరల జూడుడు. తెనుఁగుతోట నిర్మించినవాడు నవకవి, తొలుకరింప జేసినవాడు నవకవి, శ్రావణమాసనభోవిపంచిక మీటినవాడు నవకవి, ఊహాగానమున సందేశము వినిచినవాడు నవకవి, వసంతగానము నాలపించినవాడు నవకవి, ప్రకృతి సౌందర్యమునకు ముగ్ధుడై మెఱుపుకన్నె దృగంచలమ్ము విహరించువాడు నవకవి, మామిడిచెట్టు నల్లుకొన్న మాధవీలతనుండి మానవలోకమునకు నాదర్శము నుపదేశించినవాడు నవకవి, "ఆయేపు నోయేరు, ఈయేపు నోయేరు, యేళ్ల రెంటికి నడుమ జీవితసౌందర్యమును ప్రదర్శించిన వాడు నవకవి. ఇంక నవకవి లక్షణ లక్ష్యము లెన్నియేని గలవు. ఇంత వాఙ్మయమునందు స్థూలప్రపంచము

నందు తీరనేరని యింద్రియలౌల్యమే మీకు గోచరించునా? కవితనే కాదు, శిల్పమునే కాదు, శాస్త్రమునే కాదు, ఒకజాతినే కాదు, మొత్తముమీద నేకాభిప్రాయము నిచ్చుట విమర్శకుని యుత్తమలక్షణ మగునా? విద్యుత్కాంతివలన నొకమనుష్యునకు ప్రమాదము సంభవించినచో ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులు నరహంతకు లనుట పాడియగునా? హైందవులు మర్యాదాహీనులని ఒక ఐరోపియనుద్యోగి తన కోపోద్రేకసమయమున బల్కిన పలుకులు భారతజాతీయతత్త్వనిరూపణ మగునా?

కనుక తమరు నవీనయుగవాఙ్మయముపై దయయుంచి దానిని సాకల్యముగ జదివి సరియగు విమర్శనమును బ్రకటించినచో నవీనకవులును, పత్రికాసంపాదకులును మీబోధనల నంగీకరించి యనుసరించుటకైనను, వలయుచో వారివారి మతానుసారముగ కళారహస్య వివేచనమును మీకు బోధించుటకైనను వీలుగ నుండునని యును, సత్యము నన్వేషించుటకు ప్రయత్నించు లోకసామాన్యమునకేని యుపకరించుననియును వినమ్రుడనై విన్నవించుచున్నాను.

సముద్రుఁడు

సన్నిధానం సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు

ఆ మహాప్రభుదర్శనం బబ్బెఁ; గాక - అంత పొంగుచుఁ బొరలునే? యాసముద్రుఁ
డా మహాత్ము పదాబ్జంబు లంటెఁ; గాక - అంత యాడుచుఁ బాడునే సంతతంబు.

అల నదీసుందరాంగులు వలపుఁ బూని - పవలు రే నాక తనపైనిఁ బడుచునున్నఁ
దాను నెదురొత్తు లిడునట్లు కానఁబడిన - జ్ఞానగంభీరుఁ డగుట లోఁబడఁ డతండు.

వినఁబడఁగ దవ్వులందలి జనులకెల్ల - నలసట వహింపఁబోక యహర్నిశంబు
తన సహస్రముఖంబులఁ దత్త్వకథలు - పరఁగ నుచ్చైస్స్వరమున నుపన్యసించు.

తనకడకు వచ్చు పిన్నపెద్దలను గాంచి - చెలిమి జ్ఞానంపు స్నానంబుఁ జేయఁజేయు
భక్తి నవ్వారొసంగిన వస్తువులను - అలలచేతులఁ దాఁకి యావలకుఁ ద్రోయు.

తన విశాల మనస్కతయును గభీర - భావము నెఱింగి శుశ్రూషఁ బడయ వచ్చి
తనయుడుగు లంటి కొలువ నిత్యంబు గిరులు - ఆ మహాభాగుఁడు సముద్రుఁ డలరుచుండు.

పదునేనవ శతాబ్దమందలి వాఙ్మయము

యస్. శ్రీకంఠశాస్త్రి

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

చతుర్థఘట్టము (౧౪౮౬—౧౫౦౦)

తృతీయఘట్టమునందు సాహిత్యసరస్వతి మల్లికార్జున సర్వజ్ఞసింగమరాజుల నాశ్రయించి ప్రవర్ధిల్లినవిధము సూచింపఁబడినది. సాళ్వ నరసింహుఁడు శా. శ. ౧౪౦౭ యందు చక్రవర్తి విరూపాక్షదేవు నోడించి చక్రవర్తి బిరుదము వహించెనని శాసనాధారములచేఁ దెలియవచ్చుచున్నది. తన సేనానాయకులగు తుళువ-ఈశ్వరదేవ, ఆర్వీటి బుక్కదేవులు ఉదయగిరి, భువనగిరి, ధారాపురి, జింజి, పెనుకొండ, బెంగళూరు, గండికోట, నెల్లూరుపట్టణములను సాధించి కాశీ రామేశ్వర పర్యంతము తీర్థయాత్ర జేసి రాజ్యమును సాళ్వ నరసింహుని కొసంగిరి. ఈరాజకీయవిప్లవములచే సాహిత్యలోకమునందు నూత్నోద్యమములు బయలుదేరెను. సంగమవంశీయచక్రవర్తు లందఱు కర్ణాటకులగుటచే నిదివఱకు కర్ణాటక సంస్కృతసాహిత్యములకే విజయనగరమందు ముఖ్యస్థానము నిచ్చుచుండిరి. సాళ్వ, తుళువ వంశీయ చక్రవర్తులు కర్ణాటకరాజ్యాధిపతులయినను ఆంధ్రసంపర్కమే హెచ్చుచువచ్చి తెనుఁగుభాషాభివృద్ధి కాస్పదమాయెను. నంది మల్లయ్య, ఘంట సింగయ్య, పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రాదులచే ఆంధ్రకవితావనిత సాళ్వరాజు లాశ్రయమందు ప్రవర్ధిల్లి, పెద్దన తిమ్మన ధూర్జటికవులచే తుళువరాజులక్రింద సత్యున్నతస్థితికి వచ్చెను. సంస్కృత కర్ణాట ద్రవిడ గ్రంథము లెన్నియో రచింపఁబడినను, తెనుఁగే ముఖ్యస్థానమును వహించియుండె ననుటకు కృష్ణదేవరాయుని కాలమును (Augustan Age of Telugu literature) అని నిర్దేశించియుండుటే సాక్షి!

ఈఘట్టమునందు ముఖ్యమయినకవు లెవరనిన, తెరకణాంబి బొమ్మరస, కోటీశ్వర, శ్రీధరదేవ, గుమ్మళార్య, బాచరస, శుభచంద్ర, స్వతంత్రసిద్ధలింగ, గుమ్మళాపురద సిద్ధలింగ, మల్లికార్జున, నీలకంఠ, కవిలింగ, చతుర్ముఖ బొమ్మరస, విరక్త మహాలింగ, సింగిరాజ, నిజగుణ శివయోగి, సురంగకవి, ద్వితీయ చెన్నబసవ, గురునంజ, కుమార వాల్మీకి, ఈశ్వరకవి, శ్రీపాదరాయ, మాధవ, లక్ష్మీశాంక, చాకరాజ నంది మల్లయ్య, ఘంట సింగయ్య, పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి, దూబగుంట నారాయణకవి, వెన్నలకంటి సూరన్న, రాజనాథ ఇత్యాదులు.

సాళ్వ నరసింహుఁడే కవిత్వము చేయుచుండెనని యతఁడు రచించిన రామాభ్యుదయము చెప్పుచున్నది.

ఇత్యుద్దామపర ప్రసాదకవితా
సింహాసనాధ్యాసినః
శోణీమీసరగండగుండయపతేః
శ్మాకంటకోత్ఖండినః;
విష్ణోః శ్రీ నరసింహవిగ్రహభృతో
భావోర్మి సేతా కృతా
శ్రీరామాభ్యుదయేఽత్ర పూర్తి
మగమత్సర్గ శ్చతుర్వింశకః.

వీరనరసింహుఁడు భాషాభిమానిగ నుండె నని "రాయవాచకము" వెలుపుచున్నది:

"విద్యానగరమందు వీరనరసింహరాయలువారు బ్రహ్మముహూర్తాన నేచి, అరాధ్యుల నామావళులు, ఆధ్యాత్మ సంకీర్తనములును, పాంచపగీతలు, గజేంద్రమోక్షము, భ్రమరగీతలు, భారతసావిత్రి గ్రధిహా.బనస్తోత్రము, గంగాపతరణము...బద్దెనీతి ... అన్నియువిని దర్పణావలోకనానంతరం..."

ఇత్యాది. మాధ్వగురువులయిన శ్రీపాదరాయులు వీరనరసింహునిచేఁ బూజ గొనిరి.

కర్ణాటాంధ్రకవులు నూతనమార్గములను వెదకుచుండి రనుటకు నిదర్శనము లనేకములున్నవి. ఆంధ్రసాహిత్యము దుదివఱకు పురాణకవులను గ్రహించి ప్రాచీన సంప్రదాయాను సారముగ తెనుఁగు పరివర్తనములను గావించు పద్ధతిని వదలుటకు పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుఁడే మొదలని చెప్పవలెను. ప్రాచీన కథావస్తువును నవీనరీతి మార్చి పెద్దన, పింగళి సూరన్నాదులకు మార్గసూచకుఁడాయెను. "వాణి నా రాణి" యని చెప్పకొని, నరసింహునికి "సరస సత్కావ్య సరణి వినోదించు నతిపుణ్యున కమృతము" వర్షించెను. కన్నడమునందును జైమినిభారతమును షట్పదికావ్యముగ వ్రాసిన లక్ష్మీశకవి పినవీరభద్రునివలె ఖ్యాతిగాంచి యున్నాడు.

కన్నడవాఙ్మయమునందు షట్పదికావ్యములే హెచ్చుగా బయలుదేఱెను. కుమారవాల్మీకి తన "తొరవెరామాయణము"ను రచించి కుమారవ్యాసుని "కవిపుత్రు"డని (Poetical Son) ఖ్యాతి గాంచెను. పోతనవలె నీషట్పదీ కావ్యకవులు అళరల భేదములను, యతిప్రాసనియమములను గణించలేదు. బొమ్మరసుఁడు

ఓరంతె శషసరఱబళమివం ప్రాసక్కె
సేరిసిదనీకావ్యదొళగె వర్ణకకవి
శ్రీరాఘవాంకపండితనాదియాద కబ్బిగగు
నిజకృపెయొళొలిదా.

కారణం నాగవర్మం వినిర్మిసిద "లర
డైరేవ అలాః ప్రయత్నయాత్" ఎనిప
చారు కర్నాటకవ్యాకరణ సూత్రముంటలాదు
వుంటునిమిత్తం.

అని వచించియున్నారు.

కాలక్రమముగ వీరశైవ కవులందును సంస్కృత సంప్రదాయములే హెచ్చుచువచ్చెను. తృతీయఘట్టమందు విరూపాక్షునికాలమున తోంటద సిద్ధలింగయతి, గుమ్మళాపురద సిద్ధలింగ,స్వతంత్రసిద్ధేశ్వర గుబ్బిమల్లణార్యాదులు గ్రంథములను వ్రాసిరి. వీరందఱు సంస్కృత పాండిత్యము గలవారగుటచే, జంగముల వచనముల కుపనిషత్పురాణేతిహాసములనుంచి యాధారములను సమర్థన చేయుచువచ్చిరి. చతుర్థఘట్టమునందును, శుద్ధకన్నడశబ్దములను విడిచి సంస్కృతము నధికముగా గలుపుచు వచ్చిరి.

కన్నడం సక్కదదొళొంది పుటవిట్ట చెం
బొన్నొళొందిప తరంగిసువ కడుసంగిశి ప
రన్నదంతిర లె సవపద బంధవచ్చసిరి
పచ్చగప్పురవెరసి
ఉన్నతియసవిగంప సాలిసువజాతి బా
పన్నదంతిరె.

అని చెప్పినాడు. ఇంకొకకవి దేశభాషాధిక్యము నిట్లు చూపుచున్నాడు.

క్షితియొళ్ కర్నాటం సం
స్కృతకధకను దంతెనల్కె యావనెయప్పా
సతియసురూపంజాణు
న్నతి రతియే నవ్వసుంటె చూడారత్నా.

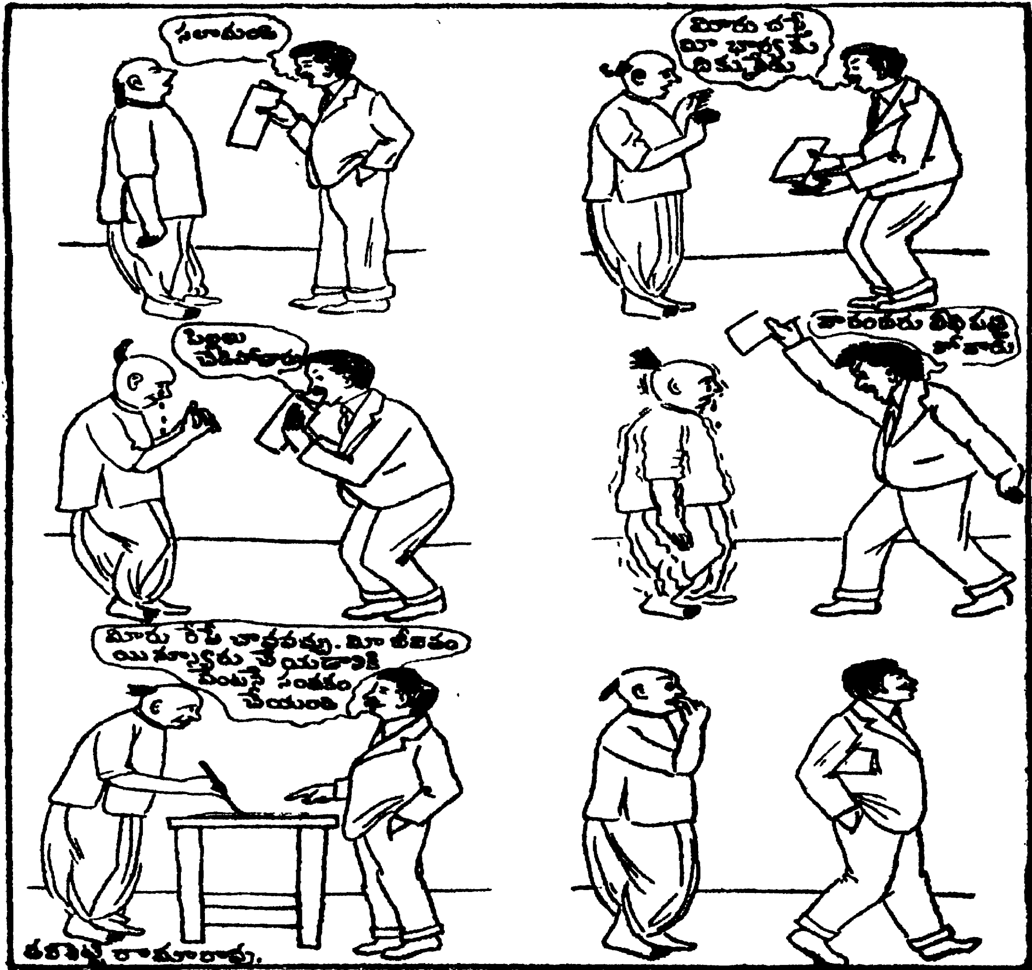
కర్నాటాంధ్ర సాహిత్యముల సంబంధ మెంతయన్యోన్యముగ నుండెననుట ఛందోవిషయములందు దృగ్గోచరమగుచున్నది. నన్నయభట్టు కర్నాటకచ్ఛందో జాతులయిన యక్కలలను గ్రహించినట్లు, పదునేనవ శతాబ్దమందు తెనుఁగుమార్గముల ననుసరించుటకు కొన్ని ప్రయత్నము లాయెనని నిదర్శనము లున్నవి. ఈశ్వరకవి తన "కవిజిహ్వాబంధన ము"నందు తెనుఁగులక్షణముల నంగీకరించెను. కనకదాసు "వడి" ప్రయోగము చేసెదనని చెప్పెను. ప్రసిద్ధాంధ్రలాక్షణికుఁడగు వెల్లంకి తాతంభట్టు "కర్నాట భూకాంత సభాంతః ప్రగల్భకవీశ్వర కముఃహేళి" యని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. అయితే ఏకారణముచేతనో ఆంధ్రభాషయందు షట్పది, అక్కఱ, చౌపదు లెట్లు సర్వకవిగ్రాహ్యములు కాలేదో అదేవిధముగ కర్నాటభాషయందును సీసపద్యము, వడి, యతి, ఇత్యాదులకు ప్రశస్తస్థానము దొరకకపోయెను.

వీరనరసింహుని కాలమునందు, కోట సింగయ్యయను దండనాయకుఁడు కవుల కాశ్రయదాతయై యుండెనని తెలుఁగున మైరావణ చరిత్రను రచించిన మాదయవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది:

మెప్పించినాఁడవు మొనపడిఁ గర్నాట
నరనాయకుని వీరనారసింహు
దట్టించినాఁడవు తస్కరకవిరాజిఁ
గోటసింగయమంత్రి కొల్వులోన
కాంచినాఁడవుకన త్కాంచనాభరణంబు...

ఇట్లు పదునేనవ శతాబ్దమందలి సంస్కృత కర్నాటాంధ్రవాఙ్మయములందు ముఖ్యఘట్టములు చూపఁబడినవి. రాజ్యలక్ష్మి ననుసరించి సాహిత్యసరస్వతి యేవిధముగ ప్రవర్తమాన మాయెనను విషయమును జర్చించితిమి. ఆంధ్రభోజుఁడని విఖ్యాతి గాంచిన కృష్ణదేవరాయలకాలమందు బయలుదేఱిన సంస్కృతాంధ్ర కర్నాట ద్రవిడవాఙ్మయముల కనుకూలమయిన వాతావరణమును సృజించి పీఠికవేసినది పదునేనవశతాబ్దివాఙ్మయము ; కావున సాహిత్య చరిత్రయందు ముఖ్యమయిన యీ ఘట్టము విమర్శనార్హముగ నున్నది.

ఇనూస్యూరెన్సు కంపెనీ ఏజంటు

రామదాసుచరిత్ర విమర్శనము

ఉభయభాషాప్రవీణ మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారు

"తహశీల్ చే గుడిగోపురంబులను సం
    స్థాపించి రామాది వి
గ్రహముల్ భద్రగిరిం బ్రతిష్ఠసలుపం
    గావించు "దానీష" యా
గ్రహవృత్తిం జెఱవేయ రాముఁడు పయిక్
    రక్షించె నే గోపనా
ఖ్యు సాధ్యానపరు న్వశంబె యతనిం
    గొండాడ హిందూరమా!"

—నా 'స్మరణము'.

ఆంధ్రమండలమున రామదాసునామము నుచ్చరింపనివారు లేరను టతిశయోక్తి కాఁజాలదు. ఆమహాభక్తుని జీవితవృత్తాంతమును ప్రబంధములుగను, నాటకములుగను, హరికథలుగను, గుమ్మెటకతలుగను రచించి యనవరత మాంధ్రులు స్మరించుచున్నారు. ప్రధానకథ నాధారము చేసికొని పెక్కురు పెక్కు తెఱఁగుల నూతన కల్పనలం జేర్చినారు. ఆప్రధానకథయైనను రామదాసు కీర్తికాయుఁ డైనపిమ్మట రమారమి ౨౦౦ ఏండ్లకు నాగండ్ల వరదరామదాసుచే హరికథరూపమునఁ గూర్పఁబడుటచే నం దన్నియో నానుడులుంగూడఁ జేరియున్నవి. ఇటీవలివా రందఱకు నాగ్రంథమే ప్రాతిపదిక మగుటచే నేఁటి రామదాసుచరిత్రలయం దన్నియో చారిత్రకదోషము లున్నవి. దానికిం దోడు శాఖాభిమానముంగూడఁ దోడ్పడ రామదాసు నావలికి నీవలికి నాథునిగులు లాగ మొదలుపెట్టిరి.

రామదాసుచరిత్రముం బరిశీలించిన నెన్నియో సంశయములు వెల్వడును.

౧. గోపన్నయే రామదాసా?

౨. ఈయన దేశాఖ?

౩. ఈయనకు మాదన్నకుం జుట్టఱిక మున్నదా?

౪. రామదాసుగురు వెవరు?

౫. ఈయన చెఱలోనే మృతిఁ బొందెనా?

౬. ఈయనకష్టములకుం గారకు లెవరు?

మొదలగు ప్రశ్నములు కుప్పలుగా బయలుదేఱును. వీనికిం దగిన ప్రత్యుత్తరము లిచ్చుట మిక్కిలి కష్టమైనను విమర్శకు లిందులకుం బూనుకొనఁగలందులకు నే నొకదారి దీయఁగడంగెదను.

1. గోపన్నయే రామదాసా?

దీనికిం బ్రత్యుత్తర మవునని యే చెప్పవలయును.

"లక్కసాని" యని కొండొకచోఁ దన మాతృదేవతను వ్రాసికొనియుంటచే బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు వేశ్యాకులజుఁడై యుండవచ్చునని యిచ్ఛకు వచ్చినట్లు పలుకుచుండు విమర్శకాగ్రేసరులకు నచ్చచెప్పుట సులభము కాదు కాని శిష్టజన పరంపరాగతాభిప్రాయముల వలనను, ఇర్వురును భద్రగిరిదాశరథినే పేర్కొని యుండుటవలనను, రామదాసను పద మాదియందు వృత్తి వలననే జనించుచు దగుటవలనను, గోపన్న యను పితృదత్తనామము క్రమక్రమముగా వాడుకలోఁ దొలఁగి యుండును. మఱియు నిర్వురిశాఖలు, గోత్రములు, పిత్రాదికాభిధేయములు తుల్యములు. ఫోర్టుసెంటుజార్జి గెజెట్టులోఁ బేరు మార్పు ప్రకటింపఁబడినదా? అని మ మ్మడిగిన నేమనఁగలము?

2. రామదాసే శాఖవాఁడు?

ప్రథమశాఖానియోగి బ్రాహ్మణుఁడని నా సమాధానము.

ఉ. "అల్లన లింగమంత్రిసుతుఁ
    డత్రిజగోత్రజుఁ డాదిశాఖకుం

చెర్ల కులోద్భవుం డనఁ బ్ర
సిద్ధుఁడ నై."

—దాశరథిశతకము.

అని తాను స్పష్టముగాఁ జెప్పికొనియున్నాఁడు గదా!

కొందఱు రామదాసు నార్వేల నియోగి యని యెంచిరి.

కంచెర్ల శరభనకవి తన యధ్యాత్మరామాయణములోఁ దాను శైవగురుశిష్యుఁడ ననియు, నాపస్తంబ సూత్రుఁడ ననియు, మంత్రికులమువాఁడ ననియు వివరించుచుఁ దనశాఖవారు

గీ. "కొండపల్లిని గొందఱు గొల్లపూఁడిఁ
గొంద ఱుండిరి తంజాపురందుఁ గొంద
ఱెలమి వసియించి ప్రబలిరి చెలువు మిగుల
మీఱి కంచెర్లవంశంబువారు ధరణి."

అని ఓ. - లై. - వ్రాఁతప్రతిలోఁ గల దని కీర్తిశేషులైన వంగూరి సుబ్బారావుగారు వ్రాసి, ఇందలి 'మంత్రి' పద మార్వేలనియోగిం దెల్పుచున్నదని భ్రమించి, "కంచెర్లవారు కొండపల్లిలో నియోగులు కలగని దీనివలనఁ దేలుచున్న" దని వివరించిరి. ఏకొండపల్లి? నేలకొండపల్లియేనా? అవునని యొప్పుకొన్నచో, నేలకొండపల్లినివాసస్థులుఁ గంచెర్ల యింటిపేరిటివారు నేఁటికిని యాజ్ఞవల్క్యులు నాత్రేయగోత్రులు కలరే! ఇఁక దీని కేమి సమాధానము? మఱియు మంత్రిపదమును "అల్లనలింగమంత్రిసుతుఁడు" అని గోపన్నయు వాడుకొనెనుఁ జుఁడీ.

ఇఁక నీ "రాదిశాఖ" యనుటకు సమాధాన మిడవలసియుండెను.

౧. ఆదిశాఖ యనఁగా బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులలో బ్రాహ్మణుఁడనని చెప్పుకొనుట కట్లనెనేమో యనియు, లేక

౨. ఆదివేదమగు ఋగ్వేదములకుఁ జెందినవాఁడనని చెప్పుకొనుట కట్లనెనేమోఅనియు,

3. కంచెర్లవారిలో జ్యేష్ఠశాఖకుఁ జెందితి ననుట కట్లనెనేమో యనియు వ్రాయుచు,

౪. "ఆదిశాఖశబ్దము కులపరముగాఁ గవి వాడినయెడల నది 'శాఖి' యని కాని, 'శాఖీయుఁడ' నని కాని వ్రాయవలసియుండెను" అని వంగూరి సుబ్బారావుగారు శతకకవుల జీవితములో వ్రాసియుండిరి.

పై మొదటికారణము నిస్సారమైనది.

రెండవకారణము యుక్తమైనది కాదు. ఆదిశాఖ లని యజుర్వేదమే. అందును శుక్లయజుస్సే. కనుకనే కదా వారిని 'శుక్లయజుస్సు' లనియు నందురు.

మూఁడవకారణము : యాజ్ఞవల్క్యులు, కాణ్వులు, శుక్లయజుస్సులు, ప్రథమశాఖులు — ఇవి సమానార్థకములు. వీరిలో ౫ ఉపశాఖలు కలవు: ౧. ఆర్వేలు, ౨. కాకులపాడులు, 3. ద్రావిడులు (దక్షిణాదివారు), ౪. దుర్వ్యాలు, ౫. అనుమకొండలు. ఇందు మొదటిదగు నార్వేశాఖకుం జెంది నన్న నాకును సమ్మతమే. కలదుగదా

"ఆత్రేయసగోత్రంబునఁ గంచె
ర్లాంధ్రార్యుల వంశమునఁ —"

అని రామదాసుచరిత్రలో. ఇం 'దార్య' శబ్దము తన తెగను దెల్పుటకే గోపన్న వాడెను గాని యార్యులు, దస్యులు ననుజాతులను దెల్పుటకుఁ గాదని సూక్ష్మముగఁ బరికించిన గోచరింపఁగలదు.

శుక్లయజుస్సు, కృష్ణయజుస్సు నని యజుర్వేదము రెండుశాఖలు గలదనుట, నం దాదిశాఖ తనదనుట కట్లనెనని తలంచుట యుక్తము కాదా?

నాలుగవకారణము : మహాభక్తశిఖామణి "ఆదిశాఖ కంచెర్లకులోద్భవుండు" నగు నీకవి సంస్కృతాంధ్రములఁ బ్రవేశము కలవాఁడే కాని వైయాకరణి కాఁడు. అందువలన నందం దపశబ్దములు గలవు. భక్త్యుద్రేకముచే నమ్మహనీయుని భావములు ఛందోరూపముగా వెల్వడిన వనియే మనము గ్రహింపవలసినది. లేకున్న బహువ్రీహిం జేసికొనరాదా? ఆదిశాఖ గల కంచెర్లకులమునం దుద్భవించినవాఁడని సమసింపరాదా? వ్యస్తము చేసి తప్పు చూప నేల?

ప్రథమశాఖాబ్రాహ్మణులలో వృత్తినిఁబట్టి, నియోగులు వైదికులు గలరు. అనుమకొండ లచ్చముగా లౌకికులే.

కనుకనే గోపన్న లౌకికుఁ డగుటచే "అల్లనలింగ మంత్రిసుతుఁడు" అని మంత్రిపదమును వాడియున్నాఁడు. మఱియు,

క. "భూసురవరుఁడు నియోగియు
భాసురకంచెర్లకులజ భవ్యయశుండున్."

అనియు,

తే. "ఆత్రేయసగోత్రంబునఁ గంచె
ర్లాంధ్రార్యుల వంశమునన్
బుత్రుఁ డగుచు లింగనమంత్రికిఁ దాఁ
బుట్టెను గోపన యనఁగన్."

అనియు రామదాసుచరిత్రమునం గలదు. ఇందలి "నియోగి" పదముంజూచి రామదాసార్వేలనియోగి యైయుండె నని తలంచి, దాశరథిశతకము బాధింప, గోపన్న వేఱు, రామదాసు వే అని కొందఱు వాదించి, యదియు నిలువమిచే గోపన్నంగూడ నార్వేలనియోగిం జేయ నుంకించి, లేక గోపన్న ప్రథమశాఖవాఁడు కాడనుటకేని తలపడి "ఆదిశాఖా" దిపదముల కన్యార్థముల నాపాదించుట సమంజసము కాదు. ఒకవేళ సింగరిదాసున కీభేద మంతయుఁ దెలియకయేని వృత్తినిబట్టి వాడియుండును. శాఖాభిమానమువలన వృథావాదము సల్పుచుండక రామదాసు ప్రథమశాఖానియోగిబ్రాహ్మణుఁ డనియే విశ్వసించెదరుగాక!

3. రామదాసునకు మాదన్నకుఁ జుట్టఱికముఁ గలదా ?

మ. "తమ రాటంబును నేలఁ ద్రిప్పునటు లు
ద్యన్నీతి నైజామురా
జ్యము మంత్రిత్వముఁ బూని త్రిప్పి యల పా
శ్చాత్యప్రజాప్రార్థనీ
య మహోజ్జ్వాభిధనాథ్యులై నృపునికై
ప్రాణంబు లర్పించి రు
త్తము లయ్యక్కనమాదనాఖ్యుల నెదం
దం గొల్తు హిందూగమా !"

—నా 'స్మరణము'.

గోలకొండ నవాబగు "అబూ హాసన్ కుతుబ్ షాహ" యనునామముగల తానీషాచెంగట మాదన్న ప్రధానామాత్యుఁడుగా నుండెను. ఈయన 'మదనపంత్' అను పేరును గలవాఁడనియు, మావాఁడేయనియుఁ గారణములు చెప్పకయే మహారాష్ట్రీ లిటేచరివా రనుచుండిరఁట. అది యట్లుండె. మన తెలుఁగువాఁ డనుటకుం బ్రబలకారణములు గలవు.

"అక్కన్న మాదన్న లార్వేలనియోగు లనియు, ఋగ్వేదులనియు, వారి యింటిపేరు పింగళివా రనియు, వారి వంశీకులను పింగళివారును సిద్దలూరివారును నిప్పటికి నున్నా రనియు, వారికి గోలకొండ వేపారులతో సంబంధబాంధవ్యము లున్నవనియు సాక్ష్యముగఁ దెలియుచున్నది." (See Local Records, Mackenzei) మఱియు, క్రీ. ౧౬౭౦-౧౬౯౬ మధ్యనున్న తిమ్మజగపతి యాస్థానపండితుఁ డగు నేనుఁగు లక్ష్మణకవి తన తుల్యామాహాత్మ్యమున

సీ. "సుల్తానబ్దుల్ హాసన్ క్షోణీశ్వరునిచేత
మాటిమాటికి బహుమాన మందె
మఱియును బింగళిమాదన్న భానుశ్రీ
మంత్రిజ్ఞావలన సమ్మాన మొందె
అక్కన్న మొదలైనయట్టి పెద్దలచేత
మేలుభూషణములు మెప్పు లందె."

అనుటవలనను, మఱియుఁ గియ్యారుసీమ కైఫీయతులోఁ-గూడ,

"సుల్తానుశహాబహద్దరు అబ్దుల్ హాసన్ అనే ప్రభువున్ను పింగళిమాదన్నగారున్ను విశేషమైన బహుమతీలున్ను జగపతి అనే బిరుదునామమున్ను ఇప్పించినారు" అని యుండుటవలనను మాదన్నగారి యింటిపేరు 'పింగళి' వారనుట స్పష్టము కాఁగా,

సీ. "శోభితాపస్తంబ సూత్రుఁ గౌతమగోత్రు
సుచరిత్రుఁ బింగళి సూరసుకవి."
—కళాపూర్ణోదయము.

అని స్మరణమునకు వచ్చి పింగళిసూరన్నయు మాదన్నయు జ్ఞాతులా అని పరిశీలింపఁ గాదనియు, మాదన్నగారిది భారద్వాజగోత్ర మనియుఁ గొన్ని పురాతన గ్రంథములవలనఁ దెలిసికొంటిమనియుఁ గీర్తిశేషులైన కే. వి. లక్ష్మణరావుగారు మహమ్మదీయమహాయుగమున వ్రాసియుండిరి. ఈపింగళివా రోరుగంటిలోఁ గలరఁట. వా రేశాఖలోనివారో విచారింపవలయును.

మహామాత్యశేఖరుఁడైన మాదన్నగారు బందరు, బెజవాడ, చెన్నపురి మున్నగు పట్టణముల కేఁగియుండిరి. అప్పుడు దానధర్మము లాచరించి శాసనములు వేయింపకుందురా? ఈస్టిండియాకంపెనివారు మాదన్నకొడుకగు మల్లన్నకు, నతని పినతండ్రికిఁ జినరకతని సుబేదారునకు ననేకబహుమతు లంపి మాదన్నగారి యనుగ్రహము వడయ విశ్వప్రయత్నములు చేయుచుండిరఁట. ఫ్రెంచివారు, శివాజి మొదలగు రాజులు నాయనయాన సభ్యర్థించుచుండిరఁట. నౌకావ్యాపారము నుండెనఁట. ఇన్ని వ్యవహారములు జరపిన మాదన్నగారి సమగ్రచరిత్రను బ్రకటింపఁ బ్రబలాధారములుగల గ్రంథములు గాని, కాగితములు గాని, శాసనములుగాని గోలకొండలోనైన లేక, యేస్థానికచరిత్రలందైన లేకుండునా? పరిశోధించి ప్రకటింపకేల యాంధ్రు లూరకుండిరి.? చివరకుఁ బురాణములలోనికింగూడ నెక్కిరో చూడుఁడు:

"ఏతస్మిన్నేవ కాలేతు ప్రయాగే ద్విజసత్తమః,
శిష్యస్వయసమాయుక్త స్తప శ్చరతి దారుణమ్.
శివాసనే సమావిష్ట స్త్రామహాతే పయః పిబన్,
సహస్రైకం పంచశతం వత్సరాస్తు గతే శకే,
శాలివాహనరాజస్య వేదవేదాంగపారగః,
తద్దోషా త్స చ విప్రస్తు జాతో యవనసంశకే,
మ్లేచ్ఛభాషా ప్రయుక్తేన నామ్నా తానిషనామకః,
విప్రవంశే తస్య శిష్యౌ జాతౌ పరమధార్మికౌ,
అర్కశ్చ మదనశ్చైవ ద్వా వేతౌ మంత్రిణౌ వృపౌ".

అని (మార్కండేయపురాణోత్తరభాగము) మఱికొన్ని ప్రతులలో

"అర్కమాధవనామానౌ ద్వావేతౌ మంత్రిణౌ వృపౌ"

అని కలదని శ్రీకాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రవిమర్శనమున వ్రాయుచున్నారు.

కనుక శివదిగ్విజయము, లోకల్ రికార్డ్సు, కంపెనివారి ప్రతినిధియగు వీరరాఘవుఁడు గాని, పోడేలలింగప్పగాని జరిపిన యుత్తరప్రత్యుత్తరములు, నైజాములోని రికార్డ్సు మున్నగువానినిం బరిశోధించి మాదన్నగారి చరిత్రమును సమగ్రముగ వ్రాయుటకు శ్రద్ధాళువుల సప్రశ్రయముగ వేఁడుకొనుచున్నాఁడను. ప్రకృత మనుసరింతము.

ఇట్టి సుప్రసిద్ధుఁడగు మాదన్నగారి యల్లుఁడేనా రామదాసు ? అని విచారింపఁగా నొకరామదాసుచరిత్రమున *

" అక్కన మాదన్నయు నని యిద్దరు
నన్నదమ్ము లతిప్రియులు "

అనియు,

క. "అనఘుల శాస్త్రవిధిజ్ఞుల
ననురక్తులఁ బితృపితామహక్రమమున వ
చ్చిన విప్రుల మంత్రులుగా
నొనరించెను గార్యసంప్రయోగముకొఱకున్."

అనియుఁ గలదు.

అక్కన్న సేనాపతి, మాదన్న మంత్రి అని చరిత్ర నుడువుచున్నది. కవి యది యెఱింగియున్నను

* ఈరామదాసుచరిత్రము నాగండ్ల వరదరామదాసుచే వ్రాయఁబడినది. ఈయనయే మొదట హరికథగా వ్రాసినది. ఈయనది కంచి నివాసస్థానము. పిదపఁ దూము లక్ష్మీనృసింహదాసుగారి శిష్యుఁడై ౧౮౩౧-వ వత్సరమున సకుటుంబముగా భద్రాచలమున కేఁగి జీవితశేషము (౧౮౩౮) నచటనే గడపెను. ఈయన సర్వసమర్పణశాసనము భద్రాద్రిదేవాలయమునం గలదు. ఈయన రచించిన కీర్తనల నేటికిని భద్రాద్రిం గైంకర్యావసరములఁ బాడెదరు,

నిరువురు నవినాభావసంబంధము గలవా రగుటచే నట్లు పద్యమున "మంత్రులుగా నొనరించె" నని యనె ననుకొందము, సరే. ఆమంత్రి తండ్రితాతలు మంత్రులైనట్లు నిదర్శనములు లేవే, ఇ దెట్లు? ౧౬౨౬–౧౬౭౨ వఱకు రాజ్య మేలిన అబ్దుల్లా హుసేన్ కుతుబ్‌షాహదగ్గఱ మీర్ జుమ్లా దివానుగా నుండి గడబిడ చేసినట్లు చరిత్ర వలనఁ దెలియుచున్నది. పిదప ౧౬౭౨–౮౭ వఱకు నేలిన తానీషాదగ్గఱ మాదన్నయే మంత్రిగా నుండెను. కనుక మాదన్నతండ్రితాతలు మంత్రులై యుండిరనుట సత్యేతరమని నాయూహము.

ఆరామదాసుచరిత్రమునందే,

క. "మామలు మంత్రులు నాకును
నే మచ్చికఁ జూడఁ గోరి యిటు వచ్చితి మా
మామల కెఱిఁగింపుండని
వేమరు వేఁడెడ నటంచు వెస వచ్చి తమిన్.

అనియు,

తే. "తెప్పున లేచియు నెదురుగ వచ్చిరి
యప్పుసుతునిఁ జూచి
అప్పు డపరిమితసంతోషంబునఁ
గప్పిన మోహముతోడ
వందనములు చేసిన తమ యల్లుని
వార్యమైన కృపతోడన్
సుందరాంగ రమ్మని యక్కున
నరుదందఁ జేర్చి నగతోడన్".

అనియుఁ దమతల్లిమృతిని గోపన్న చాటఁగా,

"..................మమున్
ఘనదుఃఖంబునముంచి నీవరిగి తే కామమ్మ యేమమ్మ"

అని యక్కన్నమాదన్న లేడ్చినారనియుఁ గలదు.

"వరదరామదాస్ రచియించెను సూచనగా
...సింగరిదా సీకథ ప్రకటనపఱచెనుబాగా"

అనియుం జెప్పుకొన్న సింగరిదాసు

"హైదరబాదున మేనమామలు అక్కనమాదనగారు సాదృతి తానీషాకు మంత్రులై సౌఖ్యముతో నున్నారు అని యోచించుచు హైదరబాదున కరిగెను నెన్నికతోను అనయమువారలవలనఁ బాదుషాయధిప్రసమ్ముఖముగనెను" అని తేల్చివేసెను. ఈసంబంధమునందలి సత్యమును నిర్ణయించుట కాధారములు నాయల్పదృష్టికి గోచరింప లేదు. కాని పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రవిమర్శనమున "పోర్చుగీసువారి గ్రంథానుసారముగాఁ బ్రకటింపఁబడిన ఆర్కియాలాజికల్ రిపోర్టులో దాసుగారికి నక్కన్నమాదన్నగార్లకు సంబంధము లేనట్లు వ్రాయఁబడియున్న" దని శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

పైకము చెల్లించిన వదలిపెట్టెద నని తానీషా యన్నప్పుడు రామదాసున కుద్యోగ మిప్పించినవాఁడును, మహోదారుఁడును, మహైశ్వర్యవిరాజితుండును, మహామేధావియు నగు మాదన్నగారు పైకము చెల్లించి తన మేనల్లుని జెఱవిడిపింపక చూచుచుండునా? పైఁగాఁ జెఱలో నన్నికష్టములు పెట్టుచుండఁ జూచి సహించుచుండునా? ప్రధానామాత్యుని మేనల్లునే సేవకులన్ని బాధలు పెట్టఁగలరా?—అనియు, రాజాజ్ఞ నమాత్యుఁడుమాత్ర మెట్లు నిరసింపఁగలఁ డనియుఁ బరిపరి విధములఁ దలంపవచ్చును. కాని భారద్వాజగోత్రులగు పింగళివా రాశ్వలనియోగులు కాక కాణ్వులే యైనచో మాత్రము గోపన్నకు మాదన్న మేనమామయే యైయుండునని యొప్పుకొనక తీరదు. ఇతరుల వ్రాఁత లెఱుంగని వరదరామదాసు మాదన్న హైందవుండనిమాత్ర మెఱింగి యీముడి వేసియుండునని తలంపనై యుండెను.

5. రామదాసు గురు వెవరు?

కబీరు మాత్రము గాఁడు. రఘునాథభట్టరాచార్యుఁ డని నాతలంపు.

జనశ్రుతి యొండొరులో తార్మగుచేయుచుండును. ఈలోకప్రవాదాఘాతములకుఁ గొండలుసైతము కూలును. సముద్రములుసైతము వట్టిపోవును. మాదృశుఁడు: ౧౭ వ శతాబ్దిమధ్య నున్న రామదాసునకు ౧౪౪౦ – ౧౫౧౮ లోనున్న కబీ రెట్లు గురు వయ్యెనో? ప్రప్రథమమున రామదాసు కీర్తనల నన్నిటింగూర్చి సొంతకవనముం దూర్చి హరికథఁగా మార్చిన నాగండ్లవరదరామదాసీ కాలవ్యత్యాసముం గమనింపంజాలఁడయ్యెను. అదియునుం

గాక నాకాలమున వ్యక్తుల కాలనిర్ణయము చేసికొనుటకు సాధనసంపత్తియు సమృద్ధిగా సంభవింపదయ్యెను. అందు వలననే వృద్ధులమాట నాధారము చేసికొనుట సాధారణ మయ్యెను. బహుగ్రంథపరిశోధకుఁ డగు నప్పకవియే

క. "అవధారు శబ్దశాసను
డవనిం గలియుగమున గాది నారాజనుహేం
ద్రవరంబునఁ జెప్పిన యాం
ధ్రవచో వ్యాకరణసూత్రగతిఁ గనిగెంతున్."
—అప్పకవీయము.

అనినం జెప్పువారిం బిలువ నేల?

ఆనరసరామదాసు హరికథనే సూత్రికఁగాఁ గొనిన సింగరిదాసాదోషమును విచారింప నేరకపొయ్యె. క్రమముగా సింగరిదాసుహరికథ యాంధ్రదేశము నంతయు నలముకొని యెల్లరి హృదయస్థలముల నాక్రమించుకొనియె. ఆగెంజ నానుపసే నాటకములు ప్రబంధములు నులకత్తినవి. ఆకవులైన విచారించినవారు కారు. మాముడు, శ్రీయుత ధర్మవరము గోపాలాచార్యుల గారిచే రచింపఁబడిన రామదాసురూపకమును. నాటకరంగముల సంచరించి కబీరుపాత్ర మనోహరముగా నున్నదని పండితపామరులం డఱు ననుచున్నారే కాని యొక్కరైనఁ బదునాల్గవశతాబ్దినున్న కబీరు పదునేడవ శతాబ్ది మధ్యముననున్న రామదాసున కుపదేశించు టెట్లు? ఇది యనౌచిత్యమని విమర్శించినవారు లేరు. రామదాసునకు గురువను విషయమును స్మృతిపథమునం దుంచుకొనియే గోపాలాచార్యులవారు తమ నాటకమున రామదాసును జెఱనుండి విడిపింపవలసినదని కబీరుచేఁ దానీషాకుఁ జెప్పించుటయే కాక యతని రామదాసు నొద్దకు రాయబారింగూడఁ జేసెను. మఱియుఁ జెక్కు రంగములఁ జెక్కు తెఱంగులఁ గబీరు నౌచిత్యముకొలందిఁ ద్రిప్పిరి. వారు తమనాటకము నాల్గవకూర్పునఁ బీఠిక "నేను హైద్రాబాదునగరమున చిరకాలము వసించి భద్రాచలరామదాసుచరిత్రను విమర్శించియున్నాఁడను. ఈనాటకముయొక్క కథాభాగము చరిత్ర ననుసరించి యున్నది. ౨౦౦ సంవత్సరములక్రిందట గోలకొండ రాజ్యపాలకుఁడగు తానీషాకాలమున నక్కన్న యను నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు రాజమంత్రియై యుండెను. అతనికి గోపన్న మేనల్లుఁడు. ఇతఁడే రామదాసు. ఇతఁడు కబీరుదాసువలన రామమంత్రోపదేశము వడసి" రనియు వ్రాసియుండిరి. "విమర్శించియున్నాఁడను" అనుటకు మఱొక యర్థము కలదా?

"కబీరుదాసుని కటాక్షమునఁ జూఁ
గాంచె రామనామమును"

అని రామదాసుహరికథలో నుండుటవలనను, జనశ్రుతివలనను గమారమి నూఱువత్సరములనుండి విశ్వసించుచున్న దానిని నేఁ డెట్లు త్రోసివేయఁగలమని యాధునికు లనవచ్చును.

మఱియుఁ, గబీరు (విక్రమశకము ౧౪౫౫-సంవత్సరమున జ్యేష్ఠశుద్ధ పూర్ణిమనాఁడు) క్రీ. శ. ౧౩౯౮ లో జనించినవాఁడైనను ౨౫౦ వత్సరములు బ్రదుకుట యణిమాదిసిద్ధులం బొందిన యోగాభ్యాసకుల కొకలెక్క లోనిది కాదు. "ఏవంచ ధారణాః పంచ కుర్యాద్యోగీ విచక్షణః, తతో దృఢశరీర స్స్యా న్మృత్యుస్తస్య న విద్యతే" అని యోగతత్త్వోపనిషత్తునం గలదు. మఱియుఁ బాతంజలమందును మృత్యువును జయింపవచ్చుననియు, "కాయరూపసంయమాత్తద్గ్రాహ్యశక్తిస్తంభేచక్షుఃప్రకాశాసంయోగే ంతర్ధానం"(పాతం. 3 అధ్యా. ౨౧ సూ.) అనుటచే నంతర్ధానాదులంగూడఁ బొందవచ్చు ననియుఁ గలదు. కావునఁ గబీరు భీష్మునివలె మృత్యువు లోఁబఱుచుకొని జీవించియుండఁగూడదా? అనియు, మఱియు,

"काशीमें हम प्रगट भये हैं रामानंद चेताये ।
सम रथका परवा ना लाये हंस उबारन आये॥"
—కబీరశబ్దావలి.

అని తన్ను దేవదూతగఁ జెప్పుకొనియెం గనుక నతండు చిరంజీవియై యుండరాదా? అనియు మీరు నన్నడుగ వచ్చును.

నా యుత్తర మేమన, రామదాసు చరిత్రలోని తానీషా లోకప్రవాదము ననుసరించి రచింపఁబడిన డగుట నవిశ్వసనీయము. ఇఁక యోగతత్త్వోపనిషత్తు

పాతంజలసూత్రములకు సమాధాన మేమనఁ గబీరు యోగాభ్యాసకుఁడు గాఁడు. ఆతఁడు పాతంజల సూత్రములఁ జదివి యాచరించిన ట్లాధారములు లేవు. పైఁగా నాయన యవతారవాదము, మాయావాదము, విగ్రహారాధనము, కర్మకాండము, వ్రతాదికములు, తీర్థయాత్రలు, వర్ణాశ్రమధర్మములు మొదలగు వానికిం బ్రతికూలుఁడాగె. కనుక నాతం డా సూత్రములఁ బాటించి యుండఁడు. ఎఱిఁగియుండెఁ డనియు ననవచ్చును. భక్తివాదము నాతఁ డంగీకరించిన నేకేశ్వరవాదియే మఱి. రామరహీముల కైక్యము గూర్చినను నవతారముల నమ్మఁడుసుఁడీ.

"दुनिया ऐसी बावरी, पत्थर पूजन जाय।
घरकी चाकिया काहे न पूजे, जिसका पीसा खाय॥"

(లోకము పిచ్చిది. ఎందుకన, రాతిని బూజింపఁబోవును. గృహమందలి తిరుగలి నేల పూజింపరాదు? అది విసరిన పిండిని మనము తినుచుంటిమిగా!) అనియు. మఱొకచో "రాతిని బూజించిన భగవానుఁడు కనిపించినచో నేను బర్వతమునే పూజింతు"ననియె. ఇట్టి వాఁడా రామదాసునకు గురువు? శిష్యుఁడు భద్రాద్రి రాములఁ బూజించుచున్న గురువు వల దనఁడా?

మఱొకచోఁ గబీరు "రాళ్లు, కంకర ప్రోవుచేసి మసీదును నిర్మించెదరు. పూజారి దానిపై నెక్కి గొంతు పగుల నఱచును. భగవంతునకుఁ జెవుడు వచ్చినదా యేమి?" అనెను. ఇట్టివాఁడు తన శిష్యుఁడు భద్రాచల మందలి యాలయనిర్మాణాదుల కొఱకు లక్షలు వ్యయము చేయుచుండఁ జూచుచు మిన్నకుండునా?

ఇఁకఁ దాను దేవమాతనని ప్రజల నమ్మింపుటకుఁ జెప్పెను. ఎవరు నమ్మఁగలరు? నమ్ముటకుఁ బ్రబలాధారము లెవ్వి?

కబీరు కాశీక్షేత్రమును వదలి 'బస్తీ'మండలము లోని 'మగహార' అను గ్రామమున కేఁగి యక్కడనే విక్రమశకము ౧౫౭౫లో నాశ్వయుజశుద్ధైకాదశినాఁడు పరమపదముఁ జెందెనని "భక్తిసుధాబిందుస్వా" దను గ్రంథమునందున్నది. ఆయనకళేబరమును సమాధిచేయ మహమ్మదీయులును, దహనముచేయ హిందువులును బోరాడి చివర కెట్లో సమాధానపడిరిగదా. ఎవ రేది చేసినను ౧౭వ శతాబ్దిమధ్యమున రామదాసున కుపదేశింప లేచివచ్చుట యసంభవము కాదా?

ఇఁక స్వప్నగోచరుండై యుపదేశించె ననిన నది తప్పుకొనుట యగును. లేకున్నఁ 'దత్ప్రథావలంబకునిఁ గబీ రందురనియు నట్టివాఁ డెవఁడో యొకండు వచ్చి మంత్రోపదేశము చేసియుండరాదా? అనియు నొక చేయి యడ్డముపెట్టవచ్చు. "అయ్యో! రామదాసునకు గురువు కాఁదగినవాఁ డంత యనామకుఁడా? ఏల యీ యూఁకదంపు." అనినచో,

"అభివ్యంజకాధనత్వాన్న స్వభావాత్"(ఈశ్వరదర్శనము 3-33.) (పూర్వసంస్కారము లభివ్యంజకాధీనములు. అవి స్వతస్సిద్ధముగా బయటికి రావు.) కనుక గురు వుండితీరవలయును. రామదాసు గూడ "ఎన్ని జన్మము లెత్తఁగవలయునో"—అను కీర్తనలో "అనుదినమును గురు నుపదేశయోగము నభ్యసింపనై తి గా" అని తన యసంతృప్తిని వెల్లడించినాఁడు. కనుక నాగురు వెవరు? ఈభక్తుఁడు గురుధ్యానమునే చేయలేదా? అనినచో నిదిగో స్పష్టముగానే యొకటి రెండుసారులు స్మరించియున్నాఁడు.

"ఆర్యుల కెల్ల మ్రొక్కి విన
తాంగుఁడనై రఘునాథభట్టరా
చార్యుల కంజలెత్తి" —దాశరథిశతకము, ౬.

అనియు,

"పట్టితి భట్టరార్యగురు
పాదము లిమ్మెయి నూర్ధ్వపుండ్రముం
బెట్టితి మంత్రరాజ మొడిఁ
బెట్టితి నయ్యమకింకరాళికిం
గట్టితి బొమ్మ మీచరణ
కంజములందు తలంపు నెట్టి పో
గొట్టితిఁ బాపపుంజముల
దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!"
—దాశ. ౧౦౩.

అనియు దాశరథిశతకమునం గలవుగదా. గోపన్నయు వైష్ణవమతసంప్రదాయము కలవాఁడని యతని నడవడియే నుడువుచున్నది. కనుక రామదాసు తాను వ్యంగ్యముగాఁ గాక, ఘంటాపథముగా రఘునాథభట్టరాచార్యుల వలన మంత్రరాజమగు తారకము గ్రహించితి ననుచుండ నీడొంకతిరుగుడులు, సంశయములు నేల?

ఇఁకనైనఁ గబీరు రామదాసునకు గురువు కాఁడని విశ్వసింతురుగాక!

మఱి యీవాదమునకు వచ్చుటకుఁ గారణ మరయ వ్యాసము విస్తరించునని భయము.

౬. రామదాసు చెఱలోనే మృతిఁ బొందెనా?

మంచెలచారిత్రములో "నీరామదాసు కారాబద్ధుఁడై యాకారాగారముననే మృతిఁ బొందినట్లుగూడఁ జెప్పఁబడియున్నది."

(పెద్దాపుర సం. వి. ౭౫ పేజి.)

ఈశిల్లామాన్యులువ్రాఁత యెంతవఱకు సత్యము?

"అక్కడనే మృతిఁ బొందిన భద్రాద్రిరామున కీనైజాముగా రిప్పటి కట్టికైంకర్యాదులఁ జెల్లించు నవసర మెట్లు కలిగె ననుశంక రాఁగా నది తానీషాగారి కుమార్తె రామదాసును వలచి యామె కృత్రిమము చేసి విడిపించెనని కొందఱు వ్రాసిరట" అని కావ్య వ్యాకరణతీర్థుల చేఁ బరిష్కృతమైన యానంద ముద్రణాలయమువారి రామదాసుచరిత్రమునఁ గలదు. ఆకొంచె మెవరో కాని కల్పనలోను మిక్కిలి యన్యాయమునకుం బాల్పడిరి. మహాభక్తశిఖామణి కీనిందఁ గట్టుటకుం దూరమాలోచింపరైరి. ఈఘోరాపవాదముం దొలఁగింపఁ గాఁబోలు గోపాలాచార్యులవారు తమ రూపకమునఁ దానీషా భార్యయగు సితారామూలమున నౌచిత్యముం బాటించుచు రామదాసును రక్షింపంజూచిరి.

భద్రాద్రిరాముని కైంకర్యము లెట్లు జరుగుచుండె ననుటకుఁ దదాలయమందలి రామలక్ష్మణనామక స్తంభములమీఁద నున్న శాసనముం జూతము.

"స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహనశకవర్షంబులు ౧౫౭౪ అగు నేటివర్తమానవ్యావహారిక చాంద్రమాననందననామసం. చైత్ర శు ౯ భానువారం శ్రీభద్రాచలసీతారామచంద్రమహాప్రభువారి సన్నిధిని శ్రీరామదాసుగారు శ్రీతానీషాగారి యనుమతివెంబడిని జరిగించిన దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు.....వ్రాసియున్న శాసనం ధంసాప్రపంచములో శ్రీవారు పోలవరంవలను వేంచేసినపుడు ఒకదుర్మార్గుడు శాసనం చెక్కివేసినందున సర్వజనులకు దెలిసి సంతోషించేటందుకు లేకపోగా ఆదుర్మార్గుడు పుత్రమిత్రకళత్రాదులతోటి నశించిపోయినాడు. తదనంతరము శాలివాహనశకవర్షంబులు అగు నేటి ౧౬౫౮ నందననామసం. చైత్ర శు ౯ ఇందువారం భద్రగిరి, వరదరామదాసు అనే రామదాసువంశమున జన్మించిన భక్తుడు 1....................అదివఱకు దుర్మార్గులు ప్రపంచపరిపాలన జేయుటచేతను దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు నిరాటంకముగా జరుగుట లేనందున;........హసనాబాదుపరగణాలో వుండే దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు అగ్రహారములు విమర్శించి సర్వదుంబాలా జరుగగలందులకు యేర్పాటు చేసినవివరములు—"2

దీనివలన నదివఱకు (వరదరామదాసుకుఁ బూర్వము) భద్రాద్రిరాముల కన్నివిధములఁ గైంకర్యములు జరుగుచున్నట్లును, ఆయావారికి మాన్యము లున్నట్లును స్పష్టమకదా! శాసనమున నందందు "దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు పునరుద్ధారంచేసి" అనియుం గలదు. కనుక రామదాసు కారాగారవిముక్తుఁడై సగౌరవముగాఁ దానీషావలన నధికారమును స్వీకరించి భద్రాచలమునకు వచ్చి స్వామికి మాన్యముల నేర్పాటు చేసియుండవలయును. కావుననే శాసనములో "తానీషాగారి యనుమతి

1 ఈయననుగుఱించిన వివరములు నేను వ్రాసిన 'తూము లక్ష్మీనృసింహదాసు చరిత్ర' లోఁ గలవు.

2 ఈశాసనమును విస్తరభీతిచే నవసరమైనదానినే వ్రాసితిని. సమగ్రశాసనము 'రామదాసు కైంకర్యము' అను పేరుతో శ్రీ సీతారామవిలాసినీ గ్రంథమాలవారు ద్వితీయపుష్పముగాఁ బ్రకటించిరి. భద్రాచలము, తెలగా అకా.

వెంబడిని జరిగించిన" అని కలదు. అట్లు కాకున్నచో ధర్మకర్తలు, పూజారులు, నధికారులు మున్నగువా రెవరికిఁ జిక్కిన మాన్యముల వా రనుభవించుచు స్వామికైంకర్యముల విముఖులై యుండుటయు, వరదరామదాసు నృసింహదాసులు గోల్కొండకుఁ బోయి చందూలాలు ద్వారమున నవాబువలన నధికారము స్వీకరించి వచ్చి మఱల యథాప్రకారము పూజాదుల 'దేవబ్రాహ్మణవృత్తులఁ' బునరుద్ధరించుటయు నెట్లు జరిగియుండును?

రామలక్ష్మణులు మారువేసములతో వచ్చి ధనముఁ జెల్లింపనీ, లేక సంబంధ మున్నచో మాదన్నయే యితరులం బంపి ధనముఁ జెల్లింపనీ, లేక దయార్ద్రచిత్తుఁడగు తానీషాయే యతని భక్తికి మెచ్చుకొని ధనము ముట్టినదని ప్రకృతివర్గమును (స్వీయుల) వంచించి వదలనీ, యెట్లయిన రామదాసు చెఱనుండి విడువఁబడియుండినమాట నిజము. కాకున్న రామదాసు రామలక్ష్మణులు ధనము చెల్లించిపోయిన వృత్తాంతము నేల గానముచేసియుండును? అన్నివిధముల నన్నికీర్తనలు గలవే? అని కొందఱనవచ్చును. నిజమే. ఇతరుల చేయి కలియని రామదాసుకీర్తనలం జూచిన నీవిషయమై కొంత తేలునేమో? తంజావూరిలో గ్రంథాక్షరముల రామదాసుకీర్తనలు గలవఁట. వానిం జూచినచో రాముఁడు ప్రత్యక్షమగుటయు, సొమ్ము చెల్లించుటయు మున్నగు విషయములు తేలుటయే గాక హరికథలోని యితరవికృతములను కీర్తనలను నేర్పఱించుటయు సులభమగు. 1

శాసనములో "తానీషాగారి యనుమతివెంబడిని జరిగించిన" అని కలదుగదా? ఇఁక సందియ మేల? అనిన నీవ్రాఁత వరదరామదాసుగారిదని నాయనుమానము. కాకున్న శాసనమున శాలి. ౧౫౭౮ అని కలదే. అనఁగా క్రీ ౧౬౫౬ అనుట. తానీషా రాజ్యమునకు వచ్చినది క్రీ. ౧౬౭౨ కదా: ఎట్లుపొసఁగును? పోనీ తెనుఁగంకెలలో ఒకరకపు తొమ్మిదికిని ఏడునకును రూపసామ్యము కలదు. అది శిలయందు స్పష్టముగా గోచరింపక పోయెనని యెంచి శాలి. ౧౫౯౪ అయియుండునని యూహించిన నిది చెఱనుండి విడువఁబడినపిదపనే వేయఁబడెననుట కాధారములం గూర్చుకొన నవకాశ మిచ్చుం గాని యీసంవత్సరము (క్రీస్తు. ౧౬౭౨ అగును) నందనసంవత్సర చైత్ర శు. ౯ కి సరిపోదే? 2

ఇంతకు నా తురక రామదాసు శాసనముం జెక్కవైచుటచే నింతచిక్కు వచ్చినది. శాసనపరిశోధకులు సంవత్సరనిర్ణయముం జేయరైరి.

శాసనాంతమున రామదాసు వ్రాసిన పద్యమొందు గన్పించుటచే, లోకములో దేవాలయాదుల నిర్మాణముచేసి యప్పుడే శాసనము చెక్కించుట కలదుగాన రామదాసు భగవంతునిపై భారమువేసి తాను దహశీల్దారగుటచే దేవాంగులకు మాన్యములసయితము నేర్పఱిచి యిదియంతయుఁ 'దానీషాయనుమతివెంబడిని జరిగించిన' దని వ్రాయించిన నిది ధర్మకార్యమగుటచేతను, దనపేర జరుపుటచేతను నేను వేఁడుకొన్న తానీషాగారెట్లు కేల కియ్యకొనకపోదురా? అనియు సాహసించి శాసనము వేయించియుండుననియు నూహింపవలయును.

చరిత్రజ్ఞులు ప్రబలకారణములు లభింపనిది రామలక్ష్మణులు మాఱురూపముల వచ్చి ధనము చెల్లించి దాసును జెఱవిడిపించెనన్న నమ్మక జిల్లామాన్యులు వ్రాఁత

1 పరిశోధనమున దక్షులగు శ్రీయుత మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారుగూడ రామదాసుకీర్తనల భద్రముగాఁ గూర్చుకొని యున్నకరయే యుండిరి.

2 నిజమున కీవరదరామదాసు నిమిత్తమాత్రుఁడే. శాసనము వేయించినదియు, గోల్కొండఁ బోయి చందూలాలును దర్శించి రాజాబిరుదమును, దహశీల్దా రుద్యోగమును స్వీకరించినదియుఁ దూము లక్ష్మీనృసింహదాసే. ఈ నృసింహదాసు యశోభిమాని గాని నిష్కాముఁడగుటచేఁ దన కత్యంతప్రియశిష్యుఁడగు వరదరామదాసుగారినిఁగూడ నావ్యవహారములం జేకొనుటయేగాక శాసనమును నతనిపేరనే వేయించె. ఈవిషయములు కల్పితములు గావు. ప్రబలాధారములు నేఁటికిం గలవు. చూడుఁడు: నేను రచించిన తూము లక్ష్మీనృసింహదాసుచరిత్ర.

నే విశ్వసించి యతండు చెఱలోనే మృతిం బొందెనని తలంతురు.

అయిన దేవుని మాన్యము లెట్లు పోగుచుండె నన, దాసు చెఱకుం బోకపూర్వమే మాన్యముల నేర్పాటుచేసి యుంటచే, హిందూమహమ్మదీయులం దుల్యదృష్టి నరయు సాధకనాయకుఁడను తానీషా,—జరిగిన దేదో జరిగినది. స్వామిమాన్యముల నేల హరించి పాప మొడిగట్టుకొనవలయు నని తూష్ణీంభావము సహించి గాని, లేక వాని నంగీకరించి గాని యుండునని తలంతము.

౭. రామదాసుకష్టములకుం గారకు లెవరు ?

పూర్వజన్మజ్ఞానము గల మార్కండేయపురాణ పతితలా క్రౌర్యముం దానీషాకుం గల్గింపక యేసితారాకో, లేక 'హసాలపట్కర్' అధికారమునుండి తొలఁగింపఁబడిన మహమ్మద్ ఇబ్రాహీముకో, లేక యేసుహాయాపరులకో తగిలింతురు.

చరిత్రవిదులుమాత్ర మాకాలమందు సిస్తు లీయని వారి నెవ్వరినైన నన్నిబాధలం బెట్టుట కలదనియుఁ దానీషాయే విధి లేక పెట్టియుండుననియు నందురు.

కవులు తమతమ కావ్యముల వ్యుత్పత్తికొలంది నౌచిత్యము ననుసరించి కల్పనలం జేయుదురు. "సత్కవి కల్పనావిభూషావహ పూర్వవృత్తములు సానలందీరిన జాతి రత్నముల్" అని భట్టుమూర్తి ఘీంకరించెం గదా. కనుకనే రామదాసుచరిత్రమునం గొన్నిపాత్ర లెక్కుడుగం గన్పట్టుచున్నవి. ఈకల్పన రసపిపాసువుల కాహ్లాదముం గల్గించినను జరిత్రపరిశోధకుల కావేదననే కల్గించును. నిజచరిత్రలలోని కల్పనలు పరిణామదారుణములుసుఁడీ !

రామదా సంత్యకాలమున విమానము రాఁగా దాని నెక్కి వైకుంఠమున కేఁగెనని కొందఱుం, దానెక్కిన గుఱ్ఱముతోఁగూడ భద్రాచలమందలి శ్రీరామ విగ్రహమునోటం జొరఁబడెననియు, నేఁటికిం గూడ గుఱ్ఱము వెనుకకాలి గిట్ట గుర్తుగాఁ గాన్పించుచున్నదనియుం గొందఱు పల్కుదురు. సూక్ష్మదృష్టి గలవారెవరైన వీనిని విశ్వసింతురా? ఏమో? ఈస్థూలశరీరమే పరలోకమున కేఁగెననుట నేమితస్థులును విశ్వసింపరు. తానీషారామదాసుల పూర్వజన్మవృత్తాంతములు మొదలగునవి పాపభీతి లేని పామరులను సన్మార్గులం జేయుట కుపయుక్తము లగును. ఒకండెవ నేమి, రామదాసునడవడి యొండొకం దిద్ది తీర్చినది కాదు! ఆయనభక్తి యచంచలము. ఆయన త్యాగము నిరుపమానము. ఆయనధైర్యము వర్ణనీయము. ఆయన జీవితము నిత్యస్మరణీయము. ఆంధ్రుల ప్రతికర్ణకుహరము నందును నాయన ప్రతిధ్వనించుచుండును. అట్టి

"రామదాసుకథ వరదరామదాస్
రచియించెను సూచనగా
ప్రేమతోడ సింగరిదాసికథ
ప్రకటనపఱిచెను బాగా."

నాగండ్ల వరదరామదాసు, సింగరిదాసు మనకు ఋణదాతలు. వారిగ్రంథముల సత్యాసత్యము లున్నను వానినిం జదువుచున్న నానందామృతపయోనిధి నోలలాడుచు బాహ్యప్రపంచమును మఱవకుండఁజాలము. తన్మయులమై భక్తిరసముం జుఱ్ఱుకొందుము. అట్టిగ్రంథమును గుఱించి యింత వ్రాయుట సత్యాన్వేషణమునకే యని నన్ను మన్నింపుఁడు. తూము నృసింహదాసు, వరదరామదాసు, సింగరిదాసు, మఱియు నితరులు రచించిన కీర్తనలం, బద్యముల, శ్లోకముల నేర్పఱిచి తత్తత్కవినామసహితముగా రామదాసుసమగ్రచరిత్రను, మాదన్న చరిత్రను శ్రద్ధాళువులగు చరిత్రపరిశోధకులు ప్రకటించుటకుం బ్రోత్సహింపనే యీ నా యల్పప్రయత్నమని మనవి.

గాంధి లండను ప్రయాణము

మహాత్మా గాంధి—ఏడెను సన్మానము

మహాత్మా గాంధీ—ఇంగ్లాండు యాత్ర ([illegible])

వరలక్ష్మి

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు, పింగళి లక్ష్మీకాంతంగార్లు

[కృష్ణాపత్రిక (౧౨-౮-౧౯౩౧ నాటి దాని) నుండి]

రసపూర్ణ హృదయులై రత్నాకరాలింగన త్వరమాణలౌ నదులపర్వ
విరియు క్రొన్నన తావి విశ్వమ్ము నించు గాంతారాళి యానంద తాండవమ్ము
ఉరుము మద్దెల మ్రోత కుబ్బి మొగిత్తెరదాటు విద్యున్నటి యాట మురువు
నిట్టుపాసమ్ముల నింగి నల్లాడు చాతక చిరంటీ వ్రతోద్యాపనమ్ము
నొక్క దెసయగాచు జగముల కుబ్బువుట్ట - ధాత్రి శాద్వలరోమాంచితమ్ము గాగ
వర్ష ధారల చల్వ దువ్వలువ దాల్చి - ద్వారభూమి శ్రావణ శుక్రవార వేళ
నిలిచి తైవరమ్మ, వరలక్ష్మి పొలుపు దోప.?

ఎన్నడు రాని తల్లి జగదీశ్వరి కామిత ధాత్రి చేర వ
చ్చె న్నిరుపేద గేహముల చెంతకు బిల్వని పేరటమ్ము, సం
పన్నుల యాడుబిడ్డ తలవాకిట నిల్చిన, రిత్త చేతులన్
గన్నుల నప్పగించి నిలగా నయితిన్ గడు మందభాగ్యనై.

ఆయన యూర లేరు నెల లైదు గతించె ప్రవాసియై, యెటో
త్రోయుచు నుంటి కాల మిసిరో! యొక గవ్వయు చేత లేక నీ
కే యుపచారముల్ సలుప నెట్టుల నేరుతు నీ యభాగ్య రా
లీ యనురాగ భారమున నెంతయు కుమ్మెలు వోయి క్రుంగెడిన్

అచ్చపుటీ యనుగ్రహమునాత్మ దలంచి మదీయ భాగ్యమున్
మెచ్చి నుతించుకొందునో? సమీపగవౌ నిను కల్గి నంతలో
పొచ్చెము లేని బత్తిమెయి పూజ లొనర్పగ నీయకున్న ని
ప్పచ్చరమున్ దలంచికొని పాపము లాడుదునో, దయామయీ!

శ్రావణ మాసమ్ము చనుదెంచె నని సున్నమలదిన యట్టి కుడ్యములతోడ
పసుపున గలపమ్ము బాటించి చెందిర తిలకమ్ము లిడిన దేహళుల తోడ
చివురు దోరణాల గైసేసియు, దీవమ్రుగ్గులు దిద్ది నట్టి ముంగిళులతోడ
గమ గమ ధూప ధూమములు పూజా ద్రవ్యసమితి నిండిన చత్వరములతోడ

కొల్వు చవికెలు నా సీకు గోమరు మిగిలి - శుక్రవార వ్రతమ్ముల సొంపు లొలుకు
భాగ్యశాలుల గృహాముల పజ్జ కరుగ - కీకుటీరమ్ము దరిసితి వేమి తల్లి!
నోములు తొంటి జన్మముల నోచిన తల్లులు, నూతనాంబర
స్తోమము, లంగరాగములు, దోయపు సొమ్ములు దాల్చి, పూచు తే
మామిడి మ్రోకలో యనగ మాటికి పేరటముల్ చనంగ, గ
న్నా మెతగా గనుంగొనుటె కాని వ్రతమ్ము లెఱుంగ మెన్నడున్.

విందవైన నిన్ను వెడల నంపను లేను - వ్రత మొనర్ప సజ్జురాలగాను
ముందు నోతునన్న ముందేమొ? నేనేమొ? కులము వారి బిలుతు నిలుము తల్లి!

రావె కాదంబినీ! క్షణప్రభరో రమ్ము! - చాతకీ! రమ్ము; కేతకీ! జాగుసేయ
కీవు నీవారు రారె; మాయింట నేడు - విందు వరలక్ష్మి; మీకెల్ల పేరటమ్ము.

నవ వర్ష సలిలార్ద్రితా మెత్త మెత్తని మొగలిపూ లిగ్గంట ముడువరమ్మ!
పాపటన్ దురుమరమ్మా! పుష్పాదులు వాలు కడిమిపూవుల నింపు గడలు కొసగ
కై సేయరే! మాలికలు గ్రుచ్చి గళము వేఁబోక విరిసి రాలు పొగడ పూలు
కర్ణరంధ్రము లలంకరణమ్ము సల్పరే! ఫుల్ల నీలోత్పలమ్ములను గూర్చి
జాజి పూవుల మొత్తముల్ సంతరించి - భద్రపీఠ మ్మమర్పరే! భక్త వరద
కారతుల నెత్త రారె! క్షీరాబ్ధిపట్టి - కాగడము మాని శంపా లతాంగులార!

నారికేళాంబుల నవవర్ష జలముల నభిషేక మిదె యబ్ధియాడుబిడ్డ
కగరు గంధమ్మున మొగలిపూరజమున చర్చయిదే జలజాత నిలయ
కంభోజ నేత్రు నిల్లాలికి సుమగంధవహ పృషద్వాహన వ్యజన మిదిగో!
అర్థికల్పద్రుమంబైన మా యమ్మకు సజల కాదంబినీఛత్ర మిదిగో!
అహారహం బప్సరః కన్య కాళినృత్య - సేవ లంగీకరించెడు దేవి కిదిగో!
ఊఱుము మద్దెళ్ల లయ తప్పకుండ నాడు - నెమ్మినట్టువ లొనరించు నృత్యసేవ!

నేరిచి నేరకే సలుపు నేటి సపర్యల నందుమమ్మ! మా
వారు సుఖమ్ముమై మరలివచ్చిన గన్నియపెండ్లి సేసి మా
కూరిమి బిడ్డగూడి నినుగొల్తుము శ్రావణ శుక్రవార ల
క్ష్మీరమణీ! మమున్ మనుపుమీ! పదపద్మము లంటి మ్రొక్కెదన్.

'గీర్వాణవాక్ప్రపంచ చరిత' విమర్శము*

['వైదికకాలిక' (ప్రథమభాగ) సమాలోచనము]

శ్రీయుక్త ఇణ్ణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు (ఆంధ్రగీర్వాణసాహిత్యపరిషత్తు)

మార్చినెల (ప్రమోదూత - ఫాల్గుణమాసపు) భారతిలోఁ బై గ్రంథమునందలి 'లౌకికకాలిక' మను ద్వితీయభాగమును విమర్శించియుంటిని. ఇపుడు 'వైదిక కాలిక' మను ప్రథమభాగమును [౧-౧౩౫ పు.] విమర్శించెదను. ఈభాగము ద్వితీయభాగముకంటె నించుక జాగరూకతతో రచింపఁబడినట్టులు దూపట్టెడి. అట్లనుటచే నీభాగము నిర్దుష్టముగను, సర్వాంకషముగను, సర్వథా తృప్తికరముగ నున్నదని నాయభిప్రాయము గాదు. రెండుభాగములఁ దులనాత్మకముగఁ జూచినచో నీభాగ మించుక మెఱుఁగుగాఁ జూపట్టునేమో! ద్వితీయభాగ రచనముకంటెఁ బ్రథమభాగనిర్మాణము కష్టతరము.

గ్రంథస్థ విషయసూచిక :—

ప్రకృతగ్రంథములో 'వైదికకాలిక' మను ప్రథమ భాగమున ౧౩ అధ్యాయములు [౧౩౫ పుటలు] గలవు. జిజ్ఞాసూపయోగార్థ మందలి విషయముల సూచించెదను :

౧ అధ్యాయము [౧-౧౦ పుటలు]: ఇది 'మెక్‌డానెల్' పండితుని 'సంస్కృతసారస్వత చరిత్రము' నందలి పీఠికారూపమగు ప్రథమాధ్యాయము [౧-౨౮ పు.]నకించుమించు భాషాంతరీకృతి యనఁదగు. కాని 'మెక్‌డానెల్' వివరించిన పాశ్చాత్యపండితుల గీర్వాణవాఙ్మయసేవంగూర్చి యిట నేమియు వ్రాయఁబడదయ్యె. అనన్యాపేక్షము, నవిచ్ఛిన్నము నగు భారతీయవిజ్ఞానము యొక్క యభ్యుదయము, తద్వాఙ్మయమున యుగ (Period) విభజనము, భారతీయచరిత్రలోపము, హేతువులు, వైదేశికయాత్రికుల గ్రంథములలో భారతవర్షముంగూర్చిన విషయములు, లేఖనోత్పత్తి, లిపులు, లిఖితగ్రంథములు, లేఖనసాధనములు, వైదికసంస్కృతసారస్వతముల వైలక్షణ్యము, ప్రాచీన గ్రంథాలయములు, ప్రాచీనభాషాస్వరూపము, గీర్వాణభాషావ్యవహారము, పాళీప్రాకృతాదిభాషలు మొదలగువానింగూర్చి యిట వ్రాయఁబడియున్నది.

౨ అధ్యాయము [౧౧-౧౪ పు.]: ఇది 'మెక్‌డానెల్' పండితుని గ్రంథమునందలి 'వైదికకాలవిచారము' [Vedic Period — ౨౯-౩౦ పు.] అను ద్వితీయాధ్యాయమున కనుకృతి. ఇందుఁ జతుర్వేదరగ్గము, బ్రాహ్మణారణ్యకోపనిషద్వర్గము, సూత్రవర్గము అను వైదికకాలవర్గత్రయవిభాగముంగూర్చి వివరింపఁబడెను.

౩ అధ్యాయము [౧౫-౧౭ పు.]: ఇందు ఆర్యులు, దస్యులు, ద్రావిడులు, పారసీకులంగూర్చి వ్రాయఁబడెను.

౪ అధ్యాయము [౧౮-౨౫ పు.]: 'మెక్‌డానెల్' పండితుని గ్రంథములోని 'ఋగ్వేదవిచారము' ['The Rigveda' — ౪౦-౫౮ పు.] అను తృతీయాధ్యాయమున కిది ప్రతిధ్వనివంటిది. ఇందు ఋగ్వేదమునందలి మండలదశకవిభాగము, దశమమండలసంధానచరిత్రము, తన్మండలార్వాచీనతాప్రతిపాదనము, మండలాంతరీయసూక్తములయొక్క యవాన్తరకాలభేదనిర్ణయమున లిఙ్గాభావము, వేలకొలఁది వత్సరములనుండి ఋగ్వేద మత్యంతావధానముతో సంరక్షింపఁబడుట, ఋగ్వేదముయొక్క యవస్థాద్వయము, సంహితాపాఠము, తదుత్పత్తికాలము, వేదరక్షణార్థ మవలంబితము లగు పదపాఠాద్యుపాయములు, ఋగ్వేదీయపాఠాన్తరవిచా

* ఈ వ్యాసమందలి సంశయములను - (??) - ఈ గుర్తుతో సూచించియున్నాము. —భా. సం.

రము, స్వరవిచారము, ఛందోవిచారములు విశదీకరింపఁబడి యున్నవి.

౫ అధ్యాయము [౨౬-౩౯ పు.]: ఇది 'ఋగ్వేదముకంటె నర్వాచీనములగు వేదములు' ['Later Vedas'—౧౪౧-౨౦౧ పు.] అను 'మెక్డానెల్' గ్రంథమునందలి సప్తమాధ్యాయమున కనువాద మనఁదగు. ఇందు, సామసంహిత, తత్సామాన్యవిభాగములు, గానము, సామవేదకాలవిచారము, సామవేదీయశాఖలు, యజుస్సామముల వైలక్షణ్యము, యజుర్వేదవిభాగములు, శుక్లకృష్ణయజుర్వేద వివరణము, వేదముల పరస్పరసంబంధము, యజుర్వేదశాఖలు, ఋగ్యజుర్వేదమతవిచారము, అథర్వణసంహిత, తద్విభాగములు, శాఖలు మొదలగువానింగూర్చి వ్రాయఁబడెను.

౬ అధ్యాయము [౪౦-౬౦ పు.]: 'మెక్డానెల్' పండితుని గ్రంథమునందలి 'ఋగ్వేదీయకవితా విచారము' ['Poetry of the Rigveda'—౫౯-౧౧౫ పు.] అను తురీయాధ్యాయము దీనికి మూలము.

ఋగ్వేదవిషయవిచారము, వేదవ్యాఖ్యామార్గ విచారము, యాస్కుని నిరుక్తమును, సాయణభాష్యమును వాస్తవికార్థబోధకములు గావను ప్రతిపాదనము 'రోథ్' (Roth) అను జార్మన్యదేశీయసంస్కృతపండితుని వ్యాఖ్యాపద్ధతియొక్క సాధుత్వప్రతిపాదనము, 'గాథా', ఋగ్వేదస్వరూపనిరూపణము, దేవతాస్వరూప విచారము, ఋగ్వేదోక్తులగు ఋషులు, మృగదేవతలు, ఓషధివృక్షారణ్యదేవతలు, యూపాదులకు దేవత్వారోపణము, అసురవిచారము మొదలగువిషయము లిందు విస్తృతములు.

౭ అధ్యాయము [౬౧-౬౬ పు.]: 'ఋగ్వేదకాలిక (??) ఋషుల యాధ్యాత్మికవిచారము'. 'మెక్డానెల్' పండితుని గ్రంథములోని ఋగ్వేదీయదార్శనిక విచారము ['Philosophy of the Rigveda'—౧౧౬-౧౩౮ పు.] అను పంచమాధ్యాయము దీనికి మూలము. యమలోకము, పితరులు, సంవాదసూక్తములు, అభిచారసూక్తములు, వైవాహికసూక్తములు, ఔర్ధ్వదైహికవిచారము, దానస్తుతులు, హితోపదేశసూక్తములు, ప్రహేళికాసూక్తములు, విశ్వోత్పత్తిసూక్తములు నిందు వివరింపఁబడి యున్నవి.

౮ అధ్యాయము [౬౭-౭౫ పు.]: 'ఋగ్వేదకాలవిచారము'. 'మెక్డానెల్' గ్రంథమునందలి ['Rig-vedic Age'—౧౩౯-౧౭౦ పు.] షష్ఠాధ్యాయము దీని కాధారము. ఋగ్వేదోక్తములగు నదీపర్వతములు, ఋగ్వేదోత్పత్తిప్రదేశము, ఋగ్వేదోపవర్ణితములగు వృక్షములు, లతలు, మృగములు, పక్షులు, ఋగ్వేదమునందు లవణము స్మరింపఁబడకుండుట, ఋగ్వేదనిర్దిష్ట లోహములు, భారతవర్షీయాదిమనివాసులు, ఆర్యావర్తములు, పౌరోహిత్యోత్కర్ష, జాతిభేదోత్పత్తి, ఆర్యుల సాంఘికధర్మములు, తదభ్యవహారము, వారి యుద్యోగములు మొదలగువానింగూర్చి యిట వ్రాయఁబడియెను.

౯ అధ్యాయము [౭౬-౯౭ పు.]: 'బ్రాహ్మణాది విచారము'. మెక్డానెల్ పండితుని గ్రంథమునందలి 'బ్రాహ్మణములవిచారము' ['The Brahmanas'—౨౦౨-౨౪౩ పు.] అను సప్తమాధ్యాయము దీని కాధారము. బ్రాహ్మణారణ్యకోపనిషత్స్వరూప విచారము, ఋగ్వేదీయబ్రాహ్మణములు, శునశ్శేపోపాఖ్యానము, యజుస్సామాథర్వముల బ్రాహ్మణములు, ఉపనిషత్స్వరూపవిచారము, ఉపనిషత్తులలోని పరమసిద్ధాంతము, పునర్జన్మసిద్ధాంతము, ఉపనిషదుత్పత్తిసమయనిర్ణయము, ఋగ్యజుస్సామాథర్వముల యుపనిషత్తులు, గౌడపాదకారికలు మొదలగువానింగూర్చి యిట వ్రాయఁబడియెను.

౧౦ అధ్యాయము [౯౮-౧౦౪ పు.]: 'సూత్రకాలవిచారము.' ఇది 'మెక్డానెల్' పండితుని గ్రంథమునందలి 'సూత్రవిచారము' ['The Sutras'—౨౪౪-౨౬ పు.] అను నవమాధ్యాయమునకుఁ బ్రతిధ్వనివంటిది. శ్రౌత, గృహ్య, ధర్మసూత్రగ్రంథములు, ప్రాక్కాలిక కర్మములు, ప్రయోగగ్రంథములు, పద్ధతిగ్రంథములు, అనుక్రమణీగ్రంథములు, 'వ్యాకరవైదికవిచారము' (??) మొదలగు విషయము లిందు విస్తృతములు.

౧౧ అధ్యాయము [౧౦౫--౧౧౭ పు.]: 'మహాభారతరామాయణవిచారము'. దీనికి 'మెక్ డానెల్' గ్రంథమునందలి 'పురాణవిచారము' ['The Epics' ౨౮౪-౩౧౪ పు.] అను పదియవ యధ్యాయ మాధారము. కాని పురాణముల విషయించు నిందలి ౨౯౯-౩౦౨ పుటలు మాత్రము శర్మగారి గ్రంథమునందలి ద్వాదశాధ్యాయ మున కాధారము. ఈయధ్యాయమున నితిహాసాఖ్యాన పురాణములు, మహాభారతము, తదుత్పత్తివిచారము, తత్కాలవిచారము, తదవస్థలు, కుమారిలస్వామి క్షేమేంద్రులకృతులు, భారతవ్యాఖ్యాతలు, భారతమునందలి యుపాఖ్యానములు, రామాయణవిచారము, తదుత్పత్తి, తన్నిర్మాణకాలము, రామాయణమునందలి రెండుభాగములు, ప్రక్షిప్తములు, రామాయణము సర్వజనమనఃప్రీతికోట్టంకితమై యుండుట మొదలగువిషయములు వివరింపఁబడినవి.

౧౨ అధ్యాయము [౧౧౯-౧౨౧ పు.]: 'పురాణవిచారము.' దీనికి 'మెక్ డానెల్' గ్రంథమునందలి ౨౯౯-౩౪౨ పుట లాధారములని చెప్పియుంటిమి. పురాణముల కాలము, పురాణపంచలక్షణములు, శైవవైష్ణవపురాణములు మొదలగున విందు విస్తృతములు.

౧౩ అధ్యాయము [౧౨౨-౧౩౫ పు.]: 'షడ్దర్శనములు.' దీనికి 'మెక్ డానెల్' గ్రంథమునందలి 'దర్శనవిచారము' ['Philosophy'—౩౮౫-౪౦౪ పు.] అను ౧౫-వ యధ్యాయ మాధారము. న్యాయము, వైశేషికము, పూర్వోత్తరమీమాంసలు, సాంఖ్యయోగములు, షడ్దర్శనసూత్రకాలవిచారము నను విషయము లిందు వివరింపఁబడియున్నవి.

సూత్రములు :—

'బ్రాహ్మణములయొక్క గ్రంథవిస్తారముచే నందుఁ బ్రతిపాద్యమగు విషయములను సూక్ష్మముగాఁ దెలిసికొనుటకుఁ గష్టసాధ్యముగా నున్నందున నీసూత్రము లావశ్యకము లైనవి.'

—గీ. వా. ప్ర. చ. ౨ అ. ౧౩-౧౪ పు.

ఇది సత్యదూరము. వేదములు, బ్రాహ్మణములు, లేఖనము, లేఖనసామగ్రి తెలియని కాలపు వాఙ్మయము; అందువలననే ప్రతిగ్రంథమును నాఁడు వచ్చినవఱకు వల్లించి, వచ్చినవఱకు నెమరువేసికొనుచుండెడివారు. నాఁడు నాఁటికి బ్రాహ్మణములు విపులము లగుచుండెను. ఎంతటి మేధానిధికైన నంతగ్రంథమును గంఠస్థము చేసికొనుటకుఁ జాలిన ధారణాసంపద లేకుండెడిది. అందుచే దిగ్దంతి సద్దములో నిమిడ్చినట్లు ఎంతబృహద్గ్రంథమైనను సూక్ష్మములో మోక్ష మన్నట్లు, సూత్రములలోనికి కుదింపఁబడుచుండెడిది.

ప్రతిశాస్త్రగ్రంథము, అమరము మొదలగు నిఘంటువులును గంఠస్థముచేసికొనుట కనుకూలముగా నుండుకొఱకే ఛందోబద్ధములుగా రచింపఁబడుచుండెడివి. మొదట సుగ్రహములుగా నున్న యీసూత్రములు రానురాను వ్యాఖ్యాపేక్షము లైనవి. మొదట సూత్రము, దానికి భాష్యము, దానికి వ్యాఖ్యానము, దానికి వివరణము, దానికిఁ టీక, దానికి లఘుటీక—ఇట్లు గ్రంథ మపారమైపోయినది.

శ్లో. 'అల్పాక్షర మసందిగ్ధం సారవ ద్విశ్వతోముఖమ్;
అస్తోభ మనవద్యంచ సూత్రం సూత్రవిదో విదుః.'

అని సూత్రనిర్వచనము (లక్షణము ??). నాఁటి శబ్దశాస్త్రవేత్తలు మాత్రలాభమును (మాత్రాలాఘవమును??) బుత్త్రలాభతుల్యముగా నెంచెడివారఁట. అందుచే సూత్రములలోఁ జెప్పఁబడిన విషయము సందిగ్ధావస్థలోఁ బడి సుగమము గాకుండెను. 'ఋగ్వేదము, వైదికమతము' అను గ్రంథములో 'క్లేటన్' అను పాశ్చాత్య సంస్కృత పండితుఁ డిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు :—

"The Brahmanas, being in prose, they were therefore not so readily learned by rote as if they had been in verse. It will be obvious, then, that as they increased in number, and as the number of subjects taught by the sages were multiplied, their disciples had to find a method that would insure the faithful memory of essential

rules and doctrines. Hence, series of aphorisms, strings of aphorisms, or sutras were formulated, reduced to the utmost brevity, indeed so condensed that they are all but intelligible".

[A. C. Clayton: 'The Rigveda and Vedic Religion', P. 37. 1913.]

రామాయణ విచారము:—

[౧౧ అధ్యాయము, ౧౧౭ పు.]:—

(అ) 'లౌకికపద్యకావ్యములయందు శ్లోకవృత్తా పతారకథ సుందరముగా వర్ణింపఁబడియున్నది.'

ఇటుఁ గవిహృదయ మేమో!

(ఆ) "ఒకనాఁడు వాల్మీకిమహర్షి యనుష్ఠానము చేయ మందసానుయమున నొకవ్యాధుఁడు క్రౌంచపక్షు లలో నొకపురుషపక్షిని చంపెను. దానిని జూచి శోకా ద్రిక్తులయిన వాల్మీకివాక్కునుండి వారికిఁ దెలియక 'మా నిషాద' యనెడి శ్లోకము వెలువడినది."

ఇం చిత్రోరేఖాంకిత పదములు హాస్యజనకములుగా నున్నవి.

రామాయణనిదానమును గాళిదాసుఁ డిట్లు మనో జ్ఞముగ వర్ణించియున్నాఁడు:

శ్లో. 'తా మభ్యగచ్ఛ ద్రుదిత(ద??)తానుసారీ
కవిః కుశేధ్మాహరణాయ యాతః,
నిషాదవిద్ధాండజదర్శనోత్థః
శ్లోకత్వ మాపద్యత యస్య శోకః.'
—రఘు. ౧౪ స. ౭౦ శ్లో.

ఈవిమయమే కానలయు వీరు చెప్పఁదలఁచినది.

(ఇ) 'వాల్మీకి రామాయణమును తలుచు శ్లోక వృత్తరూపముగానే వ్రాసిరని ప్రఖ్యాతియఁట. ఔర! వాల్మీకిరామాయణము గద్యపద్యాత్మకమనియా వీరి యభిప్రాయము? ఎంతతప్పు! వాల్మీకి మామూలచూ డము ఛందోబద్ధము కాదా!

షడ్దర్శనములు [౧౩ అ. ౧౨౨ పు]:—

షడ్దర్శనములను సంగ్రహముగా వివరించినపిదప మధుసూదనసరస్వతి 'ప్రస్థానభేదము'లో నాదర్శనముల యైక్యముంగూర్చి యుద్ఘోషించియున్నాఁడు. *

'బ్రహ్మబిందూపనిషత్తు'లోఁగూడ నిట్లు చెప్పఁ బడియున్నది:

శ్లో. 'గవా మనేకవర్ణానాం క్షీరస్యా ప్యేకవర్ణతా,
క్షీరవ త్పశ్యతే జ్ఞానం లింగినస్తు గవాం యథా.'

జ్ఞానము క్షీరమువంటిది. నరులున్నతో గోసదృ శులు. గోవులలో బహువర్ణత్వ మున్నను వాని క్షీరము మాత్ర మేకవర్ణమునే కలిగియుండునుగదా.

'యోగసూత్రములకు భోజరాజు భాష్యము వ్రాసియున్నాఁడు' [౧౨ అ. ౧౩౪ పు.]:

శ్లో. 'యోగేన చిత్తస్య పదేన వాచాం
మలం శరీరస్య చ వైద్యకేన,
యోఽపాకరో త్తం ప్రవరం మునీనాం
పతఞ్జలిం ప్రాంజలి రానతోఽస్మి.'

పతంజలి తన చిత్తముయొక్క మలమును యోగ గ్రంథనిర్మాణముచేతను, వాక్కుయొక్క మలమును శబ్ద

* దీనినే మోక్షమూలర్ పండితుఁడు [Prof. Max Muller] తన 'షడ్దర్శనవిచారము'న నిట్లు లుట్టం కించియున్నాఁడు: "In reality, all the Munis who have put forward these theories agree in wishing to prove the existence of the One Supreme Lord without a second...... These Munis cannot be in error, considering that they are omniscient and these different views have only been propounded by them, in order to keep off all nihilistic theories and because they were afraid that human beings, with their inclinations towards the objects of the world, could not be expected at once to know the true goal of man." [Quoted in Max Muller's 'Six Systems of Indian Philosophy,' P. 107-08.]'

శాస్త్రరచనముచేతను, శరీరముయొక్క మలమును వైద్య గ్రంథవిరచనముచేతను నిర్మూల మొనరించుకొనెను. పతంజలివలెనే భోజదేవుడును తాదృశగ్రంథత్రయమును నిర్మించి మానసిక వాచిక కాయికములగు మలములం బోఁగొట్టుకొనెను. భోజుని 'రాజమార్తాండము' పతంజలి 'యోగసూత్రముల' పై భాష్యము. 'సరస్వతీ కంఠాభరణము' [తన్నామకమగు సుప్రసిద్ధాలంకార గ్రంథముకంటె భిన్నము] భోజుఁడు రచించిన వ్యాకరణగ్రంథము. 'రాజమృగాంకము' అనుగ్రంథ మీతఁడు రచించిన వైద్యగ్రంథము, అని అడయార్ ప్రాచ్యగ్రంథాలయములోఁ బండితులుగా నుండిన శ్రీ యన్. భాష్యాచార్యులవారు వ్రాసియున్నారు.* కాని యీవిషయము లింకను బరిశోధనార్హములు.

షడ్దర్శనసూత్రకాల విచారము [౧౨౯ పు. మొదలుకొని]:—

"బ్రహ్మసూత్రములకు నుపవర్షుఁ డనువాఁ డొక భాష్యమును వ్రాసినట్లు శంకరాచార్యులవారు చెప్పుచున్నారు."

ఇది సరికాదు. సంపూర్ణమీమాంసాసూత్రముల మీఁద బోధాయనులు 'కృతకోటి' యను వృత్తిని నిర్మించియున్నారు. తిరువానూరుసంస్కృతగ్రంథావళిలోఁ [౭౫-వ గ్రంథము] బ్రచురింపఁబడిన 'ప్రపంచహృదయము' వలన బోధాయనవృత్తి 'కృతకోటి' నామకమని తెలియుచున్నది. తద్వృత్తిసంక్షేపకారుఁ డుపవర్షుఁడు. సుప్రాచీనతమిళగ్రంథమగు 'మణిమేఖలై' లో వేదవ్యాసజైమినుల కృతులును, 'కృతకోటి'యును బరమప్రమాణములుగ నుల్లేఖింపఁబడియున్నవి.†

"శంకరులకుఁ బూర్వము ద్రవిడాచార్యులు 'బ్రహ్మసూత్రము'నకు భాష్యము వ్రాసియున్నారు. టంకాచార్యులు (మొదలగువారలు) ఈసూత్రములకు భాష్యములు వ్రాసియున్నట్లు రామానుజభాష్యమువలనఁ దెలియుచున్నది." [౧౩౧ పు.]

'బ్రహ్మసూత్రముల'మీఁద భగవద్వేదాంతదేశిక పూజ్యచరణులు రచించిన 'తత్త్వటీక' వలన టంకాచార్యుల [వాక్యకారుల] నిజనామము బ్రహ్మనంది యని తెలియుచున్నది.

ద్రమిడాచార్యులు: ఉపనిషద్భాష్యముల రచించిరి. వీరు 'భాష్యకారు' లనియు వ్యవహరింపఁబడుచుండెడివారు. వైష్ణవప్రపన్నప్రపంచమున సుగృహీతనాములగు 'తిరుమొళిసైయాళ్వారులు' [భక్తిసారులు]ను వీరు నొకరని యొకానొకరు వ్రాసిరి కాని యిది సరికాదు.

ప్రకృతగ్రంథమును శ్రీయుత వేంకుమళ్ల రాజగోపాలరావుగారు శుక్ల-మార్గశీర్షపు 'భారతి' [౮ సంపు. ౧౨ సంచిక డిసెంబరు ౧౯౨౯: ౧౦౦౨ పు.]లో విమర్శించుచు, "ఇది ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము నుండియు, మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమునుండియు ప్రాచ్యభాషా పరీక్షలకుఁ బోవు విద్యార్థుల కత్యంతోపయుక్తమైనది. గ్రంథకర్తగారు ప్రాచ్యప్రతీచ్యవిమర్శనములను సంశోధించి యీచరిత్రమును తేటతెలుఁగున వ్రాయుటచే నిది విద్యార్థులు కానివారికిని ఉపకరించును. * * * * ప్రాచ్యభాషాపరీక్షలకుఁ బోవువిద్యార్థు లెల్లరును నీగ్రంథమును దప్పక చదువవలయునని మాయాశయము" అని వ్రాసియున్నారు. గ్రంథముం జూడకపోయిన నేమో కాని చూచినపిమ్మటఁ బైవిమర్శముతో నేకీభవింపఁ జాలము.

ఈ గ్రంథమునందలి భాషావిషయిక (??) దోషముల దిఙ్మాత్ర ముదాహరింపవలసియున్నది.

౧. 'గోవుకు' (3 సారులు): 'గోవునకు' అని యుండవలెను. ఇట్లు 'పాముకు', 'నిప్పుకు' (౨సారులు).

౨. 'దేవతాద్వంద్వములుగూడ యేర్పడియుండవచ్చును: 'కూడ నేర్పడి' యనవలెను. ఇట్లులే 'గృహ

* From 'The Age of Patanjali', Re-printed from 'The Theosophist' of Sep. 1889.

† మా. ఆ. రంగస్వామిసరస్వతి: 'బోధాయనోపవర్షులు' — 'Journal of Indian History'.

పత్తికి యభికారము'; 'కావ్యతిలకము అను యితర లక్షణగ్రంథము'.

౩. 'పుస్తకము'(౩ సారులు):'పుస్తక' మనందగు'

'ఉదహరించుట' (౩ సారులు): 'ఉదాహరించుట' యనవలెను.

౪. 'తరువాతపువాఁడు' (౩ సారులు): 'తరువాతివాఁ' డనదగు.

౫. 'వృషభానజ' (౨ సారులు): 'వృషభానుజ' యనవలెను.

వెనుకటి కెనరో ప్రబోధచంద్రోదయము, సంకల్పసూర్యోదయముల సామ్యమునుమీఁద 'విజ్ఞానభానోదయ' మని వ్రాసిరట. నలోపాఖ్యానమని యున్నదికదా యని 'శంతనోపాఖ్యాన' మనిరట. శర్మగారు భానుశబ్దము కారాంత మనుకొనిరో ?

౬. 'దేవతులు' [౧౫ సారులైనను ప్రయోగించిరి]: ముద్రాపకదోష మైనచో దిద్దుకొనఁగూడదా ?

౭. 'ఏకమమండల డెబ్బదిరెండవ సూక్తము'. (౬౪ పు.).

'దశమమండలపదునెనిమిదవసూక్తము' (౬౫పు.).

'దశమమండలముప్పదినాల్గవసూక్తము' (౭౦పు.).

'క్రీస్తుశక ఏడవశతాబ్ది' (౧౦౪ పు.).

౮. 'స్యాయనాచార్యులు' (౩ సారులు): 'సాయణాచార్యు'లనఁడగు.

ఉపసంహారము:—

ఆంగ్లాదిపాశ్చాత్యభాషలలో సంస్కృతసారస్వతమునందలి యాయాశాఖల చరిత్రము లనేకములు రచింపఁబడియున్నవి. ౩౫ సంవత్సరములక్రిందట ఫ్రాన్స్ దేశసంస్కృతపండితశిరోమణియగు 'సిల్వన్ లెవి' [Sylvain Levi] సంస్కృతనాటకచరితమును రచించియున్నాఁడు. ఏ. బెరిడేల్ కీత్ పండితుఁడు [Prof. A.B. Keith] ౧౯౨౪ లో నాంగ్లమున సంస్కృతనాటకచరితమును నిర్మించియున్నాఁడు. జకరయా [Prof. T. Zacharia] అను జార్మన్యాదేశ సంస్కృత విద్వాంసుఁడు ౧౮౯౭ లో సంస్కృత నిఘంటు చరితమును రచించెను. స్వర్గీయ, మహామహోపాధ్యాయ, సాహిత్యాచార్య, పండిత రామావతారశర్మ మహోదయులు, 'గైక్వాడ్ ప్రాచ్యగ్రంథావళి'లోఁ [౪౨ సంఖ్య] ప్రకటింపఁబడిన [౧౯౨౮] కేశవపండితుని 'కల్పద్రుకోశము' నకుఁ భూమికగా సంస్కృతనిఘంటుచరితము నాంగ్లమున రచించి ప్రచురించిరి. వారచించిన 'సంస్కృతమాతకావ్యచరితము' ['సంస్కృతమాతకావ్యోత్పత్తివికాసములు', ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలోఁ ప్రకటితము] అనుగ్రంథము నిటఁ జేర్కొనుట యప్రస్తుతము గాకపోవచ్చును. న్యాయదర్శనముంగూర్చి తెనుఁగులో నొకయధ్యాయముమాత్రము స్వర్గత కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు రచించియున్నారు. శ్రీమత్పండిత మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులవారు వైశేషికదర్శనముం గూర్చి తెనుఁగున నొకకృతిం బ్రచురించియున్నారు. ఆంగ్లాదిభాషలలో షడ్దర్శనచరిత్రాత్మకములగు గ్రంథము లనేకము లున్నవి. అందు నొండురెంటిం జేర్కొనియెద:

౧. మోక్షమూలర్ పండితుని "భారతీయదర్శనషట్కవిచారము" (ఆంగ్లము).

౨. గోపీనాథకవిరాజు: "న్యాయవైశేషికవాఙ్మయచరితము, తదీయగ్రంథప్రణాళి;" సతీశచంద్ర విద్యాభూషణుని "భారతీయన్యాయశాస్త్రేతిహాసము" (ప్రాచీనము, మధ్యకాలీనము, ఆధునికము).

౩. ఏ. బి. కీత్: "కర్మమీమాంసావిచారము;" శ్రీధరమజుందార్: "వేదాంతదర్శనము."

౪. ఏ. బి. కీత్: "సాంఖ్యదర్శనము"; గార్బ పండితుని "సాంఖ్యయోగవిచారము."

ఇట్లు సంస్కృతసారస్వతమునందలి యాయాశాఖల చరితమును విచారించుగ్రంథము లాంధ్రమున రచింపఁబడవలెను. మన కట్టిభాగ్య మెన్నఁటికో! శర్మగారు ద్వితీయముద్రణమున నైన దోషముల సవరింపించి, గ్రంథమును సంస్కరించి సంస్కృతశారదారాధనము నొనరింతురని యాశించుచున్నాము.

శబరి

చింతా దీక్షితులుగారు

3

[ఋశ్యమూకపర్వతముదగ్గర ఒకరాతిమీద ఇర్రి కూర్చుని ఉన్నది. ఎదురుగా పంపాసరస్సు కనిపిస్తూ ఉంది. చుట్టూ పెద్దపెద్ద వృక్షాలు, వెదురు చెట్లూ, దుబ్బులూ మొలచిఉన్న ఋష్యమూకము; ఇర్రి ఇదివరలోలాగే బట్ట కట్టుకొంది. ఉత్తరీయం వళ్లో పడవేసుకొంది. జుట్టు జాగ్రతగా సవరించి ముడివేసుకొంది. జుట్టులో రకరకాల పువ్వులూ, పక్షిఈకలూ పెట్టుకొన్నది. మెడలో గురివిందదండలూ, రకరకాల పుష్పమాలలూ వేసుకొంది. ఇర్రిబుజంమీద ఒకచిలక కూర్చుని తలలో పువ్వులు ముక్కుతో లాగుతూఉంది. ఇర్రి చేతులో గింజలు ఉంచుకొని పక్షులకు చల్లుతూ ఉంది. పక్షులు కొన్ని కిందపడ్డ గింజలు తింటున్నవి. కొన్ని ఇర్రిచేతుల మీద వాలి గింజలు లాగుకొంటున్నవి. పక్షుల ఆటలు చూస్తూ ఇర్రి, నెమ్మదిగా పాడుకొంటున్నది.]

ఇర్రి

పాడేటిపిట్టలారా రండి వెడదాము
వినువీథిమబ్బుల్లో కలిసిపోదాము.
మబ్బులో పాటలకు మనచిన్నపాటలకు
వియ్య మందింతాము వేవేగ రండి.
వానచినుకులవెంట మరల దిగి వద్దాము
దిగి వచ్చి చెట్లమీా దాడుకొందాము.
హానుమానుడేసుమా అంపిరికి రారాజు
హానుమానుకొరకె మనపాట లన్నీని.

[హానుమంతుడు వెనుకనుంచివచ్చి పాటవినును]

హానుమంతుడు

దొంగా, దొరికావు లే!

ఇర్రి

[వెనుకకు తిరిగి నిలబడును. ఉత్తరీయం బుజంమీద వేసుకొనును. పక్షులు దూరదూరము పోయి హానుమంతుని కేసి వింతగా చూచును.]

నాతో చెప్పకుండా నాపాట ఎందుకు విన్నావు?

హానుమంతుడు

నాతో చెప్పకుండా నామీద ఎందుకు పాటలు పాడావు?

ఇర్రి

ముసలిదానిదగ్గిర కూర్చోక ఇక్కడికెందుకు వచ్చావు?

హానుమంతుడు

నీదగ్గిరికి నే వచ్చానా, మాకొండదగ్గిరికి నీవు వచ్చావా?

ఇద్రి

పోనీ, నాకోసం రాకపోతే, నే వెళ్లిపోతాను లే!

హనుమంతుడు

నీకోసమే, నీకోసమే నే వస్తా! నీకోసం రెండురోజులబట్టి తిరుగుతున్నాను. ఇప్పటికి నీవు దొరికావు.

ఇద్రి

నాకోసం ఎందుకు తిరుగుతున్నావు?

హనుమంతుడు

నీవు పాడేపాట తప్పని చెప్పడానికి!

ఇద్రి

పాటకు తప్పేమిటి? ఆముసలిదాని సావాసం చేస్తే నీకు మతి పోయింది.

హనుమంతుడు

జింకపిల్ల ఏదీ? ఎక్కడ దాచిపెట్టావు?

ఇద్రి

నేను వస్తూ ఉంటే నాతో కూడా వస్తానని ఏడ్చింది. కాలు నొప్పి పెడుతుంది రా వద్దని ఇంటివద్ద నిద్రపోగొట్టి వచ్చాను.

హనుమంతుడు

పాపం, ఇంకా కాలునొప్పి పోలేదూ?

ఇద్రి

ఊరికే పరుగెత్తి పట్టుకుంటావేమోనని అడిగితే దానికాలు విరగగొట్టావు, నీమూలాన్నే—

హనుమంతుడు

నేను కొడుతూఉంటే ఎందుకువద్దన్నావు కావు?

ఇద్రి

ఎందుకు వద్దన్నాను కానా? ఎందుకు వద్దన్నానుకానా? కోతీ, నీదగ్గిర ఉంటే నీవు చేసే పనులన్నీ మంచివనే అనిపిస్తుంది నాకు.

హనుమంతుడు

మరి?

ఇద్రి

నాకేం తెచ్చిపెట్టావు ఇవాళ?

హనుమంతుడు

చెప్పుకో!

ఇ

పువ్వులూ, పళ్లూ

హనుమంతుడు

కాదు.

ఇద్రి

నాకు పువ్వు లక్కర్లేదులే.

హనుమంతుడు

ఎంచేత?

ఇద్రి

నేను వస్తూఉంటే పిట్టలు నన్ను 'కో' అని పిలిచి నామీద కొమ్మలు ఆడించి పువ్వులు రాల్చాయి.

హనుమంతుడు

నే నేం తెచ్చిపెట్టానో చెప్పుకోలేవూ?

ఇర్రి

నేను చెప్పలేనమ్మా! నువ్వు చెప్పు.

హనుమంతుడు

[ఒకరాతిపక్క దాచిన తేనెపట్టు తీసికొని వచ్చి చూపించును.]

ఇర్రి

ఇలా తే, ఇలా తే. [అని అతని చేతిలో నుంచి లాక్కొనును. ఇద్దరూ ఒకరాతి మీద కూర్చుని ముక్కలుగా చిదిపి తింటూ మాట్లాడుకొంటారు. పశువు లన్నీ వెళ్లిపోయినవి.]

హనుమంతుడు

ఏమిటి ఆలోచిస్తున్నావు?

ఇర్రి

నీసంగతే! నీ[illegible]సలిదాని దగ్గిరికి ఇంకెప్పుడూ వెళ్లవుగదా! నీకు ఆటలూ, పాటలూ అన్నీ చెప్పుతాను!

హనుమంతుడు

శబరి మహాతపశ్శాలిని సుమా!

ఇర్రి

పోదూ, నీమాటల కేమిటి! చూడు, ఆ మర్రిచెట్టు ఊడలు భూమికి దిగి ఎలాగ వేళ్లాడుతున్నవో. చెయ్యెత్తి పిలుస్తున్నవి మనను ఉయ్యాల ఊగమని; ఊగుదాం వస్తావా?

హనుమంతుడు

తరువాత ఆడుకొందాంలే. ముందు నే చెప్పే మాట విను.

ఇర్రి

నే వినను. చూడు చూడు, ఆ చెట్టుమీద రెండుగువ్వలు కూర్చుని ఎలాగ గుసగుసలాడుకొంటున్నవో!

హనుమంతుడు

నీవు వట్టి అల్లరిపిల్లవు.

ఇర్రి

మనం ఇద్దరం ఆగువ్వల్లాగ ఆకొమ్మ మీద కూర్చుని పాటలు పాడుకొందాము! రా, రా, హనుమా, రా, రావూ?

హనుమంతుడు

గువ్వల్లాం కొమ్మ లెక్కి కూర్చోగలము గాని గువ్వల్లా ఎగరగలమా మనము?

ఇర్రి

నువ్వు ఎగరంగలవు కాదూ? సూర్యుణ్ణి ఎగిరి మింగివెయ్య బోయినావు కాదూ చిన్నప్పుడు? నువ్వు ఎగిరితే నన్నుకూడా తీసుకుపోతా నన్నమాట!

హనుమంతుడు

నేను చెప్పినమాట వినకపోతే నిన్ను తీసుకు వెళ్లను.

ఇర్రి

వింటే తీసుకు వెళ్లుతావా?

హనుమంతుడు

ముందర విను.

ఇ ద్రి

ముందర తీసుకు వెళ్లు. చూడు, చూడు హనుమా! ఆమబ్బులో ఆచాతకాలు ఎలాగ దోబూచు లాడుతున్నవో.

హ ను మ ం తు డు

అయితే ఇద్రీ! ఒక కథ చెప్పతాను, వింటావా?

ఇ ద్రి

ఇప్పుడు కథ లేమిటి? ఆమబ్బులు, ఆసూర్యుడు, ఆ ఆకాశం, ఆచెట్లు, ఆపక్షులు, లోకమంతా నవ్వుతూ ఉంటే ఆనవ్వు చూచి ఆనందించక కథ లంటా వేమిటి యిప్పుడు?

హ ను మ ం తు డు

ఇద్రీ, ఒక్కప్రశ్న వేస్తాను. సమాధానం చెప్ప చూతాము?

ఇ ద్రి

అడుగు చూతాము?

హ ను మ ం తు డు

లోకం నవ్వు నీ కిష్టమా, నా నవ్వా?

ఇ ద్రి

ముందు నీ నవ్వు, తరవాత లోకంనవ్వా!

హ ను మ ం తు డు

అవును గదా మరి. నానవ్వు నీ కెందు కంత యిష్టం?

ఇ ద్రి

నీవు లోకంకంటె గొప్పవాడవు గనుక.

హ ను మ ం తు డు

నన్ను గొప్పవా డంటూఉంట ఎవరు?

ఇ ద్రి

ఎవరో అనడం నాకు లెక్కేమిటి? నేనే అంటున్నాను.

హ ను మ ం తు డు

సరే; నీకు నేను గొప్పవాడినే! నాకు కూడా గొప్పవాడు ఉండవచ్చు గదా!

ఇ ద్రి

నీవే అందరికంటె గొప్పవాడి వంటే మళ్లీ నీకన్న గొప్పవా డేమిటి! అయ్యో, మందమతా!

హ ను మ ం తు డు

నాకన్న గొప్పవా[illegible]క దున్నా డని నాలో నే ననుకోవచ్చును కాదూ?

ఇ ద్రి

నీ వెందు కనుకోవడం?

హ ను మ ం తు డు

ఎందుకు అనుకోకూడదూ?

ఇ ద్రి

నీవు ఎంతటివ్యాఘ్రా న్నైనా వేటాడగలవు. ఏనుగును తొండము పట్టుకు తిప్పి నేలకు కొట్టగలవు. పర్వతాలూ చెట్లూ పెకలించ గలవు. సింహాలనూ, పెద్దపులులనూ కలియబడి చంపెయ్యగలవు.

హనుమంతుడు

చాలు ఈపాటి ఏకరువు పెట్టడం. ఇంత కన్న ఎక్కువకార్యాలు చెయ్యగలిగితే ఆ చెయ్యగలిగినవాడు నాకంటె గొప్పవాడేనా ?

ఇంద్రి

ఇంతకంటె గొప్పకార్యా లేమటి ?

హనుమంతుడు

సంకల్పమాత్రంచేత లోకాన్ని సృష్టించడం, నాశనము చెయ్యడం.........

ఇంద్రి

అమ్మో ! ఇంకా, ఇంకా.

హనుమంతుడు

కొండలు సముద్రాలు చెయ్యడం, సముద్రాలు కొండలు చెయ్యడం......

ఇంద్రి

నిజంగా !

హనుమంతుడు

సుఖం కష్టంగా మార్చడం, దుఃఖాన్ని సుఖం చెయ్యడం...

ఇంద్రి

నే నమ్మను!

హనుమంతుడు

శాశ్వతసుఖాన్ని, శాశ్వతయవ్వనాన్ని, శాశ్వతజీవనాన్ని నమ్మినవారికిదయచెయ్యడం.

ఇంద్రి

ఆ, అమ్మా అంతా వేళాకోళం.

హనుమంతుడు

ఎప్పుడూ ఆటలే, ఎప్పుడూ పాటలే. ఎప్పుడూ సౌఖ్యమే, ఎప్పుడూ తృప్తే, ఆనందమే...

ఇంద్రి

ఎవ డాగొప్పవాడు చెప్పవు?

హనుమంతుడు

ఎవరో చెప్పుకో?

ఇంద్రి

వాలి.

హనుమంతుడు

కాదు.

ఇంద్రి

సుగ్రీవుడు.

హనుమంతుడు

కాదు.

ఇంద్రి

వాయుదేవుడు.

హనుమంతుడు

కాదు.

ఇంద్రి

అంజనాదేవి.

హనుమంతుడు

కాదు.

ఇంద్రి

సూర్యుడు.

హనుమంతుడు

కాదు.

ఇంద్రి

ఆకాశం.

హ ను మ ం తు డు

కాదు.

ఇ ం ద్రి

ఇంక నే చెప్పుకోలేను బాబూ! నువ్వు చెప్పు.

హ ను మ ం తు డు

నే చెప్పితే నువ్వు నమ్ముతావా?

ఇ ం ద్రి

నువ్వు చెప్పితే నే నమ్మనూ?

హ ను మ ం తు డు

అందరికంటె గొప్పవాడు భగవంతుడు.

ఇ ం ద్రి

భగవంతు డంటే ఎవరు?

హ ను మ ం తు డు

భగవంతుడు వాలిసుగ్రీవాదులకంటె బల మైనవాడు.

ఇ ం ద్రి

ఊఁ.

హ ను మ ం తు డు

సూర్యుడూ, చంద్రుడూ, నక్షత్రాలూ, మబ్బులూ—అన్నీ అతని ఆటవస్తువులు.

ఇ ం ద్రి

నిజంగా! నిజంగా!

హ ను మ ం తు డు

సముద్రాలూ, పర్వతాలూ, నదులూ అన్నీ అతనివే.

ఇ ం ద్రి

అమ్మో!

హ ను మ ం తు డు

అగ్నికంటె తేజశ్శాలి, హిమవంతునికంటె చల్లనివాడు, పువ్వులకంటె మృదువైన మన స్సతనిది.

ఇ ం ద్రి

పాటలు పాడతాడా?

హ ను మ ం తు డు

పక్షు లన్నీ అతనివే. పక్షులకు పాటలు అతను నేర్పినవే. నీమనస్సులో ఉండి నీచేత పాటలు పాడిస్తున్నవా డతనే!

ఇ ం ద్రి

నామనస్సులో ఎవ రున్నా రమ్మా!

హ ను మ ం తు డు

మంచివాళ్ల మనస్సులలో అత డెప్పుడూ కాపురముంటాడు!

ఇ ం ద్రి

నాతో ఆటలు ఆడుతూ, పాటలు పాడు తాడా భగవంతుడు?

హ ను మ ం తు డు

ఎవరు అతనికోసం ఎదురుతెన్నులు చూ స్తూఉంటారో వారికి అతను కనిపిస్తాడు.

ఇ ం ద్రి

నాకు కనిపించి పాటలు పాడుతాడా?

హ ను మ ం తు డు

నువ్వు అతనికోసం ఎప్పుడూ కనిపెట్టుకు ఉంటే, అతనిమీదే పాటలు కట్టి పాడుతూ ఉంటే, అతన్ని గురించి ఆటలు ఆడుతూ

ఉంటే, అతను నీకు కనిపించి నీతో ఆటలు ఆడి పాటలు పాడుతూ ఉంటాడు.

ఇంద్రి

నీలాగ ఎప్పుడూ సంతోషంగా ఉంటాడా?

హనుమంతుడు

నాకంటె వెయ్యిరెట్లు సంతోషము నీ కిస్తాడు. ఆయన సంతోషపు ముద్ద.

ఇంద్రి

నీలాగ అందంగా ఉంటాడా ?

హనుమంతుడు

ఆయన సౌందర్యరాశి. ఆయన అందాన్ని ఒకమారు చూస్తే నీవు వదలిపెట్టనన్నమాట.

ఇంద్రి

నీ ఆటలంత బాగా ఉంటాయా అతని ఆటలు ?

హనుమంతుడు

అతని కెన్నో ఆటలు తెలుసు. అతనితో ఆటలన్నీ సౌఖ్యప్రదాలే.

ఇంద్రి

నాతో జట్టు కడతాడా ?

హనుమంతుడు

చెప్పాను కాదూ, నీమనస్సులో ఎప్పుడూ అతన్ని తలచుకుంటూ ఉంటే నీకు కనిపించి జట్టు కడతా డని?

ఇంద్రి

నిన్ను చూడకపోతే, హనుమా, నామనస్సెంతో దిగులుగా ఉంటుంది గదా, ఇప్పుడు నిన్ను మరిచిపోయి అతన్ని తలచుకుంటూ ఉంటే నాకు దుఃఖం ఎక్కువ కాదూ ?

హనుమంతుడు

అతన్ని తలచుకోవడం మొదలుపెట్టావంటే నీకు దిగులు పోయి సంతోషం వస్తుంది.

ఇంద్రి

మరీ, మరీ, నేను కోపగించి కూర్చుంటే నన్ను ఓదారుస్తాడా నీలాగ ?

హనుమంతుడు

ఒక్కమాట చెప్తాను విను ఇంద్రీ. అతడు చెయ్యలేనిపను లంటూ లేవు. నేను చాలా పనులు చెయ్యలే నన్నమాట ! అతడు ఆడలేనిఆటలు, పాడలేనిపాటలు లేవు. అతడు ఎక్కలేనికొండలు, చెట్లు, ఎక్కడా లేవు. అతడు ఈదలేనిసరస్సులూ, సముద్రాలూ లేవు.

ఇంద్రి

ఆఁ ! సముద్రాలు ఈదుతాడా ?

హనుమంతుడు

ఆ, అతడు చెయ్యలేని దేమిటి ?

ఇంద్రి

నువ్వూ నేనూ ఈపంపాసరస్సు ఈదినట్టు?

హనుమంతుడు

అంతకంటె బాగానే.

ఇంద్రి

అయితే అతన్ని చూపించు, అతనితో జట్టు కడతా!

హనుమంతుడు

అతనిమీద పాటలు కట్టి పాడాలి. నీపక్షు లన్నింటిచేతా అతనిమీద పాటలు పాడించాలి.

ఇంద్రి

అలాగే చేస్తాను.

హనుమంతుడు

అతడు పుణ్యాత్ములకే గాని కనపడడు.

ఇంద్రి

నాకు కనపడతాడా!

హనుమంతుడు

నీవు మంచిదానవై, నే జెప్పినట్టు చేస్తే అగుపిస్తాడు.

ఇంద్రి

అలాగే చేస్తాను.

హనుమంతుడు

అతడు ఎప్పుడో గాని, మన లోకానికి రానే రాడు.

ఇంద్రి

ఎప్పుడు వస్తాడు?

హనుమంతుడు

పుణ్యాత్ములతో జట్టుకట్టడానికి, పాపాత్ములయిన రాక్షసులను చంపడానికి వస్తాడు.

ఇంద్రి

ఎప్పుడువస్తాడు?

హనుమంతుడు

ఇప్పు డీలోకంలో ఉన్నాడు.

ఇంద్రి

ఉన్నాడా, ఉన్నాడా! నాకు చూపించవు హనుమా?

హనుమంతుడు

మనుష్యరూపంతో అవతరించి పుణ్యాత్ములదగ్గిరికి వస్తున్నాడు.

ఇంద్రి

నా కెప్పుడు చూపిస్తావు?

హనుమంతుడు

మన కొండలమీదికి ఆయన ఒకర్ని చూడడానికి వస్తాడు.

ఇంద్రి

నన్నేనా?

హనుమంతుడు

కాదు.

ఇంద్రి

మరి నిన్నా?

హనుమంతుడు

నన్నూ కాదూ.

ఇంద్రి

మరి ఎవరిని?

హనుమంతుడు

శబరిని!

ఇంద్రి

ఆ ముసలిదాన్నా?

హనుమంతుడు

శబరి అతనికోసం [illegible]ద్రాహారాలు మాని కనిపెట్టుకు ఉంది.

ఇంద్రి

శబరితో కూడా జట్టు కడతాడా?

హనుమంతుడు

శబరి గొప్ప తపస్విని!

ఇంద్రి

అంత గొప్పదా?

హనుమంతుడు

అతడు వచ్చినప్పుడు పాటలు పాడుతుంది. అతని కాళ్లు తనకన్నీళ్లతో కడుగుతుంది. అతనికి తనహృదయాన్ని కానుకగా సమర్పిస్తుంది.

ఇంద్రి

శబరికి పాటలు వచ్చునా?

హనుమంతుడు

నీవు నేర్పుదువు కాని!

ఇంద్రి

నేనా?

హనుమంతుడు

నీవు నేర్పితే నీకూ శబరికీకూడా కనిపిస్తాడు.

ఇంద్రి

నేను నేర్పుతాను ఆలా గయితే.

హనుమంతుడు

నీషుష్యులనుకూడా తయారు చేస్తావా?

ఇంద్రి

ఆలాగే.

హనుమంతుడు

నీకు నే నెంతగొప్పవాడినో శబరికూడా అంతగొప్పదిగా ఉండాలి. అందరికంటె గొప్పవాడు శ్రీరాముడు!

ఇంద్రి

శ్రీరాము డెవరు?

హనుమంతుడు

భగవంతుడు భూమిమీద అవతరించాడని చెప్పాను కాదూ?

ఇంద్రి

అవును.

హనుమంతుడు

ఆ అవతారపురుషునిపేరు శ్రీరాముడు.

ఇంద్రి

శ్రీరాముడు, శ్రీరాముడు! పేరు ఎంచక్కుంది!

హనుమంతుడు

ఆపేరు ఎప్పుడూ మరిచిపోకు. శ్రీరాముని గురించి ఎప్పుడూ పాడుతూ, పాడిస్తూ ఉండు.

ఇంద్రి

శ్రీరామ శ్రీరామ శ్రీరామ రామ
శ్రీరామ నీనామమే నాకు శరణు!

హనుమంతుడు

బాగు! అలాగ, అలాగ పాటలు కట్టాలి. 'శ్రీరాముడు ఎప్పుడు వస్తాడు, ఎప్పుడు వస్తా' డని ఆత్రతతో ఉండాలి.

ఇంద్రి

శ్రీరామనామం జపిస్తూనా?

హనుమంతుడు

శబరిలాగ. శబరికి శ్రీరాముడే సర్వమూను. అంచేత నే ప్రపంచాన్నంతా ప్రేమిస్తుం దామె.

ఇంద్రి

నన్నూ ప్రేమిస్తుందా?

హనుమంతుడు

నిన్ను కడుపున బుట్టిన కూతురుకంటె ఎక్కువగా ప్రేమిస్తోంది. నీకు శ్రీరాముడిసంగతంతా చెప్పమన్న దావిడే.

ఇంద్రి

శబరి, శబరి, అదుగో పంపదగ్గిర పువ్వు లేరుతోంది. అవ్వా అవ్వా శబరీ, శబరీ, ఇలా రా, ఇలా రా. [అని గొంతెత్తి పిలుచును.]

శబరి

[పువ్వులు చేత్తో పట్టుకు ప్రవేశించి]

మాఅమ్మ, మాఅమ్మే, ఇంద్రీ! విన్నావమ్మా — శ్రీరాముడు వస్తున్నాడట, పాటలు నాకు నేర్పాలిసుమా, నీవు బాగా పాడాలి సుమా! లేకపోతే నాతండ్రికి శ్రీరామమూర్తికి కోపం వస్తుంది.

[హనుమంతుని చూచి] నాయనా, ఇంద్రికి శ్రీరామునిసంగతంతా చెప్పాలి.

హనుమంతుడు

చెప్పుతున్నానమ్మా! ఇంద్రీ, నేనూ నీకు ఏవిధమైన సహాయం చేయవలసినా చేస్తాము.

శబరి

మానాయనే, మాఅమ్మే! మరవకండమ్మా, శ్రీరామమూర్తిని మరవకండి. పంచవటివస్తారుట, నాతండ్రి శ్రీరాములూ, నా తల్లిసీతమ్మానూ; విన్నావా ఇంద్రీ?

ఇంద్రి

[మాటాడకుండా శబరికేసి నిర్ఘాంతపోయి చూచును.]

శబరి

శ్రీరామచంద్రుడికి పాదములు నొస్తవేమో నని బాటంతా పువ్వులు చల్లుతున్నా నాయనా, పువ్వులు.

హనుమంతుడు

నేనూ, ఇంద్రీ ఆపని చేస్తాములే అమ్మా.

ఇంద్రి

నే నెన్నో మంచిపువ్వులు తెస్తా.

శబరి

నాచిట్టితల్లి, నాచిట్టితల్లి. [ఇంద్రిగడ్డం పట్టుకు వదలిపెట్టి] మరచిపోకమ్మా పాటలు. శ్రీరామచంద్రుడిమీద పాటలు అన్నిపక్షుల చేతా పాడింతామమ్మా, పాడింతాము. ప్రకృతిలో సౌందర్యం అంతా ఆమహాత్ముడికి ధారపోద్దాము. మరవకండి శ్రీరామమూర్తిని. హనుమంతుడూ, ఇంద్రీ, మరవకండమ్మా! ఏమిటి నాయనా, ఏమిటి, నా ఇంద్రీ, నువ్వా తింటున్నారు?

హనుమంతుడు

తేనెపట్టు శబరీ!

శబరి

అయ్యో, నాయనా, ఎంతపని చేస్తున్నావు.

హనుమంతుడు

ఏమమ్మా ఏమి?

శ బ రి

ఆలాంటిపనులు చేస్తే నా శ్రీరామచంద్రుడికి కోపం రాదూ?

ఇద్రి

ఏం పనులు శబరీ?

శ బ రి

హనుమా, ఇద్రీ! మీరు ఎప్పుడూ మరచిపోకండమ్మా. ఎప్పుడూ ప్రాణిహింస చెయ్యకండి. తేనెపట్టు తేవడంమూలాన తేనెటీగలు దుఃఖించి చచ్చిపోవ్వూ?

ఇద్రి

[హనుమంతుకేసి చూచి నవ్వుతూ]నువ్వే!

హ ను మ ం తు డు

ఇకనుంచి హింస చెయ్యములే శబరీ.

శ బ రి

చెయ్యకండి నాకూనల్లారా, చెయ్యకండి. నారామచంద్రమూర్తి మనదగ్గిరికి రావద్దూ? మనని రక్షించవద్దూ ఆలాంటిపనులు చెయ్యకండి. విన లేదుటే, ఇద్రీ, తేనెటీగలు పాడుకునేపాటలు?

ఇద్రి

పాటా! నాకు చెప్పవు శబరీ, పాట! నేను హనుమంతుడికి చెప్పతానులే.

శ బ రి

చెప్పతా తల్లీ, చెప్పతా విను. నారాముడికి కోపం రాకూడదు. అంచేత పాట జ్ఞాపకం చేసుకొంటూ ఇంకెప్పుడూ హింస చెయ్యకండి.

ఇద్రి

చెప్పు, చెప్పు, శబరీ, చెప్పు.

శ బ రి

* బుజ్, బుజ్, గామ్లొగూతాఇ
తర్బాపోక్ ఇక్ తాఇపోజ్, ఎజ్జాపోక్
బుజ్, బుక్, గామ్లొగూతాఇ
ఉడా-తార్జా ఇక్ తాఇపోక్ ఎజ్జాపోక్
బుజ్, బుజ్ గామ్లొగూతాఇ
కెడా తార్జా క్ తా ఇపోక్ ఎజ్జాపోజ్
బుజ్ బుజ్ గామ్లొ గూతా ఇ
బుక్ బుజ్, గామ్లొ బె- బె- తాక్తేనా ఇ
సూజ్- ఇ:రు సూక్ తె నా ఇ- గామ్లొ
బుజ్, బుజ్, గామ్లొ బే- బె- తాక్తేనా ఇ

---

* బుజ్ బుజ్ అంటూ ఝుంకరిస్తున్నా
పువ్వు ఏదైనా దొరుకునో లేదో, బుజ్...
మావిపువ్వైనా దొరుకునో లేదో, బుజ్...
మొగలిపువ్వైనా దొరుకునో లేదో, బుజ్...
బుజ్ బుజ్ అంటూ పూలు పీలుస్తాను
పీల్చి నా యింటిలో పోసుకొందామని
బుజ్ బుజ్ అంటూ పూలుపీలుస్తాను
పీల్చినా పిల్లలను పెద్దగా చేస్తా
బుజ్ బుజ్ అంటూ పూలు పీలుస్తాను
పెద్దగా పెరిగి అవి ఝుంకరిస్తాయి
బుజ్ బుజ్ అంటూ ఝుంకరిస్తు న్నా.

ఈసవరపాటా, దీనితెలుగుతర్జుమా శ్రీరావుసాహేబు గిడుగు రామమూర్తిపంతులు, బి. యే. గారు దయచేయించారు.

ఓన్ ఖోన్ జి మ్రజ్ తాజి- గామ్లె
బుజ్ బుజ్, గామ్లె బె- బె- తార్తేనా ఇ
మరజ్ లేంజి అకిడి ఖ్ గూప తేజి గామ్లె
బుజ్, బుజ్, గామ్లె గూతా ఇ

విన్నావుటే ఇర్రీ, పాటా, విన్నావా హను మా? ఎప్పుడూ జంతుహింస చెయ్యకండమ్మా నా రామచంద్రులవారికి కోపం వస్తుంది; మరి చిపోకండమ్మా, మనతండ్రిని ఎప్పుడూ మరిచి పోకండి. మనతండ్రేగా మన దగ్గిరికి వచ్చి మనను రక్షిస్తాడు. మరవకండమ్మా శ్రీరామ మూర్తిని. వెళ్లుతా, నాయనా, నాపావురాలు వచ్చేవేళయింది. మరవకండి శ్రీరామచంద్ర మూర్తి వారని, ఏలాగు పూజించాలో ఆలో చించండి. శ్రీరాముల్ని మరవకండి అమ్మా!

[శబరి వెళ్లిపోవును.]

ఇర్రి

వెళ్లుదాము, రా, హనుమా. నేను శ్రీ రాములమీద పాట చెప్పుతాను నీకు. ఇం కెప్పుడూ నాకోసం తేనెపట్టు తేకుమా!

హనుమంతుడు

తేనులే. నీవు వెళ్లు, ఇర్రీ! నేను సుగ్రీవుడి దగ్గిరికి వెళ్లాలి. శ్రీరామనామం నీవు జపిస్తూ ఉంటే నేను నీదగ్గిర ఉన్నట్టే నీకు తోస్తుంది.

ఇర్రి

అలాగే ఉంది, హనుమా! వెళ్లు, హను మా, వెళ్లు.

హనుమంతుడు

వెళ్లుతా ఇర్రీ. వెడతా, ఇంకోమారు పాటలు. ఏం!

[వెళ్లును.]

ఇర్రి

హనుమద్వారా శ్రీరామనామం నాకు దొరికింది; శ్రీరామనామముద్వారా హనుమం తుడు నా కెప్పుడూ ప్రత్యక్ష మవుతాడు.

మబ్బులో నవ్వేటి వా డెవ్వ డమ్మా
రాముడే రాముడే రాముడే నమ్మా
ఆకాశమంతవా డత డెవ్వ డమ్మా
రాముడే రాముడే రాముడే నమ్మా
సూర్యమండల మధ్యవర్తి ఎవ రమ్మా
రాముడే రాముడే రాముడే నమ్మా
హనుమంతుహృదయాబ్జ మందెవ్వ రమ్మా
రాముడే రాముడే రాముడే నమ్మా.

[అని పాడుకొంటూ నిష్క్రమించును.]

[తెర]

వెడఁదయురఃస్థలంబుఁ, గురువిందనిభంబులు కన్నుఁగొల్కు, లు
బ్బెడుభుజముల్, పెనర్గొనుచు వీఁగెడు బాహులు, పట్టె నీరి బ
ల్మిడుతలఁబోడి ఫాలమును మిస్సిరికడ్డియుఁ బోని వ్యక్తి యొ
క్కఁడు మరణించె ముప్పది కొకండొ మఱొండొ కొఱంతయౌ స్థితిన్.

పల్లె యదేమొ కాదు పురపాలకసంఘసురక్షితంబు పూ
ర్తల్లజ(?) మర్థహీనుఁడొ వరాలపయి న్నడచు, న్విశేషసం
పల్లసితు ల్సుమిత్రులు, స్వభావము స్తవ్యము, పుత్రవంతుఁ, డో
చెల్లి యకాలమృత్యు వెటు చెందెనొ చిత్రము వైద్యకోటికిన్.

ధనగునొద్ద నవనిధానము ల్గలవు, నా - కవియు రెట్టి యనెడునట్లు రెండు
తొమ్మిదులను జూపు తోరపుఁగర్ణముల్ - దీర్ఘకాలజీవి తెరువు గాచె.

ముడుత కిరువది యేం డ్లనఁబడెడు లెక్క - నొసలు తెల్పుచునుండెఁ గన్గొనఁగ నాల్గు
గావు పెక్కుండె నవి యెట్లు కల్లయయ్యె - ననుచు సాముద్రికుఁడు నోటి సట్ట తెఱచె.

ఒకనాఁ డుస్సని యూర్చె, రెండవదినం బుండె న్నిరాహార మా
యొకనాఁడుం జన మానఁ డంగడికి వైద్యు ల్వచ్చి వేర్వేఱఁగుల్
పొకలింపన్ గడుమైన లేక యడపుం బెంపయ్యె లోఁబొమ్మునం
బ్రకటం బింతయు, నెంత గావలయుఁ జావన్ దైవయోగంబునన్.

ఏమి కారణ మయ్యె వీఁ డింతలోన - నిరుగుపొరుగును నెఱుఁగని యట్టిరీతి
మరణ మందె నటం చనుమానమునను - బల్కుఁ నధికృతుఁ డొకఁడు నష్టనమున.

కాని కృతాంతుఁ డాపురుషుఁ గాంచి వచించెను చిత్రగుప్తసం
తానముతోఁ గనుం డితని తత్త్వ మకాలమృతిం గనంగ నె
ట్లౌను దృఢాంగుఁ డారయుఁడు వ్యాధియొ లేక మఱొక్కఁ డేదియో
కానఁగఁ గ్రొత్తరోగములు గల్గుచునున్నవి కాలవక్రతన్.

అనిన న్వారు బహుప్రకారముల నాయాత్మం బరీక్షింపఁగా
మును మర్త్యంబున నుండి వచ్చినఘనుల్ ముఖ్యాగదంకారు లా

ఘననాగ్ సేనుఁడు దొట్టి పల్వురను "డాక్ట ర్పండితే" త్యాది స
ద్వినుతో ద్యద్బిరుదాంకులం బిలిచి వేవే చెప్పి రాసంగతిన్.

ఒక్కఁడు చేయి చూచె నొకఁ డూపిరితిత్తుల నొత్తి చూచె, నిం
కొక్కఁడు గుండె గొట్టుకొను, నొక్కఁడు నాడులు తొమ్మిదింటిలో
దక్కువ యెక్కువ ల్గనియెఁ, దట్టను వ్రేలిడి వ్రేలిపైని లో
నొక్కను నొక్కఁ డ్లీహమును నొంపులు గన్గొనె నొక్కఁ డిమ్మెయిన్.

గాలిలో నెగిరినయట్లు కలగనియెనో-యేమొ యెప్పుడైన వీఁపున నేరు పుట్టె
నేమొ, వ్యాత్యస్తముష్కుఁడో, కామచారి-యేమొ, పానప్రియుఁడొ యంచు నెఱుఁగఁ
[దలఁచి.

*　　　　*　　　　*　　　　*

ఏమిటికైన మంచిదగు మెల్లి యొనర్తము శస్త్రశోధనం
బేమియుఁ దోఁచ దింతిగ మృత్యువు చట్టున రాకయుం గతం
బేమయియుండునో తెలియ దొక్కఁపు డెవ్వరికేని మంచిదే
పో మఱి యంచు నల్వురను బూనిరి శస్త్రక్రియ కేకచిత్తతన్.

కోసి గుండెకాయకును గొంత వెనుకను - దాండ్ర బెత్తువంటి గుండ్రనైన
యొక్కవస్తువుఁ గని "ఊఁ ఊఁ" యిదేమిటి - దొరకెనయ్య దొంగ దొరకె" ననుచు.

ఇంతటి పెద్దవస్తు వెటు లెక్కటి మ్రింగెనొ యాత్మహత్యకై
యెంతటి దైన మ్రింగినను నిట్టులె యూరకడఁ గూరుచుండునా!
త్రుంచెను, వల్దు, పైపటిమ రోసి యనంతర మట్లు చేయఁగా
నెంతయు లెస్స యంచు మద నేమియుఁ దోఁపకయుండి యంతటన్.

గాజుబరణిలోన గాలి రాకుండఁగ - మూసి "దూర్బి"నులను బూని చూచి
యొకరి వెన్క నొకరు నురక వేత్తలొంగఁ - గాఢమగు పరీక్షఁ గడఁగి చేసి.

చేసిచేసి విసిగి సీయని వదలిరి - కొండ యట్లు గాదు కొంతదాఁకఁ
జూచి వదలవలయుఁ జూడనివింతలు - విడిచిపెట్టరాదు వికలబుద్ధి.

ఈపగిదిఁ గొంద అనికొని - రోపిక నొక్కొక్క రెత్తి యూరక యిటున
ట్టూపుచు నుండిరి కొందఱు-గోపాలాచార్యుఁ డంతఁ గుప్పియ యెత్తెన్.

ఎఱ్ఱి దానిమీఁద నేమి తోఁచెనో రెండు - నూనెబొట్లు వైచెను దనయంత
మట్టివాసనయును గొట్టను జేపట్టి - నలఁప నొక్కకొంత నలఁగఁజొచ్చె.

*　　*　　*　　*　　*

ఇది యొక మట్టిముద్ద యనిమెం గవిరా జొకఁ డంతలోన ని
ట్టిది యెటువంటివోట జనియించునొ భూమితరంబు గట్టువా
రిది గద యీవిచారణ వరించిన వారు వచింతు రంచు నొ
ప్పిదముగ వారిఁ బిల్చి వినిపించిరి సర్వముఁ జూపి రద్దియున్.

ఒక్కవృద్ధవేత్త యుర్విలో నాది నా-రాయణాఖ్యుఁ బరఁగు నతఁడు పల్కె
గడియ మనెకు నొక్క గ్రామంబుచేరువఁ - గనులు వెట్టి త్రవ్వఁ గనుదు మనుచు.

ఇంతవట్టుఁ జెప్ప నెవ్వెయి దేమిటి - హస్తతాడనమున నెట్లు పొడము
దంతభగ్నత యన దర్పితుఁ డొక్కఁడు - కాదు కూడ దనియె గర్వి యొకఁడు.

ఈతని కాఁపురం బెచట నేమిపనిం బొనరించు నెట్టిదో
నీతము నుండు నీతఁ డిది నేరుపుగా నడుగుండు దానిపైఁ
జూతము నా నొకండు చని సుద్దిసమస్తముఁ జెప్పుమన్న నా
ఖ్యాతచరిత్రుఁ డిట్లు నుడువందొడఁగెం దనవాస్తవస్థితిన్.

పదిసంవత్సరము ల్వసించితిని నేఁ బ్రాగ్దిక్పురశ్రేణిలో
నిదిగో రాజపట్టసంబునను మంగీరావుభోజ్యాలయం
బుదరిం జుట్టలుకొట్టు పెట్టుకొని యేప్రొద్దు న్నిశీథంబుదాఁ
క దుకాణంబున నుండు నింతకును నెక్కార్యంబు లేదెప్పుడున్.

వచ్చి పదియేండ్లు నేనత్తవారియింటి - కంతకును మున్ను నొక చిన్న చింతపల్లె
లోన నుండితి నెన్నఁడు గాని యెఱుఁగ - జిట్టునం జేది యనుచును జెప్పె నతఁడు.

ఆమాట ల్విని వైద్యశేఖరులు పర్యాలోచనాదీక్షతో
నామూలాగ్రము చూచుచుండ నొక బాల్యవ్యక్తి తచ్చర్య స్వే
చ్ఛామార్గంబున రాకపోకలను నిచ్చల్ దాఁ గనుంగొంచు నా
కేమంచుం జనువాఁ డిదేమి కథయో యిన్నాళ్లుగా సాగెడున్.

పోయి యడిగెద నేమే నపూర్వవృత్త - మగునో యని వారి సనివారితాంతరంగ
మున నటంచును దత్సభాముఖమునకును - నరిగ సర్వంబు వారన నాకళించి.

ఈనాఁ డొక్కటి నాకు మీరు గడువిం డే నింత యోజించెదన్
నేనైనన్ ఘనబుద్ధిశాలిననె కానీ కాదు మీ కంటె మీ
లో నా కెక్కుడిసాటి కొన్ని దినముల్ తూర్పిండియా సంఘస
న్మానం బంది "రిసర్చి" చేసితిని దన్మార్గంబునం జూచెదన్.

పిలువకుండ వచ్చె వీఁ డెవ్వఁ డనఁబోకుఁ - డాజ్ఞ యుండు దీని కనుచుఁ బలు
నెంతమాట, యెవ్వ రెంతటివారలో - దీన బాధ యేమి తెలుపుమయ్య!

చూడు మప్ప నీవుఁ గూడ నీనాఁ డేల - రెండుమూఁడునాళ్ళ పరిశ్రమంబు
చేయు మనిరి వారు. చేసెను బరిశోధ - కాగ్రసరుఁడు నేర్చినంతవట్టు.

* * * * *

ఏ నొకకొన్నినాళ్లు చని యీతని రాజసపట్టనంబులోఁ
బూని యొనర్చినాఁడఁ బరిపూర్వకశోధన నాగరప్రసం
ఖ్యానము వేళ రెండవది యయ్యె నటందురు "చెన్న" వెన్కఁ దా
నైన నగుం దగుం బురమునం దెటఁ జూచిన భోజ్యశాలలన్.

ఆతతిమార్గసంచయ నిరంతరసంచరదానసప్రజా
యాతరజఃపరంపరల సంధత వాటిలుఁ బౌరకోటికిం
జూత మనంగ లేద యొకచోటను నిశ్చలరథ్య సాగర
స్ఫీతతటంబు కాని యెట శీతలవాతము వీవ దెన్నఁడున్.

* * * * * * * *

అది యేమీ కడువింత! యుండెఁగద వీథ్యాసేచనార్థాంబుపూ
రదివారాత్రసమగ్రసేవకము యంత్రస్ఫారమా బండి యే
లదుమూరంబులు రేఁగు మార్గముల — వాల్లభ్యాగ్రణీధిష్ణ్యభా
క్పదసంచారమె తీరు దానికిని జక్కంబడ్డ యన్నాళ్ళలోన్.

ఎప్పుడు నేదియో యొకటి యిక్కడ నక్కడఁ బోయె నన్నటుల్
చెప్పుచు విప్ప మాంద్యగుణశీలుఁడు చోదకుఁ డిండ్లు గాలుచు
న్నప్పుడుఁగూడఁ దేఁడు వినుఁడా! యొకమా టిటు వచ్చి పోయెడున్
రప్పున మార్గమధ్యజనరాజి కతంబున విప్పకట్లతోన్.

* * * * * * * *

రోగి గాఁడు గాని రోమశుం డనరాదు - విధికిఁ బూజ్యతకును విఘ్నకారి
యైన నాసికాంతరారోగ్య కేశాళి - తక్కువగుట వీని కొక్కకొఱఁత.

కడియపు కంకరవీథుల - పొడుగునఁ బఱచెదరు దానఁ బొడమెడు ధూళుల్
తడుపనికారణమున నెగ - సెడుఁ గెంజాయలను నింగి క్షితియు న్నిండన్.

గుమ్మములుఁ దిన్నెలును వెల్లగోడ లిండ్లు - నిప్పు నీరును నెత్తియు నేల యిప్పు
డిపుడు వెడలెడు పౌరుల యెడమకాలి - మీఁద జీరాడు గోఁచుల మీఁతె నెఱుపు.

వానగురిసిన నెత్తురువఱదవలెనె - యుండు వీథులు బురదతో నుండి మాంస
మిశ్రరణభూమి యననొప్పు మేదినీత - లంబు రాదారు లానగరంబులోన.

* * * * * * * *

బళిరా బుద్ధిమదగ్రణీ, తెలిసె నీవ్యాఖ్యానమూలంబునం
దెలవార్ధామునఁ బట్టి రాత్రివఱకున్ దీక్షించి యాయంగడి
న్నిలువ న్నీవనినట్లు ముక్కరముల న్నిండారెఁ బెందూళి లో
పలకుం జొచ్చె ఘనీభవించె నిటు చంప న్నెత్తురూపంబునన్.

అనుచు వారువారు నందఱు యమరాజు - కడకుఁబోయి యిట్టికారణం బ
టంచుఁ జెప్ప వింత నంది యెక్కింపుఁడీ - పద్దులోనఁ గ్రొత్తవ్యాధి యనియె.

స్వప్నలబ్ధచర్య జాగ్రదవస్థలో - నెఱుకవడినయంత యీవిధమునఁ
గూర్చినాఁడ దీనఁ గొన్ని యసందర్భ - ములునుగలవు నింద చలుపకుండి.

సాగరసంగం

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

"కాటంరాజు మామా!"

"సోమ్మాలా?"

"అవును మామా! ఏం చేస్తున్నావురా?"

"సావిడి తుడుస్తున్నాను. ఇలా వచ్చావేం?"

"కాపుగారు జీతపుగింజలు కొలుస్తామన్నారు. నేనూ వస్తానుండు మామా!"

"ఇది యింతట్లో కాదు. గాడి దిగితే యీ వేళకి మళ్లీ యెక్కరు కాపుగారు."

"ఇవాళ కాకపోతే రేపిస్తారు. ఇంట్లో రెండు కుంచాల నూకలున్నాయిలే. వస్తాను మామా!"

"వుంటే మాత్రం పోనిచ్చుకోవడం యెందుకూ?"

"ఎక్కడికి పోతాయీ?"

"నువ్విక్కడ యిలాగ పొద్దు గడిపేస్తే మీ బాబు తిట్టడూ?"

"మా బాబు నలా అనకు మామా! వస్తున్నాను. ఊఁ అను మరి."

"నీ కెందుకు సోమాలూ యీ కష్టం?"

"కష్టం యేమిటి కష్టం? కాకపోయినా మన లాంటి వాళ్లకి కష్టపడక తప్పుతుందా? రమ్మను మామా!"

"మీ బాబుకి ముంతకి పొద్దెక్కి పోదూ?"

"మాలచ్చయ్యతాత కిచ్చే వచ్చాను."

"..............."

"ఏం? వచ్చేస్తున్నాను. ఊఁ! ఎంతసేపటికీ రమ్మనకపోతే ఏమనుకున్నావు మరి? నువ్వొక్కడవే కష్టపడుతూ వుంటే నేను చూడలేను మామా!"

"దయ వుండి కనక, ఛణంలో అయిపోయీదానికి నువ్వుకూడా చెయ్యి చేసుకోవడం యెందు కని గాని నువ్వంటే యిష్టం లేకా సోమాలూ?"

"ఇష్టమన్న యిష్టమా? నా మీద నీ కిష్టమే లేకపోతే నేను బతగ్గలనా? ఆవేళ నువ్వు వెలగపండు కోసిపెట్టావు. ఎంత కష్టపడ్డావో అంత చిటాచిగురు కెళ్లడానికి. వుడత లాగ నువ్వు వురక వేసుకుంటూ పైకి పోతూ వుండగా నా రాజా! నా మనస్సు యేలా పొంగిపోయిందో యేం చెప్పను మామా? ... ఎవళ్లూ యెక్కలేకే దాన్ని విడిచిపెట్టేశారు. ఈ వూళ్లో నీతో సమానంగా యెవడెక్కగలడు మామా చెట్లూ?"

"లకుమంది వున్నారు నా నొస్టనే పొడిచిందా పొద్దు? కాని సోమాలూ! పండు చేతిలో పెట్టాటప్పటికి నీ మొగమిమ్మాన మెరిసిపోయిందే సంతోసం? అది మాశాటప్పటికి నా రంగా! వొళ్లు తెలవలేదు నాకు."

"నేను చెప్పకోనడం కాదు మామోయి! నా కోరిక తీర్చినందుకు నీ కాళ్లకాడ పడి చచ్చిపోవాలని తోచింది నాకు. బతికుండగా నీ ఋణం తీర్చుకోగలనా కాటంరాజా?"

"ఋణమా? నీ దయ వుంటే నా కదే చాలు. ఆపే శేం? గపిలి వుందా? చెరుకుతోట కాడ నువ్వు కనపడకపోయినా, కనపడి పలకరించకపోయినా నే నీపాటి రంగంలోనో, మాల్మేనులోనో వుండు మనూరు మంటూనూ. నువ్వు 'యెక్కడికి మామా?' అనేటప్పటికి నాకు నడుం లటుక్కు మనిపోయింది."

"నువ్వు చెప్పేదాకా బరమా వెళ్లడానికి బయలుదేరా వని నాకు తెలకనే తెలవదు. నువ్వావేళ వెళ్లే వుంటే నే నిప్పటిదాకా బతికి—ఏ నుయ్యో, ఏ గొయ్యో—మా మోయి! ఇం కెప్పుడూ అలాంటి తలంపు చెయ్యకు సుమా."

"ఇంకానా? ఇక యెవత్తెనా గెంటినా—తోసేసినా వెళ్లగలనా? కాని సోమాలూ! పెద్ద గందరగోళం పుడుతుంది."

"అందులో పడ్డవాళ్లు అందులోనే మగ్గిపోతారు చివరికి. మన కేం?"

"కాని వాళ్ల కెందుకూ మన గొడవలూ?"

"వూసిపోవద్దూ?"

ఇలాగ కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కాటన్నా, సోమాలూ పేర్రెడ్డి పశువుల సాల బాగు చేస్తున్నారు. పాపం కాటన్న పని చేస్తూ వుంటే సోమాలు చూసి "నా కే" మని వూరుకో లేకపోయింది. "నేను సాయం చేస్తా" నంది." "ఏ మంటూ" వంది. "రమ్మని పిలవ" మంది. "ఇక వుండలే" నంది. అయితే సోమాలు పని చెయ్యడం కాటన్న కిష్టం లేకపోయింది. వద్దంటే ఆమె మనస్సు చివుక్కు మంటుంది. రమ్మనటానికి తనకి నోరు రాదు. మాట మరిపించా లని చూశాడు; గాని లాభం లేకపోయింది. గంప అక్కడ పడేసి సోమాలు గభీ మని పనిలో వురికింది.

తరవాత యిద్దరూ పారవశ్యం కలిగించే పూర్వ పుసంగతు లేవో చెప్పుకుంటూ శ్రమ యెరక్కుండా పని చేస్తున్నారు.

౨

సరిగా యిలాంటప్పుడు పేర్రెడ్డి భార్య రంగమ్మ యాదాలాభంగా అక్కడికి వచ్చింది. ఆయిద్దర్నీ చూశా టప్పటి కామెకి మచ్చు టయింది. ఆనందం మొగ మంతా కమ్మేసింది. ముప్ఫయి సంవత్సరాల యువతి. సుఖమయకల్పనలు అతిజటిలంగా పుట్టే వయస్సు. పైగా, రంగమ్మ విలాసవతి; ప్రణయవతి. కానైతే వాళ్ల యిద్దరి మధ్యా అతిగభీర మైన అగడ్త వొకటి వుండడం నిజమే. అయినా పదిహే నేళ్ల పిల్లా, ఇరవై యేళ్ల పిల్లాడూ కులాసాగా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ—రంగమ్మ కా నేదో పరమరహస్య మైన వొక సంగతి గ్రహించేశా ననుకుంది. "తొందరపడి యెదటికి వచ్చా" నని కించపడింది. అయినా వూరుకు నే. స్వభావంగా దా మెది.

"నువ్వు కూడా వుడుస్తున్నా వెందుకే?"

"తుడవకూడ దండీ రంగయ్యమ్మగారూ?"

"నువ్వు సాయం చెయ్య మన్నావా యేమి టిరా?"

"కాపుగారు గాది యెక్కరా అమ్మగారూ?"

రంగమ్మకి సూటైన జవాబుకి బదులు లౌక్యం యెదు రైంది; కాని దానికంటే యిదే నయం. జవాబై తే డొంకల్లోకి యీడ్చుకుపోయి వుండును. ఇప్పుడు తన సందేహానికి బలకర మైన సన్నివేశం సూచాయగా కనపడింది. ఏదో లేకపోతే యీ లౌక్య మెందుకూ?

"పెళ్లి మాట లాడుకుంటున్నారా యేమిటే, పిల్లా?"

"కాటన్న మాలా, నేను మాదిగ పిల్లనీనిక్కి ఎలా గండీ రంగయ్యమ్మగారూ?"

"మా బాబుకి తెలిస్తే నన్ను చీరేస్తాడు. అటు వంటి మాట లనకం డమ్మగారూ."

"పోనీ దాని బాబుకి ఇష్ట మేనా?"

"పెద్ద కులం అయితే మాత్రం మా బాబు వొప్పు కుంటాడా రంగయ్యమ్మగారూ?"

"మీ మాట చెబుదురూ వేషాలకి పోకా."

దీనికి సమాధానం తోచక కాటన్నా, సోమాలూ మొగ మొగాలు చూసుకుంటూ వుండగా పేర్రెడ్డి పిలుపు మీద పిలుపు చొప్పున నాలు గైదు మాట్లు పిలవడంచేత, యిష్టం లేకపోయినా విధి లేక, సిద్ధమైన ఫలాన్ని బోర్లతోసుకున్న దానిలాగ రంగమ్మ కాళ్లీడ్చుకుంటూ చక్కాపోయింది.

ఆమె వెళ్లిపోయాక సోమాలూ, కాటన్నా వొక్కమాటు ఫక్కున నవ్వుకున్నారు; కాని వెంటనే వారి మొగాలమీద అనంతగాంభీర్యం అలుముకుంది.

3

"నీ కూతురి కింకా పెళ్లి చెయ్యవుటరా గంగడూ?"

"చెయ్యకపోతే యెలా గం డమ్మగారూ?"

"మ రెప్పుడు చేస్తావూ?"

"ఏమీ తోచడం లేదండమ్మగారూ! నా బతుకు నట్టడివి అయిపోయింది కదాండి. పోతూ పోతూ యెంకిపిల్ల నా గొంతు కోసేసిం దండి. మా సోమా లింత కాచి పోస్తోంది కనక రోజులు దొర్లిపోతున్నాయి. యీ నాలు గేళ్లనుంచీ నే నేడవని రోజు లేదండమ్మా! సోమాలికి ఎప్పుడో వొకప్పుడు పెళ్లి చెయ్యక తప్పదు. చేస్తే మొగుడు మొన్నాడే తీసుకుపోతాడు. నాకు గంజినీళ్లకోసం బెంగ లేదు కానండి— ఏలినోరి గుమ్మం కనిపెట్టుకుంటే —నా కెంత కావాలండి రంగయ్యమ్మగారూ? తమ రింత గంజి పోస్తూ వుంటే నా కిదే చాలు. ఇక కూలీ అక్కర్లేదు, నాలీ అక్కర్లేమూ. కానండి రంగయ్యమ్మగారూ! నా బిడ్డ మాటే నండి. నేను చెప్పుకోవడం కాదు కానండి— మహా నాజూకైన పిల్లండి. మాట పడదు. ఎంత పని చెప్పినా కష్ట మని చూడదు. దానికి తగిన మొగుడు దొరుకుతాడో దొరకడో. వచ్చిన వాడు దాన్ని నిబ్బరంగా చూస్తాడో చూడడో. తల్లి లేని పిల్ల. దాని రోజు లెలా వెడతాయో తోచడం లేదండి. మొగాణ్ణి నే నేం చూడగల నండీ అమ్మగారూ?"

"వొరేయి! అది లోకంతో పాటిది కాదు. దాని మాట పుచ్చుకోకుండా యెవణ్ణీ నిరుకు చెయ్యకు సుమా. నీవు చేత కాకపోతే నేను చూస్తాను తగినవాణ్ణి. మా గుమ్మంలోనే పందిరి వేయించి చేయిస్తాను దానికి పెళ్లి. పెళ్లికొడుకుని నువ్వు సొంతంగా చూసినా నాతో చెప్పకుండా మాట ఇవ్వకు."

"చిత్త మండి, చిత్త మండి. తమ కంత దయ వుంటే—"

"చూడూ గంగడూ! తీరుపాటయితే దాన్ని మా యింటి కెప్పుడేనా వస్తూ వుండ మనరా."

"ఇంత కంటేనా రంగయ్యమ్మగారూ? తప్పకుండా పంపుతా నండి. అది యింక పనికే వెళ్లదండి. ఆ పనీ, యీ పనీ చూసుకుంటూ యేలినవారి పాదాల దగ్గిరే పడి వుంటుం దండి."

"తప్పకుండా పంపాలి సుమా:"

"చిత్త మండి."

"మరిచిపోకు."

"చిత్తం. మరి సెల వియ్యండి పొలం పోతాను."

"వెళ్లి రా."

గంగన్న వెళ్లిపోయాక "ఇదేలా సాగుతుందీ?... చేసి తీరాలి" అనుకుంటూ రంగమ్మ యింట్లోకి చక్కా పోయింది.

౮

గంగన్న పుల్లిట్లోకి వెళ్లేటప్పటికి సోమాలు నార్లంకపంపులో కోతిపిర్రల మామిడికింద చితుకు లేరుతోంది. కాటన్న చెట్టుమీద వుండి యెండిపోయిన కొమ్మలు విరిచి కింద పడేస్తున్నాడు. ఇద్దరూ అచ్చటా ముచ్చటా చెప్పుకుంటూ ఆనంద తరంగాలమీద వూగిపోతున్నారు.

బోదిగ ట్టెక్కేటప్పటికి గంగన్నకి ముందు సోమాలు కనపడింది. అనాసమడి తిరగవేసుకొని వెళ్లేటప్పటికి కాటన్న కిందికి వురికేడు. గంగన్నని చూసి వాళ్లిద్దరూ కూడా వులిక్కిపడ్డారు; కాని కాటన్న వెంటనే సమాళించుకొని "ఏం మామా? ఎందాకా?" అని అడిగాడు. సోమాలు మాత్రం మాట్లాడ లేక పోయింది.

"ఈచితుకు లన్నీ నువ్వు—"

"ఏం కష్టం?"

"అది కాదు కాటంరాజా! నువ్వు విరిచినవి మీ యింటికి—"

"ఆ దేమన్న మాటా? మా అమ్మ పొద్దున్న మూడుగంపల తాటి టెంకలు పట్టుకు వెళ్లింది. నిన్న సందాల మాబాబు రెండుకావిళ్ల తాటికమ్మలు మోసుకు వెళ్లాడు. ఇంకా నేనుకూడా పట్టుకు వెళ్లాలా?"

"నువ్వు మంచివాడవు. వారందినాలూ ఎలా తగుల పెట్టినా—ఏం అమ్మా!"

"ఔను బాబూ! వారందినాలు బెంగ వుండదు. కాటంరాజుని తలుచుకుంటూ సుఖంగా కూచో వచ్చు."

"అలా వుండాలి విశ్వాసం. చేసిన మేలెప్పుడూ మరిచిపోగూడదు. కాటంరాజూ! నీసంగతి నాకు బాగా నచ్చింది. చేసుకున్న పెళ్లాన్ని మాబాగా సుఖపెడతావు నువ్వు. చూస్తున్నాను కాదూ పేర్రెడ్డి కాపుగారి కమతంలోకి వచ్చినప్పణ్ణుంచీనీ? కాపుగారికి నీమీద చాలా చాలా దయ."

"కాపుగారు చాలా మంచివారు మామా!"

"మంచన్న మంచా? నలభైయేళ్ళనుంచి వారి గుమ్మం కనిపెట్టుకుని వున్నాను నేను. రంగారెడ్డి కాపుగా రున్నప్పుడు నా కేమీ లోటు జరగలేదు; కాని ఆ మారాజుకంటే పేర్రెడ్డికాపు ఎంతో మంచివారు. రెడ్డిగారంటే ధర్మరాజనుకోవేం."

"అవు నవును."

"రంగయ్యమ్మగారు ఆమారాజుకి తగిన భార్య. ఆయమ్మకి చేతు లెత్తి మొక్కితే యెక్కడికి పోయినా కూడు పుడుతుంది."

"ఈ రైక నాకు రంగయ్యమ్మగారే యిచ్చారు. నెలా పదేను రోజుల కిందట కుట్టించుకున్నారుట. రూపాయి మూడు పావలా లయిందిట. 'తొడుక్కోవే పిల్లా' అంటూ మీద పడేశారు మొన్న."

"మాడమ్మా! నీకూ నాకూ ఆయమ్మే దిక్కు. ఆయమ్మని కొలుచుకుంటూ వుండు."

"అలాగే బాబూ."

ఇలాగ ఇంకా స్త సేపు మాట్లాడి గంగన్న బాడవలోకి వెళ్లిపోయాడు. పెద్ద ఆపద తప్పించుకున్నట్లు సోమాలూ కాటన్నా వొకరికేసి వొకరు చూసి పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచారు.

తరువాత యిద్దరూ చితుకులన్నీ తెచ్చి గంపలో పోసి కట్టారు. కాటన్న సాయం చెయ్యగా గంప యెత్తుకుని కళ్లు చేరె డేసి చేసుకొని వొక్కమాటు కాటన్నని నిలువునా చూసి, "వెళ్లిపోతాను మామా!" అంటూ సోమాలు బయలుదేరింది. కాటన్న మాట్లాడలేక అలాగే నుంచోగా అంత బరువెత్తుకునీ కూడా పది బారల కోమాటు నిలుస్తూ, మళుపుదాటేదాకా వెనక్కి తిరిగి తిరిగి చూస్తూ చివరికి సోమాలు ఏదో వస్తువు పోగొట్టుకున్నట్లు బిక్కమొగంతో వెళ్లిపోయింది.

౬

మాలమాదిగల కందరికీ సోమాలు దర్శనం కరువైపోయింది. ఆమె కాపులు కూశాటప్పుడు విడిచిన గుడిసెకి రాత్రి పది దాటితే గాని చేరుకోవడం లేదు. తండ్రికి రాత్రంతా పొలం పని వున్నప్పుడామె గుడిసెకే వెళ్లడం మానేసింది. వడితే అక్కడ ఆమె వొక్కర్తే పడుకోవడమే కాదూ? రెడ్డిగారి గాదుల సావట్లో పడుకుంటే వంట ముసలమ్మ యింపక్కటి కథలు చెప్పి నవ్విస్తుంది. తొరగా పెళ్లాడ మనీ, మొగుణ్ణి యెలా సుఖపెట్టాలో, యెలా లోపు చేసుకోవాలో—ఇలాంటి వన్నీ చెప్పి వూరిస్తుంది. తెల్లవారితే రంగమ్మ యిక క్షణం విడిచిపెట్టదు. తండ్రి యింటికి రావడానికి వీల్లేనప్పుడు ముంత పట్టుకు వెళ్లడం తప్ప సోమాలికి బైట పనే లేదు.

సోమాలు వేషం పూర్తిగా మారిపోయింది. వారానికో తలగడుగు. ప్రతీ రోజూ నా తల దువ్వుకోవడం. రంగమ్మ కొంచెం నలిగిన చీర లన్నీ దాని కిచ్చేసింది. రంగమ్మే పట్టుపట్టి అందెలూ, కడియాలూ చెరిపించి ప్రత్యేకంగా కడియాలు చేయించింది. చేతుల నిండా గోకరజాజ్ గాజులు; చెవులికి యెర్రపాళ్ల దుద్దులు; ముక్కులికి "అక్షు"లికి బనులు ముక్కుపుడకలు. మొత్తానికి మునుపు గాజురాయిలాగ వుండిన సోమాలిప్పుడు పట్టైలు తీర్చిన నీలం లాగ నిగనిగ లాడుతూ మెరిసిపోతోంది. కాటన్న సోమాలిని మొదటి రోజున హఠాత్తుగా చూసి రెడ్డిగారిచుట్టం అనుకున్నాడు.

కాటన్న మునుపు పొలంపని నింపాదిగా చేసుకుని, నిదానంగా పాటలు పాడుకుంటూ వచ్చేవాడు.

ఇప్పుడు పొలంలో పని తుదకాలమీద అయిపోతోంది. పాటలూ, పద్యాలూ మూడోకాలంలో మెలికలు తిరిగి పోతున్నాయి. మునుపటి గూడ్సుబండి నడక యిప్పుడు మెల్గాడీ పరుగై పోయింది. ఏమంటే, రెడ్డిగారి యింటికి తొరగా వచ్చేస్తే సోమాలి నింకో మాపు యెక్కువ చూసుకోవచ్చు.

వొకనాడు అప్పుడే భోంచేసి వచ్చి బల్లమీద కూచుంటూ రెడ్డి చుట్ట అంటించాడు. కాటన్న యెదట నుంచుని కొత్తగా వచ్చిన నరెడ్లని గురించి ఏమిటో చెబుతున్నాడు. సరిగా ఆసమయంలోనే వచ్చి సోమాలు చిన్న పాలికాపు కేదో పురమాయిస్తోంది. ఆమెని చూశాటప్పటికి కేం తోచిందో యేమిటో, పేరెడ్డి కాటన్నతో, "వొరేయి! సోమాలు పెళ్లికూతురులాగ వుందిరా. నువ్వింకా గోచీగుడ్డతో ఘోటకబ్రహ్మచారి లాగే వున్నావు" అన్నాడు. అప్పుడే వాకట్లో అడుగు పెడుతూ వున్న రంగమ్మ అది విని, "సోమాలు పెళ్లికూతురులా వుంటే మీరు కాటణ్ణి పెళ్లికొడుకుని చెయ్యా"లంది. దానిమీద రెడ్డి "అవునా?" అని అడగ్గా కాటన్న "యెప్పటికేనా నాకు పెళ్లి చేసే పూచీ యేలినవారిదే" అన్నాడు. అందుకు రంగమ్మ "సోమాలికి పెళ్లికొడుకుని చూడవలసిన భారం నామీదా, కాటడికి పెళ్లికూతుర్ని తేవడం పూచీ మీ మీదా పడింది యుండోయి" అంటూ నవ్వింది. "అయితే యిక ఆలోచన యెందుకూ! సోమాలిని పెళ్లాడతావుటరా మరి?" అని రెడ్డి అడిగాడు.

ఆమాట వినేటప్పటికి కాటన్న హృదయం గుబగుబ లాడిపోయింది. సోమాలి గుండెలు దుడుకూ దుడుకూ కొట్టుకున్నాయి. సోమాలు కాటన్న కేసి చూసింది. కాటన్న సోమాలి కేసి చూశాడు. ఆ రెండు చూపులూ కలిశాటప్పటికి వాక లంతా మెరుపు మెరిసినట్లయి పోయింది. రెడ్డిదంపతుల కళ్లు మిరుమిట్లు గొన్నాయి.

సోమాలు, ఎక్కడలేని సిగ్గు వచ్చి, గోడచాటుకి పోయి, "నువ్వు పొలం వెళ్లిపో" అన్నట్లు తల వూపింది; కాని కాటన్న కదలలేదు. రెడ్డి తెచ్చిన ప్రస్తావనవల్ల కాటన్నకి గొప్పరాజ్యం వచ్చినట్లుంది. ఇంకా యెదటే వుంటే రెడ్డి యింకా యెలాంటిమాట లంటాడో! అసలు ధోరణి ఇలా మార్చేసిన రంగమ్మ చివరికి కలా తేలుస్తుందో?

ఇదేమిటో చూస్తే కాని కాటన్న అక్కణ్ణుంచి కదల తలుచుకో లేదు. అయితే యింతట్లో గంగన్న వచ్చి కాటన్నని పొలం తీసుకు చక్కాపోయాడు. చేసేది లేక కాటన్న కాళ్లీడ్చుకుంటూ వెళ్లాడు.

"అల్లుడూ, మామగారూను."

"నిజమే అంటావా?"

"బాగానే వుంది. ఇంకా బోధపడ లేదుటండీ?"

"బోధపడింది; కాని అంత పని జరుగుతుందా?"

"మీరు కలగ చేసుకుంటే పెళ్లి. లేకపోతే స్వయంవరం."

"అబ్బా!"

"పున్నమి వెడితే కాటను రంగం దూకేస్తాడు."

"సోమాలు?"

"వాణ్ణి కదిపేదే అదీ."

"అయితే యిక చూస్తూ వుండు."

ఇలా చెబుతూ రెడ్డి పొలం వెళ్లిపోయాడు, ఆవేళ అస్తమానూ అతనికి ఇదే ఆలోచన.

౬

ఇక్కడ యిది యిలా వుండగా అక్కడ మాల పిల్లిలో కొంప లంటుకున్నాయి. "కాటన్న వసేవిూ బాగా లేదంటోయి నరిసీతులూ" అంటూ, మూడు కాళ్ల ముసలి సోమన్న వచ్చి నిప్పు రాజేశాడు. తరవాత చంద్రన్న వచ్చి "మీవాడు కులం చెడ్డా డన్నమాటే" అంటూ ఆనిప్పు వూదాడు. నిలవతీసి అడగ్గా, "మీవాడు సోమా లిచ్చిన నీళ్లు తాగా డంటోయి" అని బుచ్చన్న చెప్పాడు. "మొన్న చద్దికూట్లో సోమా లిచ్చిన చింతచిగురు పచ్చడి నంజుకున్నాడంట కాటన్న" అని సీతన్న చెప్పాడు. "మీవాడికి సోమాలు

ముంత అందిస్తూ వుండగా చానామంది మాళా రంలు కాపులు" అని పోతురాజు ఝూడించి చెప్పగా, "ఇక కులమా? కొడుకా?" అంటూ టకాయించి అడిగి సోమన్న చక్కాపోయాడు.

నరిసీములికి కొండ విరిగి మీద పడ్డట్టయింది. ఒక్క కొడుకు. గారాల కూచి. తనకి ముసలితనం అలు ముకుంది. అన్నిటికీ యిక కాటన్న రెక్కలే ఆధారం. తిండి మాట కేం? ఆవొక్క కొడుకూ తన నింత బూడిద చేస్తాడా చెయ్యడా?

అతనికి వెన్నెట్లోనించి చీకట్లో పడ్డట్టయిపోయింది. కులం అయితే యెలాంటి పిల్లయినా సమాధాన పడవచ్చు. పెద్ద కులం అయితే పేచీలు వచ్చినా కులం చెడదు. ఇదేమిటి యిది? ఎటు చూసినా సర్వనాశమే. కూడు లేకపోయినా బతకవచ్చు; గాని కులం లేకపోతే యెలాగా?

నరిసీములు యిలా కుమిలిపోతూ వుండగా నీళ్ల కడవ పట్టుకొని పోలమ్మ వచ్చింది. పెనిమిటి మొగం చూశాటప్పటి కామె కేదో భయం కలిగింది; కాని అడుగలేకపోయింది. పోలమ్మని చూశాటప్పటికి నరిసీములికి కళ్లు నీళ్లు కమ్మాయి. అది చూసి పోలమ్మ యిక నంచోలేక, కడవ అక్కడే దింపేసి, పెనిమిటి దగ్గర కూచుని, "ఏం? యెందుకూ? యేం వచ్చిందీ?" అని అడిగింది. ఒకటి రెండు నిమిషాల పాటు నరిసీములికి మాట తిరిగింది కాదు. ఆస్థితి చూసి పోలమ్మ దుఃఖిస్తూ మీద వాలగా బ్రహ్మాండంమీద నరిసీములు జరిగిందంతా చెప్పాడు.

"ఏమిటీ" అంటూ పోలమ్మ వులికిపడింది.

"ఏడవకు, ఇది నిజుకా? కిట్టనివాళ్లు కల్పించి వుంటారు."

"నిజ మైతే యేమిటి చెయ్యడం?"

"కాటన్న నాదగ్గిర ఏమీ దాచడు. అడుగుదాం."

"నిజమే చెబుతా డనుకో. నిజ మైతే? కులం మాట చెప్పు. 'కులమా? కొడుకా?' అని అడిగాడు చింతప్ప గారి సోమన్న."

"ఇటు మాలలకీ, అటు మాదిగలకీ కూడా దూర మైపోతాం" అని నరసీములు దీనంగా అన్నాడు.

"అందుకోసం వాళ్ళ నిద్దరినీ విడదీస్తే పాపం కాదూ?" అని పోలమ్మ అడిగింది.

నరిసీములు మాట్లాడలేకపోయాడు. ప్రేమోపాసన అతని మనస్సుని మృదువుపరిచి వుంది. అయినా అధైర్యం పోలేదు. ఇది కనిపెట్టి పోలమ్మ "యిక్కడ కాదు" అంటూ అతగాణ్ణి గుడిసెలోకి తీసుకుపోయింది.

౭

పోలమ్మా, నరిసీములూ కూడా దీన్ని గురించి చాలా రహస్యంగానే ఆలోచనలు చేశారు. కాని యిది పూర్వస్మృతి నరిసీముల్ని గుంజేసి విడిచిపెట్టింది. బొబ్బిలికథ పాడడంలో నరిసీములికి వున్న నేర్పు చూసి పోలమ్మ, చేస్తూ చేస్తూ వున్న పండు వంటి కాపరం విడిచిపెట్టి నరిసీములుమీద వాలింది. నిక్షేపం లాంటి మూడు యకరాల భూమి ప్రేమ యెదుట ఆమెకి గడ్డి పరక లాగ కనపడింది. తండ్రి గదిమాడు; అన్నదమ్ములు పొడిచేస్తా మన్నారు. వదినలూ, మరదళ్లూ దెప్పిపొడిచారు తల్లి గొల్లున గోలపెట్టింది. మొగుడు ఛార్జీ యివ్వడానికి సిద్ధపడ్డాడు; కాని పోలమ్మ విన లేదు. జంకనూ లేదు. నరిసీములు అప్పుడు విజయగర్వాన్ని చూపించాడు. అయితే అది కులంలో కులం కనక సరిపోయింది. ఇప్పుడు?

"కొడుకే అని చెప్పలేకపోయావా?"

"అయితే ముందు దారి?"

"కులం కూడు పెడుతుందా? వొక్క కొడుకు. మాట తీసెయ్యడం యెరగడు. రాచకొమారుడులాగ వుంటాడు. మొగం చూస్తేనే కడుపు నిండిపోతుంది."

"అంచేతనే సోమాలు కన్నేసింది."

"అబ్బరమా? నే నెయ్యలేదూ నీ మీదా? యకరం భూమి అమ్మగారికీ, యేదుం భూమి అక్కడిదీ వొదులుకో లేదూ నీ కోసం? కోరుకున్న పెనిమిటి దొరికితే కుల మెందుకూ? కూ డెందుకూ?"

మాలపిల్లీ, మాదిగపిల్లీ కూడా పాకిపోయింది. ఎక్కడ చూసినా యిదే గొడవ. చివరికి మాలపెద్దలు నరిసీ ముల్ని అడిగినట్లే మాదిగపెద్దలు "ఏం చెబుతావోయి దీనికి?" అని గంగన్నని నిలవదీసి అడిగారు.

గంగన్న వులిక్కిపడ్డాడు. ఇప్పటికింకా అతగాడు తన కూతురు చిన్నపిల్లే అనుకుంటున్నాడు; గాని ఆమె ప్రణయాభరాలస అయివుందని గ్రహించలేదు. మొదట్నుంచీ గంగన్నకి ఏడుకొండలవాడిమీద వున్నంత ధ్యానమూ, దృష్టీ మరి దేనిమీదా లేదు. పెళ్లాం బతికి వున్నప్పుడు అతను సంసారంకేసే చూడలేదు. కూలో, నాలో తీసుకువచ్చి చేతిలో పొయ్యడమూ, ఆమె భోజనం చెయ్యమంటే చెయ్యడమూ, కాపుగారి పని మితి యెరక్కుండా చెయ్యడమూ, హాయిగా పడుకోడం,—ఒక్క నిద్రపోయేటప్పుడు తప్ప తక్కిన అన్ని సమయాలలోనూ వెంకన్నబాబుని తలుచుకోడం, పాడుకోడం—ఇంతకంటే అతను మరో పని యెరగడు. అంచేత అతను జరుగుతూ వున్న సంగతులేమీ గ్రహించలేదు. పైగా రెండుమాసాల కిందట పగ్గరిమట్టం వొకడు వచ్చి తన కొడుక్కి సోమాలి నిమ్మని అడగ్గా, "చిన్నపిల్ల, దానికిప్పుడే యేం పెళ్లి బావా?" అని కూడా అని వున్నాడు. అలాంటివాడు ఇలాంటి ముదలకింపు విని వులిక్కి పడడంలో ఆశ్చర్యం యేం వుంది?

మునుపటి లాగే అతనిప్పుడు కూడా కులపెద్దలతో "చిన్నపిల్ల. దానికేం తెలుస్తుంది? మీరు చెప్పుడు మాటలు విన్నారు" అన్నాడు; కాని వాళ్లు అంతటితో విడిచిపెట్టలేదు. ఆ పెద్దలికి కులంమీద వుండే అభిమానం కంటే సోమాలిమీద అసూయ హెచ్చయిపోయింది. ఉప్పు లేకుండానే ముప్పంగుం రకంలో చేరిన కులపెద్దలు శిక్షించారంటే ఆశ్చర్యం యెందుకూ?

ఆడాళ్లయితే యేమి, మొగాళ్లయితే యేమి, యిరవైమంది దాకా గంగన్నని ముట్టడించారు. రెండు గంటల సేపు తర్జనభర్జన చేశారు. ఎంత సేపూ గంగన్న "మా పిల్ల అలాంటిది కా" దంటాడు. కులపెద్దలు "బుకాయించ" కంటారు. "జాగ్రత్త" అని వాళ్లనరు. "కూకలేస్తా" నని యితగాడనడు. చివరికి వ్యవహారం కుతిమించిపోయింది. "వారంరోజుల్లో నీకూతురికి పెళ్లి చెయ్యకపోతే కులంలోనుంచి నిన్ను కేటాయించేస్తా" మని ఖచితంగా చెప్పి వాళ్లు వెళ్లిపోయారు.

గంగన్నకి కష్టం తోచింది. ఎటు చూసినా యేమీ కనపడలేదు; కాని హఠాత్తుగా రంగమ్మ అనిన మాట నెమరుకి వచ్చింది. "కాపుగా రప్పు డలాగ యెందుకన్నాగో యెరుగుదువా?" అని యెవరో అడిగినట్లు కూడా అయింది.

గంగన్న యిక నుంచో లేకపోయాడు. "రంగయ్యమ్మగారి నడిగితే అంతా తేలిపోతుం" దని నిశ్చయించుకొని బయలుదేరాడు. మనస్సు చిమచిమలాడి పోతోంది; గాని నాలిక మాత్రం "ఏడుకొండల వాడా! గోవిందా, బాబు" అని అందుకుంది.

పది బారలు వెళ్లాడు. పాట ఏ డెనిమిది చరణాలు నడిచింది. అప్పటికి కొత్త గోదావరి నీటిలో యిండుప గంధం కలిపినట్లయింది. మరో పది బారలు వెళ్లాటప్పటికి బుద్ధి నావరించుకుని వున్న కల్మషానికి దిగతీత మొదలయింది. తిరపతి స్టేషను సమీపిస్తూ వున్నట్లూ, యాత్రీకుల గోవిందబొబ్బలతో భూనభోంతరాళాలు నిండిపోతూ వున్నట్లూ తోచింది. దీనితో గంగన్న, శరీరం మరిచిపోయాడు. అన్యచింతలు తుడిచిపెట్టుకుపోయాయి.

అలాగ పారవశ్యంతోటే నడిచి అతను పేర్రెడ్డి గుమ్మంలోకి వెళ్లాటప్పటికి రెడ్డి కొత్తగా అచ్చుపోసి విడిచిపెట్టిన ఆబోతుకి రంగమ్మ దగ్గిర వుండి సోమాలిచేత వులవగుగ్గిళ్లు పెట్టిస్తోంది.

ఈదృశ్యాన్ని చూశాటప్పటికి గంగన్నకి వెంకటరమణమూర్తి సాక్షాత్కరించినట్లే అయిపోయింది. వెంటనే పాటకి స్థాయి హెచ్చించాడు. వొట్టి చేతులతోటే తాళం వేస్తూ, గజ్జెలు లేని కాళ్లతోటే నృత్యం చేస్తూ ఆవృషభానికి ప్రదక్షిణం ప్రారంభించాడు. అది కొత్తదైతే కొంచెం బెదరి వుండును; గాని చిన్నప్పట్నుంచీ కూడా దానికీ గంగన్నకీ చాలా స్నేహం.

మహాత్మా గాంధి—స్టీమరులో నూలువడకుట

ఫెడరలుస్ట్రక్చరు కమిటీ

అసలు గంగన్న ప్రోత్సాహంచేతనే పేర్రెడ్డి దాన్ని అచ్చోసి విడిచిపెట్టాడు. అంచేత అది నదురూ బెదురూ కూడా లేకుండా తాపీగా దానా తిని వీథిలోకి బయలుదేరింది. చెరువు గట్టుమీదికి వెళ్ళేదాకా దానికూడానే వెళ్ళి, తరవాత గంగన్న పల్లప్పాలెం వెళ్ళిపోయాడు.

౫

పోలమ్మ సంగతంతా చెప్పి మధురాన్ని సలహా అడగ్గా, మధురం దేవసహాయానికి చెప్పి, "నువ్వు కలగచేసుకో" అంది.

దేవసహాయం అంటే ఆదిలో కులానికి దేవాంగి. పేరు దేవయ్య. పదమూడో యేట తల్లిదండ్రు లిద్దరూ వొక్కమాటే చచ్చిపోయారు. ఇటూ అటూ కూడా అతనికి "నా" అన్నవాళ్ళెవరూ లేకపోయారు. అయినా కులవృత్తిలోనే కూలిపని చేసుకుంటూ అతనెలాగో కాలం గడపేస్తూ వుండేవాడు.

ఇలా వుండగా పద్ధెనిమిదేళ్ళ వయస్సులో అతనోమాటు ద్రాక్షారం సంతనుంచి వస్తూ రామచంద్రపురానికీ, పసలపూడికీ మధ్య కలరా వచ్చి పడిపోయాడు. కులస్థులు కొందరు కూడానే వస్తున్నారు; గాని భయంవల్ల విడిచిపెట్టి పారిపోగా, వొక మిషనరీ చూసి, తీసుకువెళ్ళి, చికిత్స చేసి బతికించాడు. గ్రామస్థులూ, కులస్థులూ అయినవాళ్ళిలా చెయ్యగా ఎక్కడో పాతాళంలోనుంచి వచ్చిన కిరస్తానీదొర యిలా చెయ్యడం అతని విశ్వాసాన్ని తిప్పేసింది. వెంటనే దేవయ్య మతంలో కలిసి దేవసహాయం అయిపోయాడు.

తరవాత నాలుగేళ్ళకతను రాయవరంలోనే కిరస్తానీల పాఠశాలలో పంతులుగా ప్రవేశించాడు. అప్పటికతను బ్రహ్మచారే; కాని వచ్చిన యేణ్ణర్థానికే గృహస్థు అయినాడు. వెలమ కులం మారెమ్మ మొగుడు చచ్చిపోగా మతంలో కలిసి, మధురం అయి, దేవసహాయాన్ని చేపట్టింది. ....

అది మొదలు ప్రణయరంతో లంకె వేసి భిన్నకులాలకు చెందిన యువతులనూ, యువకులనూ మతంలో చేర్చాలని అతను నిశ్చయించుకున్నాడు. ఈనిశ్చయం అక్కడక్కడ కొంచెం ఫలోన్ముఖంగానే వుంది; కాని యిది అతనికి కేవలమూ కొత్త.

"నాకొడుక్కి దారి చూపించండి బాబయ్యా" అంటూ పోలమ్మ కాళ్ళమీద పడింది. "నాకు గతేమిటి పంతులుగారూ?" అంటూ నరిసీములు చేతులు పట్టుకున్నాడు. దీనితో దేవసహాయానికి రక్తం వుడుకెత్తి చిర్రుమంది. వొక్క నిట్టూర్పు విడిచాడతను. గుక్క తిప్పుకోకుండా వొక్క అరగంట యేకబిగిని క్రీస్తుమతాన్ని గురించి వుపన్యాసం చేశాడు. దేవుని కరుణకి చాలా వుదాహరణాలు చూపించాడు. తన సంగతంతా పూసగుచ్చినట్టు యేకరువు పెట్టాడు. ఆవృద్ధదంపతులికి తెలిసిన హిందూమతాన్ని తుక్కుతుక్కు కింద యేకేసి విడిచిపెట్టాడు. సోమాలూ, కాటన్నా భార్యాభర్తలు కావడం దేవుని సంకల్పం అన్నాడు. దానికి భిన్నంగా నడిస్తే మీకు నరకం వస్తుం దన్నాడు.

ఈసందర్భంలో మధురం కూడా చిన్న వుపన్యాసం చేసింది. "దేవుని దయవల్లనే నేను మతంలో కలిశాను. కులమో, కులమో అంటే కులం కూడు పెడుతుందా గుడ్డ యిస్తుందా? దేవుని రాజ్యంలో కులాలు లేవు. అక్కడ అంతా సమానమే. మీ హిందూమతంలో మట్టుకే యీ పుట్టిమునక వుంది. మా మతం కంటే మంచిమతం మరెక్కడా లేదు. మీ కాటన్న కూడా మతంలో కలిశాడంటే రెండు మూడేళ్ళలో పంతులుగారయిపోతాడు. సోమాలు పంతులమ్మ అవుతుంది. వాళ్ళిద్దర్నీ విడతీస్తే దేవునికి కోపం వస్తుంది. పైగా సోమాలిని పెళ్ళిచేస్తేనే మీ కాటన్న మీకు తక్కుతాడు. బాగా ఆలోచించుకోం" డని యిలాగ మధురం కళ్ళు తిప్పుకుంటూ చెప్పగా పోలమ్మ వుద్రేకం పొంది మొగుడుకేసి చూసింది. దానిమీద నరిసీములు, రక్తం వుడుకెత్తగా, "అలా అయితే మేమూ మతంలోనే కలుస్తా" మన్నాడు.

౬

"నాకు మహా గట్టిచిక్కు వచ్చిందండి రంగయ్యమ్మగారూ!"

"చిక్కా?"

"చిక్కన్న చిక్కు కాదండి. యిక బతికేరో గం లేనట్టుందం డమ్మగారూ!"

"ఏమిటిరా అదీ?"

"కులంలోనుంచి నన్ను కేటాయించేస్తారుటండి పెద్దలు."

"ఏం వచ్చిందనీ?"

"సోమాలు కాని పనులు చేస్తోందిటండి."

"అంటే?"

"మాపిల్ల కాటంరాజుకి యిలాకా పడిందనీ—"

"ఛీఛీ! ఎవళ్లురా అలా పేలుతున్న వాళ్లూ?"

"కులం అంతా యిద్దే మాటండి."

"పాగరెక్కి వున్నారే?"

"నా కేలినోరి ఆసరా వుంది గనక కానండి, లేక పోతే నిమిషాలమీద గెంటేస్తు రం డమ్మగారూ!"

సరిగ్గా యీ సమయంలో "యెవళ్లురా నిన్ను గెంటేసే వాళ్లూ? ఆడది యేలుతోందిటరా రాజ్యం?" అంటూ సింహనాదం చేస్తూ పేర్రెడ్డి వచ్చాడు. అది మాసి రంగమ్మ సంగతంతా చెప్పి, "మీరు కలగచేసుకోవాలి" అంది. దానిమీద రెడ్డి "లేకపోతే వాళ్ల ఆటలు సాగ నిస్తానా నేనూ? వొరే గంగడూ! అసలు సంగతేమిటో గ్రహించావా? సోమాలు చుట్టంలాగ మాయింటో వుండి సుఖపడుతోంది. దానికి కులంలో యెవరికీ లేని అదృష్టం పట్టింది. అందుకోసం యేడుస్తున్నారు మీవాళ్లలాగ. మళ్లీ యేమేనా అన్నారంటే నాతో చెప్పు, తవ్వి పాతేస్తాను" అని ధైర్యం చెప్పి, "ఇక్కడ కాదు. పుల్లిట్లోకి వెడదాం రా" అంటూ బయలుదేరాడు. "ఏలినోరు యెలా చెయ్యమన్నా యిష్టమే నండి నాకు. మీరే పబువులూ, మీరే దేవుడూ నాకు" అంటూ గంగన్న రెడ్డి కూడా వెళ్లాడు.

*　　*　　*

వీరిద్దరూ వెళ్లేటప్పటికి కాటన్న చేనిగట్టుమీద కూచుని చద్దన్నం తింటున్నాడు. ఎవరూ కూడా మాట్లాడలేదు; గాని కాటన్నని మాశాటప్పటికి గంగన్నకి మనస్సు గుబగుబలాడి పోయింది. ఇది కనిపెట్టి, యిక అక్కడ నుంచుంటే అనవసర ప్రసంగం రావచ్చు నని గంగన్నని తీసుకుని రెడ్డి ముందుకి వెళ్లిపోయాడు.

౧౦

రంగమ్మా, సోమాలూ గాది సావిట్లో కూచుని పసుపు దుంపలు బాగుచేస్తున్నారు. రంగమ్మ మొదట లోకాభిరామాయణం కొంత సాగనిచ్చి చివరికి పెళ్లిగొడవలోకి దింపేసింది.

"..............."

"మాట్లాడవేం?"

"ఏం చెప్పమంటా రండమ్మగారూ?"

"సిగ్గెందుకే? నువ్వు ఇంకొకణ్ణీ, కాటడు మరో కత్తినీ పెళ్లాడితే మీకిద్దరికీ సుఖం వుండదు. తరవాత యిద్దరూ యేడుస్తారు. కనక ధైర్యం తెచ్చుకోవడం మంచిది."

"పెళ్లాడితే కులంలో వుండనిస్తారాండి?"

"లేచిపోతే వుండనిస్తారా?"

"..............."

"ఇక కులం యెలాగా వుంచరు. అయినప్పుడు పెళ్లాడితేనే మంచిది కాదూ?"

"..............."

"మాడూ మారెమ్మ యెలా సుఖపడుతోందో నూ?"

"మధురమ్మగారు మతంలో కలిశారు."

"మీరు కూడా కలిస్తే సరి."

"మా బాబు గతేమిటండి మరి?"

"నువ్వు లేచిపోతే గతేమిటి!"

"........................."

"........................."

"ఇలాగే వుండిపోతే నోండి?"

"పెళ్లాడకుండానా?"

"........................."

"లేచిపోకుండానా ?"

"........................."

"కాటణ్ణి మరిచిపోయా ?"

"........................."

"వుండగలవా నువ్వూ ?"

"........................."

"పెళ్లి లేకుండా వుండనిస్తారా నిన్ను కులం వాళ్లూ ?"

"........................."

"మీ బాబుమాత్రం వొప్పుకుంటాడా ?"

"........................."

"రెడ్డిగారిని పిలవనా ?"

"వారిదగ్గిర నే నేమాటా చెప్పలేనండి"

"కొడతారా తిడతారా ? నువ్వూ, కాటడూ పెళ్లాడి సుఖంగా వుంటే చూడాలని వుంది రెడ్డిగారికి."

"మా సంగతంతా—"

"ముందు వారికే తెలిసింది."

"........................."

"పిలవనా ?"

"వొద్దం డమ్మగారూ ! మీ కాళ్లకి మొక్కుతానండి. ఈగొడవ వారియెదట మాట్లాడలేనండి. పిలవకండి. మీ రెలా చెబితే అలా వింటానండి. ఏం చెయ్యమంటే అది చేస్తానండి. మీదగ్గిర దాచడం యెందుకండీ యింకానూ ? అమాస వెళ్లాక రంగం వెళ్లిపోవాలని నిరుకు చేసుకున్నామండి మేము."

"ఏమిటీ ?"

"నమ్మం డమ్మగారూ ?"

"ఇక్కడ వుండరూ ?"

"ఇంకెందుకండీ ? ఏలినోరు మమ్మల్ని కాపాడతా వుంటే యిక్కడే వుండిపోతామండి. కాటంరాజు కూడా మీమాటకి అడ్డు చెప్పడండి."

"అలా చెప్పు. మీ కేమీ భయం లేదు. ఏమీ లోటు జరగదు. మిమ్మల్ని బతికివున్నంతకాలమూ నేను పోషిస్తాను. మీ కేమీ చిక్కులు రాకుండా రెడ్డిగారు వెయ్యికళ్లతో కనిపెడుతూ వుంటారు."

"చిత్తమండి."

"యిక లేచిపోవడం మాట—"

"ఇంకెందుకండీ? ఇక్కడే వుండి పోతామండి."

"కాటడితో నువ్వు చెబుతావా, నేను చెప్పాలా?"

"నేను చెబుతాను లెండి."

"మరి వెళ్లి మాట్లాడిరా."

"ఆనక మాట్లాడకూడదండీ?"

"ఆలస్యం యెందుకూ? వారంరోజుల్లో పెళ్లయిపోవాలి మీకు? ఇంకా యెన్నాళ్లూ గుటకలు మింగుతూ కూచోడం?"

"............"

"సిగ్గుపడకు. కాటడు అరిటిమొక్కలికి నీళ్లు తోడుతున్నాడు, వెళ్లి మాట్లాడి రా."

"............"

"నువ్వు వచ్చేదాకా నే నిక్కడే వుంటానుసుమా."

"చిత్తమండి."

"తొరగా—పోనీ సావకాశంగానే మాట్లాడుకోండి పాపం."

సిగ్గుచేత సోమాలు హంసపిట్టలాగ తక్కుతూ, తారుతూ వెళ్లడం చూసి, "మనస్సులు కలిసిపోయాయి పాపం. విడతీస్తే పాపం కాదూ? బలవంతాన్నైనా విడతియ్యడం సాధ్యమౌతుందా? రంగం దూకేస్తే? ...... పెళ్లి చేసి తీరాలి" అనుకుంటూ రంగమ్మ అక్కడే కూచుంది. సోమాలు సందుగుమ్మం దాటేదాకానే నింపాదిగా వెళ్లి తరవాత వురకలు వేసుకుంటూ నూతి దగ్గిరికి వెళ్లింది.

౧౧

"వాళ్ల ఫ్రాచీ అంతా నాదీ" అని రెడ్డి దృఢంగా చెప్పగా, గంగన్న కాటన్నకి సోమాలి నివ్వడానికి వొప్పుకున్నాడు. "మేము వుండగా మీ కేం భయమురా?" అని రంగమ్మ చెప్పగా కాటన్న దేశంలోనే —వూళ్లోనే వుండిపోడానికి వొప్పుకున్నాడు. "నీకు మురుగులూ పట్టెడా చెయ్యమని కంసాలిసన్నాసికి రెడ్డిగారు కాసు లిచ్చేరే" అని వెంటలక్క చెప్పగా సోమాలు పొంగి పోయింది.

రెడ్డి అప్పుడే భోజనం చేసి వచ్చి, బల్లమీద కూచుని చుట్ట అంటిస్తూ వుండగా దేవసహాయం వచ్చాడు.

"మీకోసం వచ్చానండి."

"నీకోసం కబురు పంపా లనుకుంటున్నాను."

ఇలా అంటూ యిద్దరూ యీసంగతే అందుకున్నారు.

* * * *

తరవాత వారం రోజులు వెళ్లాక యాకూబూ, దావీదూ మురుక్కాలవగట్టున కూచుని చాలా కష్టంగా మాట్లాడుకున్నారు.

"దొరగారు మంచిపని చేశారు కారు."

"ఇలా జరుగుతుందని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు."

"మాలాడికీ మాదిగదానికీ పెళ్లా? ఎక్కడేనా జరిగిందా యిలాగా?"

"మతంలో కలిశాక యిక కుల మేమి టంటున్నారు దేవసహాయంగారు. విన్నావా?"

"ఆయన మరీనీ. ఇదంతా ఆ మొగుసూ పెళ్లాలే చేశారు."

"పిల్ల దొరక్క ఆయన కులం చెడ్డాగు. అందర్నీ తనతో సమానం చేసుకో వాలని ఆయని యిలా చేశాడు. ఛీ! కిరస్తానీ మతం మంచిది కాదోస్."

"అవునోస్."

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ 'చందాదారు' సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన పనులను జరుపజాలము. చందాదారుసంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది. చందాదారులకు భారతి ౧౦-వ తేది లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము.

—మేనేజరు, 'భారతి.'

పాత పాటలు

టి. కామేశ్వరరావుగారు, బి. ఏ.

(రెండవ భాగము.)

౧. జోలపాటలు

ఏట చూలింతమ్మ యేట బాలింత
మునియేట కొడుకుతల్లి అబ్బాయిలక్ష్మి.

నిద్రపో అబ్బాయి నిద్రపోవయ్యా
నిద్రక్కి వెయ్యేళ్లు నీకు వెయ్యేళ్లు
నిను గన్న తలిదండ్రులకు నిండ వెయ్యేళ్లు.

లాలిలాలిలాలి లాలెమ్మ లాలి
లాలిలో అమ్మాయి రాణిలా వుంది
లాలెమ్మ గుర్రాలు లంకల్ల మేసు
అమ్మాయిగుర్రాలు పల్లాల మేసు.

చిన్ననాఅమ్మాయి చీరె కేడుస్తే
నెయ్యిపోయి సాలీడ నేత్రాన పట్టు
ముడుస్తు సాలీడు మూడునెలలు నేసె
అలుస్తు చాకలి ఆరునెలలు వుతికె
వేడుకతో అమ్మాయి వెయ్యేళ్లు కట్టె.

ఊరిముందరచింత వుగ్గంపుచింత
ఆచింత పూచితే మరిచింత లేదు
మారాజు అబ్బాయిని చేపట్టితేను
మాలక్ష్మిఅమ్మాయికి మరి చింత లేదు.

వడ్డివారిబిడ్డల్ని నే నెత్తుకుంటె
వొప్పదే నామనసు ఓవిధము లాయ
నాచిన్న అమ్మాయిని నేనెత్తుకుంటె
తనివాయె నామనసు సంతోష మాయె.

వడ్డివారిబిడ్డలార! ఓబాలలార!
దొడ్డగో రొచ్చింది ఒడ్డెక్కరయ్యా.
నాఅబ్బిబిడ్డలార! ఓబాలలార!
పాలసముద్రం వచ్చె పాను పెక్కండి.

ఓసిఓసి పిల్లికి సిగ్గేల లేదు
చిన్ననాఅమ్మాయికి బుద్ధేల లేదు.

జోల పాడు కృష్ణ జోకొట్టు బ్రహ్మ
పాలియ్య భద్రకాళి నిద్రపుచ్చు శివుడ.

పూసపాటివారి లోగిళ్లలోను
పురి విప్పి ఆడింది పున్నెంపునెమలి
భారద్వాజవారి లోగిళ్లలోను
పాలు తాగి ఆడేడు పట్టి అబ్బాయి

గుమ్మిడి పూచింది వంగ వాలింది
అతిరాచగారాల పంపు పండింద
గుమ్మిడి మాయిల్లు వంగ మావంశం
అతిరాచగారాల పంపు అబ్బాయి.

చిట్టిళ్లు పొట్టిళ్లు కావాల నంటె
శివుడు మా కిచ్చేడు చిన్నబాలిని.

వారిక్కి పాలు నెయ్యి కావాల సంటె
పరమాత్ము డిచ్చేడు పాడావులమంద.

వారికి అన్నమ్ము కావాల నంటె
వరలక్ష్మి యిచ్చింది వరుసగాదెల్లు.

---

* ఈపాతపాటలయొక్క మొదటిభాగం ౧౯౨౯-వ సం. నవంబరు, డిసెంబరు 'భారతి' సంచికలలో ప్రకటించబడింది. —టి. కా.

ఊళ్ళోది బిచ్చమ్మ గుళ్లోది నిద్ర
ఎవ్వారిని పాడుతావు చంద్రశేఖరుడ!
అందమూ కలవాడు అబ్బాయిబిడ్డ
ఆయుష్మంతుడనినే పాడుతాను.

చిన్నారి పొన్నారి గాజుల్ల శెట్టి
తేవె మాఅబ్బాయికి తేనెగాజుల్లు
గుడి దిరిగి వచ్చేయి గుడ్లగాజుల్లు
గుత్తాన మాచిన్నఅమ్మిచేతుల్ల
పట్నం తిరిగి వచ్చేయి పచ్చగాజుల్లు
పచ్చన్న మాచిన్న అమ్మిచేతుల్ల
ఊరు తిరిగి వచ్చేయి ఉత్తగాజుల్లు
గుత్తాన మాచిన్న అమ్మిచేతుల్ల.

చిన్నారి పొన్నారి గాజుల్ల శెట్టి
తేరె మా అమ్మాయికి తేనెగాజుల్లు
నవ్వుతూ తొడిగిస్తు నల్లగాజుల్లు
పాడుతూ తొడిగిస్తు పచ్చగాజుల్లు
ఏరి యేరి తొడిగిస్తు యెర్రగాజుల్లు
నిలుచుని తొడిగిస్తు నీలిగాజుల్లు.

అందలాలు రెండు పొందు బడి రాగ
ఎవ్వారందల మన్ని నే తొంగి జూతు
మాపూరి అందలం మల్లెపూఛాయ
మారాజు అబ్బాయి అమ్మి కాబోలు
ఊరివారందలం వుల్లిపూఛాయ
ఉత్తముడు చినబాబు అమ్మి కాబోలు
కలవారి అందలం కలవపూఛాయ
కాముడు చినబాబు అమ్మి కాబోలు.

అందలాలు రెండు పొందు బడిరాగ
ఎవ్వారందల మన్ని నే తొంగిజూతు

చుక్కల్ల చంద్రుడే తాను అబ్బాయి
నను చూడ వచ్చెనే తాను అబ్బాయి.

వేసంగికాలాన విత్తనాలు పోసె
వెన్నుడి కనుదృష్టి మేఘాలపైన.

మాయింటిబాబుల్లు మరి తిరిగి రాగ
బాబుల్లకనుదృష్టి తమతల్లిపైన.

శ్రీలక్ష్మి వరలక్ష్మి లోకచోట గూడి
ఎవ్వారిని పొందమని నన్నడగ వచ్చె.

తూర్పుయింట్లో వున్న పెదబాబును పొందు
పడమటింట్లోవున్న చినబాబును పొందు.

దక్షిణమింట్లో వున్న బుచ్చిబాబును పొందు
ఉత్తరమింట్లో వున్న చిట్టిబాబును పొందు.

అన్నల్లచెల్లెలు అలిగితే ముద్దు
పొన్నల్ల గురివింద పూచితే ముద్దు.

అన్నల్లచెల్లెలే తాను అమ్మాయి
పొన్నల్ల గురివింద తాను అబ్బాయి.

ఓమరిది సిగలోను వెండి మెరిసింది
ఓమరిది సిగలోను పమిడి మెరిసింది.

మామరిది సూరన్న కుంచసిగలోను
బంగారుపువ్వుల్ల గుత్తి మెరిసింది.

గుత్తి వెయ్యి చేసు కుందనం వెయ్యిచేసు
మామరిది సూరన్నమాట వెయ్యి చేసు.

ఎవ్వారే మాతండ్రి నేమి అన్నారు
ఎల్లలేనివీథుల్లో యేను గన్నారు
మత్తేభ మన్నారు మావాడలోను
కూచున్న వారిలో గుమ్మడిపండనిరి
ఆడేటివారిలో అరటిపం డనిరి
పాడేటివారిలో పనసపం డనిరి.

మీ ఆలోచన నెగ్గేది కాదు

శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు

౧

విద్యార్థికాలమునుండియు నారాయణరావునకు నాట్యకళయం దభిరుచి మెండు. అప్పటి కప్పుడే అతడు తమకళాశాల వార్షికోత్సవములలోను, తదితర-ఉత్సవముల సందర్భములలోను ఉత్తమపాత్రముల నభినయించి ప్రేక్షకలోకమును రంజింపచేయుచుండెడివాడు. క్రమముగా నాతడు యం. ఏ. పరీక్షయం దుత్తీర్ణుడై రాజమండ్రి కాలేజీలో ప్రొఫెసరుగా చేరినాడు. దాదాపు ఇరువదేండ్లనుండి యాత డీ లౌకికవృత్తియందు కాలము గడుపుచున్నను, తన యభిమానవిద్యయైన నాట్యకళను విడనాడలేదు. నాయకపాత్రధారణమునం దాత డిప్పటికిని అసదృశుడే. ఆయాసందర్భములయందు మానవునియందు సహజముగా నుత్పన్నము గావలసిన యనేకము లాతని చెప్పుచేతలలోనివి. వివిధభావము లొక్క నిముసములో నాతడు తన ముఖమునందు ప్రతిబింబింప జేయగలడు. దానికి తగినట్లుగా శరీరసౌష్ఠవమును, కంఠమాధుర్యమును నాతని కొప్పి యున్నవి. వడియు, నానుడును లేక సమానగతిలో గాంభీర్యమును, మార్దవమును వెదజల్లు నాతని వాచికము శ్రోతల కత్యాశ్చర్యానందమును గూర్చుచుండును. ఇక నతడు నటకలోకనాయకమణి యగుటలో నాశ్చర్య మేమున్నది? కావుననే యావదాంధ్రలోక మాతనికి 'కళాసార్వభౌము' డనుబిరుద మొసంగినది. అది అతనికి తగిన బిరుదే కదా.

౨

నట్టువ జీవితమునందు నారాయణరావునకు దాదాపు ఇరువదియైదేండ్లు గడచినవి. ఇంతకాలమునుండియు నాత డనేకనాటకములందు నాయకపాత్రను ధరించి ప్రేక్షకుల రంజింపజేసి యున్నాడు. ఈ పాతికేండ్లనుండియు అతని నాయిక పురుషుడుగానే ఉండెను. అయినను అతని అభినయశక్తి కెప్పుడును లోటు గలుగలేదు. స్త్రీపాత్రము నభినయించుటయందు నిపుణు లగు నొకరిద్దఱిని తోడుచేసికొని వారు నాయికవేషమును వేసిననే అతడు నాయకవేషమును ధరించువాడు. కాన పురుషనాయికయం దాత డెప్పుడును అసంతృప్తుడు కూడ కాలేదు. అయితే కాల మెప్పు డొకేతీరున నుండదు. తలంపు లెల్లప్పు డచంచలములై యుండవు. ఇటీవల కొంతకాలమునుండియు స్త్రీలే స్త్రీపాత్రను ధరించిన బాగుగా నుండుననుతలం పాతని చిత్తమునం నుదయించినది. కలిగినదే తడవుగ "ఇంతింతై వటుఁడింతయై మఱియుఁ దా నింతై నభోవీథిపై నంతై" అన్నట్టుగా విజృంభించినది. ఇది పాశ్చాత్యనాగరికతాసంసర్గదోషమో, ప్రాచీననాట్యశాస్త్రపరిశీలనఫలితమో, చిరకాలానుభవసారమో — ఏమి యైన నేమి? నారాయణరావు హృదయమునం దద్భుతపరివర్తనహేతువైనది. స్త్రీలను నాటకరంగమున కెక్కించి తీరవలయునని దృఢనిశ్చయము చేసికొనినాడు. కాని, "ఆ స్త్రీలు కులటావృత్తిచే కళంకితలైన వారవనితలుగా నుండరాదు. అట్టివారివలన పవిత్రమైన నాటకకళ కపయశము వాటిల్లును. కాన వారు కులాంగనలై యుండవలయు" నని యాత డనుకొనినాడు. ఈవిధముగా దృఢనిశ్చయమును చేసికొనినవెనుక తొలుత తన మిత్రులకడ నీ విషయము ప్రస్తావించినాడు. "ఛీ,ఛీ ఎబ్బెబ్బే! మనము పాడగుచున్నది గాక ఆడవాండ్లనుగూడనా? కూడదు, కూడదు" అని వా రాక్షేపించినారు. తరువాత భార్యయైన రాజేశ్వరితో ప్రస్తావించినాడు. "సరే లెండి, మీ ఆలోచన. రంగు పూసుకొని రంగాని కెక్కి పరాయి మగవాడితో ఆడటానికి ఏఆడది సాహసిస్తుంది? ఒకవేళ ఎవతైనా సాహసించినా దానిపరువు దక్కదు. కాబట్టి మీ ఆలోచన నెగ్గేది కాదు" అన్నది రాజేశ్వరి. నారాయణరావు మనస్సు కలుక్కు మన్నది. కొంచెముసేపు నిస్తబ్ధుడై యుండి, "అయితే యెవరూ రారా? నా ప్రయ

త్నము వ్యర్థమేనా?" అనుకొనినాడు. కాని పూర్తిగా హతాశుడు కాలేదు. "నా భార్య అమాయికురాలు. నాగరికస్త్రీప్రపంచములో జరుగుచున్న మార్పులామెకు తెలియవు. అందువలననే ప్రతికూలముగా నుడివినది. కళాభిమానినులును స్త్రీ స్వాతంత్ర్యవాదినులు నగు యువతీమణులచే నా యభీష్ట మీడేరక పోదు" అను తలంపు ఆతని మనంబును మరల ఆశాపూరితము గావించినది. కాన వెంటనే స్త్రీల నాటకరంగ ప్రవేశమునుగూర్చి యొక దీర్ఘ వ్యాసమును పత్రికలలో ప్రకటించినాడు. ఆ మహావ్యాసమును చూచి పురుషులే చకితులైనారు. సామాన్యకుటుంబినులు లడలిపోయినారు. మతసాంఘిక రాజకీయములందు స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యము నాశించెడు యువతీమణులకుగూడ నోడలు జల్లుమన్నది. ఇక నా విషయమును బుద్ధిపూర్వకముగా నామోదించినవారొకరో, యిద్దరో! మొత్తముమీద నారాయణరావు తలంచినభంగి స్త్రీపురుషులలో నెవరినుండియు చేయూత రాలేదు. మఱియు నొకటిరెండు ప్రతికూలవ్యాసములు గూడ పత్రికలలో పడినవి. ఉద్యమమునకు ప్రతికూలత యెక్కుడైన కొలది నారాయణరావునకు పట్టుదల యెక్కుడైనది. ఎటులైన నీయుద్యమమును సాగించితీరవలె ననుకున్నాడు. పరస్త్రీలతోడ్పాటు లేకున్నచో స్వకుటుంబస్త్రీలతోనైన నీసంస్కారము నారంభింపవలెనని కృతనిశ్చయుడైనాడు. కాని యెట్లు? రాజేశ్వరి యేడుగురుబిడ్డలతల్లి. ముప్పదిరేండ్లకు పైగా నున్నవి. వారి పెద్ద కొమార్తెయగు రుక్మిణి యిద్దఱు బిడ్డలతల్లి యగుటచే రాజేశ్వరి అమ్మమ్మయు, నారాయణరావు తాతయు నై చాలకాలమైనది. ఆమె నిప్పుడు రంగమున కెక్కించుట హాస్యాస్పదము. మఱియు ఆమె పెనిమిటి రాత్రింబవళ్లు దేపనిగా నాటకభాగములను వల్లించుచు, పద్యముల బాడుచు, అభినయము సాధించుచు కళావ్యాసంగమున దగిలియున్నను, వానిలో నొక్క విషయమునైనను మనస్సున బట్టించుకొన్న పాపమున బోలేదు. అట్టియామెను బలవంతముగా రంగస్థలమున కీడ్చుకొనిపోయినను ప్రయోజన మేమి? ఈకారణములచే భార్యావిషయమై ఆశ వదులుకొనవలసివచ్చినది నారాయణరావునకు. ఇక కొమార్తెలు ముగ్గురున్నారు. కాని వారు ముగ్గురు పెండ్లయినవారే. తన కిష్టమని తీసికొని వెళ్లి కొమార్తెలచే నాటకా లాడించినచో వారి అత్తవారేమందురో. అదియు అననుకూలముగానే యున్నది. ఈవిధముగా స్త్రీల నాటకరంగప్రవేశోద్యమమును తలపెట్టినది మొదలు నారాయణరావు అస్థిరచిత్తుడై యువయాస్తమయము లెఱుంగక యోచనానిమగ్నుడై యుండెను. ఎంత యోచించినను నారాయణరావునకు తనకుటుంబస్త్రీలలో తనతో గలిసి నాటకము లాడగలవారు గాన్పింపలేదు. లేదని తనయుద్యమమును విరమించుకొనుటకుగూడ నాతనికి బుద్ధి పుట్టలేదు. కాన నీభార్యవలన గాకున్న పునర్భార్యాస్వీకారమువలననైనను నీయుద్యమమును వ్యాప్తిపఱచి తీరవలయు ననుకొనినాడు. ఈసంకల్పము గల్గినవెంటనే రాజేశ్వరివద్దకు బోయి, "స్త్రీలచే స్త్రీపాత్రముల నభినయింపజేసి నాయభిమానకళయైన నాటకకళ నౌన్నత్యదశకు తీసికొనిరావలయునని నాయభిప్రాయముగా నున్నది. ఇందులకు నీకు సామర్థ్యము లేదు. నాయింటివారి నెవరిని ముందు నాటకరంగమునకు దోడ్కొనిపోక పరస్త్రీలను రమ్మనుటయు నా కుచితముగా నుండలేదు. కాన కళాప్రియయగు నొకస్త్రీని పెండ్లాడుటకు నిశ్చయించుకొంటిని. నీయభిప్రాయ మేమి?" అన్నాడు నారాయణరావు. పెనిమిటి మాటలను విని రాజేశ్వరి కొంచెము సేపు నివ్వెఱపోయినది. "రాగారాగా ఆయనకళాభిమానమిట్టి వెఱ్ఱిదారులకు బోవుచున్న దేమి? దీనిపర్యవసానమేమో!" అని చకితురాలైనది. కాని ఆతని ఉద్దేశ్యమును మాత్రము కాదనలేదు. నారాయణరావు పట్టుదలస్వభావము గలవాడని రాజేశ్వరికి బాగుగా తెలియును. కాన ఆతనిఅభిప్రాయము కాదని వాదించుట నిష్ప్రయోజనమని భావించి, "మీయిష్టమున కెప్పుడూ నాఅభ్యంతరము లేదు గాదా?" అన్నది రాజేశ్వరి. నారాయణరావు మహానందము నొందినాడు. తత్క్షణమే కలము, కాగితము తెచ్చి యీక్రిందివిధముగా వ్రాసి ఆంధ్రపత్రికకు పంపినాడు,

"వధువు కావలయును

"విద్యాధికుడును, నాట్యకళాప్రియుడును నగు నొక నటశిఖామణికి రూపవతియు, విద్యావతియు, నాటకములయందాతనితో నభినయింపగల కళావతియు నగు వధువు కావలయును. వలయువారు వివరములకు వ్రాయుడు.

"కళాభిమాని
"c/o ఆంధ్రపత్రిక.
"మద్రాసు."

౩

"మన దేశము వేఱు. మనభాష వేఱు. మన కట్టుబొట్టులతీరు వేఱు. మనసంప్రదాయమే వేఱు. అట్టిచో ఆంధ్రస్త్రీలు నాట్యకళయందు గూడ ప్రవేశించి తమ వ్యక్తిత్వమును నిలువబెట్టుకో నక్కఱ లేదా? ఆంధ్రనాటకరంగములలో పురుషులు స్త్రీపాత్ర నభినయించుటకంటెను, ఆంధ్రసినీమా కంపెనీలలో కొద్ది పైట, నడిమిగోచీ, అర్ధచంద్రతిలకము గల మహారాష్ట్రస్త్రీ లభినయించిన బొంబాయిఫిలుములును, తలపై ముసుగు, ఒడలినిండ ముసుగు గల ఉత్తరహిందూస్థానపుస్త్రీ లభినయించిన కలకత్తాఫిలుములును ప్రదర్శింపబడుట కంటెను ఆంధ్రస్త్రీల కవమానము వేఱొకటి గలదా? ఏమైన సరియే, ఈవిషయమున ఆంధ్రస్త్రీలకు మార్గదర్శకురాలను కావలయును. ఈనాఅభిప్రాయము నామోదింపగల కళాకోవిదుడు దొరకిననే నేను పెండ్లాడుదును. లేకున్న లేదు" అని మాలతి దీక్షపట్టి కూర్చున్నది. బుద్ధి తెలిసిన పిల్లకు ఆమె ఆశయముల కనుకూలుడగు భర్తను విచారించుటే న్యాయ్యమని వేంకటరత్నముపంతులుగారు పెండ్లివిషయమై కొమార్తెను ఒత్తిడి చేయలేదు. నేడు ఆంధ్రపత్రికలో ప్రకటింపబడిన 'కళాభిమాని' ప్రకటనను గని తండ్రిబిడ్డల మొగము సంతోషముతో వికసించినది. 'ఇతడు నా కనుకూలుడగు వరుడు కావచ్చును' అని మాలతి తండ్రితో రూఢిగా పలికినది. 'అవును; ఉత్తరము వ్రాసి వివరములు తెలిసికొందాము' అని వేంకటరత్నముగారు ఆలోచిస్తూ అన్నారు. ఈ విధముగా తండ్రి తనయుల కిరువురకు యోచనాపూర్వక మగు సంభాషణ జరిగినవెనుక ఉత్తరము వ్రాయబడినది.

మాలతి వేంకటరత్నముగారి యేకైకపుత్రిక. ఆమెకు చిన్నతనముననే తల్లి పోయినది. కాన తండ్రివద్ద చనువు మెండు. వేరే దగ్గరకు దీసి మంచిచెడ్డలు చెప్పే స్త్రీ లెవ్వరు లేకపోవుటచేత ఏసంగతినైనను తండ్రితోనే చెప్పుట, ఆయన అవును కాదనుట, మాలతికి అలవాటైపోయినది. సంఘసంస్కారియు స్త్రీవిద్యాభిమానియు నైన వేంకటరత్నముగారు మాలతికి బాల్యవివాహము చేయక ఉన్నతవిద్య చెప్పించిరి. మాలతి స్కూలుఫైనలు ప్యాసై ఒక్కసంవత్సరమైనది. ఆపై కొన్ని యిబ్బందులవల్ల ఎఫ్. ఏ. చదువుటకు వీలు కాలేదు. కాబట్టి చదువు మాని విశ్రాంతిగా నున్న మాలతి యిప్పుడు కళావిషయకములగు గ్రంథపత్రికాదులను చదువుట, మంచిఅభినయకోవిదులచే ప్రదర్శింపబడు నాటకములను, సినీమాలను చూచుట,—ఇదియే పనిగా బెట్టుకొన్నది. అనుభవ మెక్కువైనకొలది తాను అభినయించవలయు నను కుతూహలముగూడ బలపడుచున్నది మాలతికి. అయితే యీసంస్కారముకొఱకు తాను స్వాతంత్ర్యము గల కన్యకగా నుండవలయునా? లేక గృహిణిగా నుండవలయునా? అను యోచన మాలతి చిత్తములో రేగినది. తనకళాభిరుచికి దోహద మీయగల వరుడు దొరకినచో పెండ్లి చేసికొనవలయుననియే మాలతి నిశ్చయించినది. కాన ఆంధ్రపత్రికలోని ప్రకటన మాలతికి సంతోషము గలిగించినది.

౪

నాల్గుదినములలో ఆంధ్రపత్రికాకార్యాలయము నుండి తగువివరములతో ప్రత్యుత్తరము వచ్చినది. వరుడు 'కళాసార్వభౌము'డని బిరుదందిన నారాయణరావని తెలిసినతరువాత అతని కళాప్రావీణ్యమును పెక్కుమారులు చూచి సంతోషించిన మాలతికి మిక్కిలి సంతోషమైనది. కాని అనుభవజ్ఞుడగు తండ్రికడ తనసంతృప్తికి దగిన యూమోదము మాలతి కాంచజాలకపోయినది. 'నాన్నా! నాఅభిరుచికి దగినట్లుగా ఈవరుడు ప్రఖ్యాతిజెందిన

కళాసార్వభౌముడగుట చాల సంతోషకరమగు విషయము' అన్నది మాలతి తండ్రితో.

మాలతియొక్క అమాయికానందమునకు వేంకటరత్నముగారికి జాలివేసినది. ఆయనను పీడించుచున్న పెక్కుసంశయము లొక్కమాఱుగా మనస్సును కలత పెట్టినవి. కాన శంకాకులితమైన స్వాంతముతో, 'అమ్మాయీ! ఆయనవయస్సు నలువదినాలుగేండ్లుగ' అన్నారు.

'అవును' అన్నది మాలతి.

'ఇరువురిమధ్యను ఇరువదినాలుగేండ్లు తేడా.'

'నిజమే కాని, ఆయన అంత వయోవంతుడుగా కన్పడడు.'

'ఆయనకు భార్య ఉన్నది.'

'నాకు తెలుసు.'

'ఏడుగురు బిడ్డలతండ్రి.'

'విన్నాను.'

'పెద్దవాడు, మఱియు పెండ్లాముబిడ్డలు గలవాడు.'

'అవును గాని, తనవివాహమునకు భార్య అంగీకరించినదని ఆయన వ్రాసినారుగదా.'

మాలతి యవివేకమునకు వేంకటరత్నముగారు పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచిరి. కళాభిరుచి మాలతిని గ్రుడ్డిదానినిగా జేయుచున్నదని చింతించిరి. కాని యుక్తవయస్కురాలగు మాలతికి తా నింతకంటె చెప్పవలసినపని లేదని ఆయనకు తోచినది. కాన వేంకటరత్నముగారు మఱి మాటాడలేదు.

కొలదిదినములలోనే మాలతీనారాయణరావు లొకరి నొకరు చూచుకొనుటయు, సమ్మతిపడుటయు నైనది. అనంతర మొకశుభదినమున సుప్రసిద్ధమైన విజయవాడకళామందిరమున కళోద్ధారకుల ఆదరణమున కళాప్రియులగు మాలతీనారాయణరావులు దంపతులుగా జేయబడినారు. మాలతికి అయిదాఱురకముల బంగారుగాజులు, చంద్రహారము మునుపే యున్నవి. రవ్వలకమ్మలు, బేసరి పెండ్లిబహుమతిగా మాలతి తండ్రికడ బడసినది. పెండ్లికొమారుడైన నారాయణరావు వధువు కిచ్చిన నగ నీలమణియుంగర మొక్కటే. ఆ ఒక్కటి వేయి రూపాయలు.

※

అవి వేసవి సెలవులు. కనుక నవవధువును దోడ్కొని నారాయణరావు బెంగుళూరు వెళ్లినాడు. అచ్చట వారుండుటకుమాత్రమే యేబదిరూపాయలబాడుగగల చిన్న బంగళా. ఆహారపానీయము లన్నియు హోటలునుండియే రాక. ఇక వారి కేజంజాటము లేదు. నారాయణరావు సంగీతసారస్వతమున కూలంకషప్రజ్ఞానిధి. మాలతి వీణ పాటయందు నేర్పరి. నారాయణరావు కళోపాసకుడు. మాలతి దానికే జీవితము సమర్పింపదలచుకొనిన కళావతి. నారాయణరావు సారస్వతప్రియుడు. మాలతి దానిని సాధింపదలచిన విదుషి. నారాయణరావు రసాత్మ గలవాడు. అగుటచే కట్టులో, బొట్టులో, జుట్టులో శృంగారమునే లక్ష్యముగా గొనును. మాలతియు నావిషయమున నాతనికి తీసిపోదు. కాన ఒకరిభావము లొకరికి నచ్చినవి. ఒకరి అలంకారము లొకరికి ప్రియము గూర్చినవి. ఒకరినడవడి యొకరికి ఆమోదకరమైనది. ఆసమయమున రసికజనమనోభిరామములగు ఆరామములకును, ఆలోకరమణీయములగు ప్రదర్శనములకును, చక్కని సుఖశీతోష్ణతకును ఆకరమైన బెంగుళూరునగరమున వారు వసించుట మఱింత ఉల్లాసకరముగా నున్నది. వా రానగరమున జరిగెడి నాటకములు, పాటకచ్చేరీలు, సినీమాలు చూచుటయే గాక, మైసూరురాష్ట్రమునగల సృష్టివిశేషములు, ప్రాచీనశిల్పములు మున్నగునవిగూడ చూచి వచ్చుచుండిరి. ఇన్ని మనోహరకాలక్షేపములతో ప్రొద్దులు పుచ్చుచున్నను మాలతి తనఅభిమానకళయైన అభినయమునుగూడ విడనాడలేదు. సీతపాత్ర నభినయించుటను నారాయణరావుకడ నభ్యసించుచున్నది.

※

మాలతీనారాయణరావుల వివాహవృత్తాంతము పత్రికలలో చూచి నాట్యకళాప్రియులు సంతోషముతో

పొంగిపోయినారు. 'మీవివాహము నాట్యకళ కమూల్య లాభమును చేకూర్చుగాక! మీవంటి కళాదంపతులచే నాంధ్రనాటకరంగము జగన్నుతకీర్తిని గాంచును గాక' అని పెక్కుమంది బంధుమిత్రులు నారాయణరావును అభినందించుచు జాబులు వ్రాసినారు. మిక్కిలి చనవుగల మిత్రులు కొందఱు 'వేసవి సెలవులు ముగియులో మీసతీపతులు నాయికానాయకులుగా గల ఒక మనోహర నాటకమును ప్రదర్శింప ఆంధ్రలోక మెదురు చూచుచున్నది' అని హెచ్చరిక లేఖలు వ్రాసినారు. ఇట్టి ప్రోత్సాహకరమైన లేఖలు చూచుకొని, 'నాయత్న మాంధ్రమహాజనుల యాదరము బడయుచున్నది. ఇకను నేను సంకల్పసిద్ధుఁడ నైనట్లే' యని నారాయణరావు లోలోన పొంగిపోయినాడు.

మఱియు వారు కోరినట్టుగా వేసవి సెలవులు తీరులోపల మాలతిని నాయికగా జేసికొని యొక ప్రదర్శనము జరుపుటగూడ నుత్తమకార్యమని భావించినాడు గాన మాలతితో నాలోచించి, "జూలై నెల మొదటివారములో బెజవాడకళామందిరములో 'సీతారామ' అను నాటకమును ప్రదర్శించెదము. అందు మాలతీదేవి సీత పాత్ర నభినయించును; నేను రామభూమికను ధరింతును. ప్రదర్శనమున కనుకూలమగు నేర్పాటులు చేయవలసిన" దని బెజవాడమిత్రులకు ఉత్తరము వ్రాసినాడు నారాయణరావు.

నారాయణరావు వ్రాసిన జాబు చూచుకొని మిత్రులు పొంగిపోయినారు. వెంటనే ఈవిషయమును పత్రికలలో ప్రకటించి అచట కావలసిన యేర్పాటులు చేయుచున్నారు.

ఈవృత్తాంతమును పత్రికలలో చదివిన ఆంధ్రమహాజను లనేకులు జూలై మొదటివారములో బెజవాడకు ప్రయాణము పెట్టుకొనినారు. ప్రదర్శనము వారముదినము లున్నదనగానే టిక్కెట్లఅమ్మకము ప్రారంభమైనది. దినదినము వందలకొలది టిక్కెట్లు అమ్ముడుపోవుచున్నవి. నాటకశాలనదినము సమీపించినకొలది ఇతరనగరములవారు సీట్లు రిజర్వు చేయించుకొనుటకై టెలిగ్రామ్మనియార్డరులు సైతము పంపుట మారంభించినారు. పొరుగూరివారి సంరంభమే యిట్లుండ స్థానికుల సంగతి చెప్పవలసిన దేమి? టిక్కెట్టు కొననివాడు లేడు. స్థలాభావముచే ప్రదర్శనము రెండుదినము లున్నదనగనే టిక్కెట్లు అమ్మకము మాగిపోయినది.

౬

సరిగా నాటకము ప్రదర్శించెడుదినమునకు మాలతీనారాయణరావులు బెంగుళూరునుండి దిగినారు. మిత్రులు వారిని రైలుస్టేషనువద్ద నెదుర్కొని పూలదండలచే బహూకరించినారు. ప్రదర్శనకుతూహలురై వచ్చిన ప్రేక్షకజనులతో విజయపురి కలకలలాడిపోయినది. దుర్గావిలాసములో విడిసిన కళాదంపతులకు మిత్రులతోడి సల్లాపముతో పగలు గడచిపోయినది.

రాత్రి తొమ్మిదిన్నరగంటలకు నాటక మారంభమైనది. 'సీతారామ' అనునది రామాయణగాథ నంతయు సంగ్రహించి వ్రాయబడిన నాటకము. బాలరాముని పాత్ర నెవడో బాలు డభినయించి వెడలిపోయినాడు. శివధనుర్భంగమువఱకు కథ ఆబాలునితోనే నడచిపోయినది. తనపడుచుభార్యపజ్జ నితరులను పతిగా నిలువబెట్టుటకు ఇష్టము లేదో యేమో గాని, కల్యాణసమయము నుండి రామభూమికను కళాసార్వభౌముడే చేకొనినాడు. సుప్రసిద్ధుడగు నాతనిని ప్రేక్షకులు తనివోనిచూడ్కులతో జూచుచున్నారు. ఇంతలో విద్యుల్లతవలె మాలతి రంగస్థలమున పొడచూపినది. సుకుమారసుందరతనూవల్లికి నీలకౌశేయ మొక యపూర్వశోభను గూర్చుచున్నది. సహజలావణ్యమునకు మణిమయాభరణములు వన్నెబెట్టుచున్నవి. శిరోగ్రమును గప్పిన వలిపెంపు మేల్ముసుంగు వింతయందమును గలిగించుచున్నది. సుప్రసన్నవదనమున కన్యకాసహజమైన నునుసిగ్గు లేనగవులు తాండవించుచున్నవి. శాంతశృంగారస్త్రీస్వభావప్రబోధకంబులగు క్షణములు ప్రేక్షకలోకంబు నరిగట్టుచున్నవి.

వయసునకు దగిన సౌందర్యము. సౌందర్యమునకు దగిన అలంకారములు. అలంకారములకు దగిన వస్త్రవిన్యాసము—అహో! జగన్మోహినివలె నున్న మాలతికి

ప్రేక్షకులు కన్నులప్పగించినారు. 'అహా! ఏమి సౌందర్యము! ఏమిసౌందర్యము! ఛీఛీ, మగవాని ఆడువేషము చూచి చూచి కన్నులు కాయలుగాచినవి. ఎన్నాళ్లు మగవాడు సాధనచేసిన నేమి? ఈవాల్గంటి నయనవిక్షేపములో లవమాత్రమైన సాధింపగల్గెనా? తుట్టతుద కొక్క పైట సవరించుకొన్నట్లైన, ఒక్క పక్క కొత్తిగిలుటైన నేర్చుకొనెనా? ఎబ్బె! ఏది అభినయించినను ఎరవు దెచ్చుకొనినట్లే కదా!' అని మగమనుజుల నర్తనమును నిందించుచు అనిమిషనయనములతో నవలోకించుచున్నారు. మాలతి కెదురుగా నిలువబడియున్న నారాయణరావు జగన్మోహిని వలె నున్న మాలతిని చూచినాడు. అనిమిషనయనములతో నాలోకించుచున్న ప్రేక్షకులను చూచినాడు. అతని చిత్తమేలనో చేయిపెట్టి కలచినట్టులైనది. ఒడలున చిఱుచెమటలు క్రమ్మినవి. మోము వెలవెలనైనది. "అట్టు మీద లక్ష్యం లేదు! వెధవలకు ఆమెదానిమీదనే. ఆవిడను చూచే దేమిటి, నన్ను చూడరాదూ" అనుకొనినా డప్పుడు నారాయణరావు. స్త్రీ యొక్క సౌందర్యమును కన్నారగాంచెడి హక్కు ఒక్క పెనిమిటికే కలదు. తదితరుల కామె పరస్త్రీ. ఆమె తల్లియనుగాక, సోదరియనుగాక, బిడ్డయనుగాక, ఆమె పరస్త్రీయే. వయోవంతుడగు పురుషుడు భార్యగాని మఱి యే స్త్రీయందైన తన పరామర్శకమైన దృష్టిని బఱపరాదు. ఇది సనాతనార్యసంప్రదాయము. యోగ్యుడగు ప్రతి హైందవుడును సంప్రదాయసిద్ధమైన యీమర్యాదకు సహజముగానే అలవాటుపడిపోవును. తాను పరస్త్రీలయెడ నెట్టినమ్రతతో వర్తించునో, తన స్త్రీయెడగూడ నట్టిభావ మితరుడు చూపవలెనను భావముగూడ హైందవహృదయములో జన్మతో పెరిగినదే. స్త్రీలను రంగస్థలముల కెక్కించవలయునని తలంచినవాడు, అందుకై తీవ్రకృషి సేయునాడు, అందుకొఱకే పునర్వివాహ మాడునాడు, దానికొఱకే మాలతిని సిద్ధపఱచునాడు తనలో నిట్టిభావము నిలిచియున్నదనియు, నది తన్ను కలత పెట్టునని యా నారాయణరా వెఱుగడేమో! నాట్యకళోద్ధరణోన్మాదములో నాత డీవిషయవిచారణకు మనంబున తావీయలేదు గాబోలు! అతనిహృదయకుహరమునందెచటనో నక్కియున్న యీభావ మిప్పు డాతనిపై విజృంభించినది. దాని కాతడు లొంగిపోయినాడు. ప్రేక్షకుల అవలోకనము లాతనికన్నులలో వాడిసూదులు గ్రుచ్చుకొన్నట్టులైనవి. తనపడుచుభార్య నన్నివేలమంది పురుషులు హర్షముతో జూచుట యాతనికి దుర్భరమనిపించినది. ఆమెను కన్నారజూచుటకు తనకుమాత్రమే గల న్యాయ్యమైనహక్కును ఇతరులు దురుద్దేశముతో ఆక్రమించుకొనుచున్నారు అనుకొనినాడు. కాని తానీవిధముగా తనహక్కును ఇతరులకు పంచిపెట్టుటకే పెండ్లాడితి ననువిషయ మాతని కాసమయమున స్ఫురించలేదు. ఇట్టిభావకల్లోలముచే బీభత్సహృదయుడై కళాసార్వభౌము డల్లాడుటచే జగన్మాన్యమైన యాతనియభినయసామర్థ్యముగూడ నాడు భగ్నమైనది.

పాపము! మాలతి కీబీభత్స మేమియు నెఱుగదు. తాను నేర్చినంతవట్టు, తనకు సామర్థ్యము కలయంతవట్టు నెమ్మదిగా, చక్కగా, సమయానుకూలముగా నభినయించుచున్నది. త్రేతాయుగపు సీతను నేడు కన్నారగాంచగల్గితిమని ప్రేక్షకు లానందించునంతటి యొప్పిదముగా నున్నది మాలతి యభినయము. కాని నారాయణరావున కామెయభినయకౌశల మేమాత్రము నింపును గూర్చుటలేదు. 'ప్రేక్షకులు ఎగబడి చూచినకొలది మఱింత కులికిపోవుచున్న'దని అతని కామెపై, ఆమె ఆ అభినయముపైనను గూడ అసూయ జనించినది. ఇట్టియీసుతో గొట్టుకాడుచున్న ఆతనికి అకల్మషచిత్తయగు మాలతితో సమానముగా నభినయించుట కెట్లు సాధ్యమగును? కాన నా డతనినటనము ప్రేక్షకులకు మిక్కిలి అసంతృప్తిని గొల్పినది. ఒకప్పు డాంధ్రమహాజనులందఱ నానందపారావారాన నోలలాడించిన యాతని కళాకౌశల మానాడు అసహ్యహేతువై పోయినది. ఒక్క అభినయలోపమే గాక మఱియొక గొప్పలోపము గూడ నానాడు నాటకముయొక్క ఒసనకు కారణమైనది.

నారాయణరావు కాయపాటువాడు. తటాలున చూచిన నాతని కున్న వయస్సునకు పదేండ్లు తక్కువ

వాడుగానే కన్పడును. అయిన నేమి? ఆతనివయస్సు వారిలో నాతఁడు దృఢగాత్రుడుగా కాన్పించవచ్చును గాని యిరువదేండ్ల జవరాలికి తగినపెనిమిటి యనిపించు కొనుటకు సాధ్యమగునా? ఇరువదినాలుగేండ్ల వ్యత్యాసమును కప్పివుచ్చుట సామాన్యకార్యమా? చెక్కిళుల బిగు వించుక సడలించియు, విశాలలోచనము లించుక కుంచించియు, వినీలశిరోజముల నించుక పలిత మొనర్చియు, తనకు వశుడు గాక యింకను యువకుడు గానే యుండుటకు పోరాడెడి నారాయణరావుముఖము పై కాలపురుషుడు వార్ధక్యచిహ్నములను ముద్రించక విడువలేదు. అంటియు నంటకుండ నున్న ఆముద్రల నెట్లైన తుడిచివేయవలయునని నారాయణరావు విశ్వ ప్రయత్నము చేయుచున్నాడు. ఒక్కడే కాన్పించినప్పు డాతనియత్నము సఫలమైనట్లులే కాన్పించెడిది. కాని ప్రాయపుయువతియగు మాలతిపజ్జ నారాయణరావు మోముపై కాలపురుషుడు వేసిన వార్ధక్యపుముద్రలు స్పష్టముగా గోచరించినవి.

౭

ఎటులో ప్రథమాంకము గడచిపోయినది. రెండవ అంకము ఆరంభమున జడలు ధరియించి తపసులవందమున వనవాసము సేయ వేగడు రామలక్ష్మణులు, సీత రంగస్థలమున గన్పట్టినారు. రాజోచితాలంకారములచే నించుక కప్పివేయబడియున్న నారాయణరావు పెద్దతన మిందు స్పష్టముగా కనుపించినది. 'ముసలిమగడు పడుచు పెండ్లాము' అనుభావము అందఱిమనసులో పడిపోయినది. నాటకమునకు వచ్చినవా రందఱు పెద్దమనుష్యులు కాదు గదా. అందఱికిని కల్గినతలంపు బయలుపెట్టకుండ నుండు నోర్పు ఉండదుగదా. నోరు కట్టిపెట్టినను ఆగని వదరుబోతుజాతి యొకటి మనుజులలో నుండుట యెల్ల రెఱిగినసంగతియేగదా. అట్టివా డొకడు 'ముసలిమగడు, పడుచుపెండ్లాము' అని ఒక్కకేక పెట్టినాడు. దాని నింకొక డందుకొన్నాడు. వానివెనుక నింకొకడు. నాటకశాల యంతయు ఒక్కనిముసములో గల్లంతైపోయినది. చాపమీద పుట్టిన యీఅంటువ్యాధి గుంటలలోని కుర్చీలకు ప్రాకినది. మగచెత్తలో బుట్టి ఆడచెత్తకుగూడా అల్లుకొన్నది. అందఱినోళ్లు ఆడుతున్నట్లే కనపడుచున్నవి. అందులో పెద్దమనుష్యు లెవరో పిన్నమనుష్యు లెవరో, అనుమన్నవా రెవ్వరో, అననివా రెవ్వరో తెలియదు. ఈసమయమున మాలతీనారాయణులచిత్త మెటు లున్నదో చెప్పవలసిన దేమి? వారు వికలులై, విహ్వలులై, ఒకరినిర్గమన ముక రెఱుగకుండ దుర్గావిలాసము చేరినారు.

౮

దుర్గావిలాసమునందు నారాయణరా వొకగదిలో, మాలతియొకగదిలో మేను వాల్చినారు. కాని యిద్దఱు నిద్ర నెఱుగరు. నారాయణరావు ఇరువదైదేండ్ల నుండి నాటకములలో పాల్గొనుచున్నాడు. ఎప్పుడును అభినందనములనే గాని అధిక్షేపణల నెఱుగడు. ఇంతకాలము నుండియు అజేయమై విరాజిల్లిన నైపుణ్యము నేడు పరిహాసపాత్రమై పోయినది. 'మీ ఆలోచన నెగ్గది కాదు' అని రాజేశ్వరి పెట్టిన శాపము తగిలినది. "అయ్యో! ఎంత ప్రయత్నము చేసితిని! ఎన్నిమాటలు పడితిని! ఎంత సాహసమున కొడిగట్టితిని! వ్యతిరేకుల కెంతెంత గట్టి సమాధానము లిచ్చితిని! తుదకు నాకు శత్రువు నాలోనే యున్న దేమి? మాలతిచే రంగస్థలమున నభినయింపజేయ వలయుననియే గదా వివాహమాడినయుద్దేశము? ఆమె రంగస్థలమునకు రాగానే నాలో నాకంత కంపరము పుట్టుకొనివచ్చినదేమి?......... అయినను ఇందు నా లోటేమున్నది? ప్రేక్షకులు పెద్దమనుష్యులై, కథపై లక్ష్యముంచి పదిలముగా నున్నచో నాకంతబాధ లేకపోవున దేమో.........మాలతి సరసురాలు కాదు. ప్రజలదృష్టి తనపై తగిలినకొలది ఆమెకు గర్వము హెచ్చినది. ఆమె లోప మేమున్నది?.........ఆమె అట్లు అభినయించుటకే పెండ్లాడినది. అందులకు నేను ఒప్పుకొనినాను. ఇప్పుడు సర్వసాధారణముగు స్త్రీల నడవడులు, పత్నీధర్మములు ఆమెపై చొప్పించి శంకించుట మేలా?... రంగస్థలమున స్త్రీలతోడి నటనమే ప్రమాదకరము. ఈ యుద్యమమునందే యున్న దీలోపము...... పాపము!

మృదులహృదయయగు మాలతిచిత్త మీ యవమానముచే నెంత నొచ్చియున్నదో? ఒక్కమాటు దగ్గరకు వెళ్లి పలుకరించి యోదార్చి వత్తునా? సిగ్గుసిగ్గు. ఆమె మొగ మెట్లు చూతును? స్త్రీలు రంగస్థలము నలంకరించి నాట్యకళను మహోన్నతదశకు తేవలయునని పలికి ప్రయత్నించి ఆమె నీడ్చుకొని వచ్చి ఆమెను నగుబాటుపాలు చేసి నేనై — సిగ్గు ... సిగ్గు ... ఆమె మొగ మెట్లు చూతును?" — నారాయణరావు హృదయవేదన యిది.

మాలతి బహుకోమలహృదయ. యువతి. అమాయిక. లోకానుభవము లేదు. తల్లి చాటున పెరిగినది కాదు. స్త్రీలకు స్త్రీలే నేర్పవలసిన మర్యాదలు, వర్తనములు, నీతులు ఎఱుగదు. స్వచ్ఛమైన హృదయములో దైవికముగా పడిన నాట్యకళ నభివృద్ధికి తేవలయు ననెడి యిచ్ఛకు తన్ను బలిపెట్టుకొనినది. కన్యాత్వము చెఱచుకొనినది. కామితార్థమైన కళాపోషకత్వముమాత్రము నెఱవేఱలేదు. పైగా అవమానముల పాలైనది. ఇప్పట్టున ఆకోమలచిత్త మెట్లు పెంపహ్యమాన మైపోవుచున్నదో? ".....ఇటువంటితుంటరులవలన మానవతులకు మాట వచ్చుననియే కాబోలు, పెద్దలు స్త్రీలకు రంగస్థలము త్యాజ్య మనిరి. నాట్యకళను చేకొని యిదివఱకే యొక జాతి పతితమై పల్లటిల్లుచున్నది. అది వారి దుర్వర్తన ఫలితము గాని కళయొక్క లోపము గా దనుకొంటిని. కాని యీకళలోనే యిట్టిప్రమాదము గర్భితమై యున్నది కాబోలు. అయ్యో! యోచించలేదు.........అవును, మానాన్న అప్పుడే అన్నారు: '24 సంవత్సరము తేడా' అని అది. ఏదో ప్రస్తావవశమైన మాట అనుకొన్నాను. ఈవ్యత్యాసమువలని లోప మాయన కప్పుడే గోచరించి యుండును. కావుననే మానాన్న నావివాహమువిషయమై యెక్కువఉత్సాహము చూపలేదు. పైగా భార్యయున్నదనియు, పిల్లలున్నారనియు ఎన్నియోవిధముల విరుగుడుమాటలు చెప్పినాడు. నేను తెలిసికోలేదు. నా మనస్సు నొచ్చుననియో, నేను తెలిసియే ఆమోదించుచున్నాననియో మానాన్న ఒత్తి చెప్పలేదు. అవును, ఆయన నాప్రియజనకుడు. నామనస్సు నొచ్చుట ఆయన చూడలేరు......అయ్యో! ఆపరమకిరాతుల కేమిజాలి? నెమలి కంట నీరు గారిన వేటగానికి కనికరమా? అబ్బో యెన్నిమార్లు ఆచినారు: ఎంతగోల! ఎంతబీభత్సము! ....అబ్బా! తలచిన ఒడలు జల్లుమనుచున్నది. అవమానము......అవమానము......శరీరవ్రణమునకు మందున్నది. కాని హృదయవ్రణమునకు మందు లేదు. లేదు, లేదు. నావివాహముయొక్కయుద్దేశ మిట్లు తేలినది. నాకళాభిరుచి యీవిధముగా పరిణమించినది. నే నిప్పు డేమి చేయవలయును? ఈముదుసలిమగనితో సవతికడ నొదిగిల్లుపడుచు రాజమండ్రిలో కాపురమా, నాన్నగారియింటికి ప్రయాణమా?...........ఆకళాసార్వభౌముని అభినయ మంత అధ్వానముగ నున్నదేమి? ఎట్టి రసవంతమగు పట్టునందును రిచ్చపడినట్టు నిలువబడెనేమి? అతడు చాకచక్యముగా ప్రవర్తించి యుండిన నాటక మింతరసాభాస య్యెడిది కాదేమో!.....అతని చూపులలో నేదియో అసహ్యభావము కానుపించినదేమి? సకలసద్గుణరత్నాకరుడగు రామునిభూమికను ధరించిన నర్తకు డటులేనా యుండునది? సీతమ నగ్ని ప్రవేశము చేయించు సందర్భమున నట్టు లున్న బాగుండెడిదేమో. కాని అన్నిపట్టుల నదే రూపా?"

చెలమ యూరినట్టు లూరుచున్న యీ భావపరంపరలలో పడి మాలతి మఱిగిపోవుచున్నది. కన్నీళ్లు కాల్వలుగట్టుచున్నవి.

౬

అప్పుడే తెలతెలవాఱుచున్నది. ప్రొద్దుటిరైళ్లకు ప్రయాణికులను గొనిపోవు మోటారుబండ్లు, జట్కాబండ్లు పెద్దపెద్ద ధ్వనులు సేయుచు దుర్గావిలాసము ప్రక్కనుండి పరుగులెత్తుచున్నవి. మాలతీనారాయణరావు లటులనే యొకరిమొగ మొకరు చూడ సిగ్గుపడి పడి యున్నారు. ఎవరో మాలతి గదివద్దకు వచ్చి, 'అమ్మాయీ! మాలతీ!' అన్నారు. ఆకంఠస్వరము మాలతికి చిరపరిచితమైనదే. 'ఎప్పు డొచ్చారు నాన్నా!' అని శోకగద్గదితమైన స్వరముతో ప్రశ్నించుచు మాలతి చివాలున లేచి తండ్రివద్దకు వచ్చి తండ్రిని పట్టుకొని భోరు మన్నది. ప్రాణపదమైన మాలతి దుఃఖమును చూచి భరించలేక

తండ్రి కన్నులనుండి నీళ్లు దెచ్చుకొని తల నిమురుచు, "ఎందుకు తల్లీ, ఏడుపు! ఊరుకో ఊరుకో! అభము శుభము నెఱుగవు. అమాయికురాలవు. చెప్పినా తెలుసుకొన్నావు కావు. ఏమి చేయను? రాత్రినుండి నేనూ యీవిధంగానే దుఃఖపడుతున్నా. ఊరుకో, అమ్మా! ఊరుకో."

'నాన్నా! నేనుగూడ ఏలూరు వస్తా? తీసుకొని వెళ్లుతారా?'

'ఎందుకు తీసికొని వెళ్లను? నీభర్తను అడిగినావా?'

మాలతి నారాయణరావు పడకగదిలోనికి వెళ్లి, 'నేను మానాన్నగారితో ఏలూరు వెళ్లుచున్నాను' అనినది. నారాయణరావు అవు ననలేదు, కా దనలేదు. వినియు విననట్టు లూరకుండెను. 'కళాభివృద్ధి కేర్పడిన దాంపత్యము కళావిచ్ఛిత్తికి కారణ మైనప్పుడు విడిపోవుటే మేలుగా' అనుచు మాలతి గది విడిచినది.

నారాయణరావు పెద్దనిట్టూర్పు విడిచి, "'మీ ఆలోచన నెగ్గేది కాదు' అనిన రాజేశ్వరిమాటే నెగ్గినది. నేను విఫలయత్నుడ నైనాను" అనుకొన్నాడు.

రాజమందిరము

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

పురము — కోట

శ్రీఁ దెలుఁగు రాజులున్ గవి - రాజులు గోపాలనానురక్తిఁ బొదలుటన్
రాజమహేంద్రవరంబు పు - రాజనప్రాభవంబు రమ్యతఁ దంతురన్.

బురుజుల దిబ్బ లున్నవి ప్రభుస్థలచిహ్నము లౌచు గౌతమీ
పరిచయమున్ దొలంగుటకు భావము లొప్పక కోటగుమ్మమున్
గుఱుతగు వాడుకన్ బ్రజలనోళ్లెడఁబాయఁగలేవు రాజమం
దిరపురపూర్వవైభవము తీ రొకనాఁటికి మాయునట్టిదే?

రాజరాజనరేంద్రు రాజ్యపాలనముల తీరులన్నిఁ గన్నారఁ గాంచి
వీరభద్రారెడ్డి విశ్వంభర భరించు పోలికఁ బ్రత్యక్షముగఁ గనుఁగొని
గొప్పలతుణి విన్న కోటపెద్దన చేతిగంటమ్ము త్రిప్పు సాక్షాత్కరించి
అట్టి నారాయణభట్టు భారతపరిశీలనములను వీక్షించియుండి
కృతులు కృతికర్తలుం గృతిపతులు భూమి - పాలు రెందఱు మాఱినఁ గాలగతుల
మాఱుపులు చెవకఁగలేని మహిమతోడ వఱలు గంగమ్మ రాజమందిరమ్ము మ్రోల.

రహి భారతము రాజరాజనరేంద్రభూవిభుఁడు నన్నయనోట వినినచోటు
నన్నయభట్టీయమన్న వ్యాకరణంబు పలుచిత్తుల వ్రాయఁబడినచోటు
తేటతెల్లుగ విన్నకోటపెద్దన యలంకారశాస్త్రము వ్రాయఁగన్నచోటు
శ్రీనాథసూక్తులు చెవి సోఁక వీరభద్రారెడ్డి రసమునఁ దనియుచోటు
కటకటా దిబ్బలుగనైనఁ గానఁబడక యుండ రూపఱిపోవుచు నుండె నేఁడు
ప్రాఁతరాజమహేంద్రవరంబుకోట త్రవ్వివేయంబడుచునుండె నాలకొలకు.

ఏది తలంపుల కేతెంచి రిపులకు హృదయభేదం బొనరించి యుండె
ఎద్దాని జూచుచునే శాత్రవస్తోత్ర మెగిరిపోయినదయ్యొ గగనమునకు
దేని యౌన్నత్యంబు మానధనులలోన కాక తూఱెను ఋషిగణములోన
దేని యాశ్రయము పృథ్వీపతులకె కాక ముఖ్యమయ్యెను వేలుపులకుఁగూడ
రాజరాజనరేంద్ర ధరామహేంద్రు - కోటయను దేనివాడుక పీటవెట్టి
చెక్కుచెదర దిప్పుడు కూడఁ బెక్కునోళ్ల - నట్టికోట కటా! నేలమట్ట మయ్యె.

పెను టొంపిలోననే కనుదోయి రంజిల్లు మొలకపైరులు విలసిలినయట్లు
ప్రళయంబులోననే భావిసృష్టికి వలసిన బీజసంగ్రహం బొనరి నట్లు
సూర్యాస్తగతి దెసల్ శోకించునప్పుడే శీతభానుఁడు ప్రకాశించినట్లు
ఎండిపోయినదంటు నుండియే క్రిందుగా నాపయంకురము చెన్నారినట్లు
కోటరూపు మాయుచునుండ నీటుగా మనోహరములగు హర్మ్యసమూహములయు
సౌధములయు కట్టడములు జాను మీఱెఁ బ్రాఁతరాజమహేంద్రవరమునగల్ల

గోడలో వేపచెట్టు

గద్దఱివై యెడంబు గలుగన్ బలువేళ్లను జాఁచుకొంటకై
బద్దలు సేయుచుంటి బలవంతముగాఁ బెనుకోటగోడనున్
బెద్దఱికంబునన్ మిగులఁ బేరు వహించిన పూర్వవైభవం
బద్దిర! నీకుఁగూడ విషమయ్యెనె నింబమ దైవచోదనన్!

ఆర్ద్రత

ఆస్వాద్యం బగుచున్ రసం బొలుకు పద్యశ్రేణి శ్రీనాథుకం
ఠస్వారస్యము మెచ్చుకొంచు విని నానాఁ డేమహావృతుముల్

ప్రస్విన్నాంగము లౌచు నేశిలలు తద్వ్యాజ్యాధురీసార స
ర్వస్వంబున్ జెవి వేసికోఁగలిగెనో! వాసిం గనుంగొంచు దై
వస్వాతంత్ర్యమువంకఁ జూపుఁ బఱపున్ భావజ్ఞుఁ డింకెవ్విధిన్?

మఱ్ఱిమ్రాను

పోఁడిమి గ్గలు సత్కవుల పోటుల మాటలు నేర్చి నీపయిన్
గూఁడులలోనఁ జిల్కగమి కూయుచు రౌద్రము ప్రోదిసేయఁగా
జేఁడులు నీదునీడలఁ జరించియె మించిన శౌర్యదీక్షతో
నూడనిఁబాడు శాత్రవుల నూపిరితో విడిపించి వచ్చు టో
యూడల మఱ్ఱిచెట్ట! కనియుందు వొకో! చిరకాల మయ్యెడిన్!

సామర్లకోటలో సాము నేర్చిన యోధజనుల శౌర్యము మానసమును గదియ
పెద్దాపురములోని పెద్దకోటల శిథిలీభావ మాత్మకుఁ గ్లేశ మొసఁగ
రాజమహేంద్రవరంబునఁ బ్రాఁతకోటల బునాదులు కంట జల మిడంగ
చూపఱ యెడఁదకుఁ జోద్యం బిడెడు కొండపల్లిఖిల్లాసొంపు బావ మడఁప
శోకమయ్యు నానందమహాచుం గరుణర-సంబు చొక్కింపఁ జొక్కెడు సహృదయునకు
రాజమందిరప్రాచీనరక్తి కిడు తి-లాంజలికరంబు క్లేశావహంబు కాదె ?

మదరాసు సముద్రతీరమున జనము ఇంటి మొగము పట్టిరి. కాని యొకప్రక్కను చేపలనావపై యువతీయువకు లిద్దఱు కూర్చొని యున్నారు.

ఆమె తన చేతిసంచిలో నున్న ఒకకవరు నుంచి కార్డుసైజు ఫోటో తీసి, "ఇదిగో నా ఫోటో చూడు" అని చూపించి, ఆయువకుడు దానిని సరిగా చూడకముందే కొంటెతనముగా తీసుకొని ఒక కవరులో పెట్టి దీనిని నీ హృదయసమీపమున నుంచుకొనుమని స్వతంత్రించి చొక్కాజేబులో తన చేతితోనే పెట్టెను. అట్లు చేయుటలో ఆజేబులో దళసరిదైన కవరుండగా దానిని చూచుటకు లాగెను. "ఏమి టబ్బా యిది? ఏదో ఫోటోలాగుందే. నా కొఱకు నీఫోటో తెచ్చినట్లుంది చూస్తే". ఆకవరులోనుంచి ఫోటో తీయనున్యుక్తురాలై రిచ్చర్డు యొక్క మొగమువైపునకు చూచినది. ఆ మోముపై చిరునవ్వు తాండవించుట చూచి,

"ఏమి, చూడవచ్చునా?"

"తప్పక చూడవచ్చును. చూడుము. నీవు ప్రేమతో నీఫోటో యిచ్చినందుకు కృతజ్ఞుడను. ని న్నెప్పుడు ఆప్తమిత్రులలో నొకరినిగా నెంచుకొందును."

ఇంతలో ఆమె ఆఫోటో తీసినది. రూపవతియగు నొక యువతియొక్క ఛాయాపటమది. ఒక్కసారిగా ఆ 'మేరీథామస్' చిన్నపోయినది. మొగమున రక్తబిందువు లేదు. అప్రయత్నముగా పెదవి కొరుక్కొన్నది. ఒక్కనిమిష మైనతర్వాత చిరునవ్వు నభినయించి, "ఏమి టిది? ఎవ రీ అమ్మాయి? ఆమె క్యాథరిన్ హాల్!"

థామస్ మిస్సమ్మ మొగము మరింత రక్తవిహీన మైనది. నోట మాట రాలేదు.

రిచ్చర్డు ఆసంగతి గ్రహించినాడు.

"మేరీ, ఏమి? ఇంత ఆశ్చర్య మెందుకు?"

మేరీ— ఈమె యెవరో నాకు సరిగా చెప్పు."

రిచర్డు—(చిరునవ్వుతో) నీవంటి స్నేహితురాలితో చెప్పుటకు అభ్యంతరము లేదు. కాని నీవు మాత్రము దయయుంచి యీసంగతి యింకా చాటకు. ఆమె నాప్రియురాలు. నాఆనర్సు పూర్తి అయి ఏదైనా ఉద్యోగము దొరకగానే మేము పెండ్లిచేసుకొందుము. ఇదివర కెప్పుడును సందర్భము కలుగకపోవుట చేత నీతో చెప్పలేదు. మాపెండ్లికి నీవు తప్పక రావలెను సుమా!

మేరీ "తప్పకుండా" అని అనాలోచనముగా పలికెను కాని యామె భావ సముద్రములో గొప్ప తుపాను పట్టిన సంగతి మాత్రమామె మొగమునందు విస్పష్టముగా గోచరించెను.

రిచర్డు ఈసంగతి గ్రహించి లోతు తెలియక సందేహముతోను, ఆతురతతోను ఆమెను చూచుచుండెను. అట్లు నిశ్శబ్దముగా కొన్ని నిముషములు కూర్చొనియుండిరి. కాని అవి కొన్ని గంటలవలె కన్పించెను.

మేరీ కండ్లు మూసుకొన్నది. తెరవబోవునప్పటికి కన్నీళ్లు ముత్యాలవలె ఏకధారగా ప్రవహించుట ప్రారంభమైనది. మొగము ఎర్రబారినది. రిచర్డు తెల్లబోయినాడు. చేయి పట్టుకొని,

"మేరీ, ఏమి టిది? చెప్పవా? చెప్పు. ఈకన్నీళ్లకు కారణ మేమి?"

మేరీకి పిచ్చి యెత్తినది. ఇక ఆపుకొనలేక పోయినది. ముందుకు వంగి చేతులలో మో ముంచి వెక్కి వెక్కి యేడ్వ మొదలు పెట్టినది.

మరింత ఆదరముతోను, విచారముతోను రిచ్చర్డు,

"అమ్మా, మేరీ, చెప్పవా? ఎందు కీ దుఃఖతరంగాలు?"

మేరీ సరిగా కూర్చొనెను. కన్నీళ్లు తుడుచుకొని అప్రయత్నంగా జేబురుమాలుతో పాటు ఫోటోకూడ తన చేసంచిలో పెట్టెను. రిచ్చర్డు ఆసంగతి చూచెను కాని మాటాడ సంకోచించెను. మేరీ మరల తల వంచి కుడిచేతితో నుదురు నొక్కి పట్టుకొనెను. ఏదో గంభీరాలోచనలో నిమగ్నురాలైనది ఒక్కనిముష మట్లున్నతరువాత తలయెత్తి ఒక పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచి కంఠములో నొక వింత మార్దవము వెలుగొందుచుండ ఇట్లనెను:

"రిచ్చర్డు! నిన్ను నమ్ముకొంటిని. ఇంత మోసగాడవా?"

"అయ్యో! నీ కేమి మోసము చేసితిని మేరీ"

"నేను వేరే చెప్పవలెనా? న న్నొక మహాకూపమున త్రోయుచున్నావే!"

మేరీ రిచ్చర్డుచేయి పట్టుకొని దుఃఖము, ప్రేమ, ప్రార్థన కంటతడిలో ఉట్టిపడేటట్లు తన విశాలనేత్రముల వానివ్రక్కకు త్రిప్పి—

"నా ప్రాణములు తీసెదవా రిచ్చర్డు? నీ వెరుగవా? ఎన్నిదినాలనుంచో నిన్నే ప్రతి నిమిషం ధ్యానించుచు త్వరలో నిన్ను పొంద గలనని యువ్విళ్లూరుచుంటినే? ఇట్లు మోసము చేసెదవా? నాస్నేహితురాం డ్రందరు నీపేరు చెప్పి నన్ను హేళన చేసినప్పుడు సిగ్గు, సంతోషము నాహృదయములో నుప్పొంగుచుండునే. నాగతి యేమి టింక?"

రిచ్చర్డు—మేరీ! మనం ఎప్పుడైనా ఆసంగతి మాట్లాడుకున్నామా? నీ వెప్పుడైనా నన్ను పెండ్లిచేసుకొను నుద్దేశముతో ప్రేమించుచున్నానని చెప్పితివా? నిన్నొక ఆప్త బంధువువలె, ఒకమిత్రురాలివలె ప్రేమించితినే కాని ఎప్పుడైనా నీకు వాగ్దానము చేసితినా? ఏమి మేరీ, ఎందుకు నాపై ఈ పిడుగు వేయుచున్నావు? నీ కిది న్యాయమా? నాక్యాథరీన సంగతి విని సంతసించెద వనుకొని, ఒక తోబుట్టువువలె నాసంతసములో నీవుకూడ పాల్గొని నాకు మరింత ఆనందము కలుగజేసెద వనుకొంటిని కాని యిదేమిటి కొండ విరిగి మీద బడ్డది!

మేరీ—(ఒక్కనిమిష మాలోచించి) అవును కాని, నీవు నన్నింతకాలము ప్రేమించుట లేదా? నాతో నీవు గడపే సెలవులు, నాకు పంపే అనేకబహుమతులు, నాపుట్టిన దినమున నాకు పంపిన సిల్కు—దీని అర్థ మేమి? నాకొరకై నీవు ఎన్నిసార్లు రాలేదు? ఎన్నిసార్లు సినీమాకు తీసుకొని వెళ్లలేదు? ఎన్నిసార్లు రుచిమంతములైన ఫలహారములు పంపలేదు? ఎన్నిపుస్తకములు, ఎన్నిబహుమతులు పంపలేదు? నీవు పరీక్ష కృతార్థుడ వైతివనో, క్రిస్మసుపండుగనో, వత్సరాదిఅనో నీకు తెలియకపోయినా నాశక్తికి మించినవి ఎన్నివస్తువులు ప్రేమతో మక్కువతో నీకు ఈయలేదు? ఇవన్నియు అన్యోన్య ప్రేమసూచకములు కావా? మన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములున్ను ప్రేమవలన కావా? ఇప్పు డన్నీ మంట గలపవలసినదేనా? నన్ను సదా తలచుకొందువని, నాశ్రేయస్సు కోరితివని ఎన్నెన్నిసారులు జాబులు వ్రాయలేదు? నీవు చదువునపుడు ఏదైన మంచి పద్యముగాని, వాక్యము గాని నీకు నచ్చిన నాకు వ్రాసి పంపేవరకు తోచదని ఎన్నిసార్లు చెప్పలేదు? నీవివన్ని చేయవచ్చును కాని వానివల్లన నాయందు నీకున్న ప్రేమను గ్రహించి తిరిగి నా నిష్కల్మషమైన ప్రేమపుష్పమును నీకు సమర్పించుట నాదోషమా? నీవల్ల ఆకర్షింపబడి పిచ్చిదాననై నాహృదయమును సంపూర్ణముగా నీ అధీనముచేసి అహర్నిశలును సర్వదా నిన్నే తలచుకొనుచు, ఏమి చదివినా, ఎవ్వరిని చూచినా నిన్నే ధ్యానించుచు ఉన్నందుకు ఇదా ఫలితము? ఇది నీకు న్యాయమా? నావంటి అమాయకురాలి గాఢమైన, సంపూర్ణమైన, నిష్కలంకమైన, హృదయపూర్వకమైన ప్రేమ నీకు ఆటవస్తువా? నాహృదయము వ్రక్కలగుట నీకు నిర్లక్ష్యమా? రిచ్చర్డు! నీ కిది న్యాయమా?

రిచ్చర్డు—మేరీ ! (నిట్టూర్పు విడిచి) మేరీ ! అయ్యో ! నీ కీభావ మున్నదని నా కిసుమంత యైన దృష్టి లేదు. నిజము, నమ్ము. నీకు సోదరీసోదరులు, బంధువులు ఎవ్వరు లేకపోవుటవల్ల నీనిష్కల్మషజీవితము, నీ సహజసంతోషము నీమంచితనము, నీప్రేమస్వభావము చూచి నిన్ను ప్రేమించిన సంగతి నిజము. కాని ఒక మిత్రురాలివలె, సోదరివలె, ప్రేమించితిని కాని వేరొక యుద్దేశ్య మెన్నడు లేదు. నీవు మారభిప్రాయములో నుండుట వింత గాదు, విచారముగా నున్నది. మేరీ, నీయెడ నేను చూపిన అభిమానము కాని, నీకు నే నొసంగిన స్వల్ప కానుకలు గాని సోదరీప్రేమతో గావించితిని. నాచెల్లెలే యిచ్చట ఉన్నయెడల ఆమెకై అందులో ఏమి చేయను ? చెప్పు. నిన్ను సినీమాలకు తీసుకొనివెళ్లిన నిన్ను ఆనందింపజేయుటకు నాస్వల్పశక్తి ననుసరించి నీకు కానుకలు పంపిన సాధ్యమైనంతవరకు నీకు సోదరులు లేనిలోటు తీర్చుటకై ప్రేమపూర్వకముగా పంపియుంటిని. అందు దోష మేమున్నది ?

మేరీ:—చాలులే... కాని, రిచ్చరు! నీవు నిజముగా ఆమెను ప్రేమించుచున్నావా ?

రిచ్చర్డు—అవును.

మేరీ—ఆమె నిన్ను ప్రేమించుచున్నదా?

రిచ్చర్డు—అవును.

మేరీ—నాకంటె గాఢముగ ప్రేమించుచున్నదా ?

రిచ్చర్డు—నే నాసంగతి చెప్పజాలను. నీప్రేమను నే నాదృష్టితో చూడలేదు. కనుక చెప్పజాలను.

మేరీ—అసంభవము, నావంటి వెర్రిది మరొకతె యుండదు. నాయంత గాఢముగా మరొకతె ప్రేమించగలదని నే ననుకొనను... ఛీ! నాయంతటి మూర్ఖురాలు వేరొకతె లేదు. సరి. రిచ్చర్డు! నాహృదయకలశము నిండార సమర్పించిన ప్రేమామృతమును తన్నుకొని గర్వముతో వెళ్లుచున్నావు. నా హృదయమును వ్రక్కలు చేసితివి....పురుషు లెంతటి స్వార్థపరులు !...చూడు, రిచ్చర్డు! నన్ను పెండ్లి చేసుకొనవా ?

రిచ్చర్డు—అయ్యో, మేరీ! క్షమింపుము. అది అసంభవము.

మేరీ—సరి. నావంటి అమాయకురాలిని కూలద్రోసి దుఃఖసముద్రమున ముంచుచున్నావు. జ్ఞాపక ముంచుకొనుము. నాకు నీ ప్రేమతోను, నీతోను, బహుశా నాజీవితమందలి యుత్సాహముతోను నేటితో సరి.

అని లేచెను.

రిచ్చర్డు—మేరీ, ఇందు నాదోషము లేదు సుమా.

మేరీ—నీతోను, నీదోషముతోను నా కింక పనిలేదు.

అని రోడ్డువైపునకు నడువ ప్రారంభించెను. రిచ్చర్డు లేచి వెంట పోవుచుండెను. నాలుగడుగులు వేసినతర్వాత,

మేరీ—దయయుంచి నాతో రావద్దు.

'దయయుంచి నాతో రావద్దు'

రిచ్చర్డ్సు—రాత్రి అయినది. నిన్ను సెంట్రల్ వరకు దిగబెట్టెదను.

మేరీ—అవసరము లేదు.

రిచ్చర్డ్సు—పోనీ, బస్సు దగ్గరకు దిగబెట్టెదను.

మేరీ—వద్దు, నీ కా శ్రమ అక్కర లేదు.

రిచ్చర్డ్సు నిర్ఘాంతపడిపోయెను. ఏమిచేయుటకు తోచలేదు. కాని వెంట నడచుచుండెను. కొంతసే పైన తర్వాత...

రిచ్చర్డ్సు—బుధవారం డగ్లసుఫిల్ము న్నది, వస్తావా?

మేరీ—సిగ్గు లేకనా?

రిచ్చర్డ్సు—నేను నిన్ను మరల ఎప్పుడు చూడగలను?

మేరీ—నన్ను చూచుటకై నీ వెన్నడు రావద్దు.

రిచ్చర్డ్సు—కొద్దిరోజులు పోయినతర్వాత జాబు వ్రాసెదను.

మేరీ—వద్దు. వృథాశ్రమ పడకు. నీ ఉత్తరములతో నాకు పని లేదు. వచ్చిన చదవకుండగనే చించివేసెదను.

రిచ్చర్డ్సు—అనుకొనకుండగనే నీమనస్సు నొప్పించితిని.

మేరీ—సరే కాని, దయయుంచి యిప్పుడైనా నన్నొక్కతెనే పోనిమ్ము.

రిచ్చర్డ్సు—అయితే సెలవిమ్ము. 'గుడ్ నైట్.'

మేరీ—నీవే శాశ్వతమైన సెలవు ఇచ్చియుంటివి. వేరే సెలవు అక్కరలేదు.

అని వెనుకకు చూడకుండ త్వరగా నడచి బస్ ఎక్కి సెంట్రల్ స్టేషను దగ్గర దిగి తనబసకు వెళ్లెను.

౨

మేరీ థామస్ ఒక అనాథ బాలిక. మైలాపూరులో నున్న కాన్వెంటు అనాథశరణాలయములో పెరిగెను. కేంబ్రిడ్జి సీనియరు పరీక్షకు వెళ్లి అందులో తప్పి జనరల్ ఆస్పత్రిలో నర్సుగా ప్రవేశించి పని నేర్చుకొని నర్సు పరీక్షలో కృతార్థురాలైనది. కాన్వెంటులో పెరు

గుటచేత సహజముగా పూర్వాచారపరాయణురాలు. ఏసుక్రీస్తునందు, మతాధికారుల యందు అచంచలభక్తి. సన్యాసినులైన 'నన్సు' అన్నను, వారి ప్రార్థనాద్యనుష్ఠానము లన్నను ఎంతోగౌరవము. వారి ప్రార్థనలు, ఉపన్యాసములు, కఠోరదీక్షలు, జీవితనిబంధనలు చూచి వారి నందరిని భగవంతుని యొక్క ఆత్మీయ పుత్రికలవలె భావించి భయభక్తులతో పూజించును.

రోజులు గడచినవి. కాని మేరీక్రోధాగ్ని చల్లారుటకు బదులు కాంక్షతో తీవ్రమై హృదయమును దహించుచుండెను. రిచ్చర్డు రెండుసార్లు సానుతాపముగ ప్రేమరాగ ముట్టిపడునట్లు జాబులు వ్రాసెను. మేరీ అవి చదువుకొనెను. కాని జవాబులు వ్రాయలేదు. మేరీ పుట్టినదినము వచ్చెను. ఆ రోజున రిచ్చర్డు ఆమెకు కొన్ని పండ్లు, ఒక చక్కని చేసంచి పంపెను. ఆమె వానిని త్రిప్పివేసెను.

తరువాత వా రచ్చటచ్చట కలసినప్పుడు రిచ్చర్డు ఒకటిరెండుసార్లు ఆమెకు వందన మొనర్చి కుశలప్రశ్న చేసెను. మాటాడుటకు ప్రయత్నించెను. కాని ఆమెమొగము చిట్లించుకొని మాట్లాడలేదు. తరువాత రిచ్చర్డు అట్టిప్రయత్నము మానుకొనెను.

ఆదివారమునాడు చర్చికి ప్రార్థనకు వెళ్లెను మేరీ. అప్పుడు ఉపాసకుడు శత్రుభావ మనాగరికమనియు, ద్వేషము త్యజింపుమనియు బోధచేసి, యితరుల నీతో సమానముగా ప్రేమింపు మనెడి యేసుక్రీస్తు బోధించిన ధర్మ సూత్రమునుగురించి వివరించి చెప్పెను.

3

మేరీకి క్రోధము హెచ్చిపోవుచుండెను. స్నేహితులు క్రమముగా సంగతి గ్రహించిరి. మేరీ ఆటలాడుట మానెను. పూర్వపు సహజ సంతోషచిద్విలాసములు పోయి నిత్యము దీర్ఘాలోచనలోను, విచారములోను మునిగియుండెను. దుఃఖము, ద్వేషము ఆసున్నితమైన హృదయమును వర్ణనాతీతముగ దహింపజొచ్చెను.

కాలము మానవమనఃపరిస్థితుల ననుసరింపదు. కాలచక్రము తిరిగిపోయెను. అది ఆగస్టునెల. వర్షము హోరున కురియుచుండెను. మేరీ రాత్రి వార్డులో పనిచేయుటకై వచ్చి కోటు తీసివేసి, పగలు పనిచేసిన 'సోదరి క్లారెన్సు' వద్ద పని అప్పగించుకొనుచుండెను. కడు జాగరూకతతో చూడవలసిన రోగులగూర్చి చెప్పుచు, "క్యాథరిన్ హాల్ నన్ని పాతజ్వరము జాగ్రత్త. రాత్రి 8 గంటలవేళ మందీయవలెను. కనిపట్టి చూచుచుండుము. తలకు మంచుగడ్డ అవసరమైనప్పుడెల్ల మరల వేయుచుండుము." అని అంతయు నప్పగించి క్లారెన్సు వెళ్లిపోయెను. రాత్రి 11 గంటలైనది. మేరీ కుర్చీలో కూర్చొనియుండెను. మనస్సు పరిపరివిధముల బోవుచుండెను. తాను ప్రేమించిన రిచ్చర్డుయొక్క ప్రియురాలే యీక్యాథరిన్. ఈమెకు చేసిన వాగ్దానమువల్లనే రిచ్చర్డు

తనను నిరాకరించెను. తన మనోభీష్టమునకు ఈమెయే అడ్డువచ్చెను. ఈ టైఫాయిడ్ జ్వరము వల్ల ఈమె చనిపోయిన రిచ్చర్డ్సు తనను ప్రేమించునో యేమో. అదృష్టము బాగుండిన టైఫాయిడ్ జ్వరము క్యాథరిన్‌కు మృత్యురూపిణియై తనకు తోడ్పడగూడదా?...

ఇట్లు చిత్తము వచ్చినట్లు మనస్సు చరించుచుండెను. క్యాథరిన్ హాలునకు మేరీ సంగతి యేమీ తెలియదు. మరునాటి రాత్రి తిరిగి మేరీ యిట్లే ఆలోచింపదొడగెను,—— "ఈమె చనిపోతే ఎంతో బాగుండును. .... ఛీ! నావృత్తి యేమి! నా దుర్మార్గపు ఆలోచన ఏమి!... ... చనిపోతే, తీరెనా నా కోర్కెయు తీరును, లేదా, రిచ్చర్డ్సునకు తగిన శాస్తి యగును." మరునాడు తనగదిలో కూడా ఇదే ఆలోచన, "క్యాథరిన్ యొక్క మృత్యువెట్లు నిశ్చయమగును? నమ్మకము లేని రోగముపై ఆధారపడుటకంటె నమ్మకమైన మార్గము వేరొకటి లేదా?.....ఎన్ని అమోఘమైన విషములు లేవు! కాని యుత్కృష్టమైన నర్సు పని చేయుచు మృత్యుముఖమునుండి తనసంరక్షణవలన కాపాడవలసిన తా నట్టి ఘోర పాపమున కొడిగట్టిన, రహస్యము నెల్ల చూచు చుండెడి ప్రభువునకు తా నేమి సమాధానము చెప్పగలదు? నరకకూపమున త్రోయడా? ..."

ఇట్లు రెండుమూడు రోజులు గడచినవి. తన హృదయము నట్లు రిచ్చర్డ్సు వ్రక్కలు చేయవచ్చునా? ప్రతీకారము చేసి తీరవలెను; పాపము కాని, పుణ్యము కాని; పగ తీర్చుకొని తీరవలెను. హాల్ మిస్సమ్మకు జ్వరము 10 వ రోజు. చాలా తీవ్రమైన జ్వరము వచ్చుచుండెను. ఆరాత్రి మేరీ రోగుల కీయవలసిన మందు లిచ్చి హాల్ మిస్సమ్మకు ఇచ్చుటకు ఔన్సుగ్లాసు పట్టుకొని మందుల బీరువా వద్ద తటపటాయించుచు నిలుచుండెను. "ఇచ్చి తీరెదను" అని నిశ్చయించుకొని తాను తెచ్చిన నల్లమందు ద్రావకము 1 ఔన్సు పోసెను. చేతులు వడకుట ప్రారంభించెను. హృదంతరాళమునుండి "నీ వెన్నడు హత్య గావింపకు" మనెడి క్రీస్తుబోధ వినబడుచుండెను. "కసి తీర్చుకొనుము" అని రెండవప్రక్క నుంచి అసురభావము ఘోషించుచుండెను. "నీవు చేసినట్లు ఎవరికి తెలియుట శక్యము కాదు. ఇంత జబ్బుస్థితిలో చనిపోయిన అన్యథా యెవ్వరు తలంపరు. చివరకు రిచ్చర్డ్సు నిన్ను పెండ్లిచేసుకొనునేమో" అని స్వార్థము ప్రోత్సహింప, తడబడుచున్న అడుగులతో క్యాథరిన్ వద్దకు పోయెను. "థామస్ మిస్సమ్మా, వచ్చినావా తల్లీ" అని ప్రేమపూర్వకముగా ఆమె మేరీ చేయి పట్టుకొనెను. మేరీ కంపించుచుండెను. ఏమిటో సమాధానము చెప్పెను. ఆమె కేమియు తెలియలేదు. మందు త్రాగమని చెప్పెను. క్యాథరిన్ నోరు తెరచెను. వణుకుచున్న చేతితో మందుగ్లాసు వంచుచుండెను. ఆమహాసంఘర్షణసమయమున నొక మహావిచిత్రమైన మార్పు కలిగెను. మేరీ ఆమెమొగము వైపు వెర్రిచూపు చూచుచుండెను. నిర్మల

మైన, నిర్దోషమైన ఆమె మొగము ఏసుక్రీస్తు

మొగముగా మారిపోయెను. "మేరీ,మేరీ! నేను నీఉపచారములు కోరి బాధానివారణార్థము ఔషధామృతము కోరుచున్నాను గాని నీవు మృత్యురూపమైనవిషము నొసంగుచున్నావా? నశే పోయుము" అని ఏసుప్రభువు నోరు తెరచినట్లు మేరీకి ప్రత్యక్షమాయెను. శరీరమంతయు కంపించెను. చేయి వెనుకకు మరలి పోయెను. ఏమి చేయుచున్నదో తెలియకనే తన బల్ల వద్దకు బోయి ఆమందు పారబోసి గ్లాసు కడిగి వేసి ఆమూలాలను మోకాళ్లపై వ్రాలి, "హే యేసుప్రభూ! ఈ పాపిని, ఈ నీచురాలిని మన్నింపుము. ప్రభూ! పరీక్షాకాలమున, ఈ ఆపత్కాలమున నన్నెట్లు కాపాడితివి? తండ్రి! ఈకంఠమున ప్రాణ మున్నంతవరకు కృతజ్ఞురాలనై యుండెదను. నా హృదయమందలి పాపపంకమును దగ్ధము చేయుము. ప్రభూ! మన్నింపుము. నీవు నాఘోరపాపముల మన్నించినట్లు ఇతరుల తప్పుల నేను సహించి ఓర్చుకొందునుగాక! ధన్యురాలను. నీసేవయందిక నాజీవితము ధన్య మొనరించుకొందును. ప్రతి వ్యక్తిలోను నీవు ప్రత్యక్ష మగుచున్నావు. ముమ్మాటికి ధన్యురాలను." అని ప్రార్థన గావించి లేచి యొకనూతన తేజస్సు, నిర్మలప్రేమామృతము మొగమున తాండవింప క్యాథరిన్ వద్దకు పోయి ముందిచ్చి ముద్దుపెట్టుకొని ప్రక్కను కూర్చొని బైబిలు విప్పి ఏసుక్రీస్తు బోధల చదివి వినిపించి, క్యాథరిన్‌కు నిద్ర వచ్చుచుంటచే సంతోషచిత్తముతో తన బల్ల వద్దకు వచ్చి బైబిల్ చదువుకొనుచుండెను.

౪

మరునాడు సాయంకాలము రిచ్చర్డ్సు కాలేజీనుంచి రాగానే తన యుత్తరములలో చిరపరిచితమైన మేరీనస్టారీతో జాబు ఉండుట చూచి వెంటనే యాశ్చర్యముతో చింపి చదువుకొనెను.

"ప్రియమిత్రమా, నావద్దనుంచి జాబు వచ్చునని నీ వనుకొనియుండవు. కాని నాలో నూతనమగు మార్పు, నూతనవికాసము కలిగినది. నాజీవితములో నింక క్రోధద్వేషములకు తావు లేదు. నీయెడ నింతవరకు కఠినురాలనై ఘోరపాపమును గావించితిని. ఏకాకినై అనాథ

శాలికనైన నాయెడల నీవు దయతో జూపిన నీ నిర్మల-అవ్యాజానురాగమునకు అవమానము, కాఠిన్యము ప్రతిగా నొసంగితిని. అహంకారము, స్వార్థము, సంకుచితభావము, నీచత్వమే యిందుకు కారణములు మిత్రమా, ఒకసోదరునివలె నన్నెప్పుడు ఆదరించుచుంటివి. ఈఅల్పురాలిని, కఠినురాలిని, స్వార్థపరురాలిని క్షమింపుము. దయాస్వరూపుడవైన నీవు నన్ను తప్పక మన్నింతువని తెలియును. నేనట్టిక్షమకు అర్హురాలను కాననికూడ పూర్తిగా నెరిగియుండుటవలన సిగ్గుచే క్రుంగిపోవుచున్నాను. కాని యేసుప్రభువు దయవలన నాకొక నూతనజ్యోతి లభించినది. దాని దివ్యకాంతిలో ఈజీవితము సదా ప్రకాశప్రశాంతములతో గడవ గలదు. అందుచే నీవంటి ఉత్తముల ద్వారా యేసుప్రభువు ముందట సాష్టాంగపడి, గతించిన అజ్ఞానావృతము, కాంక్షానిబద్ధము, పాపభూయిష్ఠము నైన అంధకారజీవితప్రకరణమును మూసివేసి నే గాంచిన నూతన జ్యోతియొక్క ప్రేమామృతశీతలకిరణజాలములను నేటినుంచి యథాశక్తిని సేవారూపమున ప్రతిఫలింప జేసెదను. ప్రియమిత్రమా, రిచ్చర్డు! కామద్వేషపూరితనై, అంధురాలనై, అధఃపతితురాలనై, సంకుచితపాపమార్గగామినినై, పోయిపోయి యీనాటికి మేల్కొని కండ్లు తెరచి శ్రేయోదాయకమైన కాంక్షావిరహితప్రేమమార్గమును గాంచి, పరుగుపరుగున ఆ నూతనమార్గము కొఱకై పోవుచున్న యీదీనురాలిని మన్నింపుము. సర్వసాక్షియైన భగవంతుడు కూడ నన్ను మన్నించుగాక! ఈదీనురాలి అహర్నిశప్రార్థనల నాలించి ఆకరుణాస్వరూపుడు నిన్ను, నీప్రియురాలిని సర్వదా కాపాడుగాక!

"ఇట్లు: నీ శ్రేయోభిలాషిణి,
"మేరీ థామస్".

వెంటనే రిచ్చర్డు మేరీని చూచుటకు పరుగున బోయెను. వీరి అన్యోన్యస్వచ్ఛంద ప్రేమ సహస్రకళలతో వారి మొగములు ప్రకాశింప, నిద్దరి కండ్లనుండియు ఆనందబాష్పములు దివ్యతేజస్సుతో రత్నదీప్తిని ప్రకాశించెను. తరువాత నతడు క్యాథరిన్ను చూచుటకై ఆమె వద్ద సెలవు తీసికొని వెల్లిపోయెను.

౫

క్రమముగా ఐదుదినములు గడచిపోయెను. క్యాథరిన్ హాలునకు జబ్బు హెచ్చినది. మేరీ యెంతయు జాగ్రత్తగ నుపచారములు చేయుచుండెను. మేరీ నూతనవ్యక్తిగా మారిపోయెను. ఆకార్యదీక్ష, ఆయుత్సాహము, ఆనిరంతరమందహాసము పూర్ణచంద్రప్రకాశమువలె నానందము వెదజల్లుచుండెను. నలుప్రక్కలకును సదా ప్రేమామృతవృష్టి గావించుచుండెను. కాని ఆరవదినము రాత్రి క్యాథరిన్ యొక్క స్థితి తీవ్రరూపముదాల్చి తెల్లవారుజామున జీవితము చాలించెను. ఆప్రేమమందాకినియొక్క జీవితయాత్ర పూర్తియయ్యెను.

బయట అంతయు చీకటి. ఆకాశమున నక్షత్రములు ప్రకాశించుచుండెను. మేరీకి అది వజ్రాయుధఘాతమైనది. ఆప్రశాంతసమయ

మున నామె ఏకాంతముగ వసారాలో ఒకమూలను మోకాళ్లపై వ్రాలి, అశ్రుజలములు ధారలై ప్రవహింప, "అయ్యో! నా కుటిలత్వమే, నా దుర్మార్గపు తలంపులే ఆమెకు మృత్యురూపమైనవా తండ్రీ! మన్నింపుము. ప్రభూ! ఈపాపినిని, ఈకీనురాలిని మన్నింపుము మనోవాక్కాయకర్మల నీసేవయందే నిమగ్నురాల నగుదును గాక! ఆశీర్వదింపుము, తండ్రీ ఆశీర్వదింపుము! ఆఅమాయకురాలి నిర్మలాత్మకు సదా శాంతి నొసగుము. తండ్రీ! స్వర్గమున ఆమెను నీదరి జేర్పుము" అని ప్రార్థించెను.

౬

మహాశక్తియగు కాలము మానవహృదయమున విపత్పరంపరలచే గల్గిన ఘోరములగు గాయములను మాన్పి తత్సంబంధమైన అగాధకూపములను క్రమక్రమముగా గమనింపబడకయే పూడ్చివేయును. ఐదువత్సరములు గడచినవి. రిచ్చర్డు క్రిస్టియనుకళాశాలలో లెక్చరరుగా నున్నాడు. క్యాథరిన్ యొక్క ఆకస్మికమరణమువలన కలిగిన హృదయచ్ఛేదకమైన లోటును పటుత్వమైన యేఉన్నతాశయమును లేకపోవుటచే తీర్చలేకపోవుటయే గాక, నానాటికి జీవితము ఆనందరహితమై నిస్సారమగుచుండెను. కొంతకాల మానిర్మలప్రేమచే వివాహోద్దేశము తలపెట్టలేదు. కాని కాలవశమున క్రమముగా బ్రహ్మచర్యవ్రతము బాహ్యమున కేవలము వ్రతముగా నిలిచి అంతరంగమున నిస్సారమై అశాంతికి కారణమయ్యెను.

అనేకదినములు ఆలోచించి, ప్రారంభమున సందేహానిమగ్నమైన మనస్సున ధైర్యము నెలకొల్పి, యొకనాడు సముద్రతీరమున నేకాంతమున మేరీతో తనజీవితము శాంతి కాని, సౌఖ్యము కాని లేక ఎడారివలె నున్నదని చెప్పి,

సందేహించుచు క్రమముగా తన్ను జేపట్టి తన యంధకారబంధురమైన జీవితములో ప్రేమోత్సాహజ్యోతి నెలకొల్పి కాపాడవలెనని కోరెను. మేరీ తన ప్రశాంతముఖము, నందును, విశాలనేత్రములందును కనికరము ఆదరము తాండవింప, ఒక వింత మందహాసముతో రిచ్చర్డు చేయి పట్టుకొని, "మిత్రమా, నాభావప్రపంచమును నీవు పూర్తిగా తెలుసుకొనలేదు. నేను నిన్ను గాని, మరెవ్వరిని గాని వివాహమాడి సంసారసేవకు పూనుకొనిన, మానవసేవారూపమున భగవంతుని సేవించుట అసంభవము. ఏసుప్రభువు చెప్పినది జ్ఞాపకము

లేదా? ఇద్దరుప్రభువుల సేవింప శక్యమా? నా జీవితమును బంధదాయకమైన సాంసారిక సేవకు బదులు ముక్తిదాతయైన ప్రభుని సేవించుటకు గడుపుచున్నాను. నాకు మానవసేవయే భగవత్సేవ. మిత్రమా, జీవితమందలి నీదృక్పథము మార్చుకొనుము. అప్పుడు అన్యజనసాహాయ్యమక్కరలేకయే జీవితమందలి అంధకారము పటాపంచలై దుఃఖపూరితమైన బ్రతుకు ఉత్సాహపూరితమై తేజోవంత మగును. నా వద్దకు వచ్చు ప్రతివ్యక్తిలోను ఒక్కొక్క నూతనరూపమున యేసుప్రభువు ప్రత్యక్షమగుచున్నాడు. ప్రతిదినము అనేకశరీరములలో నామహామహుని మనసార సేవించుచున్నాను. ఇట్టి మహోత్కృష్టావకాశము కాళ్లదన్నుకొని సంసార కూపమున బడిపోయిన నాకిట్టి యదృష్టము లభించునా? ప్రియ మిత్రమా, రిచ్చర్డు! మన్నింపుము. చక్కగా ఆలోచించిన నీకే ఈ యుత్కృష్టాదర్శజ్యోతి ప్రత్యక్షమై తీరును. నిరాశ, నిరుత్సాహము నీహృదయమునుంచి పారద్రోలు" మని అమృత తుల్యముగా పలికెను.

౭

మరునాడు సాయంకాలము మేరీ తన వార్డులో బల్లవద్ద కూర్చొని ఉదయమున రిచ్చర్డు వ్రాసిన జాబు చదువుకొనుచుండెను:

"ప్రాణప్రదమైన మేరీ, నాసంకుచితభావములవలన నీయొక్క మహోన్నతదివ్యాదర్శ జీవితదృక్పథము గ్రహింపజాలకపోతిని. ఇప్పుడే కండ్లు తెరచితిని. ఇప్పుడు దానిని ఒక ఛాయారూపముగా మాత్రముచూడగలుగుచున్నాను. గ్రహించుచున్నాను. నీజీవితము ధన్యము. నన్నుగూడ ధన్యుని గావింపవా? ఈపవిత్ర జీవితయాత్రయందు అంధుడనైన నాకు చేయూత నొసగుము. ఒక్క నూలుపోగు ఆధారము దొరికిన దాని బట్టుకొని నీఅడుగులజాడ బడి వచ్చెదను. తద్ద్వారా కొంతకాలమునకైనను వెలుతురును గాంచగలుగుదును. జీవితము ధన్యమగును. ఇకనుంచి నీవే నాకు దేవతవు. నామార్గదర్శినివి. మేరీ, నీ కనేకధన్యవాదములు, కృతజ్ఞతాపూర్వక సహస్ర సాష్టాంగప్రణామములు.

"ఇట్లు నీఅనుచరుడు,
"రిచ్చర్డు."

ఆనందజ్యోతి మొగమున ప్రకాశించుచుండ తిరిగి చదువుకొనునంతలో నొక ఒడలు కాలిన రోగి "అమ్మా, అమ్మా, మంట భరింపలేను. నో రెండుకొని పోవుచున్నది. కొద్దిగా మంచినీళ్లియి తల్లీ!" అని యరవ, మేరీ మంచినీళ్లు పట్టుకొని యతనివద్దకు పరుగు పరుగున పోయెను.

ఫాలనేత్రజ్వాల*

కవిసింహ, డి. రాజశేఖర కవిగారు

నామాతృకాదేశము నేను సుతులున్ నాబంధులున్ నాబలం
 ప్రాముఖ్యానని రాజ్యలక్ష్మియును సర్వస్వంబు నీచేతి దే;
యిఁకనే నిత్యంబులోన నుండువలె దిక్లే సాగినన్ జాలు; నా
స్వామిస్నేహము ప్రేమలున్ స్వచ్ఛములు స్వతంత్రసామ్రాజ్యముల్.

విమలారణ్య మనోజ్ఞవస్తు వితతుల్ పెక్కుల్ గనాలంగన్, స్వాతం
త్ర్యమహారాజ్యరమాధురంధరుఁ డహార్యస్థైర్యుఁ డావిద్విష
త్ప్రముఖవ్యాఘ్రము మహాకిరాతుఁడు కిరాతస్వామి, యమాభీమచా
దము లస్నేహ మొంర్ప వచ్చెను ప్రతాపాధీశ్వరుం జూడఁగన్.

వెనుక ధనంజయవిక్రమ-ఘనుఁడగు సూక్తుండు ముందుగా ఫాలములో
చన సదృశుండు ప్రతాపుఁడు-చని మోఁదగి సూకరము నిశాతాస్త్రములన్.

ఒకకాడన్ జనియించు రెండుపువ్వు లొప్పారి మీ రెప్డుఁ గూ
ర్మికిన్ జేర్మికిఁ దావులై మెలఁగినన్, మిన్నందు మాతోఁటల్లో మూ
రక హర్షితుము కాని యుద్ధము లొనర్పన్ బూనినన్ మానసం
బకటా! ప్రయ్యలు ప్రయ్యలై చనదె, కట్టా! చూచి యెట్లోర్తునో.

పలుకష్టమ్ములఁ గూడు నీళ్లు గొనక క్లిష్టోడ మున్నంతకున్
దలక్రిం దౌచుఁ దనం బొనర్చిన గుణధ్వంసాఘపుంజంబులున్
దలఁగన్ బోలునె? తన్మహానలశిఖల్ దర్పించి, నన్నున్ నినున్
గులమున్ దేశముఁ గాల్పవే? యెటులు నాకున్ దప్ప నివ్వాకముల్.

సమయన్ జేసి కృతాఘపుంజములఁ బశ్చాత్తాపవిస్తాగ్ని శు
ద్ధమతిన్ వచ్చినఁ జోటు లే దనదు వాత్సల్యంబు వారాశి కో
పము జన్మించని దొడ్డతల్లి మన మేవాణ్మాత దాక్షిణ్యహ
స్తముఁ బైఁ గప్పు, శతాపరాధికయినన్ సద్భక్తిఁ బ్రార్థించినన్.

---

* 'రాణాప్రతాప సింహచరిత్రము' నుండి యుద్ధృతము.

కోటిసూర్య ప్రభాంకుండు పృథ్వీసార్వభౌముఁ డీ యవనుల బారి మడిసె;
సర్వజ్ఞతుల్యుఁ డాసమరసింహనృపుండు తురకలతోఁ బోరి దొలఁగెఁ దనువు
సమవర్తిమూర్తి దుర్దమశౌర్యుఁ డా హమీరాయు వున్నంత కాహవ మొనర్చెఁ
గుంభకుంభు రాజదిక్కుంభి తదర్థమై తన జీవితము నెల్ల ధారవోసె
నింక సంగ్రామసింహభూమీశ్వరాదు-లప్రతీక ప్రతాపులు; యవన సేన
నాఁపి మెండొడ్డి దేహంబు ప్రాణములను-గోరువెట్ట స్వాతంత్ర్యము గొలిచి రపుడు.

ఒకనాఁడా, యొకమాసమా, మఱియుఁ దా నొక్కబ్దమా, వేయియేం
డ్లకుఁ బై నయ్యె, మహమ్మదీయసుభటుల్ లక్షోపలక్షల్ లయాం
తకులై పైఁబడి సాగి; యెంత జనబృందం బున్న మేవాడమా
త్రకునైనన్, దలమున్కలై, బ్రదు కసాధ్యంబౌచుఁ దోఁపించదే?

నాఁటిముత్తాత చందసృపాలుసంతతివాఁడు దుర్గారావు ప్రళయభైర
వాకారుఁడై, వైరి బలము పారఁగఁ బోరి, పడియెఁ జోండావదన్వయులఁగూడి
సొగాపైని వచ్చె, మాయన్న జవాహిరిభాయి, గాయంబులు వేయుఁ గాఁగ
మహిషాసురేశ్వరమర్దనివలె రేఁగి,వైరితుల నోర్చి, ప్రాణములు విడిచెఁ;
బదియుమూఁడువేలు పడఁతులు గొలువఁ గర్ణావతియును నాదు నాయనమ్మ
రోహితాశ్వశిఖల జోహారు గావించె; - నిట్టి వీరమూర్తు లెందుఁ గలరు?

వైసులు, మాసమాసమును బైరులఁ గోసెదునట్లు, వీరులన్
సూఱులువేలు గోయఁగ; మనోజ్ఞసువర్ణశలాకలట్లు లం
గారశిఖాచయంబులను గాలుచు, వేలకు వేలు స్త్రీలు జో
హార్లుల సేయ; దేశ మకటా! జనశూన్యము గాక నిల్చునే?

తనదుకండలును రక్తము గ్రుమ్మరించి మేవాణ్మాత వీరసౌభాగ్యలక్ష్మి
యొక వేయియేండ్లుగా నోర్చి నోర్చుచునుండెఁ; శాత్రవతతిపోటు సడలదయ్యెఁ;
దద్ఘాతములకు మాతల్లి శరీరమ్ము కుమ్ములువోవుచుఁ గుట్టువట్టె;
నుపచారశతముల నొల్లు పెట్టదు; చిక్కి చిద్రుపలై శల్యావశిష్టమయ్యె;
నామహామాతగతి తలఁపైనయప్పు-డొడలు పరవశమై రక్తముడుకులెత్తుఁ;
గడుపు చుమ్మలుచుట్టు; నేకరణి నామెఁ-దేర్తునని రేయుఁబవలు చింతించుచుందు.

మహాత్మా గాంధి—ఫోక్‌స్టోను—ఇంగ్లండు రేవు

మహాత్మా గాంధీ—లండను ప్రవిష్టానంతరమున

ఎగదీస్తే బ్రహ్మహత్య, దిగదీస్తే గోహత్య

శంకర సీతారత్నాంబగారు

పూర్వం ఒకవూరిలో ఒకరాజు వుండేవాడు. అతనిదగ్గర ఒక బ్రాహ్మణమంత్రి వుంటూ వుండేవాడు. మంత్రి చాల తెలివైనవాడు. రాజ్యాన్ని అనేకసార్లు శత్రువులనుండి కాపాడినాడు. ఒకసారి శత్రురాజొకడు పెద్ద సేనతో యీరాజ్యంపైకి దండెత్తి వచ్చాడు. రాజుకు యేమీ తోచింది కాదు. శత్రురాజుసేన చాల పెద్దది. మంత్రిని పిలిపించాడు. మంత్రి వచ్చాడు. "ప్రభూ! ఏమిసెలవు" అన్నాడు. రాజు "మంత్రీ! ఇంతకాలంనుంచి నీవు నారాజ్యాన్ని కాపాడుతూవున్నావు. కాని యిక మరి లాభం వున్నట్టు కన్పించదు. మన శత్రురాజు గొప్పసేనతో వచ్చినాడు. ఏమి చేయుటకు తోచడంలేదు. నీవు యేమి చేయమంటావో తక్షణం చెప్పు" అన్నాడు. మంత్రి వెంటనే "రాజా! మనకు సైన్యబలం తక్కువున్నా, బుద్ధిబలం వారికంటె హెచ్చు వుంటే వారిని మనం గెలుస్తామన్న ధైర్యం నాకున్నది. కాబట్టి నాచేత నైనంతవరకు పోరాడుటకే నిశ్చయించవలెను. ఈపోరాటానికిమాత్రం మీరు మన రాజ్యంలో నున్న యావన్మంది బ్రాహ్మణులను, పవిత్రమయిన గోవులను తెప్పించి నాయెదుట పెట్టవలెను" అని చెప్పేడు. రాజు, తనమంత్రియొక్క బుద్ధిబలం యెరిగినవాడుకాబట్టి, తనరాజ్యంలో వున్న యావన్మంది బ్రాహ్మణులను, గోవులను తక్షణం తీసుకురమ్మని ఆజ్ఞాపించాడు. రాజుగారి సేనలుకూడా వున్నంతమట్టుకు సిద్ధపరిచారు. మర్నాటికి బ్రాహ్మణులు, గోవులుకూడా సిద్ధమయినాయి. మంత్రి మిగిలినయేర్పాటులన్నీ చేసి, బ్రాహ్మణులదగ్గరకు వచ్చాడు. ఒకొక్క బ్రాహ్మడిని ఒకొక్క ఆవును యెక్కమన్నాడు. ఆలాగు తయారుచేసే సరికి ఆవులపయిన యెక్కిన ఒకవిధమయిన బ్రాహ్మణసేన సిద్ధమైనది. ఈ బ్రాహ్మణసేనను ముందు నడిపిస్తూ వెనుక సిఫాయిలు, రౌతులు మొదలగు వారిని వెళ్లమన్నాడు. శత్రుసేనలు యెదుర్కొనుటకు వచ్చేయి. ముందు ఆవులపై నున్న బ్రాహ్మణులను చూసేయి. సేనలకు చెయ్యి ఆడింది కాదు. "ఎగదీస్తే బ్రహ్మహత్య, దిగ

దీస్తే గోహత్య". పై నున్న బ్రాహ్మణులకు గురి పెడితే బ్రహ్మహత్య; క్రిందనున్న ఆవులకు గురిపెడితే గోహత్య. ఏమి చేయడానికి తోచ లేదు. చాలసేపు ఆలోచించారు. లాభం లేకపోయింది. మారు మాట్లాడకుండా తిరిగి తమ రాజ్యానికి పలాయనమైనారు. యుద్ధం ముగిసింది. మంత్రిబుద్ధిబలమే తుదకు గెల్చింది. రాజు చాలా సంతోషించాడు. అది మొదలూ 'ఎగదీస్తే బ్రహ్మహత్య దిగదీస్తే గోహత్య' అనే సామెత ఏర్పడింది.

ఛాయాదేవి

కనకదండి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిగారు

పూర్వం విశ్వకర్మ అనేఅత నుండేవాడు. అతనిపని ఏమిటంటే తరిమెనపట్టడం. అతనికి కూతు రొకర్తె ఉంది. దానికి పెళ్లియీడు వచ్చింది. వరుల కోసం వెతికి వెతికి సూర్యుడికి ఇస్తే బాగుంటుందని నిశ్చయించి సూర్యుడికి ఇచ్చి పెళ్లిచేశాడు. ఆ పిల్లపేరు ఛాయాదేవి. అత్తారింటికి పంపించాడు సారె అదీ పెట్టి. పంపిన మొనాన్నాడే ఓ మనిషిని కుదుర్చుకుని వెంటపెట్టుకుని ఎవరికీ చెప్పకుండా ఛాయాదేవి తండ్రియింటికి వచ్చింది. విశ్వకర్మ చూచి 'ఏమి? నిన్న వెళ్లావో లేదో అప్పుడే వచ్చావేం' అన్నాడు. ఛాయాదేవి 'నాన్నా, నాకొంప ముంచేశావు. నేను వాళ్ల ఇంట్లో నిలవనైనా లేకపోతూన్నాను. వారి కేమైనా ప్రతిక్రియ చేస్తేకాని నేను కాపురం చేయలేను. ఎందులోనైనాదిగి చచ్చిపోతా' నంది. 'అమ్మాయీ, యీ మాత్రానికేనా ఇంత హడావిడి. నాచేతులో నున్నపనేకా. నడు మీవాళ్లింటికి; నేనూ నాయంత్రం తీసుకొని వస్తాను. ఒక్కమారు బాగా నొక్కి తరిమెన పట్టానంటే ఏ వేడీ ఉండను. అన్నీ ఎగిరిపోతాయి. నీ కేమీ ఫరవా లేదు తల్లీ!' అని ఇద్దరూ బయులుదేరి వెళ్లారు.

సరిగా ఆవేళకి సూర్యుడుకూడా ఇంటి దగ్గరే ఉన్నాడు. విశ్వకర్మ 'ఏమోయి సూర్యుడూ! మాఅమ్మాయి ఇంతవేడి భరించలేనని నిన్న చక్కావచ్చింది. అంచేత కోపగించకు. నాయందు కాస్త దయయుంచి నా యంత్రం మీద కూర్చో. కొంచెం తరిమెన పడతాను. అంతవేడి ఉండదు. కొంచెం తగ్గుతుంది' అన్నాడు. 'సరే'అని కూర్చున్నాడు సూర్యుడు. విశ్వకర్మ బాగా తరిమెన పట్టేశాడు. 'ఇంక దిగు నాయనా' అన్నాడు. తనదారిని తానుబయలుదేరాడు. వెంటనే ఛాయాదేవి పరుగెత్తి వచ్చి 'నాన్నా, నాసంసారం కూలిపోయింది. ఇదివరకే కొంత బాగుండేది. కొంతదూరంలోనైనా నిలవగలిగేదాన్ని ఇప్పు డదీ పోయింది. ఎదురుగా నించోలేను. రెట్టింపు వేడి అయిపోయింది. మహాప్రకాశంగా వుంది' అని గొల్లుమంది. 'ఏమైనా సరే, నీభర్తఇంట్లో నీవుండాలి. నాఇంటి కెందుకు? నీ కక్కడ చావేనా మంచిదే' అని వెనక్కు పంపేశాడు. తను వెళ్లిపోయాడు.

ఏం చేస్తుంది పాపం. ఎంతదూరాన్ని వుండడానికి వీలుగా వుంటుందో అంతదూరాన్నుంచి చూస్తు కాలక్షేపం చేస్తోంది. అందుకనే అప్పటినుంచీ సూర్యుడు రెట్టింపుగా ప్రకాశిస్తున్నాడు. ఛాయాదేవికూడా సూర్యకిరణాలుఎక్కడ ఆఖరు అవుతాయో అక్కడే వుండి భర్తని ధ్యానిస్తుంది. కథ కంచి కెళ్లింది, మనం ఇంటికి వచ్చాము.

చందమామలో బొమ్మయేమిటి?

ముద్దా విశ్వనాథముగారు (కవితాసమితి)

పూర్వకాలంలో జంతువులు మనవలెనే మాట్లాడుతుండేవి. బుద్ధికుశలత కల్గిఉండేవి.

కుందేలు, నక్క, కోతి—ఈమూడు జంతువులూ కాశీనగరందగ్గఱ ఒక అరణ్యంలో ఒకేఆశ్రమంలో నివసిస్తూ, తప మాచరిస్తూ వచ్చాయి. అవి 'స్వార్థం' అంటే ఏమో ఎరగవు. ఐహికభోగములు ససేమిరా, స్మరింపవు. ఎంతసేపూ అతిథిపూజ చేస్తూవుండేవి.

ఒకసాయంత్రం, బ్రాహ్మణు డొకడు ఆ అరణ్యంలో ప్రయాణం చేస్తూ, గాఢతపస్సులో ఉన్న నక్కను చూచి,

"ఓహో, నక్కగారూ! తాము చాలా ఉదారులని ప్రతీతి. నా కీపూట కడుపునింపుకునేందుకు ఏదైనా కాస్త ఆధారం కనబరుస్తురూ," అన్నాడు.

"అంతకంటేనా?" అన్నది, నక్క, ఒక్కమొగురు ఎగిరి,— "ఇవేళ నాకు ప్రశస్తమైన మాంసం దొరకడం, తమవంటి అతిథులు రావడం, ఏం అదృష్టం! నిజంగా పర్వదినం. ఉండండి, నాగుహాకు వెళ్లి తీసుకొస్తాను."

"అబ్బే, నేను మాంసం ముట్టను; అవసరం లేదు," అంటూ బ్రాహ్మణుడు తిరిగి బయలు దేరినాడు.

వెళ్లి వెళ్లి, తిన్నగా కోతి వున్న ప్రదేశానికి చేరుకున్నాడు. ఒక చెట్టుకొమ్మమీద ఒంటికాలిపై జపం చేస్తూంది, మర్కటం. బ్రాహ్మణు డింకా పెదవి విప్పనేలేదు, అతనిమనస్సు కనుపట్టి, ఇన్ని మామిడిపండ్లిచ్చి సత్కరించింది.

"నేను పండ్లూ తినను" అని చెప్పేశి మళ్లా తనదారి పట్టినాడు బ్రాహ్మణుడు.

కుందేలు సమాధిలో వున్నసమయాన బ్రాహ్మణు డక్కడ సమీపించి,

"అయ్యా! కుందేలుగారూ! బ్రాహ్మడిని; మూడురోజులనుంచి పస్తు. కడుపు మండిపోతూంది, కాస్తధర్మం," అన్నాడు.

అట్టే పర్యాలోచన చేసింది, కుందేలు. "నేను ఇయ్యగలవస్తువల్లా గడ్డికదా, బ్రాహ్మణుని కదేం పనికొస్తుంది? కనుక, నేనే అతని కాహారమైతే, కొంతలో కొంతయినా సదుపాయంగావుంటుంది" అని అనుకొన్నదిమనస్సులో.

"బ్రాహ్మడా! నీవు నిష్ప్రయత్నం చెయ్యి, నీకు భోజన సదుపాయం అమరుస్తా" అని చెప్పింది.

అంతట నాలుగు చితుకులు ప్రోగుచేసి కొని వచ్చి, బ్రాహ్మణుడు మెల్లిగా అగ్గి రాజేసి నాడు. బాగా రగులుకుంది. ఆఘళంగా కుందేలు ఆనిప్పులో వురికింది.

కాని వింతలో వింత! ఆ కుందేటి శరీరం తగులబడ్డానికి బదులు, చెంగల్వపూలు పఱచుకొని పడుకుంటే ఎలా గుంటుందో, అంతచల్లననిపించింది, దానికి. అతిథివైపు తిరిగి, "ఇదేమిటయ్యా! నిప్పు బాగా ఎగసంతోయ్యి, నా వల్లు దహనం కాకుండా వుంది" అన్నది, కుందేలు.

తక్షణమే, చెల్లకంటె పొడుగ్గా ఎదిగిపోయి, దివ్యమైన తన విశ్వరూపం దాల్చినాడు, బ్రాహ్మణవేషధారి.

"ఔదార్యము గల నా చిన్ని కుందేలా నేను ధర్మదేవతను. నిన్ను పరీక్షించడానికే ఇల్లా వచ్చినాను. నీ వుదారత అపారము. నేను చాలా మెచ్చుకున్నాను. నీపేరు భూలోకంలో శాశ్వతంగా వుండిపోయేటట్టు చేస్తాను," అన్నాడు.

అంటూ—ఒకకొండ పిండినాడు, రసం వచ్చింది. ఈరసం సిరాగాను, ఒక కొండశిఖరం కలంగాను వుపయోగించి, ఎల్లప్పుడూ మనుష్యులందరకూ కనబడేలాగ, చందమామ మీదనే కుందేలుబొమ్మ లిఖించినాడు.

చందమామమీద కనబడే ఈబొమ్మ చెరిగిపొయ్యే పర్యంతమూ, ఔదార్యమును గుఱించిన ఆదర్శప్రాయమగు ఈ చిన్నిగాథ హిందూబిడ్డల హృదయాల్లో మెలగుతూనే వుంటుంది.

బాలభాష

యుం. వి. పాపన్నగుప్తగారు

"ఝగఝగపత్తి
జున్నారిపత్తి
రాళ్ళపత్తి
రఘుపత్తి
బిడ్డల్లారా! బీగా లేసుకొండి
తల్లుల్లారా! తాళా లేసుకొండి."

పసిబిడ్డలు చుట్టూ కూర్చొని చేతుల రెండింటిని కడుపునకు దగ్గరగా నుంచుకొని తలను పైకెత్తుకొందురు. వారిలో నొకరిని దొంగినుగా చేతురు. అత డించుక దూరముగ గూర్చొని తలను పైకెత్తుకొని నాలుక నల్లాడించుచూ గూర్చుండ వలయును. ఇంతలో పై వాక్యముల నుడువుచు నొకరు తమ చేతిలోని పత్తివుండను యెవరిచేతనో వుంచెదరు. అందరు గూడ తలను క్రిందికి వాల్చి మిన్నకుందురు, ఇంతలో దొంగగా యేర్పరచబడ్డవాడు తటాలున పత్తివుండగల వాని బట్టుకొనవలయును. లేనంతట తిరిగి యాతడే దొంగగా బరిగణింప

బడును. ఈ యాట చాల వినోదముగ నుండును.

"అక్కమ్మతోటలో బిక్కికూర
కోసిన కొడవలి ముక్కబోయ.
చిమిడేసి వండితే చిమిడిపోయ
పాలు బోసి వండితే పాశిపోయ
నేయి వేసి వండితే నేరమాయ
సారి! గిలగిల! అమ్మయ్య! గిలగిల!
అక్కయ్య! గిలగిల! చక్కిలి గిలగిల"

అని పసి బిడ్డలను నవ్వించుచుందురు.

"కొండక్రింద యిల్లు గట్టె మామామగారు
కోరి కొడుకుల గనె మాయత్తగారు
వండనూ ఒకమఱది వార్చ నొకమఱది
వండుకుండాలకాడ వుండాడు మఱది
యిల్లలికి ముగ్గు బెట్టె యింటిమగవారు
పెద్దెనుము పేడత్తె పెద్దమామగారు
చిన్నెనుము పేడత్తె చిన్నమామగారు.
అమ్మమ్మ! వీరింటికి
ఏమి! జూచి యిస్తి వమ్మ"

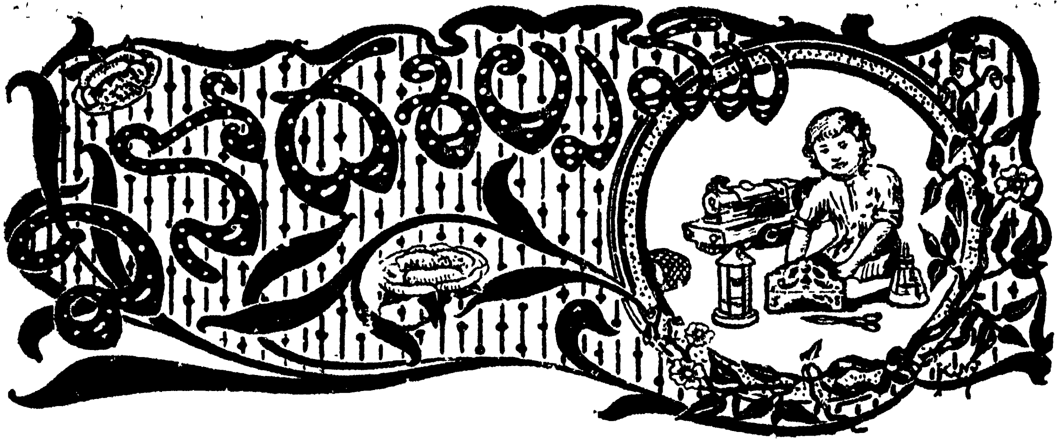
అని హాస్యము జేయుదురు.

రాటపుపాట

శ్రీమతి

(రాటము త్రిప్పుసమయమున ఈపాట పాడుదురు.)

జిమ్మి జిమ్మి కదురు
జిమ్మేటి కదురు
పాలేటి కదురు
పడమటికొండ
కొండమీదగుండు
కొక్కెరసాన
సానమెరుపులు
సంకుతాళాలు
దేవుడిచ్చిన పెద్దఫిరంగి
ఫిరంగిముందల కర్రెద్దు
కర్రెద్దుమెడలో మున్నారుగంట
గంటలోపల భీముడు పుట్టంగ
అన్నా అన్నా మనావు లెన్ని
ముందలబోయే మున్నూరు
వెనకాలవచ్చే ఏన్నూరు
నడానవచ్చే నన్నూరు
తల్లి చచ్చిన పుల్లపెయ్య
తలనిండా తలంబ్రాలు పోసుకొని
దొడ్డి దొడ్డీ తిరిగి దోరావు నెతికి
మందమందా తిరిగి మట్టావు వెతికి
అయ్యాయిపోగయి గజ్జలగుంటకు
నీళ్లకుపోతే
గజ్జలుగలలాడే
పుట్టలోనినాగన్న బుస్సుబుస్సనె
దంణానికోకలు దడదడలాడే
పెట్టెలోని ఉరదాళ్లు పెడ బొబ్బలెసి
కోటలోనున్నది కొమ్మ యేనుగుపిల్ల
తగిలి తగిలెయ్యి తాబేటిబుట్టి.

కమ్మిపని ౨

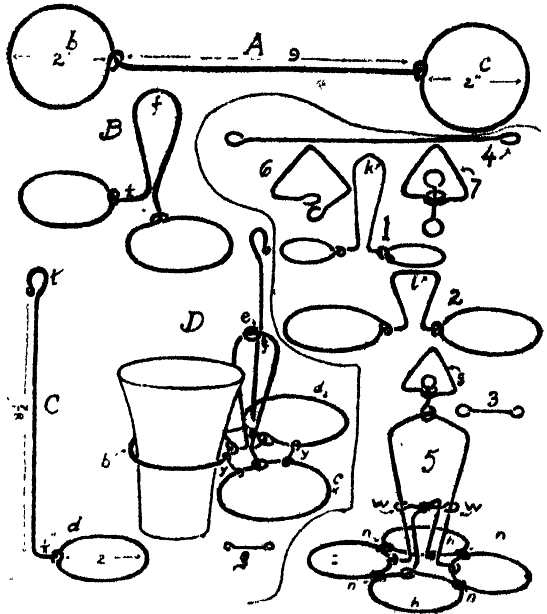
కో. నరసింహాచారిగారు

లోటాస్టాండులు

ఈవ్యాసమున రెండువిధములగు లోటా స్టాండులను చేయు విధము చెప్పబడును. ఒక స్టాండునందు మూడు లోటాలును, మఱియొక స్టాండునందు నాలుగు లోటాలును ఉండవచ్చును.

మూడులోటాల స్టాండు

ఒక్కొక్కటి సుమారు 24 అంగుళముల నిడివిగల రెండుకమ్ములను గీసికొని, అందు ఒకదానియొక్క రెండుకొనలయందును 2 అంగుళముల వ్యాసముగల ఉంగరములను చిత్రము A యందు b, c, లలో జూపినవిధమున వంచవలెను. పిమ్మట ఉంగరములవద్ద నుండి అర యంగుళము వదలి తక్కిన కమ్మిని చిత్రము B యందు f వద్ద చూపినరీతిని వంచుకొనవలెను. పిమ్మట రెండవకమ్మిని గీసికొని, దానియొక్క ఒకకొనయందు మాత్రము 2 అంగుళముల వ్యాసముగల ఉంగరమును (b,c, లకు సమానమయిన దానిని) చిత్రము C యందలి విధముగ వంచవలెను. కమ్మియొక్క రెండవ కొనను t వద్దనుండునట్లు కొక్కిగా వంచవలెను. పిమ్మట B C కమ్ములనుచేర్చి, b c d ఉంగరములు ఒకేమట్టమున నుండునట్లు పట్టుకొని C అను కమ్మిని B యొక్క పై వంపు

చుట్టును చిత్రము D లో f వద్ద చూపినట్లు చుట్టవలెను. అప్పుడు మూడు ఉంగరములు చేరియుండును. ఉంగరములు కదలకుండుటకై Q యం దుండునట్లు మూడు తునుకలను వంచుకొని b. c. d. అను వలయములను, చిత్రము d యందు y వద్ద చూపినవిధముగ బిగించవలెను.

నాలుగు లోటాలస్టాండు

24 అంగుళముల నిడివిగల ఒకకమ్మిని దీసికొని దానిని పూర్వము a వద్ద చూపిన విధమున వంచుకొనవలెను. పిమ్మట రెండు ఉంగరముల మధ్యభాగమును 1 వ చిత్రము వలె వంచుకొనవలెను. సుమారు 20 అంగుళముల నిడివిగల మఱియొక కమ్మిని గీసికొని దానినిగూడ A వలె వంచుకొని పిమ్మట చిత్రము 2 వలె వంచుకొనవలెను. 1 వ చిత్రమున ఉంగరములమధ్య పైకి వంచబడిన k అను భాగము, 2 వ చిత్రమున ఉంగరముల మధ్య పైకి వంచబడిన l అను భాగము నకన్న ఎత్తుగ నుండును. ఈ రెండుకమ్ములను, వాటి ఉంగరములు నాలుగును ఒకేమట్టమున నుండునట్లు 5 వ చిత్రమునందువలె చేర్చిపెట్ట వలెను. 3 వ చిత్రమువంటి కమ్మిని వంచుకొని దానిని h, h అను ఉంగరములు గల కురుచ కమ్మియొక్క పైభాగమునకు సరిగా పెద్దకమ్మి యొక్క ప్రక్కలకు W W వద్ద బిగించవలెను. (చూడుడు: చిత్రము 5.) పిమ్మట 4 ఉంగరములును కదలకుండుటకై ౧౧౧౧ వద్ద సన్ననికమ్మితో కట్టవలెను.

తర్వాత స్టాండును త్రేలాడగట్టుటకు చుట్టును తిరుగునట్టి revolving hanger ను చేయవలెను. 4 అంగుళముల నిడివిగల కమ్మిని గీసికొని 4 వ చిత్రమునందలి రీతిగ దానికొనలను వంచుకొనవలెను. పిమ్మట దానిని 6 వ చిత్రమునందలి విధముగ వంచవలెను. అటు పిమ్మట 3 వ చిత్రమువంటి కమ్మిని మఱియొక దానిని వంచుకొని దానిని 6 వ చిత్రము యొక్క కొనలయందలి ఉంగరములలో దూర్చి 7 వ చిత్రమునందువలె బిగించవలెను. పిమ్మట దానిని 5 వ చిత్రమునందలి S యందు వలె స్టాండుకు బిగించవలెను.

"ఏనాడు ?"

మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారు

ఏనాడు నీమోవి
లేనవ్వు పొల్చునో
ఏ రేయి చీకట్ల
నీచేయి తుడుచునో
ఏప్రొద్దు పొడుపులో
నీప్రేమ మొలుచునో
ఆనాడు ఆ రేయి
ఆప్రొద్దె రేకెత్తు
నావాడినట్టి గుం
డెలలోని పూగుత్తి!

మరిగి కష్టపుటలల్
విరిగి తుంపర లౌను
వేగి నిశ్వాసముల్
వీగు తుత్తునియలై
మొయిలుచాటున దాగు
మయిలకన్నీ రపుడు,

అప్పుడో చిరునవ్వ!
అప్పుడో చిగురాక!
రెప్పపాటున ముద్దు
లప్పగింతును నీకు!

గాలిలో రెపరెపల్
తేలి వచ్చున దెప్పు
డే తమస్సులకొసల?
నే యుషస్సులదెసల?
నింగిలో చుక్కలో
తొంగి చూచు సువార్త.
చెంగుచెంగున వచ్చి
ప్రింగు నాదునిరాశ
ఎప్పుడో చిరుకన్నె?
చెప్పవా చిరుకన్నె?
చెప్పవా, చెప్పవా
చెప్పవా చిరుకన్నె?

ఊర్మిళ

అనువాదకుడు: తటవర్తి సూర్యనారాయణగారు

(శివప్రసాద దళపతిరామపండిత కృతము)

ఊర్మిళ భారతదేశమం దొక యద్భుతలలనారత్నము. మన ప్రాచీనకవీశ్వరు లీమెయెడ చాల అన్యాయ మొనర్చిరి. ప్రాచీనకవులు సంస్కృతప్రాకృత భాషలందు తమరసపూర్ణకవిత్వములచే భారతదేశవాసినుల అనేకుల చారిత్రములు వర్ణించియుండిరి. కాని యూర్మిళచరిత్రము కొంచెమైనను వర్ణనము చేసియుండలేదు. స్వభావతః కవీశ్వరు లుచ్ఛృంఖలులుగను, నిరంకుశులుగను నుందురు. వార లెటు లొనర్పదలచిన నటు లొనర్తురు. తలచినచో దూదినైనను పర్వతముగ నొనర్తురు. లేనిచో హిమాలయమువంటి పర్వతమునైనను కన్నెత్తియైన చూడరు. ఉదాసీనోచ్ఛృంఖలత్వములు సాధారణతరగతికవులయందును కలుగుచున్నవి. కాని యాదికవియగు వాల్మీకి మహాశయుడును ఇందువిషయములో దప్పించుకొనజాలకపోయెను. పక్షియుగ్మమందు ఒకశకుంతమును వ్యాధు డొకడు వధించుచుండ నీకవిశిరోమణి హృదయము దుఃఖవిదీర్ణమై హఠాత్తుగ "మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వం" మొదలగు వాక్యములు వెలువరించియుకూడ రామాయణరచనాకాలమం దొక నవవివాహితవధువును పూర్తిగ మరచిపోయెను. ఈవిపద్గ్రస్తనవవధూవిషయమై లేశమాత్ర వేదనను ప్రకటించియుండలేదు.

ఊర్మిళ జగత్ప్రసిద్ధ మేదినీశ్వరుడును, మిథిలాపురీశ్వరుడును నగు జనకుని కుమార్తె. సీతాదేవి కనుజ. అనన్యభక్తుడును, శ్రీరామచంద్రుని సోదరుడు నగు లక్ష్మణుని భార్య. వాల్మీకి రామాయణపాఠకులకు ముందుగా జనకపురమందు సీతామాండవీశ్రుతకీర్తులతోపాటు ఊర్మిళదర్శనము గలిగించెను. సీతచరిత్ర మందరు నెరింగినదియే. సీతారాముల చరిత్రము వర్ణించుటకే రామాయణము లిఖింపబడెను. మాండవీశ్రుతకీర్తులకు సహస్రషావకాధికపతివియోగ మనుభవింప నక్కరలేకపోయెను. కాన వారల చరిత్రమం దేవిశేషమును లేదు. ఇక బాలవియోగినియగు నూర్మిళగూర్చి వక్కాణింతము.

ఈమె చరిత్ర మన్నివిధములను ప్రశంసాయోగ్యమయినను కవీశ్వరు లట్లొనర్పక అన్యాయ మొనర్చిరి. వాల్మీకీ, ఎందుకు నీ కీ దేవిపై యింతటి యుపేక్ష? సమస్తసుఖవిరహితయగు నూర్మిళవిషయమై కొంచెమైనను పక్షపాతము జూపలే దేమి? తాపసుల శరీరము లహోరాత్రములు తపశ్చరణమువలన కఠోరములై యుండునా?—ఈకవితల్లజుండు కటుత్వకఠోరత్వప్రియుడు కాడని యితని గ్రంథమును జదివిన తెలియుచున్నది. కనుక మే మిది యూర్మిళ భాగ్యదోషమని తలంతుము.

వాల్మీకి యొకసారి వివాహవేషమున జనకపురమం దూర్మిళాదర్శన మొనర్చి యున్నాడు. అయోధ్య కరిగినతరువాత శ్వశురగృహమున నెటు లున్నదో యొకసారియైనను తెలియజేయలేదు. ఇదియేకాదు, లక్ష్మణ వనగమనావసరమున 'లక్ష్మణాశ్రువులు తుడుచుట' మొదలగు సమయవర్ణనములుగూడ నీతనికి సరియని తోచలేదు.

రామచంద్రాభిషేకమునకై నందనోద్యానమట్లు అంతఃపురమంతయు జక్కగ నలంకరించిరి. ఊర్మిళయు సంతోషతరంగముల నీదులాడుచుండెను. నిజపత్యారాధ్యుడైన రామచంద్రుడు రాజసింహాసనాసీను డగుట యూర్మిళ కెంతయు సంతోషజనక మగుచుండెను. కాని భాగ్యహీనతచే పైయుత్సాహ మంతరించెను. రాముడు సింహాసనాసీను డగుటకు మారుగ వనవాస మొనర్పవలసివచ్చెను. భ్రాతృభక్తుడగు సౌమిత్రి యన్నతో వనగమనోద్యుక్తు డయ్యెను. అంతట నూర్మిళ కా సంగతి యొక ముహూర్తమునకు తెలియవచ్చెను. వెంటనే ఖండితకదళీతరువువలె మూర్ఛితయై నేల గూలెను.

లక్ష్మణుడు స్వాభావికప్రేమచే, రాజ్యకార్యముల నన్నిటిని వదలి, నిజశరీరము సోదరసేవావశ మొనర్చి రామచంద్రునితో నడవి కేగెను. ఈవిషయము చాల మహత్త్వపూర్ణమైనది. కాని యూర్మిళ యొనర్చిన యాత్మోత్సర్గ మింతకంటె నధికమైనదని చెప్పవచ్చును. ఆర్యలలనలకు ప్రాణాధికవస్తు వొకటి యుండును. అది ప్రాణాధారపతియే. కాని యుదారచిత్త యగు నూర్మిళ సీతారాములసేవకై ప్రాణాధికుడైన పతిని త్యజించెను. నిజసుఖము, భోగము త్యాగమొనర్చెను. అదియు నేవయసున? ఏసమయమున? వివాహమైన కొలది కాలమునకే యీమహాకార్య మొనర్చెను. నిజ సాంసారికసుఖాశను త్యక్తమొనర్చెను. అదియు నొకటి రెండుమాసములవరకు గాదు; పదునాల్గువత్సరములవరకు. పాఠకసోదర సోదరీమణులారా! కొంచె మాలోచింపుడు. ఊర్మిళ వివాహమైనవెంటనే పతితో ననుభవించిన యౌవనసుఖముతో పదునాలుగేడులు పతివియోగము సహించిన పిదప ననుభవించిన సుఖము సమానమగునా? విశ్వహిత యగుటతోడనే సీతారాములకై తన సుఖసామ్రాజ్యమును నిరాకరించినది.

ఇద్దరు నొకేయింటి బాలికలగుటచే సీతకును, ఊర్మిళకును సమానముగ పతిసేవ, పతిభక్తి, పతిప్రేమ మొదలగు శిక్ష లొసంగబడెను. సీతవలెనే మన యూర్మిళకును పతిసంబంధభావనలు దృఢముగను, మున్నతముగను నుండెను. పాతివ్రత్యధర్మముల నీమె బాగుగా గ్రహించియుండెను. సీతవలె నీమెయు పతివెంట నంత సంతోషముగనే వనమునకు జనియుండును. కాని యీమె తెలిసియే యట్లొనర్పలేదు. ఆమె తలచిన దేమనగా, తానుగూడ నడవికి జనినచో లక్ష్మణునకు—తనకు సంతోషము గూర్చుటయందు, సుఖమొనగూర్చుటయందు నెక్కువకాలము వెళ్లబుచ్చవలసియుండును. అందువలన సీతారాములసేవాశుశ్రూషలయందు కొంచెమైనను లక్ష్మణునకు విఘ్నము కలుగకపోదు. ఈస్థితిలో పరమారాధ్యులగు సీతారాముల లక్ష్మణుడు తగినట్లు సేవింపజాలడు. తన సుఖమునకై పతియొక్క ధర్మపాలనమందు లేశమాత్రమైనను లోప ముండరాదని యామె తలంపు. మరియు నందరు నడవికి జనినచో పూజ్యులగు నత్తలు—కౌసల్యా సుమిత్రలకు మనఃపూర్తిగ సేవయొనర్చువారలు ఎవ్వరును లేరనికూడ యామె తలంచెను. ఇవన్నియుకూడ నాలోచించియే సీతవలె నడవికి తాను జనియుండలేదు. ఈవిషయమై గంభీరముగ మన మాలోచించినచో నూర్మిళచరిత్రమం దీవిషయ మత్యంతమహత్వపూర్ణమైనదని గోచరింపకపోదు.

కాని యూర్మిళవిషయమైన హిందీకవిశ్రేష్ఠుడగు 'తులసీదాసు' కూడ ఆదికవియగు వాల్మీకినే యనుసరించెను. ఆతడును వనవాసగమనసమయమున నూర్మిళా లక్ష్మణుల సమాగమ మొనర్చియుండలేదు.

సరేకాని, భవభూతిమాత్రము కొంచె మీవిషయమై దయను కనబరచినాడు. సీతారాము లడవినుండి తిరిగి వచ్చినతరువాత భవభూతి కొకసారి యూర్మిళ జ్ఞాపకమువచ్చెను.

ఎట్లు? చిత్రపటప్రదర్శనమం దూర్మిళను గాంచి లక్ష్మణుని సీత "ఇయమ ప్యపరా కా?" (లక్ష్మణా, ఈరెండవయామె యెవరు) అని అడిగెను.

ఈవిధముగ వదినె మరది నడుగుటయం దొక కుతూహలమే కాక స్వారస్యముకూడ నున్నది. కాని సౌమిత్రి యాభావము నెరుంగకపోలేదు. ఊర్మిళవిషయమై యడుగుచున్నదని తలంచి తనమనస్సులోనే లజ్జపడి జవాబేమియు చెప్పక ఆవిగ్రహమును చేతితో గప్పివైచెను. చేయి వైచుటయే తడవుగ వ్రాయబడిన యాచిత్రము నేటిదనుక తెరువబడియుండలేదు. ఆ రోజునుండియే యూర్మిళ యుజ్జ్వలచరిత్రచిత్రము కవీశ్వరులచే చిత్రింపబడక మరుగుపరుపబడుచున్నది. ఏమైనను సరియే కాని విద్వాంసులకు ఊర్మిళచరిత్ర మామె నాటి చరిత్రమందలి విదుషీమణుల చరిత్రములవలెనే యత్యంతోత్కృష్టత నొంది లోకోపదేశప్రదమై చెలంగినదని చెప్పకతీరదు.

అన్యాపదేశశతకమునుండి

కోమాండూరు కృష్ణమాచార్యులుగారు

వనములఁ బూరిమేసి గిరివాహినులన్ దెలినీరు గ్రోలి కా
ననముల సంచరించు హరిణంబులు సేసిన దోస మేమొకో
వనచరులున్ వనాగ్నులును వ్యాఘ్రములున్ బసివట్టి చంపునం
చను టదియేల మౌనులకు నాస్తరణంబులు వాని చర్మముల్.

తలపై షట్పద మొందు చుట్టితిరుగన్ దప్పేమి మత్తేభ య
య్యాళినాథున్ వెలయిచ్చి కొంటివోకో నీ వట్లైన విక్రీతదా
సులకున్ లేవొకో క్షుత్పిపాస లకటా శూరోస్ఫురుకర్ణద్వయీ
దళితున్ జేతు నిరంకుశుండవును దుర్ధర్షుండవౌటన్ గదా.

అంటనిరానిదౌను వికృతాకృతియౌను మలీమసాంగయౌ
తుంటరిదౌ నికృష్టమగుఁ దుచ్ఛమగున్ గరటంబు; కాని యాఁ
కంటఁ గృశించియుండియును "కా" యని చుట్టలఁ బిల్వకుండ దా
నొంటరియై భుజింపదఁట యుర్వర ధన్యతముం డెవం డిఁకన్

సర్వజ్ఞుండగు, శంకరుండగు, మహేశానుండగున్, భర్గుఁడౌ
సర్వాభీష్టఫలప్రదాతయు నగున్ సత్యంబు; కానిమ్ము పో
దుర్వారాహికపాలకాంచన మహాదుర్గంధ చర్మాంబరా
ఖర్వోద్విగ్నపదార్థసంగతులు నీకా, పొమ్ము రాజోత్తమా!

వచ్చును మూర్కొనున్ దిరుగు పైముసరున్ రొదసేయు పాయుచున్
విచ్చుచు నుండుఁగాని యొకవీసము తేనెను ద్రావ నీగ ల
త్యుచ్చమహీధరాగ్రమున నున్నను వానిని బల్మిఁదోలి నే
ర్పచ్చుపడంగఁ గ్రోలును గృతార్థతముం డొకఁ డిచ్చ మెచ్చుచున్.

భూరివిషాగ్నులన్ ద్రిజగముల్ దహియించు మహాహివర్గమున్
గ్రూరతరేక్షణద్యుతుల రూపడఁగించు ఖగేశ్వరుండు మా

ర్జారభుజంగభుగ్న కులజాతసహాయ మపేక్ష సేయునే
వారకశత్రు లోకబలవర్ధనుఁడంచు సమీరు దూరునే.

శిరమునఁ బక్షిసంఘము విశృంఖలతన్ వసియించు వానరో
త్కరములు గొమ్మలన్, భుజంగతండము మూలములన్ గభీరకో
టరములఁ గాకభీరుసరటాకులముల్ సుఖముండుఁ గాదె యో
తరువర, నీడ సధ్వగుఁడు దార్కొసకున్నను లోపమున్న దే.

రవి తపియింపనీ, జలధరంబు జలంబులఁ గ్రుమ్మరింపనీ
ప్లవగులు గట్టనీ, దివిజవర్గములున్ దనుజుల్ మథించనీ
అవిరళవాహినుల్ శశియు సంగము వొంగఁ జెలంగనీ జలో
ద్భవశిఖి గాల్చనీ వనధి తాపము నొందదు పొంగ దెప్పుడున్.

ఏ యవనీజమూలము నటేశ నివాసవిలాస భాసురం
బే యవనీజపత్రము రమేశుని సెజ్జ యుగాంతవేళలం
దా యవనీజమా వటము నాత్మఁ దలంపరు మ్రొక్కుచుందు ర
త్యాయతభూతరాక్షస మహాహిభయంకర మైన రావికిన్.

జలచరనాదముల్ నదుల చండ తరార్భటు లౌర్వనామక
జ్వలనచటచ్ఛటారవము పైఁజను నౌకల చక్రఝుంకృతుల్
అంఘు జలాంతరాద్రికుహరాంతర నిస్సరదూర్మికాండ సం
కులవిచలన్మహాజలధి ఘోషమునంద యడంగిపోవనే.

ఋగ్వేదకాలము—స్త్రీలు

గర్భాం అప్పారావుగారు, బి. ఏ.

ఋగ్వేదకాలమున గృహము సర్వాంగశోభితమై యొప్పుచుండెను. జనకుడు గృహయజమాని. వైవాహికపద్ధతు లన్నియు క్రమముగా జరుపబడుచుండెను. వైవాహికాచారమే గృహనిర్మాణమునకు పునాది. తాత్కాలికమగు క్షుద్రజంతుస్త్రీపురుషసంబంధము గృహనిర్మాణమునకు హేతువయి యుండెదు. అబలయగు స్త్రీ తనకు కష్టదశ వచ్చినపు డాత్మసంరక్షణార్థమును, శిశుసంరక్షణార్థమును తగినవరుని జూచుకొనవలసివచ్చెను. ఇట్లు తన సర్వస్వ మావరుని కొప్పజెప్పుకమున్నె పరస్పరసాహాయ్యానిబంధన లేర్పఱచుకొనెను. స్వాభావికముగా స్త్రీ వరు నెన్నుకొనుటలో వానిసౌందర్యము, యౌవనము, బుద్ధి, బలము, సమయానుకూలవర్తన గమనించును. ఇట్టివిషయము లన్నియు గమనించి యెన్నుకొనిన వరునియం దెక్కుడు ప్రేమ గలిగియుండక తీరదు. పురుషుడు తన కన్నివిధముల తోడ్పడి సౌఖ్య మొనగూర్చుట కత్యుత్సాహము గలిగించుటకై యాతని నెంతయో ప్రేమించును. ఇట్లు ప్రేమించిన స్త్రీయం దతడును అనురాగము గలవాడగును. పరస్పరానురాగమే గృహ మేర్పడుటకు మూలము. ఆగృహ మొక కొండగుహ గాని, పర్ణశాల గాని, కుటీరము గాని కావచ్చును. దంపతులు పైకి వెడలునప్పుడు సంగ్రహించిన ఫలకందమూలములందు పాల్గొని కుజాపేడితులై యున్నపుడు పరస్పరసాహాయ్య మొనర్చుకొనెడివారు. ఎడతెగని యిట్టి సాంగత్యముచే వారి ప్రేమాంకురము వృద్ధి పొందుచు నాత్మత్యాగము, పరోపకారబుద్ధి వారికి కలుగుటకు మూలమయ్యెను. రక్షకుడగు నితరపురుషు డెవడేని కంటబడునపుడు గుహలో ప్రవేశించుచుండిరి. అచ్చట శీతోష్ణవర్ష బాధలనుండి రక్షింపబడుచు శిశువుతోగూడ సురక్షితముగా నుండిరి. కావున స్త్రీవ్యక్తియే ఆధిభౌతికాధ్యాత్మికాధిదైవికశక్తిస్వరూపమై యిప్పటి నాగరికతా ప్రభావమునకు జననియై యున్నది. వేలకొలది సంవత్సరములక్రిందట విశ్వామిత్రమహర్షి స్త్రీవ్యక్తి ప్రభావమును హృష్టాత్ముడై ప్రశంసించుచు 'గృహిణియే గృహ' మని వచించెను. మానవజాతి ననాగరికస్థితినుండి యౌన్నత్యమునకు లేవనెత్తినది స్త్రీవ్యక్తియే. ఆర్యు లెన్నడు స్త్రీని మానవజాతిపతనమునకు హేతువని నుడువలేదు. భూలోకమును స్వర్గసమానము చేసి మానవజాత్యభివృద్ధికిని, సౌఖ్యమునకును స్త్రీవ్యక్తియే యాధారభూత మని యార్యులు నమ్మెడివారు. సర్వప్రపంచము ప్రకృతిపురుషసంయోగజనితమని యార్యాశయము. ప్రకృతి స్త్రీయును, పురుషుడు మానవుడును. వీరే గృహజననమునకు కారకులు.

గృహిణి భర్తకు ప్రేమాస్పదురాలు. భక్తివిశ్వాససమన్విత. వినయగుణవిశోభిత. భర్త కోరిక ప్రకారము ప్రవర్తించెడిది. భర్తను సంతసింపజేయ నతని యెదుట హసితవదనయై యుండెడిది. అత డింటికి వచ్చుసరికి విశ్రాంతికొఱకై శయ్యాసనములు సిద్ధపఱచుచుండెను. భర్త నిట్లు ప్రేమతో బూజించి బిడ్డలయెడ గారాబము జూపి వారిని సంరక్షించుచుండెడిది. గృహమును సంతోషపూరితము చేయువారు బిడ్డలు. శిశు వాకలి గొనునపుడు జనని శిశువును గృహాంతరమునకు గొనిపోయి స్తన్య మిచ్చుచుండెను. స్తన్యపాన మొనరించు శిశువుతోగూడిన జనని దర్శనీయయై కన్నులపండు వొనరించుచుండెను.

ఋగ్వేదమున గృహిణి గృహదీపికయని వర్ణింపబడెను. సూర్యోదయమునకు మున్న లేచి తక్కినవారిని మేల్కొలిపి గృహసమ్మార్జనము, భాజనపారిశుధ్యము మున్నగు గృహకృత్యములందు ప్రవేశించుచుండెను. స్నానమొనర్చి సభర్తృకయై గార్హపత్యాగ్నిని బూజిం

చుచుండెను. ఇట్లు మాధ్యాహ్నిక సాయంకాలముల యందుగూడ నగ్ని దేవుని బూజించుచుండెను. ఈ పవిత్రాగ్ని నిత్యము వెలుగునట్లు చూచుట యామెకు ప్రథమ కృత్యము. పాలు పితుకుట, మజ్జిగ తరుచుట మున్నగు పనులు తీరిన తరువాతి వంట ప్రారంభించును. ఈతరుణమున తన కుమార్తెలు శిశువులను జాగ్రత్తతో జూచుచుండిరి. మధ్యాహ్న భోజన మయిన పిదప శిరోలంకారము, ధౌతవస్త్రధారణ మొనరించి పిల్లల నందఱ నట్లే యలంకరించి సాయంకాలము వంట జేసి పిల్లలకు భోజన మిడి వారిని నిద్రపుచ్చును. ఆమె సేవకులచే గృహకృత్యములు కొన్ని నెరవేర్పించి గోవులను, తదితరవస్తువులను సరియైనస్థితిలో నున్నదియు లేనిదియు బరికించుచుండెను. అప్పుడప్పు డామె గృహప్రాంతమందున్న చిన్నతోటలకు బోయి పుష్పములను గోసి పూజకై కొనివచ్చుచుండెను. ఆమె యత్తమామలయెడను, భర్తృసోదరులయెడను ఉచితభక్తివిశ్వాసములతో మెలగుచుండెను.

ఋగ్వేదకాలమునుండి నేటివఱకు సుతులు లేని గృహము సౌఖ్యవిహీనముగా పరిగణింపబడుచున్నది. ఆకాలమున సుతులు కలుగుటకై క్షీరమిశ్రితమగు సోమరసముతో దేవతల నారాధించుచుండిరి. బుద్ధిబలము చేతను, దేహబలముచేతను, ప్రవర్తనచేతను మిన్నయగు సుతు నను గ్రహింప దేవతల బ్రార్థించెడివారు. జ్యేష్ఠపుత్రుని వివాహానంతర మాతని భార్యయే గృహాధికారమును స్వీకరించి సర్వకృత్యములు నెరవేర్చుచుండెను. సుతులు లేనపుడు పుత్రుల బెంచుకొనెడువారు. కాని యీపుత్రుడు పెద్దవాడైనతరువాత కన్న తలిదండ్రుల చిత్తవృత్తి ననుసరించుచు పిత్తజనకుల దుఃఖమునకు హేతువగుచుండెను.

పుత్రికాజనన మంతగా హర్షింపబడుట లేదు. పుత్రిక దుహితృనామమున నొప్పుచుండెను. ఈపదము దుహ్ = పాలు పితుకుట (to milk) అనుధాతువునుండి కలిగినది. ఆకాలమున వివాహము కాని పెద్దకుమార్తెలు పాలు తీయు కృత్యమునందు నియోగింపబడు చుండిరి.

పుత్రికాజననము తలిదండ్రులకు సంతాపజనకమై యుండెను. ఏలన, నామె యింకొకయింటి కేగవలెను. ఆమె సౌఖ్య మన్యకుటుంబమునకు జెందిన పురుషునిపై నాధారపడి యుండును. ఆభర్త యామెను సరిగా పోషింపగలిగినవాడు కాకపోవచ్చును. కన్యకూడ భర్త నెన్నుకొను నాచారము కలదు. కాన నసుభవహీనురాలగు కన్య సరియగు వరుని నెన్నుకొనలేకపోవచ్చును. ఆమెకు సరియగువరుడు దొరకనపు డామెజీవితము తలిదండ్రుల యింట గడపవలెను. తలిదండ్రులు, సోదరులు, సోదరభార్యలు చెప్పినప్రకార మామె నడచుకొనవలెను. ఒక్కొకప్పు డామె స్వతంత్రజీవనమునకు సోదరులతోపాటు తలిదండ్రులయాస్తిలో భాగ మొందుచుండెను. ఈవిషయము సోదరులకు, సోదరభార్యలకు నీర్ష్య కలిగించుచుండెను. తలిదండ్రులు పోవునపుడు సరియగు కట్టుబాటు లేకపోవుటచే నామె దుష్ప్రవర్తనకు లోనగుచుండెను. ఇది యాకుటుంబమునకు కళంకము. అవివాహితయు, విభర్తృకయు నగు స్త్రీ యిట్టికష్టములు పుట్టినింటికి కలుగజేయుచుండుట తెలుచు. కావున పుత్రికాజనన మంత సంతోషదాయకము కాదు. మఱియు వివాహ మొనర్చిన తరువాతకూడ నామెకు నాభరణములు మున్నగునవి యొసంగి భర్తృగృహమునకు బంపవలసిన చిక్కుకూడ కలదు. పుత్రు డట్లు కాక తలిదండ్రులకు వార్ధకమున పోషించువాడై దేవారాధనకు సమర్థుడై తమ యంత్యక్రియల కర్తయై సౌఖ్య మొనగూర్చువా డగుటచే పుత్రజననము కొఱకే దేవతల బ్రార్థించుచుండిరి. పుత్రికాజనన ముత్సాహదాయకము కాకపోయిన నామె పుత్రులతోగూడ సమానముగా ప్రేమింపబడుచుండెను. ఆమె తన సౌందర్యముచేతను, చిఱునగవులచేతను కుటుంబమునం దందఱ కానందము కలిగించుచుండెను. పుత్రిక తన కన్నివిషయముల బాసటయై యుండుటచేతను, తనగృహము వీడి యన్యగృహమం దుండ బోవుననియు తల్లి యామె నెక్కువగా ప్రేమించుచుండెను. కుమారుడు పెద్దవా డగుచున్నకొలది తండ్రి ననుసరించియుండుటచే తల్లి కుమార్తెల కెక్కుడు సంబంధము కలిగియుండెను.

ఆకాలమందు బాలికల విద్యావిషయమై శ్రద్ధ వహించుచుండెడివారు. అందుచే నామెకు సంఘమందొక యుచితస్థాన ముండెడిది. విద్యాధికురాండ్రగు తపస్వినులు యజ్ఞములు చేయుచు వారు రచించిన శ్లోకములచే దైవప్రార్థన జేయుచుండిరి. ఋగ్వేదమునందు విద్యాధికురాండ్రగు ననేకస్త్రీలు పేర్కొనబడిరి. ఘోషాదేవి ప్రసిద్ధికెక్కిన తపస్విని. అట్లే లోపాముద్ర, మమత, అపాల, సూర్య, ఇంద్రాణి, శచి, సర్పరాజ్ఞి, విశ్వవర, మున్నగువారు ప్రణుతి కెక్కిరి. అందు విశ్వవర అగ్నిదేవుని శ్లోకరూపమున నారాధించుచుండెను. ఒకయజ్ఞమున నామె ఋత్విక్స్థాన మలంకరించుచుండెను. ఈర్ష్యాళువులగు మతగురువులు ఈస్థానమునకు స్త్రీలనర్హులని తరువాత శాసించిరి. అపాల యింద్రునిగూర్చి సోమయజ్ఞము చేసి తన తలిదండ్రుల కష్టములను బోగొట్టెను. ఇంతియ కాక స్త్రీలొక్కొకపుడు తమభర్తల ననుగమించి యుద్ధముల కేగుచుండిరి. విశ్వపాలాదేవి యుద్ధమందు కాలొకటి గోల్పోయి యశ్వినీదేవతల ప్రసాదమున నాయసచరణము కల్పించుకొనెను. ముద్గలఋషిభార్య యింద్రసేన తమగోవుల నపహరించినచోరులను వెంబడించునపుడు భర్తరథచోదకురాలై, భర్త యలసియున్నపుడు ధనుర్బాణములు గొని యుద్ధముచే దొంగలను బాఱదోలి గోవుల మరలించెను. విశ్వవర యగ్ని నారాధించి గర్భాధానవయోనిర్ణయము గావించెను. దీనినిబట్టి ఋగ్వేదకాలమున స్త్రీలు గృహసాంఘికవ్యాపారములందు గౌరవోన్నతస్థానము లలంకరించెడివారని స్పష్టపడుచున్నది.

పుత్రవిహీనయగు వితంతువు తన భర్తచరస్థిరాస్థులకు హక్కుదారురాలు. అవివాహితయగు స్త్రీ తన పితార్జితమున కొంతభాగము పొందుచుండెను. ఆమె యవివాహితగా నుండకుండునట్లు తలిదండ్రులు, సోదరులు ప్రయత్నము చేయుచుండినను వరించుట యామె హక్కైయుండుటచే నామె కిష్టపడిన వరు డొకప్పుడు లభింపక యామె యవివాహితయై యుండవలసి వచ్చుచుండెను. ఇట్టిచో నామెను భరించు బాధ్యతయే కాక యామె క్రమక్రమముగా దుష్ప్రవర్తనకు లోనయి కళంకముకూడ పుట్టినింటికి గలిగించునని తలిదండ్రులికేవల భర్తను వరించు నధికార మామెకు తీసివేసి యుక్తవయసు రాకమున్నె యామెకు వివాహ మొనరించుచుండిరి. బాల్యవివాహముల కిది యొక కారణమై యుండెనోపు. ఋగ్వేదకాలమున సంపూర్ణయౌవనవతియైనతరువాతనే స్త్రీకి వివాహము జరుగుచుండెను. యౌవనము నిండినతరువాత * సూర్యుని కూతురు సూర్య సోముని కిచ్చి వివాహము చేయబడెను. ఘోషావివాహ మట్లే చేయబడెను. గర్భాధానమహోత్సవము వివాహమైన తరువాత నాల్గవరాత్రియే జరుపబడుటచే రజస్వలానంతరమే వివాహము జరుపబడుచుండెనని స్పష్టమగుచున్నది.

ఆకాలమున వివాహము నాల్గువిధములుగా నుండెను. స్త్రీపురుషులకు పరస్పరాంగీకార ముండి వివాహ మొనర్చుకొనుట. బలవంతమున నెత్తికొనిపోయి వివాహ మాడుట. ఇందు తండ్రి కంగీకారము లేక కన్య కంగీకార ముండును. ఇది రాక్షసము. విమదు డనువాడు పురుమిత్రదుహిత నిట్లు వివాహమాడెను. కుమార్తెను ఋషి కిచ్చి వివాహము చేయుట. ఇది ఆర్షము. తలిదండ్రు లిష్టపడి సరియైన వరుని జూచి కూతు నిచ్చి వివాహము చేయుట సామాన్యమైన బ్రాహ్మము. ఇదియే వేదోక్తమగు వివాహము.

ఋగ్వేదకాలమున యౌవనవతియగు కన్య భర్తను వరించు నధికారము కలిగియుండెను. వధూవరులు సమాన గోత్రమువారు కాకూడదు. ఈయాచార మిప్పుడు నాస్ట్రేలియాలోని కొన్ని వంశములలో కలదు. అక్కడ కొన్నికొన్ని వంశములు జంతుచిహ్నములచే నొప్పు

* ఋగ్వేదము దశమమండలము ౮౫-వ సూక్తమున నీ వివాహము వర్ణింపబడియున్నది. సూర్యకాంతి చంద్రునియందు ప్రతిబింబించు విషయమే కవిభావముచే సూర్యునికూతురు చంద్రుని కిచ్చి వివాహము చేయబడుటగా వర్ణింపబడియుండును. ఆర్యులీజ్యోతిశ్శాస్త్రవిషయ మెఱిగియుండిరి.

చున్నవి. ఈచిహ్నభేదములు వంశభేదముల తెలియ జేయును. వేరువేరు వంశములవారు వారిలో వారు కలహించుచు యుద్ధము లొనరించుచు జయమొందిన వంశమువారు అపజయమొందిన వంశములోని యవివాహితులగు యువతులను గొంపోవుచుండిరి. ఇట్లు యుద్ధమందు లభించిన యన్యవంశపు కన్యలను స్వవంశపు యువకుల కన్న నెక్కువ కామించి వారిని గూడుట వారి కెక్కుడానందదాయక మగుచుండెను. భుజబలముచే నొక వంశము నోడించి యందలి కన్యలను వారి తలిదండ్రుల కిష్టము లేకపోయినను బలవంతమున వివాహమాడి కాపురమేర్పుకొనుట కనువుపడి యుండుటచేతను, స్వసంఘమందిట్టి బలవంతపు కృత్యములకు తావు లేనందున స్వవంశపుకన్యల బొందుట సులభసాధ్యము కాకపోవుట చేతను, సమానగోత్రములందు వివాహము పొసగకుండెను. ఈకారణముచేతనే యార్యులందు సగోత్రోద్భవు లగు వధూవరుల వివాహ మాచరణయోగ్యము కాకుండెను. అన్యఖండములోని కొన్ని వంశములందు వలె నార్యుల యందుగూడ జంతుచిహ్నములచే కొన్ని వంశము లొప్పుచుండెను. నాగులు, గరుడులు మున్నగువారు పరస్పరము కలహించెడివారు. ఈభేదస్థితి జాతకభాగమందలి యోని కూటములవలనగూడ స్పష్టపడుచున్నది.

వివాహమంతయు నాల్గుదినములు వేదమంత్రములతో జేయబడుచుండెను. కంకణబంధనసమయమున వరుడు వధువుతో బలికినమంత్రము లిచట విడువదగినవి కావు. "నాతో మద్గృహమునకు రమ్ము. గృహాధికారము వహించుము. మొదట సోముడు నిన్ను జేపట్టెను. తరువాత గంధర్వుడును, పిదప నగ్నియు జేపట్టిరి. మానవుడనగు నేను నాలవవాడను. సోముడు గంధర్వునకు, గంధర్వు డగ్నికి, నగ్ని నాకును క్రమముగా నొసగుట కలిగెను." అనగ సోముడు వనస్పత్యధిపతి; బాలికల శరీర బుద్ధుల వృద్ధికి కారకుడు. బాల్యమున కన్యల యభివృద్ధి సోమదేవు ననుగ్రహమున కలుగునట్లు నమ్మకము. గంధర్వుడు సర్వాంగసౌష్ఠవమునకు కారకుడు. తేజోవంతుడగు నగ్నిదేవుడు కన్యల రజోదర్శనమునకు కారకుడు. ఇట్టియువతి యీమూడవస్థలు దాటినతరువాత బురుషుని జేపట్టు నాచార ముండెను. వివాహమైన ప్రథమ దినానంతరము రథారూఢులై వధూవరులు వారి గృహమునకు బోయి కన్యపుట్టినింటినుండి తెచ్చిన యగ్నిహోత్రమున ప్రధానహోమము చేసి మరల వివాహకర్మ నడపించుచుండిరి. అప్పుడు వరుడు సోమగంధర్వాగ్నుల బూజించుచు, "ఈయువతిని నా కొసంగిన యగ్నిదేవుని కియ్యది" యనుచు హోమము చేయుచుండెను. యువతి యని చెప్పుటచే వధువు యుక్తవయసు కలది యని స్పష్టము. తరువాత మూడుదినములు వరుడు బ్రహ్మచర్యవ్రత మవలంబించి నాలవదినము శేషహోమము చేయుచుండెను. నాటిరాత్రి గర్భాధాన మహోత్సవముతో వివాహకర్మ పూర్తియయ్యెను. వివాహమంత్రార్థమును గ్రహించుటకు సమర్థురాలగు వధువు బాలికయై యుండనేరదు. గర్భాధాన మొనరించుటచే కన్య రజస్వలావస్థను పొందినదే యని చెప్పవచ్చును.

ఆకాలమున నేకపత్నీత్వమే యధికప్రచారములో నుండినను నేకపత్నీత్వముకూడ నచ్చటచ్చట జూపట్టుచుండెను. పురుషులు యుద్ధములో దొరకిన కన్యలను స్వీకరించి తమ సౌఖ్యముకొఱకై చూచినను గృహకలహము లెక్కువగుచుండెను. ఈ యనేకపత్నీత్వము దేవతలకుగూడ ననుసంధింపబడుచుండెను. కాని దేవుడు మానవుని సృజించునపుడు మానవుడుగూడ దేవుని సృజించును. తమ యాచారములే దేవతలకుగూడ గలవనుట యసాధారణము కాదు.

అనేకభర్తృత్వ మాకాలమం దార్యజాతులలో లేదు. కొన్ని యనాగరికజాతులం దున్నట్లు రూపించుచున్నది. దితికుమారులు దైత్యులు. వైనతేయ, కాద్రవేయ, ఆంజనేయ, జరత్కార మున్నగు నామములు తల్లివలన గలుగుటబట్టి సరియగు జనకత్వము లేనట్లు కనిపించుచున్నది. కాని యార్యజాతులలో నిట్టి యాచారము ప్రబలియుండలేదు. ఋగ్వేదకాలమున వితంతూద్వాహము లేదని చెప్పవచ్చును. కాని వితంతువు తన భర్తృవంశము నిలుపుటకు భర్తృకనిష్ఠసోదరునింట వసించి యతనివలన కుమారుని కను నాచారము కలదు. కాని యిట్టి వివాహము విధ్యుక్తము కాదు.

వితంతువివాహమని వేఱుగా నెచ్చటను జరుపబడలేదు. వేనుడను రాజు బాలవితంతూద్వాహముల బ్రోత్సహించెను. కాని యవియు సగ్రవర్ణములందు జరుగలేదు.

స్త్రీలు తమ మానసంరక్షణయం దతిజాగ్రత్తతో నుండెడివారు. యుద్ధమందు గెలిచిన స్త్రీలతో బురుషులు కాలయాపన చేయుచుండుటచే స్త్రీలలో దుష్ప్రవర్తన ప్రవేశమునకు సందు దొరకుచుండెను. స్త్రీలు రజస్వలానంతరముకూడ చాలకాలమువరకు నవివాహితలై యుండుటయు స్వేచ్ఛాప్రభావము కలిగి యుండుటచేతను వివాహానంతరముకూడ పరపురుష సాంగత్యమునకు మూలమగుచుండెను. కాని యార్యులలో నుత్తమవంశములందుత్తమకన్యలు లేక యుండిరి. మొత్తముపై నిదివల దుష్ప్రవర్తనకు మూలమని తలచి స్వేచ్ఛ కొంత తగ్గింపబడెను. స్వయంవరము తీసివేయబడెను. వరుల నెన్నుకొను జ్ఞానము రాకమున్నె వివాహములు చేయబడెను. ఈ కారణములచే స్త్రీకి ప్రాపంచిక జ్ఞానము తగ్గి స్వతంత్రవ్యక్తిత్వము లేక బాలమాతయై తన శరీరదార్ఢ్యము గోల్పోయి బలహీనులగు పుత్రుల గాంచుట తటస్థించెను. ఈకారణముచే నిప్పటి హిందూదేశస్త్రీ యిహసౌఖ్యము తాను పొందలేక, పురుషునికి కలుగజేయలేక దేశమునకు సాహాయ్యము చేయ నసమర్థురాలగుచున్నది.

మశకగానము

డా. నిడమర్తి ఈశ్వరప్పగారు

ఏనును మానినీమణిని, హేలఁ జరింతును రాణివాసమం;
దేననబోణి నాకెన? మృగేంద్రవలగ్నను, మెచ్చి నన్ను నా
ఖ్యానముఁజేసి "హస్తిమశకాంతర"మంచు జను ల్నుతింప నా
కానకదుందుభుల్ మొఱయవా చనుదేర మదేభయానమై?

"అనఁగననంగ" నంచు ముసలమ్ములు మీచిఱుపాయమందె మి
మ్మును దమ చెంతఁ జేర్చికొని ముచ్చటలాడి కథల్వచించి "'యు'
ష్మాన నది పైకివచ్చునదె? 'య'ష్మాన వచ్చునె?" యన్నమీర లూ
కొనునది నన్నుఁ గూరిచియె కొంచెము మీమదిఁ జింతసేయుఁడీ!

అహాహ! పక్కలు చెక్కలౌనటులు మీరు-నవ్వి నాకథ నాలించినారుకారె?
నాఁటి ప్రేముడిం దిగనాడ న్యాయమగునె?-గాన మొనరించు మీదోమసానిఁగానె?

నన్నునే "యసూర్యంపశ్య" నాఁగఁ జెల్లుఁ-బగళులం దేరికంట నేఁ బడకయుండి
చీఁకటులు క్రమ్మ నెమ్మి నీచెంతఁజేర-ముసుఁగుఁదన్నెదే పురుషుఁడా ముద్దులిడక?

10- 14 గీ౨.

సానిని, మేల్కడానిని, బసందగుదానిని, సాధనంబునకా
దానము గానముం జలుపుదానను "నీసరిసాని"నం చిఁకకా
గాన వ దేజగాన ననుఁ గాదనునంతటిదాన, సామి! నీ
చానను మోముఁజూప కిటు జాలరులం బడి ముగ్గ దేలొకో?

రక్తసంబంధమున్న కారణమువలనఁ-బ్రేమకున్నిధానమవని పీకులాడి
"దొంగ లున్నారు,జాగ్రత్తతో మెలంగు"-మంచు మేల్కొల్పుఁబాడి సేవించుదాన.

బ్రమసి ముద్దాడ నినుఁ జేరవచ్చు నాదు-సంగతిని గాంచ విది యేటి సంగతంబొ?
మధ్య నీతెరచాటేల మనకుమనకు? ఎవరి మందులు నీతల కెక్కనొగద?

బూరకాల్లు బృహద్దోషములును గాక-మన్నెపుంజ్వరములు వచ్చి మాపునంచు
'[1]ఆల్లొపాథిస్టు' లనుమాట కల్లయెచుమి-మన్యముల జనుల్సుఖమునమనఁగఁగనవె?

అడుగునేలనుబెట్టి నడయాడ నిట్టట్టు '[2]టెటన'స్పురువులు మంటిని వసించు
శీతోదకంబుల సేవింప నెంచినం '[3]కలరా' పురువులు నీళులఁ బెఱుంగు
స్వగృహంబున స్నాయిఁ బవళింపఁ గాంతి '[4]స్మలేరియా' పురువులు చేరియుండు
వాహ్యాళిపేరెత్త వశమానె? '[5]స్మాల్పాక్సు' పురువులు గాలి నెగురుచునుండు

నీఁగలు మలమ్ముఁదెచ్చి యెల్లెడల విడుచు-నీదు స్వాస్థ్యము నెట్టులో నిలిపికొమ్మ
దాడి వెడలెదే న్పంచభూతములపైని-బ్రదుకవలె నింక నీవొక '[6]వాక్యూయమున!'

ముసుఁగు నిడికొన్నఁ దురకబూబునకుఁబోలె-తెరల మధ్యను నీవు నిద్రించియున్న
రాక యెదిమాను నీదుప్రారబ్ధవశత?-హాతవిధిపరిపాక మ్మలంఘ్యమ్మసుమ్ము.

క్షణములోమమ్ము దుంపనాశనముఁ జేయుఁ-'[7]బంపు గొట్టి' '[8]యెమల్షను'ంబంపెనీవు
అకట! పిచ్చుకపైని బ్రహ్మాస్త్ర మేయ-సృష్టిఁజేసితె కష్టించి యీవిషంబు?

శలభము దీపమునఁ బడి చచ్చునంచు-జైనులు భుజింతు రొకదీపమైన లేక
జీవహింసనుఁ గలనైన సేయ రహహా!-మతము లన్నిటిలో జైనమతమె మతము!

---

1. పాశ్చాత్యవైద్యులు. 2. ధనుర్వాతము. 3. విషూచి. 4. చలిజ్వరము. 5. మశూచి. 6. శూన్యము.
7. ద్రవమునుతోడి పైకెఁబంపుయంత్రము. 8. రసాయనము.

జన్మనిగ్రహము

యలమంచిలి శ్రీరాములుగారు

ప్రస్తుతము ప్రపంచములోని దూరదృష్టిపరుల నాందోళనపఱచుచున్న జన్మనిగ్రహసమస్యను గూర్చి యొకింత నిట చర్చింపఁబూనితిని.

ఈయుద్యమము పదునెనిమిదవ శతాబ్దమధ్యభాగమునఁ బాశ్చాత్యదేశమున బయలుదేఱెను. భారతదేశమున నిప్పుడిప్పుడే యీయుద్యమము వ్యాప్తి నొందుచున్నది. మన ప్రాచీన-ఆయుర్వేదశాస్త్రములలో చిరకాలముక్రిందటనే గర్భనిరోధప్రక్రియలు వ్రాయఁబడియున్నవి. సంతాననిరోధోద్యమము ఈనాఁడు అధికవ్యాప్తి నొందుటకుఁ గారణము నిరుద్యోగదారిద్ర్యసమస్యలు ప్రజలను బీడించుచుండుటయే యనక తప్పదు. నిరుద్యోగసమస్యయు, దారిద్ర్యసమస్యయు నంతగా భారతప్రజను బీడించలేదని చరిత్రజ్ఞులు చెప్పునట్టి ప్రాక్తనకాలమున సంతాననిరోధప్రక్రియల నేల మనవారు కనిపెట్టవలసివచ్చెనో యని యాలోచించినచో కుష్ఠు మున్నగు సాంక్రామికవ్యాధులచేఁ బీడితులు సంతానమును గన ననర్హులనియు, నట్టివారు నైష్ఠికబ్రహ్మచర్యము నవలంబింప నేరనిచో నీ గర్భనిరోధప్రక్రియల నవలంబించియైనను సంతానమును గనకుండ నుండుటకే యని తోఁచుచున్నది. ఇవ్విషయమున వారి దూరదృష్టిని మిక్కిలి కొనియాడవచ్చును.

ఈసంతాననిరోధోద్యమము మన భారతదేశమున మిక్కిలి వ్యాప్తి నొందు టత్యంతావసరము. ఏలయన, భారతదేశమును దారిద్ర్యదేవత పీల్చి పిప్పిచేయుచున్నది. దానితోపాటు నిరుద్యోగసమస్య నానాఁటికి వృద్ధి నొందుచున్నది. ప్రాక్తనకాలమున మిక్కుటమగు ధనధాన్యసంపదలతో నోలలాడుచుండిన భారతదేశమున, నేడు ముప్పూట తినఁ దిండి లేనట్టియు, మానమర్యాదలను గాపాడుకొనుటకుఁ దగు వస్త్రాదులు లేనట్టియు నిర్భాగ్యులు లక్షలకొలఁది గలరు. ఆసంగతి యెవరును కాదన నేరరు. ఇందులకుఁ గొంతవఱకు విదేశీయప్రభుత్వము కారణమైనను ముఖ్యకారణము మితిమించిన జనసంఖ్యయే యని పక్షపాతము, మొండిపట్టుదల లేనివా రందఱు నొప్పుకొందురు. పరిశ్రమలకు రక్షణ మొసంగుటయు, సాంద్రారణ్యములను విచ్ఛేదనము చేసి సేద్యానుకూలముగఁ జేయుటయు, పాఠశాలలలోఁ గఱపఁబడు విద్యను స్వయంశక్తిపై నాధారపడుట కనువగునట్లు చేయుటయును గొంతవఱకు భారతదేశదారిద్ర్యనిరుద్యోగసమస్యలను తాత్కాలికముగఁ దీర్పవచ్చును. ఇందు సాంద్రారణ్యములను ఛేదించుటచే వర్షములు తగ్గిపోవు నను వైజ్ఞానికసిద్ధాంతమును త్రోసిపుచ్చఁజాలము. అయినను అట్టి మహోన్నతస్థితి ప్రస్తుతభారతదేశపరిస్థితులను గమనించినచో సులభముగ నింతలోఁ గలుగునను నమ్మకము లేదు. అట్టిస్థితికి భారతదేశము గొంపోయినను ఇప్పుడున్న ప్రజలకు సుఖజీవనము జరుగునే కాని యింతకెక్కుడు ప్రజాసంఖ్య పెరిఁగినచో తిరిగి దారిద్ర్యనిరుద్యోగసమస్యల నెదుర్కొనక తప్పదు. ఈ విషయమును బలపఱచుచు మొనమొన్ననే వెలువడిన వ్యవసాయవిచారణసంఘనివేదికలో 'నిప్పటికంటె జనసంఖ్య వృద్ధి నొందినచో నెన్ని నూతనయంత్రములు చేపట్టి యేవిధముగ వ్యవసాయాభివృద్ధి చేసినను ప్రజల సుఖజీవనమునకుఁ దగిన ఆహారాదులు దొరకఁజాలవు' అని వ్రాయఁబడియున్నది. ఇప్పటి మన కర్షకులలోఁ బెక్కురున్నతావును విడిచి వేఱొకమండలమునకు వలసపోవుటకుఁగూడ ధైర్యోత్సాహప్రోత్సాహములు లేనిస్థితిలో నున్నారు. నేఁటిరైతులలోఁ బెక్కురు పూర్వము పెద్దలు సంపాదించియిచ్చిన భూములను విభజించుకొనుట తక్క విస్తరింపఁజేసికొనుట గనఁబడుచుండుట లేదు. ఇందులకు ప్రభుత్వమువారి శిస్తు కొంత బాధించుచున్నను ప్రధానకారణము మితిమించిన జననసంఖ్యయు, నితరప్రాంతములకు వలసపోకుండుటయు నైయున్నది.

రైతుల భూసంపద పెరుఁగకుండుటవలన వారి భూములు ఖండఖండములుగా విభజింపఁబడుచున్నవి. ఈవిషయము రైతుల దారిద్ర్యమును జెప్పక చెప్పుచున్నది. స్వరాజ్యప్రభుత్వమున శిస్తుల భారము కొంత తగ్గినను మనరైతులలోఁ బెక్కుర జీవితవ్యయము భోజనాదులలో నింకను గొంత హెచ్చవలసియే యున్నది. దూరదృష్టి లేమిచేనైనను, మఱి యేయితరకారణములచేనైనను బ్రహ్మచర్యము లేక కృత్రిమపద్ధతులచే మితిమించిన సంతానమును నిరోధింప నిచ్ఛగింపనివారు ధైర్యమూని యేపాలేరుప్రాంతమునకో, యేభద్రాచలప్రాంతమునకో, యేజయపురప్రాంతమునకో వలసపోయి దారిద్ర్యబాధనుండి కొంతకాలమువఱకు విముక్తి నొందుదురుగాక. అయినను వలసపోవు ప్రదేశము లారోగ్యప్రదములో కావో గమనింపవలెను.

జనసంఖ్య నానాఁటికి మిక్కుటముగ వృద్ధి నందుచున్న సంగతి కాదననేరము. ఇందు కిచట సంఖ్యలు వేసి పాఠకులకు విసువుగొల్ప నిచ్ఛగింపను. పూర్వము ఏఁబది యేండ్లకో, అఱువదియేండ్లకో యేమహామారివ్యాధియో వచ్చి ప్రజలను విపరీతముగ నశింపఁజేసెడిది. ఆధునిక వైజ్ఞానికబలముచే నట్లు ప్రజానాశనము కాకుండు రక్షణము నేఁటికాలమునఁ బడయుచున్నాము. ఇంతవిరివిగ సేవాసదనములు, వైద్యశాలలు పూర్వ ముండెడివి కావు. అందువలన, మేము వైద్యశాలలు సేవాసదనము లుండ నవసరము లేదని చెప్పుట లేదు. ఇంకను విరివిగా నుండవలయుననియే మాయభిప్రాయము; కాని, యివి యెట్లు ప్రజాసంఖ్య వృద్ధి యగుటకుఁ దోడ్పడుచున్నవో చూపుటకే యీవిషయము వ్రాయఁబడెను. మన యాంధ్రదేశమునను మితిమించిన సంతానమును గనుటచేఁ గల్గుచున్న యనర్థములను బెక్కురు గుర్తించిరి. అందు కొందఱు ఆబాధనుండి తప్పించుకొనుటకై యవలంబించుచున్న సాధనము లనాగరికములును, ఆపదలతోఁ గూడినవియునై యున్నవి. అందులకు ప్రధానకారణము గర్భనిరోధమునకు సరియగు ప్రక్రియలను వా రెఱుంగకుండుటయే. అందుచే వారు తమ స్త్రీలను గర్భపాతములకై మందులను సేవించుటకుఁగూడఁ బ్రోత్సహించుచున్నారు. మిక్కిలి గర్హ్యమగు నీపద్ధతిచే ననేకులు మృతి నొందుట, లేక ఆజన్మము వ్యాధిగ్రస్తు లగుట జరుగుచున్నది. రష్యాదేశములో ప్రభుత్వమువారు తమ వైద్యశాలలలో కోరినవారికి మూఁడుమాసములలోపు గర్భము పోఁగొట్టుట చేసియున్నారు. మనదేశమున గర్భపాతము చేసికొనుటకు ప్రభుత్వశాసనముకూడ నంగీకరింపదు. అయినను అపాయకరమగునట్టి గర్భవిచ్ఛేదనపద్ధతులను విడనాడి సక్రమపద్ధతులను గైకొని గర్భనిరోధము చేయవలెను.

ఆరోగ్యలోప మున్నఁ దక్క, ధనవంతులు సంతాననిరోధము నవలంబింప నవసరము లేదు. ఈనాఁడు దారిద్ర్యకారణమున సంతానమును నిరోధించినను, తరువాత సమృద్ధముగనైన ధనము లభించినచో వెనుకటివలెనే సంతానమును నిరోధింపవలయు ననుసూత్రము వర్తింపదు. ముం దెప్పుడైన భారతదేశము ధనధాన్యసంపదలతో నిండి దారిద్ర్యనిరుద్యోగసమస్యలు తొలఁగిపోయిన యెడల నప్పుడు సంతాననిరోధోద్యమము నెదిరింప వచ్చును. అట్టిస్థితి భారతదేశమునకుఁ గలిగినచో నీయుద్యమము నెదిరించుటకు మేమును సంసిద్ధులమే. అయినను ఆరోగ్యలోపముచే నెప్పుడును కొంతమంది సంతాననిరోధమును తాత్కాలికముగ లేక యెల్లప్పుడు నవలంబింపవలసియే యుండును.

కొందఱు చెప్పునట్లు సంతాననిరోధోద్యమముచే, ప్రజాసంఖ్య నశింపదు; పరిమితిని గలిగియుండును. హాలండుదేశమే యిందుకు తార్కాణము. ప్రభుత్వకోశమునుండి ధనమును విరివిగా వెచ్చించి హాలండుదేశమును మిక్కిలి యున్నతస్థితికిఁ దీసికొనిరాఁగల్గిరి. హాలండుప్రభుత్వమువారియొక్కయు, ప్రజానాయకులయొక్కయు లెక్కలవలన హాలండుదేశమున ప్రజాసంఖ్య తగ్గక పరిమితిని గల్గియున్నటుల తెలియుచున్నది. మఱియు సంతాననిరోధోద్యమవ్యాప్తిచే నచ్చట బలిష్ఠులును, ధైర్యవంతులును, ఆరోగ్యవంతులును, చిరజీవులును నగు మానవు లుద్భవించుచున్నారని ఆదేశము నాయకులు సగర్వముగఁ జెప్పుకొనుచున్నారు. దేశములోని సౌభాగ్యము సంఖ్యచేఁ గాక గుణములచేతనే కలుగునని మన పురాణములనుండియు, ప్రపంచచరిత్రము

నుండియు ననేకములగు నుదాహరణముల నీయవచ్చును. గుణముచే సంఖ్య తప్పక పరాజయము నొందుననియు, రాఁబోవు యుద్ధమున జయము సంఖ్యకుఁ గాక గుణము నకే యనియు బక్ మాష్టరు ప్రభువరుఁడు మున్నగు పెద్దలు పెక్కురు సూచించుచున్నారు.

మెక్సికోగవర్నమెంటువారు తమ దేశములో నీయుద్యమము వ్యాపింపఁగలందులకు ప్రతి నూత్న వివాహితదంపతులకు సంతాననిరోధగ్రంథము నొక ప్రతి నిచ్చుచున్నారు. జపానుగవర్నమెంటుకూడ సంతాననిరోధోద్యమునకు ప్రోత్సాహ మీయనున్నదని వార్తలు తెల్పుచున్నవి. మనదేశమున వైద్యశాలలు ప్రభుత్వకోశమునుండి యెట్లు నిర్మింపఁబడియున్నవో అట్లు ప్రభుత్వవ్యయముతో హాలండుదేశమున సంతాన నిరోధసమితులు స్థాపింపఁబడియున్నవి. హాలండు గవర్నమెంటు ప్రత్యేకముగ నీశాస్త్రమున గొందఱకు శిక్షణ గఱపి వారిచే నూరూర నుపన్యాసముల నిప్పించి యీయుద్యమమునకుఁ దోడ్పడుచున్నది.

మితిమించిన జనసంఖ్య యుద్ధమునకుఁ గారణ మగును. దారిద్ర్యము బారినుండి తప్పించుకొనుటకు ఆహారము లేక అల్లాడు జనులను సైనికులఁగాఁ జేసికొని పర రాజ్యములమీఁదికి దండెత్తవలసివచ్చును. పూర్వము నుండియు నిట్లు జరుగుచునేయున్నది. సంతాననిరోధోద్యమము నెదురించుచున్న ఫ్రాన్సుదొరతనముయొక్కయు, ఇటలీదేశమును నిరంకుశముగ శాసించుచున్న ముసులోని యొక్కయు తలంపు రాఁబోవు యుద్ధమునకు సైనిక సంఖ్యను వృద్ధిచేసికొనుటకే యని రాజకీయధురంధరులు చెప్పుచున్నారు. మఱియు ఫ్రాన్సుదేశజులు సంతాన నిరోధోద్యమమునందలి శుభాత్తరమగు నుద్దేశ్యమును మఱచి భోగలోలత్వమునఁ బడి కొట్టుకొని పోవుటకూడ ఫ్రాన్సు గవర్నమెంటుచర్యకు మఱియొక కారణమై యున్నది. అయినను నేఁడు ఫ్రాన్సులోఁ గూడ నీయుద్యమము విరివిగా వ్యాపించియే యున్నది. అనార్యులు మధ్యఆశియాను విడిచి భారతదేశమును జొచ్చుటకు ముఖ్యకారణము జనసంఖ్య మితిమించుటయే. అనార్యులతో యుద్ధము చేసి ఆర్యులు భారతదేశమును స్వాధీనము చేసికొని తమ దారిద్ర్యమును బోఁగొట్టుకొనఁగలిగిరి. మితిమించిన జనసంఖ్యగల మనము నేఁడే దేశమునకు వలసపోవుట కవకాశము గలదో, పోదు సౌకర్యమున నున్నదని యంగీకరించినను బోవుట కంగీకరింతుమో లేదో యొకింత ఆలోచింపనగును. అరిష్టాటిలు, ప్లేటో మున్నగువారుకూడ జనసంఖ్యకుఁ బరిమితి యుండవలయుననియే చెప్పిరి. ఇప్పుడు ప్రపంచమందలి జనసంఖ్య ౧౮౫ కోట్లుగా నున్నది. ౬౦ సంవత్సరములలో ప్రపంచమందలి జనసంఖ్య యినుమడించునని శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. ఇప్పుడే ప్రపంచములోని జనసంఖ్యకు సుఖజీవనము చేయుటకు వలయు నాహారాది సౌకర్యములు తక్కువగా నున్నవని చెప్పుచున్నప్పుడు ౩౭౦ కోట్ల జనసంఖ్య అయినచో ప్రజలగతి యేమి కావలయునోగదా! సంతాననిరోధోద్యమమునకు వ్యతిరేకులగు కొందఱి మతముప్రకారము ౮ వందలకోట్ల జనసంఖ్యను ప్రపంచము భరింపఁగలదని యొప్పుకొనినను సంతాననిరోధోద్యమము వ్యాపింపకున్నచో నాసంఖ్య పూర్తియగుట కెంతయో కాల మవసరము లేదు. దక్షిణ ఆఫ్రికా మున్నగు దేశములనుండి భారతీయులను నిర్దయహృదయులై తరిమివేయుటకుఁగూడఁ గారణము అచ్చటి బలవంతుల జనసంఖ్య వృద్ధినొందుటయే. శక్తి ననుసరించి సంతానమును గనుచుండుచోఁ బరరాజ్యాక్రమణమునందుఁ గోరిక కలుగదు; కలుగ నవసరము లేదు. అందువలన యుద్ధములు సాధారణముగ జరుగక ప్రపంచమున శాంతి యేర్పడును. సంతాననిరోధముచేతనే సాంఘిక సమానత్వ మేర్పడును. సంతాననిరోధముచేఁ దక్క మఱి యేయితర తాత్కాలికముగు నేర్పాటుచేతను నిరుద్యోగ సమస్య శాశ్వతముగ పరిష్కరింపఁబడనేరదు.

ప్రతినాలుగువత్సరముల కొకబిడ్డ పుట్టిన బిడ్డయొక్కయు తల్లియొక్కయు నారోగ్యము చెడక చిరకాలము జీవింతు రని సుప్రసిద్ధవైద్యశాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. ఆహా! వారి వాక్యములను విశ్వసించి, తదనుసరణముగఁ బ్రవర్తించినచో నిన్ని ప్రసవ వైద్యశాలలుండ నవసరము లేదుగదా! ఇన్ని ప్రసూతిమరణములు, ఇన్ని శిశుమరణములు నుండనేరవుగదా! అధికశిశు

జననము అధికశిశుమరణములకుఁ గారణ మనువిషయ మెల్ల రంగీకరించినది గనుక నావిషయము నిట లెక్కలతో ధ్రువపఱప నవసరము లేదు. దారిద్ర్యముచేఁ బీడింపఁబడుచున్న భారతదేశమున నేఁడు పెక్కుమంది బిడ్డలకు మాతృస్తన్యము దొరకుట దుర్లభమగుట కాశ్చర్యపడ నవసరము లేదు. నేఁడు మనదేశమున కొందఱు స్త్రీలు ప్రసవమై స్త్రీజననావయవములు యథాస్థితికి రాకపూర్వమే తిరిగి గర్భమును ధరించుచున్నారు. అట్టిదుర్భరస్థితిలో గర్భము ధరించుట మాతకును, చంటిబిడ్డకును, భ్రూణమునకును నష్టమని గుర్తింపనేరని స్థితియందుండు టెంతయు శోచనీయము. తల్లిదండ్రులు గోరకయే కల్గు సంతానము పిఱికిపంద లగుదురని శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. అందువలననే కాఁబోలు నానాఁటికి పిఱికిపందల సంఖ్య దేశములో వృద్ధియగుచున్నది.

పెక్కురు సంతానమును గన నసమర్థులై యుండియు సంతానమును గని దేశీయకళ్యాణమును మంటఁగలుపుచున్నారు. అందువలననే యాచకులయొక్కయు, చోరులయొక్కయు, మోసగాండ్రయొక్కయు, సాంక్రామికవ్యాధిపీడితులయొక్కయు సంఖ్య నానాఁటికి వృద్ధినొందుచున్నది. నేఁడు భారతదేశమున సంతాననిరోధోద్యమము నెదిరించు పెద్ద లెవ్వరును లేరు గాని యందుల కవలంబించుపద్ధతులలో భేదాభిప్రాయములు గలవు. మహాత్మ గాంధిగారు కఠోరబ్రహ్మచర్యము నవలంబించుటయే సంతాననిరోధమున కుత్తమపద్ధతి యనియు, నితరకృత్రిమపద్ధతుల నవలంబించు టెంతమాత్రము మంచిది కాదనియుఁ జెప్పుచున్నారు. మేము మహాత్మగాంధిగారు చెప్పినటుల కఠోరబ్రహ్మచర్యము నవలంబింపఁగలవారికి నన్యసాధనోపాయముల నవలంబింపవలయుననియు, బ్రహ్మచర్యము మంచిది కాదనియుఁ జెప్పుటలేదు గాని కఠోరబ్రహ్మచర్య మెంతయో కష్టసాధ్యమనియు, ఏలక్ష కొక్కరో గాంధిమహాత్ముఁడు చెప్పినటుల కఠోరబ్రహ్మచర్యము నవలంబింపఁగలరేమో గాని యందఱకు సాధ్యము కాదనియు నమ్ముచున్నాము. ఇట్టితలంపుతోనే మహాకవియగు రవీంద్రనాథఠాకూరు ఇతరమగు కృత్రిమపద్ధతులతోఁగూడ సంతానమును నిరోధించుట కంగీకరించియున్నాఁడు. ఏలక్ష కొక్కరో సంతానమును నిరోధింపఁగలిగినను దేశమున కంతగా లాభ మొండనేరదు. ఇంతకాలమునుండి ప్రయత్నించుచున్నను జనసామాన్యములో విద్య విరివిగా వ్యాపింపలేదు. అట్టియెడ మిక్కిలి కష్టసాధ్యమగు బ్రహ్మచర్యమును దేశజులలో నెక్కువమంది నవలంబింపఁజేయ సాధ్యమగునా? "మానవుల నట్టి యున్నతస్థితికిఁ గొంపోవుటకును వారు చేయని తప్పిదమునకై శిశువుల నకాలమరణములవాత వేయుటయును, వియోగముల పాల్సేయుటయును సంఘమునకుఁ జాల నక్రమము చేయుటయే" యని రవీంద్రుఁ డనిన దెంతయు గమనార్హము. భారతీయులలోఁ బెక్కురు గాంధిమహాత్మునితో సమానులైనయెడల మనకు స్వరాజ్య మెప్పుడో వచ్చియుండెడిది. అందఱును గాంధిమహాత్మునివంటివారును, శ్రీశుకులు ఆంజనేయులు వంటివారలును నగుట సాధ్యము కాదు.

ఒక చ. మైలునకు ౩౧ జనులుగల అమెరికాదేశజులు సంతాననిరోధమునకై యాందోళనము చేయుచుండ నంతకు నెన్నియోరెట్లెక్కువజనసంఖ్యగల భారతదేశము వెంటనే సంతాననిరోధోద్యమమునకై శ్రద్ధ వహింపవలదా? పరతంత్రజనులు మితిమించి సంతానమును వృద్ధిచేయుట పతనమునకే కారణ మగును. సంతాననిరోధోద్యమము మితిమించిన జనసంఖ్యచే దరిద్రులై జీవనము గడవక చౌర్యము మున్నగుదుష్కార్యము లొనర్చువారిని లేకుండఁజేయును; దేశములో నచ్చటచ్చట జరుగు శిశుహత్యల నివారించును. ప్రతివత్సరము దాదాపు మదరాసురాష్ట్రమున ౧౪ వేలమంది విద్యార్థులు కళాశాలవిద్యను ముగించి యుద్యోగములకై వచ్చుచున్నారు. ఇందు ౭ వేలమందికి మాత్ర ముద్యోగములు దొరకుచున్నవి. మిగిలినవారు దాదాపు నిరుద్యోగులే. నిరుద్యోగబాధచే నాత్మహత్యలకుఁ బాల్పడువారి సంఖ్యకూడ నానాఁటికి వృద్ధి యగుచున్నది. ధనవంతులును, బీదలును ఉన్నతవిద్యావంతులైనఁ గాని మానవులు ప్రాణులు కాఁజాలరు. పోషింపనేరని బీదలు బిడ్డల నున్నతవిద్యావంతుల నెట్లు చేయఁగలరు?

కొందఱు, జనసంఖ్యను పెరుఁగకుండఁజేయుటకు మానవప్రయత్నమేల? ప్రకృతియే జనసంఖ్య మితిమించిపోయినప్పుడు ప్రజను నశింపఁజేయు—నందురు. అట్లు ప్రకృతికిఁ బని కల్పించుట మహానర్థదాయకమని మహాత్ముని 'యంగుఇండియా'లో ప్రొఫెసరు సి. యస్. వకీలుగారీక్రిందివిధమున వ్రాసిరి: "ప్రకృతి యొట్టిపద్ధతుల నందుల కవలంబించినను గూడ నది కోరఁదగినది కాదు; అనర్థదాయకమే యగును. ఏలయన క్షామములు, సాంక్రామికవ్యాధులు గల్గించుటవలననే ప్రకృతి జనక్షయమును గలిగించును గాన మూలకారణము తొలఁగ నేరదు. తాత్కాలికముగా జనసంఖ్య క్షీణించినను మరల త్వరలో పెరిఁగిపోవుచునేయుండును. అందువలన తఱచుగా నిట్టిదారుణమారణసాధనములను ప్రకృతి వినియోగింపవలసియుండును. ఈరీతిగా నంటువ్యాధులు మున్నగునవి యేదేశమందైన తఱచుగాఁ గల్గుచున్నచో నాదేశమున వస్తుసంపద చాల తక్కువగా నున్నదనియు, జనసంఖ్య మిక్కిలి హెచ్చుగా నున్నదనియు స్థిరపఱపవలసియుండును."

'పుట్టించిన దేవుఁడు పూరి మేపునా' యని కొందఱు తలంతురు. అట్లు తలంచుట సరికాదు. పుట్టించిన మానవుఁడు జీవనమునకు తగినమార్గములఁ జూపుట విధియని నేటికాలమున తలంచుట ఉత్తమము. అంతయు నీశ్వరమహిమయని మానవప్రయత్నమును మానుట మంచిదా? అట్లు అన్నివిషయములలోను మానుచుంటిమా! గాలిలో దీపము పెట్టి దేవునిదే భారమనిన అది యారిపోకుండునా! భగవంతుఁడు మార్గముఁ జూపును. మన మామార్గము ననుసరించి కార్యసిద్ధిని బడయవలెను. 'నారు పోసిన దేవుఁడు నీరు పోయఁడా'అను మఱియొక్క ప్రవచనము మనదేశమున వాడుకలో నున్నది. అది యీకాలమునకు వర్తించునా? మానవుఁడు స్వాభావికముగు నాహారముతో సంతుష్టి నొంది కందమూలములతోను, కాయలాకులతోను కడుపు నింపుకొనుకాలమున నీప్రవచనము యథార్థమై యుండవచ్చును. ఇప్పుడు మానవుఁడు ప్రకృతిని స్వాధీనముచేసికొని సుఖించుచున్నాఁడు. ఇట్టిస్థితిలో ప్రకృతి తన సర్వాధికశక్తిని గోల్పోయినది. ప్రకృతిసహజముగు నాహారముల తినుట మాని అడవులను ఛేదించి సేద్యానుకూలముగఁ జేసికొంటిమి. ఇట్టి సందర్భమున నాప్రవచన మీకాలమున కెంతమాత్రమును వర్తింపదు. కొందఱు సంతాననిరోధోద్యమము ప్రకృతి విరుద్ధాచరణ మందురు. వర్తమానయుగమున మానవుఁ డొనరించుకార్యములలో ప్రకృతివిరుద్ధము కానిదేది? కృత్రిమమేఘములనుండి వర్షముల కురిపించుట; రైళ్లు, మోటారులు, విమానములు మున్నగువానిని సృష్టించుట ప్రకృతివిరుద్ధము కాదు కాఁబోలు. వర్తమానయుగమున ప్రకృతిని స్వాధీనముచేసికొని మానవుఁడు సుఖించుటే నాగరికలక్షణము. పాశ్చాత్యదేశములలోను ౧౯౨౨వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వ మీ యుద్యమమును పెక్కురెదిరించిరి; వ్యతిరేకముగ నాందోళనము చేసిరి; గ్రంథముల ప్రకటించిరి; గాని అమెరికాలోను ఇంగ్లండులోను వైద్యసంఘములవారు ౧౯౨౨ లో నొక్కసమయమున సభలు చేసి యీ యుద్యమము నంగీకరించిరి. అంతట ప్రతికూలుర యాందోళనము చల్లారెను. అట్లే భారతదేశమునను గొంతకాల మీ యుద్యమమును గొంద ఱెదిరింపవచ్చును. సృష్ట్యాది నుండియు ప్రతిసంస్కారోద్యమమున కిట్టి ప్రతిబంధకములు కలుగుచునే వచ్చినవి. కాలక్రమమున వానియంతట నవియే తొలఁగిపోవును. కొందఱు సంతాననిరోధపద్ధతులారోగ్యభంగము లందురు. సంతాననిరోధపద్ధతులలోఁ గొన్ని కొంతవఱ కారోగ్యభంగము లైనవి గలవు. అందుచే నన్నిపద్ధతులును ననారోగ్యములని నిందించుట అవిచారమూలకము. ౧౯౨౨వ సంవత్సరము ఇంగ్లండులో సమావేశమైన పంచమాంతర్జాతీయసంతాననిరోధసభకు హాజరయిన సుప్రసిద్ధులగు ౧౬౪ గురు వైద్యులలో మువ్వురు తక్క నందఱు సంతాననిరోధకకృత్రిమపద్ధతులలో నుత్తమపద్ధతులు శరీరమున కెట్టికీడు లేక, నష్టము నొనరింపవని సిద్ధాంతీకరించిరి. చావుపుట్టుకలు మానవహస్తమునఁ గలవని చెప్పు జన్మనిగ్రహవాదులు ఒకవంధ్యను ప్రజలకు నమ్మకము కల్గించుటకై యేల సంతానవంతురాలుగాఁ జేయఁగూడదని కొంద ఱందురు. ఈయాక్షేపణము చచ్చినవానిని బ్రతికింపలేని వైద్యు

లేల యనినట్లు లున్నది? సంతానము కలుగకపోవుటకుఁ బెక్కు కారణము లుండవచ్చును. సంతాననిరోధగ్రంథములలో సందర్భానుసారముగ సంతానము కలుగకపోవుటకుఁ గారణములు చెప్పుదురు. ఆకారణముల నెఱింగిన చో నట్టివారిలోఁ గొందఱు సంతానమును గనవచ్చును. కొందఱు 'సంతాననిరోధము నవలంబించిన, మహానుభావులు కొందఱు పుట్టకపోవచ్చు'నని యందురు. ఈ యాక్షేపణము గాంధిమహాత్ముఁడు బోధించు బ్రహ్మచర్యమునకును వర్తించును. యువతీవివాహములు చేయుటవలనఁ గొంతకాలము సంతానము కలుగకుండ నాఁపుటయేగదా! అయినను పుట్టుశిశువులును మాతయు నారోగ్యముగ నుండవలయునను తలంపుతో యువతీ వివాహముల నెల్ల రామోదించుచుండుటలేదా! మనము ఎట్టి సంతాననిరోధపద్ధతుల నవలంబించినను నవతారపురుషులు జనింపవలసియున్నచో నయ్యెడ నవి తప్పక విఫలమగును.

బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణవిభేదములు విజృంభించుటకుఁ గూడఁ బ్రధానకారణము హెచ్చుజనసంఖ్యయే. హెచ్చుజనసంఖ్య లేకయున్న ఇకాలమున బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతరులలోఁ బెక్కురు ఉన్నతవిద్య నొందినను తమ కనుశ్రుతముగ వచ్చుచున్న వృత్తులలోనే ప్రవేశించెడివారు. ఆవృత్తులలో సంఖ్య పెరిఁగిపోయి సుఖజీవనము జరుగక యుద్యోగములకై పెనఁగులాడుచున్నారు. హిందూమహమ్మదీయవైమనస్యములు నానాఁటికి వృద్ధి నొందుటకుఁ గారణముకూడ హెచ్చుజనసంఖ్యయే. ఎట్లన సంఖ్య పెరిఁగినందున ననుశ్రుతమగు వృత్తులలో సుఖజీవనము జరుగక యిరుతెగలవారు నుద్యోగములకై పోటీపడి కక్షలను బెంచుకొనుచున్నారు. హెచ్చుజనసంఖ్యచే నుద్యోగములకై తీవ్రసంఘర్షణ మేర్పడినది. ప్రబలమగు నిట్టి కారణమువలనఁ గాక యన్య స్వల్పకారణములచే హిందూమహమ్మదీయకక్షలు విజృంభింపవు. ఇరుమతములలోని ఛాందసు లెవరైనఁ గలహములు కల్పించుకొనినను ఆదరించు నాయకులు లేక నశించెడివి. కక్షలు పెరిఁగినపిమ్మట నిరుమతములవారును తమ శత్రుపక్షము వారినుండి రక్షణ నొందుటకు లేక పశుబలముతో శత్రుపక్షమును జయించుటకు తమతమ మతస్థుల సంఖ్యను వృద్ధిచేసికొనఁజూతురు. అయినను హిందూ మహమ్మదీయకక్షలకు మాతృస్థానమగు పాంచాలరాష్ట్రప్రధాననగరమగు లాహోరులో సంతాననిరోధసమితి స్థాపింపఁబడి మిగుల తృప్తికరముగఁ బనిచేయుచునేయున్నది. "ధనవంతులుమాత్ర మేల బిడ్డలఁ గనవలెను? అట్లు వారును బిడ్డలను గనుచుండుచో వాలుగయిదుతరములలో వారును బీద లగుదు"రని కొంద ఱధిక్షేపించెదరు. ధనవంతు లారోగ్యస్థితిని గమనించి బిడ్డలను గనుచుండుటయే మంచిది. అట్లు ధనవంతులు బిడ్డలను గనుచుండి, ధనహీనుఁడు ఆర్థికస్థితి ననుసరించి బిడ్డలను గనుచుండుచోఁ గొన్నివందలయేండ్లలో ఆస్తిలో హెచ్చులొచ్చులు లేని స్థితి యేర్పడవచ్చును. అట్టిస్థితి ప్రపంచశాంతికి, తద్ద్వారమున ప్రపంచకల్యాణమునకుఁ దోడ్పడును. "ఒకబిడ్డను గనుటకుమాత్రము సరిపోవు నాస్తిమాత్రమే యుండును. అట్టివా రొకబిడ్డనుమాత్రమే గని సంతాననిరోధపద్ధతుల నవలంబింపవచ్చును. పిమ్మట నేదేని వ్యాధివలన నాబిడ్డ మృతి నొందవచ్చును. అప్పు డెట్లు?" అని కొంద ఱందురు. సాధారణముగ నొకబిడ్డతో తృప్తి నొందు టంత మంచిపద్ధతి కాదు. ఇరువురుబిడ్డల నట్టివారు కలిగియుండవచ్చును. ఒకానొకచో నాయిరువురుకూడ మృతి నొందుట తటస్థింపవచ్చును. అయిన నట్టిస్థితి యరుదుగా జరుగును. ఎక్కడనో యొకరియెడ నపకారముగ పరిణమించినదని బహుజనులకు మేలొనఁగూర్చు సంతాననిరోధోద్యమము గర్హ్యమా! స్త్రీపురుషుల సౌఖ్యముకొఱకు వివాహ మేర్పడినది. అట్టి పావనమగు వివాహముగూడఁ గొందఱ దంపతులకు సుఖము నీయక మనోవ్యధ కలిగింపవచ్చును. అంతమాత్రముచే వివాహపద్ధతి త్రోసివేయఁదగునా? ఈవిషయమున నింకను వివరములు, నిరోధపద్ధతులను ఎఱుంగఁగోరు తెలుఁగుపాఠకులు వంగభాషనుండి నాచే ననువదింపఁబడిన 'జన్మశాసనము' అనుగ్రంథమును జూడఁదగును.

గౌ. న్యాయమూర్తి శ్రీ రామేశం పంతులుగారి నిరంతరకృషిచే సర్ శివస్వామయ్యరుగారి యుద్యోత్సు

రామలక్ష్మణులు

చిత్రకారుడు: [illegible] గారు, రాయలసీమ చిత్రశాల, పెనుగొండ

తను, సర్ సి. పి. రామస్వామయ్యరుగారి యుపాధ్యక్షుతను మదరాసులో నొక సంతాననిరోధసమితి యేర్పడెను. ఆసమితివారి యుద్యమవ్యాప్తికి విశేషముగఁ దోడ్పడ నున్నారని వినుటకు సంతసిలుచున్నాను. సంతాననిరోధమునకు వలయు పరికరముల నమ్ముటకు సమితివా రొకదుకాణము నేర్పాటుచేయవలెను. దేశభాషలలో కరపత్రముల నచ్చొత్తింపించి విరివిగాఁ బంచిపెట్టవలెను. ఇతరపట్టణములలోను, తగిన గ్రామాదులలోను అనుబంధసమితులు స్థాపించి నాయకులు తీరుబడి అయినప్పుడెల్ల శ్రీరామేశంపంతులుగారివలె నుపన్యసించుచుండవలెను. సాహితీసమితి [illegible] కరశాస్త్రిలుగారును, శ్రీ నరహరి, బి. ఏ., బి. యల్. గారును గుంటూరులో నొకసమితిని స్థాపించినట్లు తెలియుచున్నది. ఆసమితి యిప్పు డెట్టిస్థితిలో నున్నది తెలియరాదు.

---

*కురంగము

శ్రీ శేషాద్రి రమణకవులు

హరిణీసంచయమధ్యభాగమున గర్వాతీతవృత్తిన్ నిరం
తరముం గస్తవమూని త్రిమ్మరఁగనౌనే కృష్ణసారంబ! ని
ర్భరదంతావళ కుంభనిర్గళదసృక్ప్రచ్ఛన్నముక్తావిభా
స్వర మీకాననమధ్యభాగమునఁ బంచాస్యంబు వర్తించెడిన్.

ఎరగలి లేదు, బోయ విలు నెక్కిడి చంపఁగ రాఁడు, ఘోరదు
ర్భరరవ మేమి విన్పడదు, వాగురికానిచయంబు నాస్తి, నా
కరయఁగఁ జంద్రమండలమె యాశ్రయమంచు వసించె లేఁడి, యె
వ్వరు విధి దాఁటనేర్తు, రట వాటిలె రాహువిషాగ్నిఘూత్కృతుల్.

కల్లలు పల్క వెందు, ఘనగర్వమదాంధుల మోముఁ జూడఁగా
నొల్లవు దుష్టవాక్కు విన నోపవు, దాతల వేఁడఁబూన వీ
వల్లన లేఁతలేఁతచిగురాకులతో సుఖనిద్రతో దినం
బెల్లఁ జరింతు వీసుకృత మేతపపుంఫల మో కురంగమా!

అకట, కురంగరాజమ, మహర్షి వరాశ్రమమంచు నీ కిరా
తకపురి కేఁగుదెంచితివి దైవవశంబునఁ, జెట్లనున్న చి
ల్కకదుపుగూడఁ జీల్చుమని, కండలఁ దిన్మని, కత్తిఁ బట్టి కు
త్తుకఁ దెగఁగోసివేయుమని దోసపుఁబల్కులఁ బల్కు నెవ్వఁడున్.

---

* జగన్నాథ పండితరాయల కురంగాన్యోక్తికిఁ దెలిఁగింపు.

వలలం బన్నిరి సల్ కెలంకుల వనీ భాగంబునం మన్న. ప
ల్వలనీరంబులలో విసం బిడిరి; నేలం ద్రవ్వి కారణ్యక
స్థలముల్ గాల్చిరి యంతఁ బోవక యధిజ్యంబైన విల్దాల్చి బో
యలు వెన్నాడిరి; కూనతో హరిణి డాయన్ వచ్చె నచ్చోటికిన్.

అడవినల్లడల నిప్పంటించి విలుకాఁడు పదనుముల్కులతోడ నెదురుపడియె
వాగురికలకు నావలఁ నలుగెలఁకులఁ గాననస్థల మెల్లఁ గాలుచుండె
సారమేయంబులు పేరెముల్ వారుచు మించి రోఁజుచు వెంబడించుచుండె
అనుపదంబునఁ గాళ్లకడ్డమై కూనలు వెనువెంట మునుముందు వెంబడించె

అతుల గర్భాలసాంగియై హరిణయువతి - యేమి సేయుదు నెచ్చటి కేఁగుదు నిఁక
శరణ మీవె రమామనోహర, యటంచు - నగతికంబుగ నుండె నెట్లగునో యింక.

కరుణ దలంచి మాంసమును గైకొని మేన స్తనంబు లుంచి వా
గురికలనుండి నన్ విడువఁగోరెద, మేఁతల మేయలేని నా
చిఱుతకురంగపోతములు చిత్తము లుత్తల మొంద నాకునై
తెరువులఁ జూచుచుండు నతికోసల భిల్లకులావతంసమా!

వింటఁ నెక్కిడి ముల్కు విడువ నూంకించువోఁ గ్రూరధ్వనిని బోయ నారి తెగియె.
అటవి నెల్లదహించు హవ్యవహంబు న ల్గడల వాగురికలఁ గాల్చివైచె
వెనువెంటఁ బడుచున్న శునకసందోహంబు వెఱచి యుచ్చకొలందిఁ బరుగులెత్తె
క్షణములోఁ బాండము నకాలమేఘములచేఁ గారుచిచ్చు తనంత నారిపోయె

కూనలను గూడి లేడి దిగుల్దొలంగి - బ్రదికితి నటంచు సుఖముగాఁ బయనమయ్యె
సర్వలోకనియంతయా చక్రపాణి - కరుణచే నెట్టివెతలైన గడువకున్నె.

కార్మికసంఘ నివేదిక

డా. వెం. హనుమంతరావుగారు, యం. ఏ.

ఈమధ్యను ప్రభుత్వమువారిచే ఏర్పాటు చేయబడిన విచారణసంఘము లన్నిటిలోను కార్మికులవిషయమై ఆలోచించుట కేర్పరుపబడిన సంఘము చాల ముఖ్యమైనది. ఆకమిషనువారు చేసిన సూచనలనుబట్టి దాని ప్రాముఖ్యము ఇంకను ఎక్కువయైనదని చెప్పవచ్చును. ఇంతవరకును మన దేశమునందు కార్మికసమస్య ఎక్కువ ప్రాధాన్యము పొంది యుండలేదు. కాని పరిశ్రమాభివృద్ధి ఎక్కువయగుటతో అదికూడ రోజురోజునకును ఎక్కువగ ప్రజలదృష్టిని, ప్రభుత్వదృష్టిని ఆకర్షించుచున్నది. పనిచేయువారి బాగోగులను విచారించుటయు, వారికి వీలైనన్ని సౌకర్యములు చేకూర్చుటయు వారికే కాక దేశక్షేమమునకు కూడ చాల అవసరమను అభిప్రాయము ప్రబలుచున్నది. ఈ అభిప్రాయము ననుసరించియే ప్రభుత్వమువారు కొన్ని చట్టములను (పనిచేయువారికి నష్టపరిహారపుచట్టము, ఫ్యాక్టొరిచట్టములు, కార్మికవివాదముల చట్టము మొదలగునవి) ఇదివరలో చేసియున్నారు. కార్మికులతో సంబంధమున్న ఇతరులుకూడ వారి సౌకర్యములను చూచుటలో కొంత పని చేసియున్నారు. కాని వాటి యన్నిటివలనను తగినంతమేలు చేకూరలేదనియు, ఇంకను ఈ సందర్భములలో చేయవలసిన కార్యములుచాల కలవనియు ఇప్పుడు లేబరు కమిషనువారి రిపోర్టును చదివిన స్పష్టమగును. లేబరుకమీషనువారి సూచనలవలన ప్రస్తుతము మన దేశమందు ప్రబలియున్న కార్మికుల పరిస్థితులకంటె ఎక్కువఅనుకూల మగు పరిస్థితు లేర్పడు నని నిర్ధారణగ చెప్పవచ్చును. కాని అవి పూర్తిగ మన దేశపు కార్మికులఆశలను సఫలపర్చు ననుటకు వీలు లేదు. వారి సూచనల నన్నిటినైనను ప్రభుత్వమువారు అమలులో పెట్టుటకు ప్రయత్నించిన దేశమునకు చాల లాభము కలుగు ననుటకును, కార్మికుల స్థితిగతులు చాలవరకు అభివృద్ధి చెందు ననుటకును సందేహము లేదు.

* * *

కార్మికుల అభివృద్ధికి సంబంధ మున్న ప్రతిముఖ్యవిషయమును గురించియు సంఘము వారు సూచనలను చేసియున్నారు. కూలి ఎంత యుండవలెననువిషయము, పనిచేయవలసిన గంటలవిషయము, కార్మికుల గృహవసతి మొదలగువిషయములు, పనిచేయువారికి పని పుచ్చుకొనువారికి ఉండవలసిన సంబంధము- ఇట్లు అనేకమైనవాటినిగూర్చి వారు సూచనలను చేసియుండిరి. చాలపాడుగ నున్న పని ఎల్లరును ఒప్పుకొను కార్మికుల పరిస్థితులను బాగుచేయుటకు ఎవరెవరు ఏయేవిధముగ బాధ్యులై యున్నారో మొగమోటము లేక సంఘమువారు చూపిరి. వారిరిపోర్టువలన ఏఇతర

లాభము లేకపోయినప్పటికిని ఈవిధముగ నిజ పరిస్థితులను బయల్పరిచి ప్రపంచదృష్టిని వాటి పైకి కేంద్రీకరింపచేయుటవలననే వారు మహోపకార మొనర్చిరని ఒప్పుకొనక తప్పదు.

పనిచేయువారికి కూలి నిచ్చు విషయములో ఇదివరకున్న పద్ధతిప్రకారము కాక ఇక ముందు వారమున కొకసారి ఇచ్చివేయుటనుగూర్చి యజమానులు తగు ప్రయత్నములు చేయవలెనని వారు వ్రాసియున్నారు. కార్మికుల దృక్పథమునుండి ఇది చాల లాభకరమగు సూచన.

కార్మికులు పనిచేయవలసిన కాలము వారమునకు మొత్తము 56 గంటలును, ఏరోజున గాని 10 గంటల కెక్కువ కాకుండునట్లును ఏర్పాటు చేయబడవలెనని సూచించియుండిరి. 18 ఏండ్లలోపుపిల్లలు పనిచేయుకాలము ఇంతకన్న తక్కువగనే యుండవలెననియు, ఆడపనివాండ్రు బొగ్గుగనులు మొదలగు అపాయకరములగు ప్రదేశములలో పనిచేయుట నిషేధింపబడవలెననియు, ఏపరిశ్రమయందైనను ఎక్కువమంది ఆడపనివాండ్రుండిన అట్టివారివిషయమై తగుశ్రద్ధ తీసుకొనుటకు ఆడమేస్త్రీలను, ఆడ ఇన్‌స్పెక్టరులను నియమింపవలసి యుండుననియుకూడ కమీషనువారు సూచించిరి. ఇదివరలో ఆడపనివారల కిట్టి సౌకర్యములు లేకపోవుటవలన వారనేకబాధలను, చిక్కులను అనుభవించుచున్నారు. ఈపైన అట్టికష్టములు తొలగిపోయి వారి కెక్కుడు సౌకర్యములు చేకూరునని తలంపవచ్చును.

కార్మికులు మనదేశములో పనిచేయు పట్టణములలో స్థిరనివాసముల నేర్పాటుచేసుకొని జీవించుట చాల అరుదుగా నున్నసంగతి మన మెరుగుదుము. ఎక్కువమంది సాధారణముగ వారిపనికిమాత్రము పట్టణములకు వచ్చి అవసరమైనప్పుడును, వీలైనప్పుడును తమతమ గ్రామములకు పోవుట మామూలుగ ఆచారమైనది. ఈపద్ధతివలన లాభములును నష్టములునుకూడ కలవు. కాని ఇట్లు గ్రామములలో తమ కుటుంబముల నుంచి పట్టణములలోనుండి గ్రామములలోనికి పోవు ఆచారమువలన కార్మికులయొక్కయు, వారికుటుంబములయొక్కయు ఆరోగ్యము, ఆర్థికస్థితి, నైతికాభివృద్ధి పెంపొందుటకు చాలఅవకాశము లున్నవనిమాత్రము అంగీకరింపక తప్పదు.

కార్మికుల కొరకై ప్రభుత్వమువారును, ఇతరులును గృహనిర్మాణమును చేయవలసిన ఆవశ్యకతనుగూర్చి కమీషనువారు చేసిన సూచనలు చాల సమంజసముగ నున్నవి. ప్రస్తుతము పనిచేయువారు బొంబాయి, కాన్పూరు మొదలగు పారిశ్రామికప్రదేశములలో నివసించు గృహములు నివాసయోగ్యములు కావనియు, ఇరుకుగను, గాలి చొరకుండగను, మరుగు ఏమాత్రమును లేకుండగను ఉన్నవనియు వాటిని చూచినవారికి తెలియును కార్మికులు నివసించుగృహపరిస్థితులపై వారి ఆరోగ్యము, పనియందు చురుకు గలిగి యుండుట మొదలగు విషయము లన్నియు ఆధారపడియుండును. నివాసముచేయు స్థలము

లందు వాతావరణము సరియైనదియు, ఆరోగ్యమైనట్టిదియు అగునెడల పనియందు వారు ఎక్కువ నేర్పరులై యుందురు. ఈ ముఖ్యాంశమును పరిశ్రమాధికారులు గ్రహించి దానికి తగు నేర్పాట్లు చేయుట వారి విధి. పరిశ్రమాధికారులు మాత్రమే కాక, ప్రభుత్వమువారును, మునిసిపాలిటీలవారును, ఇతరసంస్థలును ఈ విషయమై చాల శ్రద్ధ తీసుకొనవలసియుండును. ముఖ్యముగా మునిసిపాలిటీలు ఈ విషయములో ప్రధానముగ కలుగచేసికొని తగినవసతులను పనిచేయువారి అవసరముల ననుసరించి కట్టించుటయు, వారి ఆరోగ్యశాఖాధికారులను తరుచు వారి గృహములకు పంపి వారి ఆరోగ్యావసరములను పరిశీలించుటయు చేయవలసియున్నది. ప్రభుత్వమువారు మన దేశములో అందరికంటెనుకూడ ఎక్కువసంఖ్యగల కార్మికుల యాజమాన్యము కలిగి యున్నారు. రైల్వేపనివాండ్రు ముఖ్యముగ ప్రభుత్వమువారిచేతుల క్రింద నున్నారు. వారి సౌకర్యములను చూచుట ప్రభుత్వమువారి విధియై యున్నది.

కార్మికులకు సంబంధించిన విషయములను ఆలోచించుటకును, వారికిని పరిశ్రమాధికారులకును మధ్య సఖ్యమును పెంపొందించుటకును రెండుపక్షములవారికిని కూడ సమాన ప్రాతినిధ్యముకల సంఘములు ప్రతి పరిశ్రమయందుకూడ ఏర్పాటుచేయబడవలెనని కమీషనువారు సూచించియుండిరి. ప్రస్తుతకాలములో యజమానులకును పనిచేయువారికిని భేదాభిప్రాయము కలిగినపుడు కార్మికులు కట్టుకట్టి సమ్మెచేయుటయే వారి కాధారముగా నున్నది. కాని పైని చెప్పబడిన సంఘములు ఏర్పాటుకాబడిన సమ్మెచేయుటకు ముందు కార్మికులకష్టములను యజమానులకు తెలియ చెప్పుటకును, వారిఉద్దేశములను కనుగొనుటకును అవకాశము లేర్పడి అనవసరమగు కష్టములకు ఏపక్షమువారునుకూడ లోబడనక్కర లేకుండ నుండును.

లేబరుకమిషనువారు చేసిన ఇతరసూచనలలో ముఖ్యమైనవానిని ఈ క్రింద పొందు పర్చుచున్నాము:—

(1) కార్మికుల జీవితవిధానమును గూర్చి (అనగా వారి రాబడి, ఖర్చు, పుట్టుచావుల లెక్కలు, ఇతరపరిస్థితులు) విపులముగ తెలిసికొనుటకు వీలుగా నుండునట్లుగా దానిని గూర్చిన లెక్కల నన్నిటిని సమకూర్చుటకు ప్రతి ముఖ్య పారిశ్రామికపట్టణమునందును లేబరు స్టాటిస్టికల్ బూరో (Labour Statistical Bureaux) లను స్థాపించవలెను. కార్మికులవిషయములో అభివృద్ధిమార్గములను త్రొక్కుటకును ఏయేవిధముగ వారిజీవితములను సంతోషదాయకముగ నుండునట్లు చేయవలెను అను సంగతులు చర్చకు వచ్చినపుడు ఈలెక్కలు చాల ఉపయోగకరములుగ నుండును.

(2) కార్మికులు ఫ్యాక్టొరీలలో పనిచేయునపుడు వారికి కల్గుఉపద్రవములను, ఆపదలను తొలగించుటకును, ఏదైన ఆపద కలిగినప్పుడు

దానికి తగురీతి ఉచితమగు నష్టపరిహారము నిచ్చుటకును ఇప్పటికన్న కట్టుదిట్టము లగు ఏర్పాట్లు చేయబడవలెను. ఈనష్టపరిహారము లను నిర్ణయించుటకును, వాటిని తగు రీతిని ఇచ్చునట్లు చూచుటకును ప్రతిరాష్ట్రమునం దును కమీషనర్లు ఏర్పాటుచేయబడవలెను.

(3) కార్మికులకు ప్రస్తుతము మున్న అప్పు లనుగూర్చి లెక్క తేల్చి వాటిని వీలైనంత వరకు తీర్చివేయుటకు ప్రభుత్వమువారును, యజమానులును ప్రయత్నించవలెను. ఇక ముందు వారికి సులభమగు పద్ధతులపై, తక్కువ రేట్లపై అప్పుల నిచ్చుటకు పరపతి సంఘములు మొదలగు సంస్థలు ప్రారంభింప బడవలెను.

(4) కార్మిక-తగాదాలను పరిష్కరించు టకు ప్రతిరాష్ట్రమునందును 'పారిశ్రామిక సంఘములు' (Industrial Councils) ఏర్పాటు కాబడవలెను. ఇట్టిసంఘములవలన కార్మికుల యొక్కయు, యజమానులయొక్కయు ప్రతి నిధులు వారివారి అభిప్రాయములను ఒకరి కొకరు తెల్పుకొనుటకును, విభేదములను తగ్గించుకొనుటకును అవకాశము లుండును.

(5) కార్మికులకు సంబంధించిన విషయ ము లికముందుకూడ ఇప్పటివలెనే కేంద్రప్రభు త్వమువారి యాజమాన్యముక్రింద నుండ వలెను. ముఖ్యముగ కార్మికులవిషయములలో చట్టముల నిర్మించుఅధికారము కేంద్ర లేక ఫెడ రల్ పార్లమెంటువారి చేతులలో నుండవలెను. ఈసూచన చాల లాభదాయకము. ఏరాష్ట్ర మున కారాష్ట్రము కార్మికుల విషయములో చట్టనిర్మాణాధికారము కల్గియుండిన వివిధము లగు సూత్రములపై చట్టనిర్మాణము జరుగు టయు, అన్నిప్రాంతములందును సమానమగు పద్ధతులపై కార్మికచట్ట - నిర్మాణోద్యమము (Labour Legislation) జరుగకుండుటయు తట స్థించును. ఇట్టి విభేదములవలన కార్మికులకు నష్టము చాల వాటిల్లును. కమీషనువారి సూచనను రౌండుటేబిల్ సమావేశమువారు ఆమోదించుట అవసరము. దానివలన స్వదేశ సంస్థానమునందలి కార్మికుల స్థితిగతులు కూడ బాగుపడుట కవకాశములు కల్గును.

(6) కార్మికులకు కేంద్రశాసనసభ యందు ప్రత్యేకప్రాతినిధ్య ముండవలెను. లేబరుసభ్యుల నెన్నుకొనుటకు ట్రేడ్ యూని యన్ కాంగ్రెసు మొదలగు కార్మికసంస్థల కధి కార ముండవలెను. ప్రత్యేకనియోజకవర్గ ములు మనదేశపు రాజ్యాంగవిధానమునందు చేర్చబడిన ఈసూచన నంగీకరించి కార్మికులకు ప్రత్యేకమగునట్టియు, సరిపోవునట్టియు ప్రాతి నిధ్యము వాటిద్వారా చేకూర్చుట చాల ముఖ్యము.

ఈవిధముగ అనేకములగు లాభకరము లగు సూచనలను లేబరుకమిషనువారు చేసి యున్నారు. వారి రిపోర్టును చదువువా రెవ రును ఇండియాదేశములో బ్రిటిషుప్రభుత్వపు అధికారముక్రింద ఇంతకష్టతరము లగునట్టియు,

లోటులతో నిండియున్నట్టియు కార్మిక పరిస్థితులు కలవా యని ఆశ్చర్యపడకపోరు. ఇంగ్లండులో కార్మికపక్షపత్రిక యగు 'డెయిలీ హెరాల్డు' పత్రిక కమీషనువారి నివేదికను గురించి వ్రాయుచు 'ఇట్టి దుర్భరస్థితిగతులు ఇండియా దేశమందు బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారి క్రింద నున్నవని వినినప్పుడు ప్రతిఇంగ్లీషువాడును తల వంచుకొనకుండ నుండలేడు' అని వ్రాసెను. కమీషనువారు కొన్ని ముఖ్యవిషయములలో (అనగా కార్మికులకు కొంతకు తక్కువ కాకుండ నుండు కూలి నిర్ణయించుటకు మార్గముల నేర్పాటుచేయుట, కార్మికులకు పనిలేనిసమయములలో ప్రభుత్వమువారు పరిహారము నిచ్చుటకు తగు విధానము నేర్పాటుచేయుట, జబ్బుచేసినప్పుడు వారికి భుక్తికై కొంతధనము నిచ్చునట్లు నియమించుట, పనిలేనికార్మికులకు పని కల్పించుటకు తగినపని చూపుటకు కొన్ని లేబరుఎక్స్చేంజిల నేర్పాటు చేయుట మొదలగువాటియందు) కార్మికులకు లాభముగా నుండు సూచనలను చేయనిమాట నిజమే. కాని తక్కిన సూచనల నన్నిటినికూడ ప్రస్తుతప్రభుత్వమువారు అమలులో నుంచిన పైన చెప్పిన లోట్లను తీర్చుటకు త్వరలో ఏర్పాటు కాబడనున్న స్వరాజ్యప్రభుత్వమువారు తగుసావకాశములను కల్పించినవా రగుదురు. పనిచేయువారికి ఇంతవరకును ఎక్కువసహాయకారులగు చట్టములు మాంటేగ్యు సంస్కరణ శాసనసభలు చేయలేకపోయినచో దానికి ముఖ్యకారణము ఆసభలలో లేబరు ప్రతినిధులకు తగుప్రాతినిధ్యము లేకపోవుటయే. ఇకముందట్టిలోటు తీరు ననుసూచనలు కాన్పించుచున్నవి. కాని అంతవర కూరకొనకుండ ప్రస్తుతప్రభుత్వమువారుకమీషనువారు చేసిన సూచనలలో వీలయినన్నిటిని అమలునందుంచుటకు వెంటనే ప్రయత్నములు చేయవలసియున్నది. కమీషనువారి సూచనలలో చాలవరకు క్రొత్తగ డబ్బుఖర్చుపెట్టనక్కరలేకుండగనే అమలునందుంచుట కనుకూలమైనవి చాల కలవు. అట్టివాటిని నూర్చియైనను వెంటనే తగుచర్య ప్రభుత్వమువారు తీసికొనుట న్యాయ్యము.

ఘనులని నమ్మి మోమునవికాసము జూపకుమమ్మ! వారి తి
య్యనివగు మాటలెంచి హృదయంబున మెచ్చకుమమ్మ! యూరకే
జనవునఁ జేరనీకుమ! లసద్రససౌరభ సారమేదురం
బును భవదంతరంగమును ద్రుచ్చిలవచ్చిరి వారు మల్లియా!

తెల్లని కీర్తిఁ గాంచితి, సుదృఙ్మణిమండల మాదరింపఁగా
నెల్లపుడుం జెలంగితి, వదేటికి రాజస మింత పీడఁగా
నొల్లవు రూప ముండిన, నయో సుగుణం బొకయింత లేనిచో
నెల్లసతుల్ గణింపరు, సుమీ! సుగుణాంచిత మైన మెచ్చరే!

రాజస మింత గల్గ, నవురా! మలినాత్ములు ద్రాఁగఁబోతురే
వ్యాజము పూని, జేరి, తియవల్కులఁ బల్కుచు లో రసంబుఁ బ
ల్మోజుగఁ ద్రావి త్రావి తుదఁ బోచకుఁ జూడరు నిన్ను మల్లియా!
సాజముసుమ్మ! వారి కది చక్కనిరీతి నెసంగలగ్గగున్.

తావకరమ్యకాంతి జనతావినుతాదర సౌమ్య భారతీ
దేవిశరీరకాంతి యొక తీరున భాసిలు నీవ యా వధూ
టీవిలసచ్ఛరీరమున తీవిఁ జెలంగుదు విట్ల చేసెనే
రా! విధి కింత ప్రేమ నవలా తలమానికమైన నీయెడన్.

మారుఁడు నారిఁ జేర్పని యమాన్యత లే దదియెట్లటన్న నా
మారుని యగ్రజుండు పరమంబగు ప్రేమ చెలంగ నీకు బ
ల్నారుల మాళులందునఁ జెలంగుట మున్నె రచించినాఁడు మా
లారచనాకలా నుగుణలాలిత! సౌరభసారకేలితా!

ఇమ్మానేని హనుమంతరావు నాయుడుగారు

అడవి శంకరరావుగారు, బి. ఏ., యల్. టి.

ఆంధ్రదేశములో మిక్కిలి ప్రఖ్యాతి గాంచిన నాటకసంఘములలో రాజమహేంద్రవరములోని హిందూనాటకసంఘము (హిందూ థియేట్రికల్ కంపెనీ) ఒకటి. దీనిని స్థాపించినవారి కీర్తిశేషులైన ఇమ్మానేని

ఇమ్మానేని హనుమంతరావునాయుడుగారు (1895 సంవ).

హనుమంతరావునాయుడుగారు. వీరు గుంటూరుజిల్లా ఒంగోలుతాలూకాలోని కొత్తపట్టణములో, 1854 లో జన్మించి తమ యేబదితొమ్మిదవయేట 1913 మెయి 10 వ తేదిని రాజమహేంద్రవరమున పరమపదించిరి. చిన్నతనమున వీరు బందరులో చదువుచుండినప్పుడు (రావుసాహెబు) మాదిరెడ్డి వెంకటరత్నమునాయుడుగారును, కీర్తిశేషులైనమాకర్ల సుబ్బారావునాయుడుగారును వీరికి సహాధ్యాయులు. సుబ్బారావునాయుడుగారు, 1889 సం. యేప్రియల్ నెలలో ముప్పదిమూడు సంవత్సరముల చిన్నవయస్సుననే గతించినను, అప్పటికే రాజమహేంద్రవరమున మంచి పేరు ప్రతిష్ఠలను సంపాదించియుండిరి. హనుమంతరావునాయుడుగారు 1875 లో మెట్రిక్యులేషనుపరీక్షలో విజయము నొంది, ఒంగోలులో కొంతకాలము తాలూకాకచేరిలో గుమాస్తాగాను, పాఠశాలలపై పరీక్షాధికారిగాను, తరువాత మిషను స్కూలులో నుపాధ్యాయులుగాను పనిచేసిరి.

1887 లో తన మిత్రుడును బంధువు నైన మాకర్ల సుబ్బారావునాయుడుగారి ప్రోత్సాహమున హనుమంతరావుగారు రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి ఏలూరి లక్ష్మీనరసింహముగారి ఆస్తికపాఠశాలలో నుపాధ్యాయపదవి సంపాదించిరి. 1888 లో రాజమహేంద్రవరమున నిడమర్తి జలగున్నప్రకాశరాయుడుగారి మిషను స్కూలును, ఏలూరి లక్ష్మీనరసింహముగారి ఆస్తికపాఠశాలయు, మరిరెండు పాఠశాలలును (టవున్‌స్కూలు, ఇన్నిసుపేటస్కూలు) కలిపివేయబడి, ఇట్లు కలిపివేయగా నేర్పడిన పాఠశాలకు రాజమహేంద్రవర ఉన్నతపాఠశాలయని నామకరణము చేయబడి దానికి యేలూరి లక్ష్మీనరసింహముగారు ప్రధానోపాధ్యాయులుగా నియమింపబడిరి. ఉన్నతపాఠశాలలో నాల్గవ ఫారమునుండి పయితరగతు లుండి, క్రిందితరగతు లున్న మధ్యమపాఠశాలలు మూడుశాఖలుగా పట్టణమున వేరు వేరు భాగములలో పనిచేయుచుండెను. ఈమధ్యమ పాఠశాలలలో నొకదానియందు హనుమంతరావునాయుడుగా రుపాధ్యాయులుగా 1888 మొదలు 1893 వరకు పనిచేసిరి. వీరు సాధారణముగా మూడవఫారమువరకు మాత్రమే పాఠములు చెప్పుచువచ్చినను, కొంతకాలము న్నతతరగతులకుకూడ గణితము బోధించుచువచ్చిరి. ఈయున్నతపాఠశాల యప్పుడు ఆర్ట్సుకాలేజి ప్రిన్సిపాలుగారి పెత్తనమున జరుపబడుచుండెను. అందుచే

నాటి ప్రిన్సిపాలుగారగు మెట్కాఫుగారు హనుమంత రావుగారి బోధనాకౌశలమును బరిశీలనగా జూచుటయు, మెచ్చుకొనుటయు విటస్థించుచుండెను. హనుమంతరావుగారి కప్పుడు జీతము నెలకు ముప్పదిమూడురూపాయలు మాత్రమే. ఈయున్నతపాఠశాల 1894 జనవరిలో దొరతనమువారి కిచ్చివేయబడుటచే రాజమహేంద్రవరమున బ్రస్తుతము పనిచేయుచున్న బోధనాభ్యసనకళాశాలకు ప్రాతిపదిక మేర్పడెను.

1895 లో యేప్రియల్ 1 వ తేదిని మునిసిపలు లోవర్ సెకండరీస్కూ లేర్పడినప్పుడు వల్లూరి నరసింహారాయుడుగారు దానికి ప్రధానోపాధ్యాయులుగాను, హనుమంతరావునాయుడుగారు మొదటిసహాయోపాధ్యాయుడుగాను, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు రెండవ సహాయోపాధ్యాయులుగాను నియమింపబడిరి. తరువాత కొంతకాలమున కీపాఠశాలయందే హనుమంతరావునాయుడుగారు ప్రధానోపాధ్యాయులుగా నియమింపబడి పనిచేయుచు 1913 లో శ్రీవజ్వరపీడితులై మరణించిరి. ఇది హనుమంతరావునాయుడుగారి యుపాధ్యాయజీవితసంగ్రహము. నాయుడుగారి శిష్యులై యిప్పు డున్నతపదవులకు వచ్చినవారు చాలమంది కృష్ణాగోదావరీమండలములలో నున్నారు. నిరాడంబరత్వము, శిష్యవాత్సల్యము, ఉత్సాహపూరితమైన నిరంతరకృషి ఇవి హనుమంతరావునాయుడుగారి యుపాధ్యాయత్వమునకు ముఖ్యలక్షణములు.

హనుమంతరావుగా రాంధ్రనాటకరంగమునకు చేసిన సేవ చాల ప్రశంసాపాత్రమైనది. 1884 లో గుంటూరునాటకసంఘమువారు రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి అప్పటి యాచారము ననుసరించి వచననాటకముల బ్రదర్శించి వెడలిపోయినతరువాత హనుమంతరావునాయుడుగారి కృషివలన రాజమహేంద్రవరమున 1888 లో హిందూనాటకసమాజము (హిందూథియేట్రికలుకంపెనీ) ఏర్పరుపబడెను. ఒంగోలులో తమకు పరిచితుడును, అప్పటికి పదునారేండ్లబాలుడు నైన టంగుటూరి ప్రకాశముగారిని చదువుకొఱకై రాజమహేంద్రవరము తీసికొని వచ్చి నాయుడుగారు వారిచే

ఇమ్మానేని హనుమంతరావునాయుడుగారు (1910 సం. న)
టంగుటూరు ప్రకాశం పంతులుగారు

నాటకప్రదర్శనములలో నాయికాపాత్రలను ధరింపజేయజొచ్చిరి. ఈనాటకసంఘమువారు 1889 లో జూన్ 8 వ తేదిని తోలేటి సుబ్బారావుగారి "హరిశ్చంద్ర" నాటకమును, మరుసటివారము జూన్ 15 వ తేదిని చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి "కీచకవధ" నాటకమును జయప్రదముగ బ్రదర్శించిరి. ఈరెండును వచననాటకములే. లక్ష్మీనరసింహముగారి "కీచకవధ" నాటక మిప్పటికిని ముద్రింపబడలేదు. హనుమంతరావుగారికిని చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారికిని పరిచయము కలుగుట కీసమయమున నొక యవకాశము కలిగెను. 1888 లో చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి గురువులైన వేదము వేంకటాచలముగారు (కీర్తిశేషులైన వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారి సోదరులు) రాజమహేంద్రవరోన్నతపాఠశాలలో తమ యుద్యోగమును చాలించుకొను నవసరమున గొప్ప సభ జరుగగా, ఆసభలో చిలక

మూర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు వీడుకోలుపుపద్యముల గొన్ని చదివిరి. ఈపద్యములలోని కవిత్వము చాల నింపుగ నుండుటచే నివి చాల మెప్పు వడసి, హనుమంత రావునాయుడుగారిని "కీచకవధ" నాటకమును వ్రాయుమని లక్ష్మీనరసింహముగారిని కోరుటకు ప్రేరేపించెను. వేపము వేంకటాచలముగారు 1886 మొదలు 1888 వరకు టవున్-ఇన్నిసుపేటహైస్కూలునకు ప్రధానోపాధ్యాయులుగా నుండిరి. వీరివద్ద కీర్తిశేషులైన పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిలుగారు, ఆకుండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రిలుగారు, ఏలేశ్వరపు పేరయ్యశాస్త్రిలుగారు సహోపాధ్యాయులుగా బనిచేసిరి. హనుమంతరావు నాయుడుగా రప్పుడు 'కీచకవధ'లో భీముడును, 'గయోపాఖ్యానము'లో గయుడును, 'హరిశ్చంద్ర'లో వసిష్ఠుడును, 'వేణీసంహారము'లో సుందరకుడు నభినయించుచువచ్చిరి. పేరునకు పిళ్లారిశెట్టి త్రియంబకరావుగారను నొక మేనేజరు నాటకసంఘమున కున్నను నిజమునకు సంఘముయొక్క సర్వవ్యవహారములును హనుమంతరావుగారి పెత్తనముక్రిందనే జరుపబడుచుండెను. టంగుటూరి ప్రకాశముగా రీసమయమున కీచకవధలో ద్రౌపది, హరిశ్చంద్రలో చంద్రమతి, గయోపాఖ్యానములో చిత్రరేఖ, అర్జునుడుపాత్రముల మిక్కిలి శ్లాఘాపాత్రముగ నటించుచువచ్చిరి. కీర్తిశేషులైన పనప్పాకము ఆనందాచార్యులుగారు (భారతజాతీయమహాసభ కొక సంవత్సర మధ్యక్షులు) చెన్నపురినుండి 1894 లో రాజమహేంద్రవరమునకు బిఠాపురసంస్థానపు పెద్దవ్యాజ్యములో రానవసరము గలిగినప్పుడు, వారి నాటకసంఘము వారి గయోపాఖ్యానప్రదర్శనము తిలకించి ప్రకాశముగారియొక్కయు, హనుమంతరావునాయుడుగారియొక్కయు నటనాకౌశలమును చాల మెచ్చుకొనిరి. హరిశ్చంద్రలో లోహితాస్యుడు పునర్జీవితుడైనపుడు చంద్రమతియొక్క సంతోషావేశముల ప్రకాశముగా రభినయించుట చాల నద్భుతముగ నుండెనట!

కీ. శే. పనప్పాకం ఆనందాచార్యులుగారు

రాజమహేంద్రవర హిందూ నాటక సంఘము 1894 తరువాత చాలకాలమువరకు పనిచేయకయుండి 1901 లో చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు వ్యవహారకర్తగా బునరుద్ధరింపబడినది. సత్యవోలు లక్ష్మీపతిగారు 1903 లో నాటకసంఘమున కొకభవనము కట్టియిచ్చిన తరువాత ఈసంఘమునకు నిబంధనలు మున్నగునవి యేర్పడెను. 1903 నకుబూర్వము వీరి ప్రదర్శనములు పురమందిరమున కంటియున్న దొడ్డియావరణలో గొన్నినాళ్లును, మార్కెట్టులోనున్న నవాబుదేవిడీలో గొన్నినాళ్లును, పురమందిరములోనే కొన్నినాళ్లును, బోధనాభ్యాసనకళాశాలాగ్రమందున్న కుమ్మరిసంటలో గొన్నినాళ్లును బ్రదర్శింపబడుచువచ్చెను. 1901 లో కృత్తివెంటి నాగేశ్వరరావు, సత్యవోలు లక్ష్మీపతి, చెలుకు

కీ. శే. సత్యవోలు లక్ష్మీపతిగారు

మిల్లి వేంకటరామయ్య, సత్యవోలు గున్నేశ్వర రావారితమ్ముడు బంగారురాజుగారును హిందూనాటక సంఘములో సభ్యులుగా చేరిరి. ఈసంఘము 1907 నుండి హనుమంతరావునాయుడుగారి పెత్తనమునుండి సత్యవోలు గున్నేశ్వరరావుగారియొక్కయు, కృత్తివెంటి నాగేశ్వరరావుగారియొక్కయు, నందివాడ సుబ్రహ్మణ్యముగారియొక్కయు పాలనలోనికి వచ్చెను. గున్నేశ్వరరావుగారును, నాగేశ్వరరావుగారును చాలకాలము కలసి పనిచేయలేరు. గున్నేశ్వరరావుగారు హిందూనాటకసంఘమును కృత్తివెంటి నాగేశ్వరరావుగారికి వదలివైచి, తాము చింతామణీనాటకసంఘమని వేరొక సంఘమును స్థాపించి కొంతకాలమువరకు నాటకములను ప్రదర్శించుచువచ్చిరి. పెత్తనమునుండి తప్పుకొనినను హనుమంతరావునాయుడుగారీసంఘమున 1913 లో తాము మరణించువరకు ప్రధానసభ్యులలో నొకరుగ గణింపబడుచునేవచ్చిరి. 1913 లో ఏప్రియలునెలలో వారి కొకసాయంత్రమున నాటకశాలలో కాలికి మేకు గ్రుచ్చుకొని, అది మహావ్రణముగ బరిణమించి తీవ్రమైన జ్వరము వచ్చి విషమించుటచే మెయి 10 వ తేదిని వారు మరణించిరి.

కీ. శే. సత్యవోలు గున్నేశ్వరరావు పంతులుగారు (వారి సోదరులు) బంగారురాజు పంతులుగారు

కృత్తివెంటి నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు

కీ. శే. నందివాడ సుబ్రహ్మణ్యముగారు (1913 సం. న)

హనుమంతరావునాయుడుగారికి నాటకకళయం దభిరుచి మెండు. "నాకేగనుక తగినంత ధన మున్నచో

ఆంధ్రనాటకరంగము నుత్తేజవంతముగ జేయుటకు వినియోగించియుందు"నని వారు పదేపదే చెప్పుచువచ్చిరి. వీరే నటులను పాత్రధారణమునకు తగు శిక్షణమొసంగి తయారుచేయుచుండెడివారు. పయిన పేర్కొనబడిన నటులుగాక హనుమంతరావుగారి హిందూ నాటకసంఘమునందలి నటులలో సుప్రసిద్ధులైనవారు నేతి సుబ్బయ్యగారు, గండ్రపు వీరన్నగారు, దుగ్గి గోపాలకృష్ణ

కీ. శే. గండ్రపు వీరన్నగారు

య్యగారు గలరు. నేటి నటులవలెగాక అప్పటివారికి సాహిత్యజ్ఞానము హెచ్చుగా నుండెననుట నిస్సంశయము. వేణీసంహారములో నేతి సుబ్బయ్యగారి దుర్యోధనపాత్రము పేరెక్కినది. గండ్రపు వీరన్న అశ్వత్థామ మున్నగు రౌద్రరసపూరితములైన పాత్రముల ధరించుచువచ్చిరి. దుగ్గి గోపాలకృష్ణయ్యగారు ప్రదర్శనము

దుగ్గి గోపాలకృష్ణయ్యగారు

లలో నాయకపాత్రలను ధరించుటయేకాక 'చంద్రమతీ పరిణయ'మను నాటక మొకదానిని రచించిరి. హనుమంతరావునాయుడుగారి వేణీసంహారములో సుందరకుని పాత్రాభినయము సర్దారు సుబ్బారాయుడుగారుకూడ మెచ్చుకొనినది. ఉపాధ్యాయుడుగను, నాటకకళా పోషకుడుగను నుపాసకుడుగనుకూడ హనుమంతరావు నాయుడుగారు చిరస్మరణీయులు.

స్వప్నప్రబోధము

కొడాలి వెంకటసుబ్బారావు, బి. ఏ., కామరాజుగడ్డ శివయోగానందరావుగార్లు

[పాపారాయుడు రాజాముకోట కాచుకొన్నాడు. బొబ్బిలికోట విజయరాముని మోసముచే నాశనమయినది. ఇది అతనికి తెలియదు. వార్తావహులు విజయరాముని ఖైదీలు. మధ్యాహ్నము పాపారాయుడు నిద్రించుచున్నాడు. కలలో మల్లమాదేవి అతనితో ఇట్లు మొరపెట్టుచున్నది.]

ఎదపై చేయిడి నిద్రపోయెద వటోయీ! కోట కూల్పించి బూ
డిదరాసుల్ నిబ్బోసి శాత్రవులు క్రీడింపంగ; రాజాము కో
టపెనన్ రారాకా? చీల్పలేన? జయఘంటాఘోష విన్పింపనే?
మది మెప్పింపనె రంగరాయ ననుకొమ్మా తమ్ముడా, యింకనున్!

నే నీఘోర మెరుంగలే నయితి దూరీభూతదుర్గావన
ధ్యానాంతర్గతచేతసుండ నయి అమ్మా, యందు వేనిం దదా
ధానం బంతయు రామరాజునని వార్తల్ చేరనీకుంట నే
నానేతృత్వము మారుత్రోవను గడిన్ నాశంబు చేయించుటల్.

పులిమీసాల్ మెలివేసి గుంజగల సాముల్ నేర్చినారంట బొ
బ్బిలిగావస్వయసంభవుల్ వెలమ, లాఖీలాగ్నిదంభోళి చే
తులతో నాగెదరంట, తాంద్రకులయాదోరాశిచంద్రుండు—మా
టలతో శత్రుల గుండె ద్రవయ్యునట—ఖడ్గగ్రాహి కానప్పుడే.

కత్తిపై కత్తి హుమ్మని కలియబడిన - కసి మసంగిన మారిగా గణన చేసి
ప్రబలఝంఝానిలావేగపాతితములు- రెల్లుదుబ్బులుగా మారి రిపు లడంగి—

నతులై యతితులయ్యు పీనుగులునై నాల్కల్ వెలిం బెట్టి చ
చ్చితి మన్నారట కోడిపందెములలో చివ్వల్ జనించంగ!, నే
డతి దుష్ప్రాప్తము రామరాట్కృతము కయ్యంబందు నీబంధు సం
తతి నాశం బయిపోయి బొబ్బిలికి పెద్దమ్మారు పట్టంగ ని
ద్రితమైపోయెనటోయి నీబలము తండ్రీ, పాపయగ్రామణీ!

కటికకసాయికోత పసికందుల వెచ్చని నెత్తుటేళ్ళలో
నటమటలాడు ముద్దియల హస్తము లంటిన దాహపావకో
ద్భట నినదార్భటిం బడిన భస్మపురాసులు మల్లమాంబ నం
ఘటితము లోయి! నేటికి నఖండిత మోయి పతివ్రతాత్త్వమున్.

బావకు వేలుగా తెగిన బంధులపేరుగ దగ్ధయావత్తో
జ్జీవముగా చిరాభిమత శేముషి గూర్చిన కోటలక్ష్మికిన్
సేవయుగా పరాసుల కజేయముగా నొనరించు కర్మసం
భావన పో భవద్భగినిపై నభిమానము కల్గియున్నచో!

ధర్మ మధర్మముం దెలియదా యని యన్యుల పృచ్ఛ లేని స
త్కర్మము వీరవర్యులు ముదంబడు కర్మము భావిమానవాం
తర్మయ దేశభక్తికి విధాయకమూ సహజప్రతాపదోః
కర్మము సల్పుమా భగినికై భవదాంధ్రమహత్త్వసిద్ధికై !

కోట పాడైనదానికి కుంద, బాల-వృద్ధనారీతతిని నిప్పు గ్రేల్చ కుంద
విజయరాముడు పలికిన వెలితిమాట-నరసరంబున ముల్లయి నాటె నోయి !

ఆవిజయావనీపతి దయాన్వితుడై మనువృత్తి నిచ్చి నా
జీవితశేషముం గడువజేసెదనం చభయంబు నిచ్చి నా,
డావిధి తత్కళత్రముల కౌగతి చేయగలాడవేని నీ
బావయు నేను స్వర్పతికిపై నొకస్వర్గము కట్టలేమొకో!

భౌతికశాస్త్రమందలి నూతనవిషయములు

విస్సా అప్పారావుపంతులుగారు, యం. ఏ.

(New Physics)

భౌతికశాస్త్రము చిరకాలమునుండి పాశ్చాత్యులవలన ప్రయోగమూలకముగా అభివృద్ధిపొందుచు వచ్చుచున్నది. పందొమ్మిదవ శతాబ్దమందుగల యభిప్రాయములు ముఖ్యమగు మూలాధారవిషయములందు చాలా మార్పుచెందినవి. ఆమార్పులు అత్యద్భుతమగు సారాంశములకు కారణము లగుచున్నవి. భౌతికశాస్త్రవేత్తలు కేవలాధ్యాత్మికతత్వవేత్తలవలె తలపంకించుచున్నారు. భౌతికశాస్త్రముకూడ వింతవిధములచేత వేదాంతవిషయములగు కొన్నిటిని సూచించుచున్నది. ఇదేమియని యాశ్చర్యమున మునిగి లాడ్జి, జీన్సు, ఎడ్డింగ్టన్ ప్రభృతులు అనేకవిధములుగా విమర్శనలను వ్రాయుచున్నారు. మనస్సు, ప్రాణము ఈ సర్వజగత్తునకు ఆధారములని భౌతికశాస్త్ర సాహాయ్యమున లాడ్జిగారు నిశ్చయించుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు. ఈవిషయమును చర్చించుచు ఈమధ్యనే యొకపుస్తకమును వ్రాసియున్నారు. వీరియూహలు, చర్చలు, తర్కములు భౌతికశాస్త్రమునకు దూరముగా నుండుటచేత వీరిమార్గమును ప్రముఖులగు శాస్త్రజ్ఞు లెవరును అంగీకరించుటలేదు. కాని జీన్సు ఎడ్డింగ్టనుగారలు లాడ్జిగారివలె భౌతికశాస్త్రవిరుద్ధముగా తర్కించక, యాశాస్త్రమును చాలవరకు అనుసరించియే పోవుచున్నారు. 'The Nature of the Physical world' (Eddington) 'The Mysterious Universe' (Jeans) అను నీరెండును వీరిరువురును వ్రాసినపుస్తకములు. అవి యెల్లరును పఠించవలసినగ్రంథములు. వాటియందు నూతనములు, అద్భుతములు నగు క్రొత్తయభిప్రాయములు, పోకడలు శాస్త్రవిరుద్ధముగాకుండ జనరంజకముగ లలితముగా వ్రాయబడినవి. మఱియు వేదాంతవిషయకమైన సందర్భములు' గలవు. భౌతికశాస్త్రమందలి మూలవిషయములలో అభిప్రాయములు ఎట్లు మారినవో, ఆమారుటచేత వేవిధముల బుద్ధియెటులు వేదాంతమార్గము ననుసరింప బూనుచున్నదో ఒకటిరెండువిషయములను విమర్శించిచూప ప్రయత్నించెదను.

ద్రవ్యము—శక్తి (Matter-Energy)

ద్రవ్యము, శక్తి యను నీరెండును భౌతికశాస్త్రమునకు మూలములు. ఈరెండే ప్రపంచమునందంతటను నిండియున్నవి. ఈరెంటి యొక్క వికారములే మనముచూచెడి ప్రపంచమంతయును. ఈరెంటియొక్క శాఖాభేదములు గురించియే భౌతికశాస్త్రము చర్చించును. ఈ రెంటిలో ద్రవ్యమును గురించి మొదట విమ

ర్శించి తరువాత ద్రవ్యము-శక్తి యీ రెండింటిని కలిపి చర్చించెదను.

ద్రవ్యము

ఉప్పు, నీరు, గాలి, కఱ్ఱ, బంగారు ఈ మొదలైన వన్నియును ద్రవ్యవికారములు. ఉప్పు అనుదానికి కొన్ని గుణములు గలవు. ఒకతులము ఉప్పుతీసికొనినను, దానిలో పది నూరు వేయి లక్ష భాగమును తీసికొనినను గుణములలో భేద ముండదు. గుణభేదము లేనంత వరకు ఎంతచిన్న భాగము తీసినను సరే, భేదము ద్రవ్యమందు సంక్రమించదు. అట్టి గుణభేద మేమియు నుండకుండునట్లుగా భావనయందు ఎంతవరకు ద్రవ్యమును విభజించుకొన వచ్చునో అంతవరకు విభజింపగా ఏర్పడిన ద్రవ్య లేశమునకు మోలిక్యూ (Molecule) లని పేరు. రసాయనశాస్త్రజ్ఞు లీ మోలిక్యూలును ఇంకను విభజించియున్నారు కాని అట్టి విభజనమున తేలిన పర్యవసానము లేమనగా: ఒక గుణము గల మోలిక్యూలునుండి వేరుగుణములు గల రెండు, మూడు అణుప్రమాణము లగు ఇతర ద్రవ్యము లేర్పడుచుండును.వీటిపేరు 'ఏటమ్సు' (Atoms) అణువులు. ఏపదార్థమును రసాయన శాస్త్రరీత్యా విభజించి చూచినను తుదకు తేలెడివి ఏటమ్సుమాత్రమే. అందుచేత రసాయనశాస్త్రజ్ఞులు సర్వసాధారణముగా దొరకెడి పదార్థములను విభజించి తుదకు తేలెడి యణువులను బేరీజువేసి చూచిరి. అట్లు చూడగా 92 విధములగు ఏటమ్సు మాత్రమే యుండగలవని నిర్ధారణగా తేలినది. అనగా విశ్వమంతయు ఈ 92 ఏటమ్సువలననే నిర్మాణ మగుచున్నదని తేలినది. అందు మిక్కిలి తేలిక యైనవి కొన్ని; మిక్కిలి బరువైనవి కొన్ని; అనేకతారతమ్యభేదములు చూపట్టినవి. ఎన్ని విధముల సాధించినను ఇంతకంటె విభజనకు వీలులేకుండుటచేత ఈ 92 ను విభజించుటకు వీలులేని మూలద్రవ్యములుగా ఏర్పరుపబడినవి.వీటిని'ఎలిమెన్ట్సు'అని పిలుతురు.ఏటమ్సు అన విభజనచేయ వీలులేనివి యని యర్థము. ఉదజని (Hydrogen) యనునది వాయురూపకము. అది యన్నిటి కంటెను తేలికయైనవి. ఇతర-ఎలిమెంటులకు దీనికి ఎత్తుకెత్తు తూనికలలో గల తారతమ్యము శాస్త్రమువలన సాధింపబడినది. ఆతూనికలలో ఉదజనియొక్క తూనిక ఒకటి యని యనుకొని తక్కినవాని తూనిక లింతింత లని అంకెల రూపముగా ఏర్పాటుఅయియున్నది (౧౨). ఈతూనికల నాధారము చేసికొని వరుసగా ఎలిమెంటులను వ్రాయవచ్చునుగదా! అట్లు వ్రాయగా మొదటిది ఉదజని, ౨ వది హీలియము, ౬ వది బొగ్గు, ౮ వది ప్రాణవాయువు, ౧౬ వది గంధకము, ౨౬ వది ఇనుము, ౨౯ వది రాగి, ४७ వది వెండి, ५० వది తగరము, ७९ వది బంగారము, ८० వది రసము, ८२ వదిసీసము, ९२ వది యురేనియము(Uranium)అని ఏర్పడుచున్నవి. ఈ మెలిమెంట్లు అనేకవిధముల పరిశోధింపబడినవి. వాటి వివిధగుణములు రసాయనశాస్త్రజ్ఞులు కనిపెట్టియున్నారు. వారికి

అ

రష్యాదేశపు శాస్త్రజ్ఞుడగు మెండలీఫువలన నిర్మింపబడిన ఎలిమెంట్లయొక్క పట్టిక

నిడుపువరుసలు ముఖ్యమైనవి ఎనిమిదిగలవు. ఒక్కొకవరుసలోని పదార్థములు సమానగుణములు గలవి.

ఎడమప్రక్కఅంకె వరుసను తెలుపును. క్రిందఅంకె బలువును తెలుపును.

57-71 వరకు, 15 వస్తువులు సక్రమత్తుగా దొరకు మన్న సంబంధము. భేదము, గుణములలో బహుతక్కువ

* Hydrogen (ఉదజని)

1,008

మొదటి ఎనిమిది	2. హీలియము 4.00	3. లిథియమ్ 6.9	4. బెరిలియమ్ 9.0	5. బోరాను 10.8	6. బొగ్గు 12.00	7. నైట్రోజన్ 14.0	8. ప్రాణవాయువు 16.00	9. ఫ్లోరీను 19.00	—	—	—
రెండవ ఎనిమిది	10. నియాను 20.2	11. సోడియమ్ 23.0	12. మెగ్నీషియమ్ 24.3	13. అల్యూమినియమ్ 27.0	14. సిలికాన్ (ఇసుక సంబంధము) 28.3	15. ఫాస్ఫరస్ 31.0	16. గంధకము 32.0	17. క్లోరీను 35.5	—	—	—
మొదటి 18	18. ఆర్గాను 39.9	19. పొటాసియమ్ 39.1 29. రాగి 63.6	20. కాల్సియమ్ 40.1 (సున్నపు సంబంధము) 30. తుత్తునాగము 65.4	21. స్కాండియమ్ 45.1 31. గాలియమ్ 70.1	22. టైటేనియమ్ 48.1 32. జర్మనియమ్ 72.5	23. వనాడియమ్ 51.0 33. ఉల్లిపాషాణము 75.0	24. క్రోమియమ్ 52.0 34. సెలీనియమ్ 79.2	25. మాంగనీజు 54.9 35. బ్రోమీను 79.9	26. ఇనుము 55.8	27. కోబాల్టు 59.0	28. నికెలు 58.7

రెండవ 18	36. క్రిప్టాను 82.9	37. రుబీడియమ్ 85.4 47. వెండి 107.9	38. స్ట్రాన్షియమ్ 87.6 48 కేడ్మియమ్ 112.4	39. యిట్రియమ్ 89.3 49. ఇండియమ్ 114.8	40 జర్కోనియమ్ 90.6 50. తగరము 118.7	41. నియోబియమ్ 93.1 51. ఆంటిమని 121.8	42. మాలిబ్డినమ్ 96.0 52. టెల్లూరియమ్ 127.5	43. మసూరియమ్ — 53. అయొడీను 126.9	44. రుతీనియమ్ 101.7	45. రోడియమ్ 102.9	46. పల్లాడియమ్ 106.7
మొదటి 32	54. గ్జెనాను 130.2	55. సీజియమ్ 132.8 79. బంగారము 197.2	56. బేరియమ్ 137.4 80. పాదరసము 200.6	సక్రమమైన మట్టి పదార్థములు † Rare Earths 81. థేలియమ్ 204.0	72. హాఫ్నియమ్ 178.6 82. సీసము 207.2	73. టంటాలమ్ 181.5 83. బిస్మతు 209.0	74. టంగ్స్టన్ 184.0 84. పొలోనియమ్ 210.0	75. రినియమ్ — 85 —	76. ఆస్మియమ్ 190.9	77. ఇరిడియమ్ 193.1	78. ప్లాటినమ్ 195.2
ఆకరు వరుస అసంపూర్తి	86. రేడాను 222.0	87 —	88 రేడియమ్ 226.0	89. ఏక్టినియమ్	90. థోరియమ్ 232.1	91. యురేనియము. x. 2. —	92. యురేనియమ్ 238.2	—	—	—	—

* ఉదజనియొక్కటియు వేరుగా తానొక్క వరుసలో ఉన్నది. సమానగుణముగలవి మరిలేవు. దాని కదే సరి.

† 57. లనానము, 58. సీరియము, 59. ప్రసోడిమియము, 60. నియోడిమియము, 61. ఇల్లినియము, 62. సమేరియము, 63. యురోపియము, 64. గడోలినియము, 65. టర్బియము, 66. డిస్ప్రోసియము, 67. హోల్మియము, 68. ఎర్బియము, 69. థూలియము, 70. యిటర్బియము, 71. లుటేషియము — సర్వసాధారణముగా ఇవి కలసి దొరకును. విడదీయుట కష్టసాధ్యము.

భౌతికశాస్త్రవేత్తలు Spectroscope అను యంత్రముతో ఈపరిశోధనలయందు చాలా సహాయము చేసినారు. * సూర్యకిరణములో గల వివిధములగు రంగు లెట్లు పరిశీలింపవచ్చునో యట్లే ఒక్కొక యెలిమెంటున్ను తేజోరూపమును దాల్చినప్పుడు దాని తేజస్సునందు గల భేదములు ఈయంత్రమువలన కనిపెట్టవచ్చును. అట్టిభేదములు ఒక్క యెలిమెంటునకు ఒక్క రీతిగా ఉండును. దీనివలన రసాయనపరీక్షకులకు గొప్పసాహాయ్యము గలిగినది. ఏయే ఎలిమెంట్లకు ఏయేగుణములు గలవో నిశ్చయము చేయబడినది. ఆగుణములన్నిటిని పరీక్షించినచో కొన్నికొన్ని ఎలిమెంటులు ఏకగుణముకలవిగా తేలెను. అట్టి ఎలిమెంట్లు ఒకజాతికి చేరినవని ఏర్పరచుకొనగా అట్టిజాతులు కొన్ని ఈ 92 ఎలిమెంట్లలోను ఏర్పడినవి. ఆవరుసలో 2, 10, 18, 36, 54, 86 స్థానముల నాక్రమించిన ఎలిమెంట్లు ఏకగుణము గలిగి ఒకజాతికి చేరియున్నవి. 3,11,19,37,55 స్థానముల నాక్రమించినవి మరియొకజాతిలోనివి. ఇట్లే ప్రధానముగా 8 జాతు లేర్పడుచున్నవి. చిత్రముచూడుడు. ప్రతిజాతిలోను వరుసగా వచ్చుఎలిమెంట్ల స్థానమును చెప్పు అంకెలకు అంతరము వరుసగా † 8, 8, 18, 18, 32 గా ఉండును. ఇందు ఒకసూత్ర మేదో యున్నట్లు పొడగట్టక మానదు. మరియు, $[2 \times 2^2=8, 2 \times 3^2=18, 2 \times 4^2=32]$ ఇవియే పైనచూపబడిన యంతరములు. వీటిని గురించి ఇంతకంటె నిచట వ్రాయుటకు వీలులేదు. దీనియం దేదో ఒకవిశేషము గలదు అను ననుమానము గలుగుటకుగాను ఇంతమాత్రము వ్రాసి వదలివేయుచున్నాను. ఈఅంతరముల నాధారముజేసికొని 92 ఎలిమెంట్లకు స్థానము లేర్పాటుచేయబడినవి. 55 వ ఎలిమెంటు వంటిది (55 + 32) 87 వ ఎలిమెంటు అయియుండవలెగదా! కాని అట్టిది ఇంకను కనిపెట్టబడలేదు. నేడో రేపో కనిపెట్టబడవచ్చును. ఇట్లే నాల్గయిదు ఎలిమెంట్లు కనిపెట్టబడినవి. వాటిగుణములును ఉండవలసిన జాతికి చేరియే యుండెను. ఇది రసాయనభౌతికశాస్త్రములకు చేరిన యొక యద్భుతమగు విషయము.

పర్యవసానము

అనంతవికారమయమగు జగత్తునందు గల వివిధవస్తువులును 92 ఎలిమెంట్లతో సృజింపబడినవి. వస్తువులలో భేదము అనంతముగాదు, 92 మాత్రమే. ఇది పర్యవసానము.

ఎలక్ట్రాను (Electron) ప్రోటాను (Proton)–వీనియుత్పత్తి

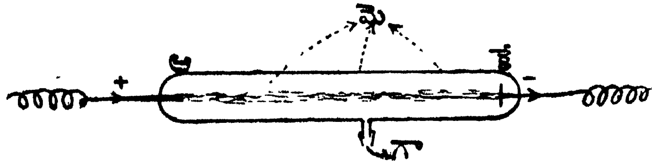
పైనుదాహరించిన 92 ఎలిమెంట్లు అవిభజనీయములని శాస్త్రజ్ఞులు చాలాకాలము వరకు నిశ్చయించుకొనియుండిరి. అట్టిసందర్భములో, భౌతికశాస్త్రములోని యొకశాఖయందలి విమర్శనలవలన అద్భుతమగు క్రొత్తసంగ

* ఇంద్రధనస్సులోని రంగులు సూర్యకిరణములయందలి తేజస్సులోని విభాగములే. ఏవస్తువునైనను కొలిమిలోనుంచి వేడిహెచ్చించినచో అది తేజస్సును వెదజల్లును. దానిని పరీక్షించవచ్చును.

† 2, 10, 18, 36, 54, 86—10-2=8; 18-10=8; 36-18=18; 54-36=18; 86-54=32; 3, 11, 19, 37, 55, 87-11-3=8; 19-11=8; 37-19=18; 55-37=18; ? 87-55=32.

తులు బయలుదేరినవి. ఈఎలిమెంట్లు అవి భజనీయములు కావనియును, అన్నియును విభజనచేయబడగలిగినవేయనియును, భాగములు చేసినతర్వాత గోచరించునవి రెండేవస్తువులనియును, ఈరెండే దేనిని విభజించినను కనిపెట్టబడుననియును సిద్ధాంతమైనది.ఇది 1896-వ సంవత్సరప్రాంతమున ఆరంభమై నాల్గయిదు సంవత్సరములలో కృతనిశ్చయమైనవిషయముగా తేలినది. ఇంగ్లాండుదేశమందలి కేంబ్రిడ్జిసర్వకళాపరిషత్తునందలి భౌతికశాస్త్రవేత్తలలో అగ్రగణ్యుడగు సర్ జే. జే. థామ్సనుగారు, వారిశిష్యవర్గము ఈయద్భుతమగు విషయమును కనిపెట్టిరి. గాలిలో విద్యుచ్ఛక్తి వలన మెఱుపుకలుగుట మనమందరమును ఎఱిగినవిషయమేగదా! అటిమెఱుపును భౌతికశాస్త్రాగారమందు ప్రయోగమువలన కనుపరుపవచ్చును. ఈమెఱుపును మనల నావరించుగాలియందేకాక ఇంకనుఅనేకవాయువులయందును చూపవచ్చును. ఏగాలి నుపయోగించినను ఒకగాజుగొట్టములో దానిని భద్రపరచవలెను. (ఆ) ఆ గొట్టమునకు ఈచివర ఆచివర లోహపుతీగలమర్పబడియుండును.ఒక

(ఆ)

గాలిని తీసివేయు పంపునకు పోవు గొట్టము.

ఆ=ఆనోడు.　　　కే=కేతోడు.　　　మె=మెఱుపు.

గొట్టములోని గాలిని తీసివేయను తీసివేయను ఆ, కే, ౯ నడుమ అగపడు చిత్రచిత్రములు చూడవలసినదేగాని వ్రాయ వీలు లేదు.

దాని(Anode)ద్వారావిద్యుచ్ఛక్తిప్రవేశించును. రెండవదాని(Cathode)నుండి వెలుపలికిపోవును. వీటిని, 'ఆనోడు' 'కేతోడు' అని అందురు. ఈరెండిటిమధ్య మెఱుపుపుట్టును. అందలి గాలిని క్రమముగా గాలియంత్రముచేత తీసివేసి గాలి యొక్కదట్టమును, సాంద్రతను తగ్గించవచ్చును. సాంద్రత బాగుగా తగ్గినకాలది మెఱుపులో అనేకచిత్రవిచిత్రములు కాన్పించును. ఈవిశేషమును పరిశీలించుటకొరకై థామ్సనుగారు ప్రయోగముల నారంభించిరి. అందు తేలిన దేమనగా కేతోడునుండి ఒకవిధమగు కిరణములు ఉద్భవించుట, ఆకిరణములకు కొన్నికొన్ని నిశ్చితములగు గుణము లుండుట మొదలైనవింతలు. ఆగొట్టమున ఏగాలి నుపయోగించినను సరే, ఆనోడు కేతోడులు ఏలోహముచేత చేయబడినను సరే కేతోడు కిర

ణాములు ఆగుణములనే కలిగి, ఆ చిహ్నాములనే తాల్చియుండును. ఇది యొక యద్భుతమైన మూలవిషయము. ఏమనగా ఆకిరణాముయొక్క గుణపరిశోధన చేయగా సూర్యకిరణములకును వీటికిని తారతమ్య మున్నటులు తెలిసెను. సూర్యకిరణములు తరంగజాలములు, వస్తురూపములు గావు. పదార్థాత్మకములు కావు ఈ కేథోడు కిరణములుఅతిసూక్ష్మ మగు అణుజాలములు. ఒక్కొక్క అణువుయొక్క బరువు, ఒక్కొక అణువు నాశ్రయించియున్న విద్యుచ్ఛక్తి, ఈ రెంటిని థామ్సనుగారు కొలచియున్నారు. ఈ కొలతలలో భేదములేక బరువుశక్తి రెండును ఇంతింతయని నిర్ధారణ చేయబడినది. ఇదివరలో ఉదజనియను గాలి అన్ని పదార్థములలోను తేలికయైనది అని చెప్పి యున్నాను. ఈ సూక్ష్మాణువు (Electron) ఈ యెలక్ట్రాను,ఉదజని యాటముకంటె 1845 రెట్లు తేలికయైనదని ప్రయోగములవలన, లెక్కలవలన, తేలిన యంశము. (౨)

ఎలక్ట్రాను-ప్రోటానుల బరువు, పరిమాణము, చూపు పట్టిక (౨)

వస్తువు	బరువు (గ్రాము) †	పరిమాణము (బంతినంటి ఆకారము) ‡ సెంటిమీటర్లలో-అడ్డకొలత. ◯
ఎలక్ట్రాను	$\frac{9}{\text{కోటి, కోటి, కోటి, కోట్లు}}$ అనగా 9×10^{-28} గ్రాము	3.7×10^{-13} సెంటిమీటరు అనగా $\frac{3.7}{\text{పదిలక్షలకోట్లు}}$ భాగము, సెంటిమీటరులో
ప్రోటాను	1.66×10^{-24} గ్రాము గ్రాములో $\frac{166}{\text{లక్ష,కోటి,కోటి,కోట్లు}}$ భాగము	2.06×10^{-16} సెంటిమీటరు $\frac{206}{\text{పదివేలకోటికోట్లు}}$ భాగము, సెంటిమీటరులో
ఉదజని ఆటము (అణువు) Hydrogen atom	$1.66 \times 1^{0-24}$ గ్రాము	2×10^{-8} సెంటిమీటరు అనగా సెంటిమీటరులో $\frac{2}{10,0000000}$ భాగము $\left(\frac{2}{\text{పదికోట్లు}}\right)$

† ఒకతులము 11 5 గ్రాములకు రమారమి సమానమగును. అట్టిగ్రాములో కోటిభాగమును 10^{-7} గ్రాము అని వ్రాయుదురు. అనగా $\frac{1}{10000000} = 10^{-7}$. క్రింద ఒకటితరువాత ఏడుసున్న లున్నవి గనుక 10^{-7} అని వ్రాయుట. 10^{-28} అనగా, ఒకటి పైన, క్రింద ఒకటి వ్రాసి 28 సున్నలుంచిన వచ్చుభాగము అని అర్థము.

‡ ఒక అంగుళములో $2\frac{1}{2}$ సెంటిమీటర్లు ఉండును.

కనుక కేతోడుకిరణములు సూర్యకిరణముల వలె తరంగపరంపరలు గాక విశేషవేగముతో రువ్వబడిన ఎలక్ట్రానులయొక్క పరంపర యని తేలినది. వీటి వేగము సాధారణముగా ఒక సెకనుకు 10,000 మైళ్లు. సూర్యకిరణములవంటి తేజస్సుయొక్క వేగము ఒక సెకనుకు 186,000 మైళ్లు. ఈ యెలక్ట్రానులు (electrons) కేతోడునుండి బయలుదేరును. ఇట్లనే ఆనోడునుండి ఆనోడు కిరణములు బయలుదేరును. వీటికి పాజిటివుకిరణము లనిపేరు. ఇవియును సూక్ష్మతరములగు అణుపరంపరలే. వీటిని ప్రోటానులందురు. ప్రోటాను ఎలక్ట్రాను కంటె 1844 రెట్లు బరువైనను దానికంటె ఆకారమందు మిక్కిలిసూక్ష్మముగా ఉండును. దాని నాశ్రయించియున్న విద్యుచ్ఛక్తి ఎలక్ట్రానునందలి శక్తితో సమానము కాని ఎలక్ట్రాను ఋణవిద్యుచ్ఛక్తితో (negative electricity) చేరియుండును. ప్రోటాను ధనవిద్యుచ్ఛక్తితో (Positive electricity) కూడియుండును. ఈరీతిని అనేకవిశేషము లీపరిశోధనల వలన తేలినవి. కాని ప్రస్తుతాంశ మేమనగా విశ్వమంతయును యవిభజనీయము లగు 92 ఎలిమెంట్లతో జేయఁబడి రసాయనశాస్త్రజ్ఞుల సిద్ధాంతమునకు విచ్ఛేదము సంభవించినది. జగత్తంతయును 92 ఎలిమెంట్లతోగాక ఎలక్ట్రాను, ప్రోటాను, అను రెండింటచేతనే నిర్మింపబడినది అను గొప్పసూత్రము ఏర్పడినది. అనంతభేదములు గలవని మొదట భ్రమపడితిమి. లేదులేదు, ఇవన్నియును తొంబదిరెండు వేరువేరు ద్రవ్యములయొక్క వికారములని ఎంతో ఆనందించితిమి. ఇదే గొప్పఅద్భుతమని నమ్మితిమి. తరువాత 92 భేదములులేవు, విశ్వమంతయు రెంటియొక్క వికారములను సంగతి తెలిసికొంటిమి. ఇంతకంటె అద్భుత మింకునా యని తోచక మానదుగదా. ఈ సిద్ధాంతము శాస్త్రముచే సాధింపబడినది కాని, వేదాంతుల యూహలవలన నిశ్చయింపబడినవిషయము కాదు. కాన భౌతికశాస్త్రమునందలి ద్రవ్యమందుఅనగా స్థూలపదార్థమందు (Matter) ద్వైత మేర్పడినది. ఇది యొక గొప్పసారాంశము.

(సశేషము)

దాంపత్యవిషయము—సాది

ఉ. భా. పంద్యారం వెంకటసుబ్బయ్యగారు

[సాదీ పర్షియాదేశపుకవి. ఈయన జ్ఞానులలో నొకఁడు]

ఆయభాగ్యుండె రాజు, శుద్ధాంతరంగ
యై విధేయయై యెవని యర్ధాంగి యొప్పు;
నంగలార్పకు డైన బాధాళిఁ గూర్చి
తడపనోదిని రాత్రి నీదండఁ జేరు.

వానికోరికలును ఫలవంతము లగు
వేని హృదయానురూపిణి యౌను భార్య;
స్త్రీ విమలయేని మృదు వచస్స్నిగ్ధయేని
రోయఁజూడకు రూపవిరూపములను.

చారు రూపిణి కంటెను జారుశీల
యైన భార్యయ లెస్స, రూపాతిశయము
మఱగు పఱచు నేనఃపరంపరలు కోట్లు
రంభయే దుస్స్వభావ జాగ్రత్త, సఖుఁడ.

పాంసులల నుండి పరమదౌర్భాగ్య జనులఁ
జెలఁగి సర్వేశ్వరుండు రక్షించుఁగాక—
చిట్టుబుట్టులు లేఁగెడు చెనఁటికొంప
కంటెఁ గారాగృహమ్ము సుఖప్రదమ్ము.

ఏవమును గూర్చు చిత్తప్రవృత్తి గల్గు
పడఁతిగల కొంపలోఁ గూలఁబడుటకన్న
ననవరతమూన మగును ముదావహమ్ము.

భర్తృకంఠాతిశాయియై భార్యకంఠ
మే గృహాంతరమునయందు మ్రోఁగు నాగృ
హాంగణకవాటమును మూయుమయ్య, శాంతి
దాయకంబైన యానంద ధామమునకు.

నీగృహిణి రచ్చ కెక్క దండింపు మొండె,
ఉవిదవలె నింటిలోఁ బడియుండు మొండె;
నూతనులముందు దా నంధరీతిగా మె
లంగు నట్లొనరింపు; కాలంబు దీఱి
కాటి కేఁగనే సతి యింటిబైటఁ బడుట.

ఏటి కొకసారి గృహిణి గ్రహింపు పూర్వ
హాయనము వాడఁబడిన పంచాంగమెట్లు
పనికి వచ్చును నేఁడు? సౌభ్రాత్ర మూర్తి!

అడుగులకుఁ జాలకుండినయట్టి పాద
రక్షలను దాల్చుకంటె నే రక్ష లేని
పాదములతోడ నడచుట భద్రమగును;
గృహతిరస్కారమునకన్న గహనవీథి
యానము లనంతములు మేలుగా నెఱుఁగుము.

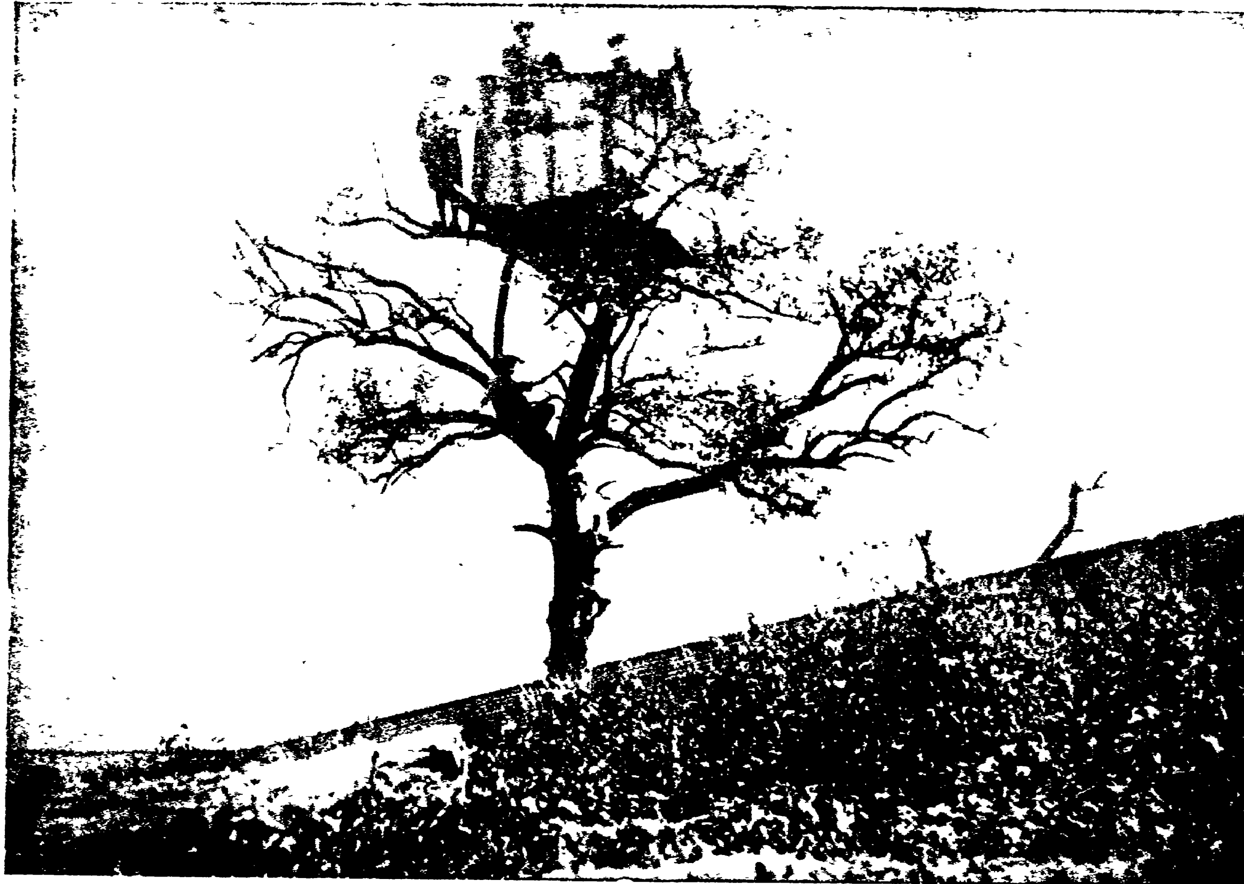

మహాత్మ గాంధిగారి చిత్రమును
దానిని చిత్రించుచున్న శ్రీ ...
రామమోహన రావుగారును (ఏలూరు)

... సీసాలోని కెక్కిన పాదచిత్రము

చిత్రకారుడు : కె. వి. జగన్నాథరావుగారు,
తెన్నాలి. ...
...

వృక్షాగ్ర కుటీరము

(G. S. A.)

హిమాలయ తీర్థములు

౨

కేదారనాథము-గంగోత్రీ-యమునోత్రీ

బదరీనాథమునకు తరువాత, హిమాలయపర్వతములందు అధికసంఖ్యాకులగు యాత్రికులు దర్శించు తీర్థము కేదారనాథము. ఇది హరిద్వారమునుండి 149 మైళ్లు. అలక్నందా తీరముననే బదరీనాథమునకు బోవుమార్గమునుండి రుద్రప్రయాగవద్ద జీలి మందాకినీ తీరమువెంట కేదారనాథమునకు బోవలయును. ఈ మార్గమందును యాత్రికులు దిగుటకు దగ్గరదగ్గర చట్టీలు కలవు. వీనియందు యాత్రికులకు గావలసిన సకలసౌకర్యములు లభించుచుండును. అటుతరువాత గంగోత్రీ, యమునోత్రీ తీర్థములు. మొదటి రెండుతీర్థములకు బోవునంతమంది యాత్రికు లీకడపటి తీర్థములకు బోకపోయినప్పటికి మొత్తముమీద ప్రతిసంవత్సరము వీనిని సందర్శించువారు గూడ గలరు. ఈనాలుగు తీర్థములును పూర్వకాలమున గఢవాల్ సంస్థానాధీశుల యధీనమందుండెను. ఇప్పటికిని దీనికి జెందిన ధార్మికవిషయములందు వీరికి కొంతహక్కు గలదు. ఈసంస్థానమునకు ప్రస్తుతపు ముఖ్యపట్టణము టిహిరీ నగరము. ఇది భాగీరథీ, భిలంగనా సంగమస్థానమున నిలసిల్లి యున్నది. దీనిని క్రీ. శ. 1819 వ సంవత్సరమున సుదర్శనశాహామహారాజు నిర్మించెను. మంచి మనోహరస్థానములం దొకటి యని చెప్పవచ్చును. ఇచటనుండి తొమ్మిదిమైళ్లు ఉత్తరమున, సముద్రతటమునుండి 7,900 అడుగులఎత్తున క్రీ. శ. 1877 వ సంవత్సరమందు హిజ్ హైనెస్ మహారాజా ప్రతాపశాహా గట్టించిన ప్రతాపనగరము కలదు. ఇది ప్రస్తుతము రాజకుటుంబమునకు గ్రీష్మకాలనివాసముగ నుపయోగపడుచున్నది. టిహిరీకి 30 మైళ్ల తూర్పున క్రీ. శ. 1896 వ సంవత్సరమందు హెచ్. హెచ్. మహారాజా సర్ కీర్తిశాహా, కె. సి. ఎస్. ఐ. కీర్తినగరమను వేరొకదానిని గట్టించెను.

టిహిరీకి నలువదిమైళ్లదూరమున దక్షిణ పార్శ్వమునందు వర్తమాన పరిపాలకుడగు మహారాజా నరేంద్రశాహా, సి. ఎస్. ఐ. క్రీ శ. 1920 సంవత్సరమున నరేంద్రనగరమును గట్టించెను. ఇది యిప్పుడు శీతకాలావాసముగ నుపయోగపడుచున్నది. టిహిరీనుండి కేదారనాథము 70 మైళ్లు, యమునోత్రి 74, గంగోత్రి 100 మైళ్లు. ప్రస్తుత టిహిరీపాలకుడు ధర్మపరాయణు డని ప్రసిద్ధి. ఇత డీతీర్థముల నన్నింటి స్వయముగ దర్శించి వాని యభివృద్ధికై సదుపాయములను గావించి యున్నాడు. దేవస్థానములందలి ధార్మికకార్యనిర్వహణమం దెట్టి విఘ్నములు గాని, లోపములు గాని, దోషములు గాని కలుగకుండుటకై "గఢవాల్ రాజ్యతీర్థ సుధారవిధాన" మనుపేర నొక ప్రణాళిక నేర్పరచియున్నారు. 1925 వ సంవత్సరమునుండి ఈస్కీము అమలులో నున్నది. టిహిరీ నగరమందు బదరీనాథ, కేదారనాథ దేవాలయములు గలవు. సంపూర్ణగఢవాల్ ప్రాంతమునకే కాక, అల్మోరా జిల్లా సమేతముగ నారాజ్యమున కంతటికి టిహిరీ నరేశులు పాలకులుగ నుండినకాలమున వారీదేవాలయములకు సమర్పించిన మడిమాన్యము లిప్పటికిని వాని యనుభవమందే యున్నవి.

హరిద్వారమునుండి బయలుదేరిన యాత్రికులు రుద్రప్రయాగవద్ద చీలి కేదారనాథమున కేగి యటనుండి నాలా, ఉఖీమఠములమీదుగా చమోలీ చేరి యక్కడనుండి బదరీనాథమునకు బోవుదురు. కానిచో దేవప్రయాగవద్దనే చీలి భాగీరథివెంట గంగోత్రివరకు బోయి యచటనుండి మల్లా, దులందా చట్టీలమీదుగా కేదారనాథము కేగి నుగల మీద చెప్పిన మార్గమున బదరికి బోవుదురు. లేక టిహిరీమీదుగా గాని, డేరాడూన్, మసూరీ నగరములమీదుగా గాని యమునోత్రికి బోయి యక్కడ

నుండి మరలి సిమలి, నాకోరులమీదుగా గంగోత్రి కేగి యచటనుండి వెనుకటివలెనే బదరీనాథము చేరు చుందురు. హరిద్వారమునుండి బదరీనాథమునకు బోదలచిన నెచట గాని చీలవలసిన యవసరము లేదు. తిన్నగ అలకనందా తీరమునకే పోవలయును. కేదారమున కేగి బదరికి బోన నెంచిన రుద్రప్రయాగవద్దచీలవలయును. అట్లు గాక నాలుగుతీర్థములను సేవింపదలచిన హరిద్వారమునుండి దేవప్రయాగ, టిహిరీలమీదుగనో లేక డేరాడూన్, మసూరి, ధరాసూలమీదుగనో పోవచ్చును. ఇవన్నియు చిత్రపటమును జూచినచో బాగుగ విదితము కాగలవు. ఈనాలుగుయాత్రలు గావింప నెంచిన కనీసము మూడు మాసములు పట్టును. కేవలము కేదారనాథ, బదరీనాథములనే దర్శింప నెంచినచో మూడుపక్షములు పట్టును. ఏతీర్థములకు బో నెంచినను ఈవ్యాసముయొక్క మొదటి భాగమున వ్రాసిన నియమము లన్నింటిని ప్రయాణకాలమందు బాలించుచుండవలయును. హిమాలయపర్వతములందు ఈనాలుగే కాక వీనితో గలసి వచ్చునవి సత్పథము, కైలాసమునని మరిరెండు తీర్థములు గలవు.

3

సత్పథయాత్ర

సత్పథమునకు బోవుమార్గము కేవలము ఆషాఢ, శ్రావణమాసములందుమాత్రమే తెరువబడును. బదరీనాథమునకు తరువాత 2 మైళ్లపర్యంతము సరియైన మార్గమే కలదు. అనంతరము 5 మైళ్లవరకు మహాకఠిన మార్గము. పిమ్మట లక్ష్మీవనమను స్థానము వచ్చును. దీనిసమీపమున, అలకాపురినుండి మంచుగడ్డలక్రిందుగా వచ్చి ప్రవాహరూపమున ప్రకటమైన అలకనందయొక్క దృశ్యము మిగుల రమణీయముగ నుండును. అటుతరువాత మార్గము మహావికట మైనది. 4 మైళ్లవరకు ఎగుడుదారిని నడచుచు బోవలయును. అంత నరనారాయణపర్వతము నుండి పడుచున్న శతధారల సందర్శన మతిమనోహర మైనది. కొంచె మావల కేగిన చక్రతీర్థము వచ్చును. ఇది వర్తులాకారమున నొప్పు నొక గొప్ప మైదానము. ఇచట ప్రవేశించినతోడనే ప్రకృతిసౌందర్యముయొక్క సీమను జూచిన ట్లగును. చిత్తమునందు ఋషిజనోచితములగు భావము లుత్పన్నములగును. నితాంతనిర్జనమయ్యు నచటనే స్థిరముగ వసింపవలయునను బుద్ధి జనించును. అనంతరము ఒక అరమైలుదూర మెక్కినచో నెదురుగ నొక పెద్దబండ కన్పించును. ఆరాతివద్దనుండి పశ్చిమముగా మైలున్నర నడచిపోవలయును. సాధారణముగా నీమార్గమంతయు ఘనీభూతహిమముమీద నడువవలసినదే. అప్పుడచట నెదురుగ నొక నల్లని కొండయు, దాని యడుగున సత్పథసరోవరమును నేత్రగోచర మగును. ఇది మైలున్నర విశాలమై త్రికోణాకృతి నొప్పు పర్వతావృతమై, శుద్ధనిర్మలజలపరిపూర్ణమై భాసిల్లుచుండును. దీని కరమైలు ఆవల చంద్రకుండమును, దాని కొక మైలుమీద సూర్యకుండమును గలవు. సత్పథము వద్ద హిమాలయముల శృంగములు స్ఫాటికసోపానముల వలె గన్పించును. దీనికి స్వర్గారోహణమని పేరు. వాస్తవమున కీ ప్రదేశము స్వర్గమే. శీతబాధ లేనిచో సాక్షాత్తు వైకుంఠమే యగును. చక్రతీర్థమునుండి యచటికి ప్రాతఃకాలమున బోవలయును. అక్కడ కట్టెలు దొరకవు. వెంట నేదైన పుల్లనివస్తువుతు, శుష్కభోజనమును, మార్గమును బాగుగ నెరిగియుండు మనుజుని ఉంచికొనవలయును. మరియు ధరించుటకును, శయనించుటకును, ఊనివస్త్రములను, కంబళ్లను దీసికొనిపోవలయును. ఉష్ణము కలుగచేయు వస్తువులగూడ వెంట నుంచికొనవలయును. సత్పథమువద్ద మకాముచేయుట కొక గుహ ఉన్నది. కాని వాన గురిసినచో పైనుండి నీటిబొట్లు పడుచుండును.

౪

కైలాసమానససరోవరముల యాత్ర

ఈయాత్రకు బోవుటకు మార్గములు చాల కలవు; కాని వానిలో మానాఘాటి, నీతిఘాటి, ఆల్మోరా, సేలంగ్, గంగోత్రీలగుండా పోవుదారులు ముఖ్యమైనవి. అందు మానాఘాటిగుండ పోవుమార్గ మిందు వ్రాయబడుచున్నది. నిజమున కీయాత్ర గావింపవలయుననిన ధనాఢ్యులగు అమీరులైన గావలయు; లేనిచో పట్టి ఫకీరు

లైన గావలయును. అట్లు గాక మధ్యమశ్రేణివార లగుచో నొంటరిగా బోవలసివచ్చినయెడల త్రోవలో దొంగల భయ మత్యంతముగ గలదు. తుపాకులు లోనగు అస్త్రశస్త్రముల వెంట నుంచికొనవలయును. పదిరోజులకు సరిపోవువానికి దక్కువ కాకుండ ఆహారపదార్థములను ఎప్పుడు వెంట నుంచికొనవలయును. ఈపర్వతమార్గముల నన్నింటి బాగుగ నెరిగిన మనుజు నొకని వెంట నుంచికొనుట ముఖ్యావసరము.

మొట్టమొదట ఆరేడురోజులపర్యంతము మహా వికటమైన మార్గమున నడచిపోయినయెడల టిబ్బెట్ రాజ్యమునందలి ధాప్పానామకపట్టణము వచ్చును. ఈ గ్రామమందును సకలవిధములగు ఆహారపదార్థములు లభించును. అటుపిమ్మట నడువవలసిన మార్గము కష్టమైనది కాదు. అవసరమైనయెడల హూలికి బరువు మోయుటకు ఎడ్లుసైతము దొరకును.

ధాప్పాతరువాత రెండుదినముల ప్రయాణము సాగించిన దప్పాహ్ అను వేరొక గ్రామము వచ్చును. ఇచటనుండి రెండుదినములతరువాత చివచిలింగ్ నామక గ్రామమును, అచటనుండి రెండుదినములతరువాత జ్ఞానిమామండియను స్థానమును వచ్చును. జ్ఞానిమామండి యను నది గొప్ప వ్యాపారము జరుగుచోటు. ఇచట సమస్తవిధములైన పదార్థములు దొరకును. ఊనీ, పశ్మినావస్త్రములిచట మేలుతరగతివి దొరకును. జ్ఞానిమామండినుండి 5 దినములపర్యంతము ప్రయాణము గావించినచో కైలాసశిఖరము నేత్రగోచరమగును. ఇదియే జగత్ పితరులగు పార్వతీపరమేశ్వరుల ఆవాసము. దీని యాకృతి యంతయు నొక విశాలమైన దేవాలయమును బోలియుండును. దీని సమీపముననే మానససరోవర మున్నది. ఈసరసీపరిక్రమము సుమారు 72 మైళ్లుండును. శుభ్ర, గంభీర, వినిర్మల, జలపరిపూర్ణమైన యీ సరోవరము యొక్క శోభను, నాలుగువైపులయందలి నైసర్గికదృశ్యమును, ఘనీభూత తుహిన సంఛన్న కైలాస శృంగంబులయందంబును కనులార గాంచి యానందించవలసినదే కాని వ్రాయుటకు వీలులేదు.

2. హరిద్వారమునుండి దేవప్రయాగ-రుద్రప్రయాగలమీదుగ కేదారనాథము 149 మైళ్లు

సంఖ్య	చట్టీల పేరు.	చట్టీల పరస్పర మార్గము-మైళ్లు.	[illegible]	స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
1	రుద్రప్రయాగ	-	95	ఇక్కడనుండి ఒకమార్గము అలకనందాతీరమువెంట బదరీనాథమునకు బోవును. రెండవది మందాకినీవెంట శ్రీకేదారనాథధామమున కేగును.
2	ఛతోలీ	5	100	మార్గము సమానము. సులభమైనది.
3	తిల్వాడా	1	101	,, ,,
4	రాంపూర్	1	102	,, ,, ఈస్థానము మంచిది. ఇచట నుండి రెండున్నరమైళ్లమీద ధారీబంగాళా యున్నది.
5	అగస్త్యముని	4½	106½	మార్గము సమానమైనది.
6	సౌరి	2	108½	,, ,,
7	చంద్రాపురి	2	110½	,, ,,

సంఖ్య	చట్టీల పేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము-మైళ్లు.	హరిద్వారమునుండి దూరము	స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
8	భీరీ	2½	113	ఇక్కడ భీమదేవుని దర్శనము చేసికొనవలయును.
9	కుండచట్టీ	3½	116½	ఇంచుక ఎగుడుదారి.
10	గుప్తకాశీ	2½	119	ఎగుడుదారి. ఇక్కడ మహాదేవుని దర్శనమగును.
11	నాలా	1½	120½	మార్గము సరలము. ఇక్కడనుండి ఒక మార్గము ఊఖీమఠము మీదుగా బదరీనారాయణమునకు బోవును. కేదారేశుని దర్శించి బదరీనాథమున కేగువారు ఇంతవరకు మరలివచ్చి ఇక్కడినుండి ఊఖీమఠమార్గమును గైకొనవలయును.
12	ఛేత్రా	2	122½	మార్గము సమానమై, మిగుల మనోహరముగ నుండును. యాత్రికులు తమవద్దనుండు అనవసరపు సామానును ఇచటి చౌధరివద్ద ఒప్పగించి కేదారము వెళ్లవచ్చును. ఏలనన బదరీనాథమున కేగుటకు కేదారమునుండి మరలి ఇచ్చటికి వచ్చితీరవలయును.
13	వ్యూంగ్ తల్లా	1	123½	కొంచెము దిగుడుమార్గము. ఇక్కడ దారుతో నానావిధపాత్రములు తయారగుచుండును.
14	వ్యూంగ్ మల్లా	½	124	ఎగుడుదారి.
15	మైఖండా	2	126	ఇచట మహిషాసురమర్దనీదేవిని దర్శించవలయును.
16	ఫాటా	2	128	మార్గము సమానము.
17	రామ్‌పూర్	3	131	మంచిస్థానము.
18	త్రిజుగీనారాయణ్	4¾	135¾	ఎగుడుదారి. గంగోత్రికి బోయివచ్చువారు ఇచటినుండి కేదారమున కేగుదురు. ఇచట మూడుయుగములకు సంబంధించిన ధుని (కుండము) కలదు.
19	సోమద్వారా	3¼	139	ఇక్కడ సోమనదీ మందాకినుల సంగమము. ఇకముందు ఎక్కుడారంభమగును.
20	గౌరీకుండము	3	142	ఇక్కడ ఉష్ణజలముల స్రోతస్సులు కలవు.
21	రామ్‌వాడా	4	146	ఇక్కడనుండి కేదారము కేవలము మూడుమైళ్లు మాత్రమే. అచట రాత్రికి నిలువనిష్టము లేనివారు తమ సామానునంత నిక్కడనే జాగ్రత్తపరచుకొనవలయును. [illegible]మును మాత్రము వెంట నుంచికొనవలయును.

సంఖ్య	చట్టీల పేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము–మైళ్లు.	[illegible]	స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
22	పురీకేదారనాథము	3	149	ఇచట కేదారేశ్వరుని దర్శనము గలుగును. అమితమైన చలి ఎదురుగుండ శుభ్రహిమాలయ శృంగముల మనోరంజక మగు దృశ్యము గానవగును. కేదారనాథము, మధ్యమహేశ్వరము, తుంగనాథము, రుద్రనాథము, కల్పేశ్వరము అనునవి పంచకేదారములు. పౌరాణికగాథల ననుసరించి కేదారమున మహాదేవుని కట్యధోభాగమును, మధ్యమహేశ్వరమున నాభిప్రదేశమును, తుంగనాథమున బాహుప్రదేశమును, రుద్రనాథమున ముఖమును, కల్పేశ్వరమున జటయును గలవని ప్రఖ్యాతి. కావున నీ తీర్థము లన్నింటిని దర్శించినవారికి మహాదేవుని సమగ్రదర్శన మగును.

3. కేదారనాథమునుండి బదరీనాథమునకు 101 మైళ్లు

		[illegible]	[illegible]	
1	నాలా	–	23	కేదారమునుండి యింతవరకు పోయినమార్గముననే మరలి రావలయును. ఇక్కడినుండి ముందు కొంతదూరమువరకు దిగుడుదారి. తరువాత ఎక్కుడు ఆరంభమగును.
2	ఉఖీమఠము	3	26	ఇచట కేదారేశుని యర్చకుడగు రావల్ నివసించుచుండును. ఆయనగద్దీ (ఆసనము) ఇచట నున్నది. ఇచటనుండి మధ్యమహేశ్వరము 19 మైళ్లు.
3	గణేశచట్టీ	3½	29½	మార్గము సమానము.
4	పోథీవాసా	5	34½	ఈస్థానము దిగుటకు మంచిది.
5	చోప్తా	3	37½	ఎగుడుదారి. ఇక్కడినుండి మరియొక మార్గము తుంగనాథమునకేగును.
6	భీంగర్‌వాసా	4	41½	దిగుడుదారి.
7	మండల్	4	45½	దిగుడుదారి. ఇచటనుండి యొక మార్గము రుద్రనాథమునకు బోవును. ఇచటనుండి రుద్రనాథము 15 మైళ్లు.
8	గోపేశ్వరము	4½	50	ఇక్కడ ప్రాచీనకాలమునాటి యొకగొప్ప దేవాలయము కలదు.

సంఖ్య	చట్టీల పేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము-మైళ్లు.			స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
9	చమోలీ	3	53		ఇక్కడ బదరీనాథమార్గము కలియును. ఇచటనుండి బదరీనాథము 48 మైళ్లు. మొత్తము కేదారమునుండి బదరీధామము 101 మైళ్లు.

4. హరిద్వారమునుండి దేవప్రయాగ టిహిరీలమీదుగా యమునోత్రి 165 మైళ్లు గంగోత్రి 193 మైళ్లు

1	దేవప్రయాగ	–	58	ఇక్కడనుండి ఒకమార్గము అలకనందాతీరమున బదరీనాథమునకు బోవును. మరియొకమార్గము భాగీరథీ తీరము వెంట గంగోత్రీ యమునోత్రీలకు బోవును. దారి కొంచెము ఎగుడుదిగుడుగ నుండును.
2	ఖర్సాడా	10	68	స్థానము మంచిది.
3	కోటేశ్వర్	4	72	కోటేశ్వరమహాదేవుని దర్శనము లభించును.
4	వంగ్రాల్య	6	78	మంచిస్థానము.
5	క్యాకీ	8	92	,,
6	టిహరీ	6	86	ఇది గఢవాల్ సంస్థానమునకు రాజధాని. ఇప్పటి మహారాజు శ్రద్ధాళుడు, ధర్మతత్పరుడు నగుటచే లోకులీయనను మాటలాడు 'బదరీనాథు' డని యందురు. ఇక్కడనుండి మసూరీ నలుబది మైళ్లు.
7	సరాఈ	$5\frac{1}{2}$	$97\frac{1}{2}$	సమానమైన మార్గము.
8	ధల్డియానా	6	$103\frac{1}{2}$	,, ,,
9	ఛామ్	5	$108\frac{1}{2}$	,, ,,
10	ధరాసూ	10	$118\frac{1}{2}$	హరిద్వారమునుండి ఇంతవరకు నొకేమార్గము. ఇక్కడనుండి ఒకటి యమునోత్రికిని, రెండవది గంగోత్రికిని బోవును. అందు యమునోత్రికి బోవుమార్గము ఎగుడుదిగుడుగ నుండును.
11	కల్యాణీ	5	$122\frac{1}{2}$	ఈమార్గమందు నీరు దొరకదు. వీలైనచో కొంతనీటిని సేకరించి కొనిపోనలయును. ధనముగల దాతలెవరైన చలివేంద్రములగూడ నేర్పరచుచుందురు.

సంఖ్య	చట్టీల పేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము-మైళ్లు.	హృషీకేశమునుండి దూరము-మైళ్లు	స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
12	బరమ్‌ఖాలా	5	127½	సమానమగు మార్గము.
13	సిలక్యారీ	5	132½	మార్గము తిన్నగ బోవును. ఈచట్టికి తరువాత ఎగుడు అరంభమగును. ఇచటనుండి రాబోవుచట్టీవరకు కాలిబాటయును మామూలుమార్గమును గలవు. కాలిబాటను బోయిన మహాప్రయాసమగునుకావున సరియైన మార్గమున బోవుటయే మంచిది. ఈమార్గమునను చలివేంద్రపలకావళ్యకము గలదు.
14	రాడీధార్	5	137½	ఇక్కడ చట్టీ ఏమియును లేదు. ఇటుతరువాత సాధారణపు దిగుడుదారి చాలమారమువరకు బోవును.
15	డంటాల్ గాఁవ్	2	139½	ఇక్కడినరకుగూడ నీళ్లు దొరకుట దుర్లభము.
16	సిమలీ	2	141½	ఇక్కడనుండి ఒకమార్గము ఉత్తరకాశికి బోవును. గంగోత్రికి బోవువారు ఇక్కడగూడ చీలవచ్చును.
17	గంగానీ	2	143½	ఇచట కాలీకమలీ బాబాయొక్క ధర్మశాలకలదు. యమునదగ్గరగనే ప్రవహించుచుండును. ఇచటనుండి మార్గము కష్టమైనది కాదు.
18	ఖై రాత్ చట్టీ	2	145½	సరియైన మార్గము.
19	జగన్నాథ్	3	148½	దారి ఒకమైలు ఎగుడు. తరువాత రెండుమైళ్లు సమానము.
20	జమునాచట్టీ	1	149½	దారి సమానము. ఇచట యమునానదిమీద దారు నిర్మితమైన సేతు వున్నది. దాటుటయందు జాగరూకత గలిగియుండవలయును. (ఈవ్యాసమును చదువుట తటస్థించిన విద్యాన్వులగు ధనాఢ్యు లెవరైన నిచట లోహపువంతెనను గట్టింపసంకల్పించినయెడల నట్టివారు తిన్నగ గఢ్వాల్ మహారాజుతో ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు సలుపుకొనవచ్చును.)
21	ఓజరీచట్టీ	2	151½	ఇక్కడఘాటి సరిగా పాండుకేశ్వరముదగ్గర అలక్నందాఘాటివలె మిగుల మనోహరమైనది. ఒక్కమైలు మాత్రము ఎగుడుమార్గము. తక్కిన దంతయు సరళమైనది.
22	డడోటీ	2½	154	రెండుమైళ్లవరకు తిన్నని, సమానమైన మార్గము. తరువాత వంతెనను దాటవలయును. ఈవంతెనయు దృఢమైనదికాదు.

సంఖ్య	చట్టీలపేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము–మైళ్లు.	హరిద్వారమునుండి దూరము–మైళ్లు	స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
23	రానాగావూ	2	156	అరమైలు ఎగుడుమార్గము. తక్కినది సమానము.
24	హనుమాన్ చట్టీ	2	158	ఇచట హనుమాన్ గంగానామకనదిని వంతెనమీదుగ దాటవలయును.
25	ఖర్‌సాలీ	3	162	మూడుమైళ్లు సమానమగుదారి. తరువాత ఒకమైలు ఎగుడు. యమునోత్రియొక్క పండాలు ఇచటనే వాసము చేయుచుందురు ఇచటనుండి మూడుమైళ్ల తరువాత ఈమార్గము యమునను దాటి బీఫ్ గ్రామము వరకును బోయియున్నది.
26	మార్కండేయతీర్థము	–	–	ఇది ఖర్‌సాలీ కెదురుగ యమున కావలిప్రక్క నూతనముగా నిర్మింపబడినస్థానము. ఇచటనొక ఉష్ణజలకుండముకలదు.
27	యమునోత్రీ	4	166	మార్గము ఒకమైలు సమానము. తరువాత అరమైలు ఎగుడు, అరమైలు సమానము. మరల నొకమైలు ఎగుడు, ఒకమైలు సమానము. మొదలీమార్గ మంతయు మిగుల కఠినమై యుండెను కాని యిప్పుడు చాలవరకు సులభసాధ్యమైనది. యమునోత్రియందు ఉడుకుచుండు వేడినీటి కుండములు గలవు. ఆనీటిలో అన్నము, రొట్టె మొదలగు పదార్థములన్నియు నుచితసమయములో నుడికి తయారగుచుండును. యమునాదేవతయొక్క దేవాలయము కలదు. ఈస్థానము సముద్రతటమునుండి 10,000 అడుగుల యెత్తున నున్నది. ఇచట మురాదాబాదువాసి రఘునందన నిర్మిత ధర్మశాల యాత్రికులకు దిగుటకు ప్రశస్తమైనది.

ఇక్కడనుండి గంగోత్రీకి బోవుటకు సిమలీవరకు 25 మైళ్లు వెనుకకు దిరిగివచ్చి యచటనుండి సిగోటుమీదుగా నాకోరీచేరవలయును. సిమలీనుండి నాకోరీ 11 మైళ్లు. ఇచట దేవప్రయాగమీదుగా గంగోత్రికి బోవుమార్గము కలియును. హరిద్వారమునుండి గంగోత్రీమార్గము దేవప్రయాగ, టిహరీలమీదుగ ధరాసూపర్యంత మిదివరకే వర్ణింపబడినది. కావున నిచట ధరాసూనుండే యారంభమగును.

5. హరిద్వారమునుండి దేవప్రయాగ, టిహిరీ, ధరాసులమీదుగా గంగోత్రికి బోవుమార్గము

సంఖ్య	చట్టీల పేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము-మైళ్లు.	హరిద్వారమునుండి దూరము-మైళ్లు.	స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
1	ధరాసూ	-	118	హరిద్వారమునుండి యింతవరకును, ఇచటినుండి యమునోత్రి వరకును బోవుమార్గ మిదివరలో వివరింపబడినది. ఇక నిచటనుండి గంగోత్రి కేగుదారి చూపబడును.
2	డుండాచట్టీ	9	127	మార్గము సమానము. నిబిడమైన యరణ్యమధ్యముగుండ బోవలసి వచ్చుటచే మార్గమంతయు గడుమనోరంజకముగనుండును.
3	నాకోరీ	3	130	ఇచట యమునోత్రినుండి వచ్చుమార్గము కలియును.
4	ఉత్తరకాశి	6	136	ఇది పరమపవిత్రమైన, సుప్రసిద్ధమైన, ప్రాచీనస్థానము. ఇచట పురాతనకాలపు మందిరము లనేకములు గలవు. వానిలో విశ్వనాథదేవాలయ మొకటి. దేవాసురసంగ్రామసమయమున వెలువడిన శక్తివిశేషము దర్శనీయము. జయపురమహారాజు గట్టించిన ఏకాదశరుద్రుల దేవాలయ మత్యంతమనోహరముగ నుండును. గఢవాల్ సంస్థాన మంపలి కాలీకమలీవారి క్షేత్రములకును ధర్మశాలలకును నిది కేంద్రస్థానము. ఈస్థానము దినదిన మభివృద్ధి నొందుచున్నది.
5	గంగోరీ	3	139	ఇక్కడ దోడీతాలమునుండి వెలువడిన అసీగంగా భాగీరథిలో గలియును. "డోడీతాల్" అనునది యొకమనోహరమగు సరోవరము. ఇచటనుండి సుమారు 16 లేక 17 మైళ్ల దూర ముండును. ఈసరోవరము అపదాగ్రహిమాచ్ఛాదితపర్వతపరివృతమైన, యోజనవ్యాయవిస్తీర్ణమైన యొక రమణీయమగు మైదానపు మధ్యమం దున్నది. మహాదివ్యదృశ్యము.
6	సైతాలా	3	142	మార్గము గంగాతీరమువెంట తిన్నగ బోవును.
7	మనేరీ	4	146	,, ,,
8	కుఫ్లాట్టీ	4	150	,, ,,
9	మల్లాచట్టీ	2	152	ఇచటనుండి వేరొకమార్గము బూఢాకేదారముమీదుగ కేదారనాథమునకు బోవును.

[illegible]	చట్టీలపేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము-మైళ్లు.	[illegible]	స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
10	భక్ వాడి లేక భాస్కరప్రయాగ	2	154	చిన్నని మార్గము. అనవసరమైన సామానునంతను నిచట చౌకీదారునిపరముజేసి అతనినుండి యొకరసీదును తీసికొనవలయును. గంగోత్రినుండి మరల నిచటికి వచ్చి తీరవలయును గాన నపుడు తీసికొనవచ్చును.
11	భుక్కీ	6	160	మార్గము సరళమైనదేకాని ఒకమైలుదూరము దారి గట్టిది కాదు. ఎప్పుడుబట్టిన నపుడు శిథిలమై జారిపోవుచుండునుగాన జాగరూకతతోడ బోవలయును.
12	గంగనానీ	3	163	ఈమార్గమున అరమైలు పోయినపిదప దీనాయను చిన్నసదిమీద నొక వంతెనయు, దానితరువాత నొకమైలుదూరమున కూలానదిమీద వేరొకవంతెనయు గలవు. వీని తరువాత గంగపైవంతెన వచ్చును. ఈవంతెన కీవలనే మార్గమునకు నించుక ఎత్తుగా ఋషికుండమనుఉష్ణజలస్రోతము గలదు. ఇదియొక పవిత్రమైన ప్రసిద్ధతీర్థము.
13	లోహారీనాగ్	4	167	మార్గము పాషాణమయము. సామాన్యముగు ఎగుడుదిగుళ్లుగలవు. గంగనానీనుండి ఒకమైలుదూరము దనగల్, డబ్రాణీయను రెండువంతెనలు భాగీరథిపై నిర్మింపబడి యున్నవి. మరియు నిచట సహజానందబ్రహ్మచారియొక్క ధర్మశాల కలదు.
14	సోనగంగా	1	168	ఇదియొక చిన్నచట్టీ.
15	సుక్ఖీ	4	172	ఎగుడుదారి.
16	ఝూలా	3	175	ఒక్కమైలు ఎగుడు బాట. తరువాత దిగుడు, సమమైన మార్గము.
17	హర్సిల్ లేక హరిప్రయాగ	2 ½	177½	ఇచటనుండి అరమైలుమీద శ్యామప్రయాగ(శ్యామగంగా భాగీరథీల సంగమస్థానము)కలదు. ఇచట గంగాప్రవాహము దేశమందలి సమభూమియందువలె వేరువేరుపాయలై పారుచుండ నాదృశ్య మెంతయు అద్భుతమై చిత్తాకర్షకముగ నుండును. ఈమైదానము సముద్రతటమునుండి 6000 యడుగుల ఎత్తున నున్నది. ఇచట ప్రవేశించిన

సంఖ్య	చట్టీలపేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము-మైళ్లు.	హరిద్వారమునుండి దూరము-మైళ్లు.	స్థానముల సంక్షిప్త వర్ణనము.
				తోడనే ఎదియో దివ్యలోకమున ప్రవేశించినట్లుండును. శ్యామప్రయాగనుండి రెండుమైళ్లమీద గుప్తప్రయాగయు, నచటనుండి $\frac{1}{2}$ మైలు తర్వాత హరిప్రయాగయు గలవు. ఇచట నొక లక్ష్మీనారాయణదేవాలయ మున్నది. ఫారెస్టువిభాగపు బంగాళాయు, సీమదేశుల యాశ్రామమును గలవు. ఇచట సమస్తవిధములైన ఊని వస్త్రము లమ్మబడుచుండును.
18	అణియాపుల్	$\frac{1}{2}$	178	భాగీరథిమీద నిచట అణియా యనుపేరుగల వంతెన యున్నది. దానిదగ్గర నొక చిన్నచట్టియు గలదు.
19	ధరాలీ	2	180	మార్గము సమానము. ఇక్కడ ధరియాలులను నొక జాతివారు గలరు. వీరు నేలంగుఘాటి ద్వారా టిబెట్టుతో వ్యాపారము చేయుచుందురు. ఈ మార్గము గుండా కైలాస మానససరోవరముల కేగతలచినవారు వీరిని వెంటబెట్టికొని పోవలయును. ధరాలీకి దగ్గర దగ్గర సాధుజనుల కుటీరము లనేకములు కలవు. వానియందు మంచిమంచి ప్రసిద్ధపురుషులు వాసము చేయుచుందురు.
20	జాంగలా	4	184	సమానమును, మనోరంజకమును నగు మార్గము. ఇక్కడనుండి మైలున్నర తరువాత నేలంగిఘాటికి బోవుటకుమార్గము చీలును.
21	భైరోంఘాటీ	$2\frac{1}{2}$	$186\frac{1}{2}$	మైలున్నరవరకు సరియగుమార్గము. ఒకమైలు ఎగుడుదారి. ఇది అసలు గంధకపు పర్వతము. కావున నెల్లప్పుడు వేడిగ నుండును. స్థాన మత్యంతరమణీయము. దేవదారువృక్షముల నిబిడారణ్యము. ఇచట కాలీకమలీవారి ధర్మశాల కలదు.
22	గంగోత్రి	$6\frac{1}{2}$	193	భైరోంఘాటికి క్రిందుగా నూతనమార్గము నిర్మింపబడినందున యిప్పుడిది $1\frac{1}{4}$ మైలుదూర మెక్కువైనది. హరిద్వారము నుండి యిప్పుడు సరిగా 193 మైళ్లు. అసలు భాగీరథి యొక్క ఉద్గమస్థాన మిచటనుండి 18 మైళ్లు ఇంకను ముందున్నది. కాని యాప్రదేశ మత్యంతదుర్గమ మగుట కారణమున యాత్రిక జనులు ఇక్కడే తమయనోరథ

చట్టీల పేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము-మైళ్లు.	హరిద్వారమునుండి మొత్తము దూరము-	స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
			ముల బూత్రిగావించుకొందురు. దర్శన, స్పర్శన, స్నానాదికములచే సంతృప్తులై, కృతకృత్యులై యాత్రికు లిచటనుండి జలమును నించికొనిపోవుదురు. ఈ స్థానము కొంతదూరమువరకు సమముగ నుండును. దేవదారువృక్షములు దట్టముగ నిండుకొనియున్నవి. ఈ పురినుండి కొంచెము దిగువను కేదారగంగయొక్క సంగమస్థాన మున్నది. అక్కడనుంచి ఒకఫర్లాంగుక్రింద శివలింగముమీద చాలఎత్తునుండి గంగాధార పడుచుండును. ఇచట జయపురమహారాజు గట్టించిన విశాలము గంగామందిరము గలదు. అందు జయపురమహారాజుయొక్క అన్నక్షేత్రముసైతము గలదు. మరియు కాలీకమలీవారి ధర్మశాలా, అన్నక్షేత్రములును, పంజాబు సింధుక్షేత్రమువారి అన్నక్షేత్రమును గలవు.

6. డేరాడూన్, మసూరీ, ధరాసూల మీదుగ హరిద్వారమునుండి గంగోత్రిమార్గము.

మసూరీనుండి గంగోత్రికి 113 మైళ్లు

		మసూరీనుండి చట్టీలమార్గము	
1 మసూరీ	-	-	హరిద్వారమునుండి డేరాడూన్‌వరకు రైలుమీద రావచ్చును. అచటినుండి మసూరి 8 మైళ్లు. మోటార్లు, బండ్లు మున్నగునవి మసూరివరకు వచ్చును. నానావర్ణకుసుమ సంపూర్ణములైన మసూరీపర్వతములు దేవలోకనగరముల దలపించుచుండును.
2 సువాఖోలీ	6	6	మార్గము మిక్కిలి మనోహరము. ఇచటినుండి టిహరీ సుమారు 34 మైళ్ళుండును.
3 ధత్యూడా	6	12	దిగుడుదారి; మంచిరోడ్డు.
4 మోల్‌ధార్	5	17	మార్గము సరళము, నత్యంతరమణీయమునైనది. విశేషించి పూర్వాహ్ణమందైనచో మార్గమంతయు నీడతో నిండియుండును. ఇచటినుండి మూడుమైళ్లు ఎగుడుబాట. తరువాత నాలుగుమైళ్లు దిగుడు.

సంఖ్య	చట్టీలపేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము-మైళ్లు.	[illegible]	స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
5	అంధియారీ	7	24	ఎగుడుదిగుడుమార్గము. బసచేయుటకు గ్రామములందు చోటు దొరకును. ఆహారపదార్థములు గూడ నీగ్రామములందే లభించును.
6	చాపడా	1	25	ఇచట నొక రాధారీబంగాళా కలదు.
7	ల్యాడ్ చట్టీ	6	31	రెండుమైళ్లు దిగుడు. 4 మైళ్లు ఎగుడుదారి.
8	ధరాసూ	7	38	6½ మైళ్లమీద గంగోత్రిమార్గము వచ్చును. మరి అరమైలునడచిన ధరాసు కలదు.
9	గంగోత్రి	75	113	ఈమార్గ మిదివరకే వివరింపబడినది.

7. గంగోత్రినుండి కేదారనాథము 123 మైళ్లు

సంఖ్య	చట్టీలపేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము-మైళ్లు.	గంగోత్రినుండి దూరము మైళ్లు	స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
1	మల్లాచట్టీ	-	40	గంగోత్రీనుండి ఇంతపర్యంతము పూర్వకథితమార్గమువెంటనే రావలయును. ఇక్కడనుంచి ముందు కొంచెము కఠినమైన దారి.
2	సౌరాకీగాడ్	3	43	మార్గము సరియైనది.
3	ప్యాలూ	3	46	ఈమార్గ మత్యంతకఠినమైన ఎగుడుకలది.
4	ఘూణాచట్టీ	3	49	ఒకమైలు ఎగుడు. రెండుమైళ్లు సమానము. ఇచట పంజాబ్ సింధుక్షేత్రమువారి ధర్మశాల కలదు.
5	బేలక్	4	53	అతికఠినమగు ఎగుడుదారి.
6	పంగరాణా	5	58	దిగుడుదారి. ఒడ్డోరక మెక్కడను. జాగరూకతతోడ దిగవలయును.
7	ఝూలా	4	62	ఎగుడుదిగుడుదారి. మధ్య ధర్మగంగానామక నది కలదు. దాని తరువాత మార్గము సమానము.
8	బూఢాకేదార్	5	67	పైచట్టీనుండి మూడుమైళ్లతరువాత అగూడానామక గ్రామము కలదు. దానికి రెండుమైళ్ల తరువాత బూఢాకేదారము వచ్చును. ఇచట మహాదేవాలయమును, కాలీకమలీవారి క్షేత్రమును గలవు.
9	తోలాచట్టీ	4	71	కొంతవరకు ఎగుడు, తరువాత సమానము.

సంఖ్య	చట్టీలపేరు.	చట్టీల పరస్పర దూరము-మైళ్లు.	[illegible]	స్థానముల సంక్షిప్తవర్ణనము.
10	హాతకునీ	2	73	ఎగుడుదారి. దీనికి భైరోంచట్టీ యనియు పేరు కలదు. ఇచట నొక ఆంగ్లేయమహోదయుడు కట్టించిన భైరవ దేవాలయ మున్నది.
11	ఘౌంటూ	3	76	ఎగుడుదిగుడైన మార్గము.
12	ధుత్తూచట్టీ	9	85	నాలుగుమైళ్లు దిగుడు. తక్కినది సమానము. ఇచట రఘునాథ మందిరము, కాలీకమలీవారి ధర్మశాలా క్షేత్రములును గలవు. ఇచట భిలంగనానదిమీద నొకవంతెన కట్టబడు చున్నది.
13	గవానా చట్టీ	1	86	సామాన్యముగ ఎగుడుదారి.
14	గౌమాండా	3	89	ఎగుడుదారి
15	దులందా చట్టీ	3	92	,,
16	వాలీచట్టీ	3	95	అరమైలు ఎగుడును, అరమైలు దిగుడును నైన మార్గము. తరువాత సమము.
17	మగ్గూకిమాండా	9	104	కుర్యాంక్యాల్యానామకస్థానమువరకు ఎగుడుదారి. తరువాత రెండుమైళ్లు దిగడు. అనంతరము సమానము. మేఘము లావరించియున్నతరుణమున ఈదారి నెప్పటికిని బోగూడను. చూస్తుచూస్తూ ఉండగనే మంచుగడ్డలు పడ గండ్లు గూలును. ఆదగ్గరిగ్రామములనుండి యొకమను జని దారిని బాగుగ నెరిగినవాని వెంట నుంచికొనవల యును. మిక్కిలి ఎత్తయినదారి. అరమైలు పొడుగున మంచుగడ్డలమీద నడునవలసివచ్చును. అందువలన పాదరక్షలు లేనివారికి కొంచెము దుఃఖము గలుగును కాని ఇతరులకు గాదు.
18	త్రిజుగీనారాయణ్	5	109	ఒక్కమైలు గిగుడు. తక్కిన నాలుగుమైళ్లు సామాన్య ముగ దిగుడుదారి. దృశ్యము మనోరంజకము. ఎదురుగ హిమాలయోన్నత శృంగములు నేత్రపర్వము గావించును. ఇచటినుండి తరువాతిమార్గ మిదివరకే వివరింపబడినది.

* ఇందలి 2, 3, 4 భాగములలోని విషయములు, చట్టీలవృత్తాంతములు శ్రీబ్రహ్మచారి చక్రధరశర్మగారి గ్రంథమునుండి కైకొనబడినవి.

కవికోకిల

అధికార్ల సూర్యనారాయణరావుగారు

కొమ్మలందు దాగియుండి
కూయుచుందు కోకిలంబ!
ఏమి కూయుచుందువో మా
కెరుగ జెప్పవే!

హాయిగాను దినమంతయు
నాడి పాడి యలసియున్న
పసిపిల్లల కెల్ల జోల
పాట పాడెదో!

మేలుకీడు తెలియలేని
బాలబాలికలకు మధుర
మంజుల కంఠమ్ముతోడ
మంచి గరపెదో?

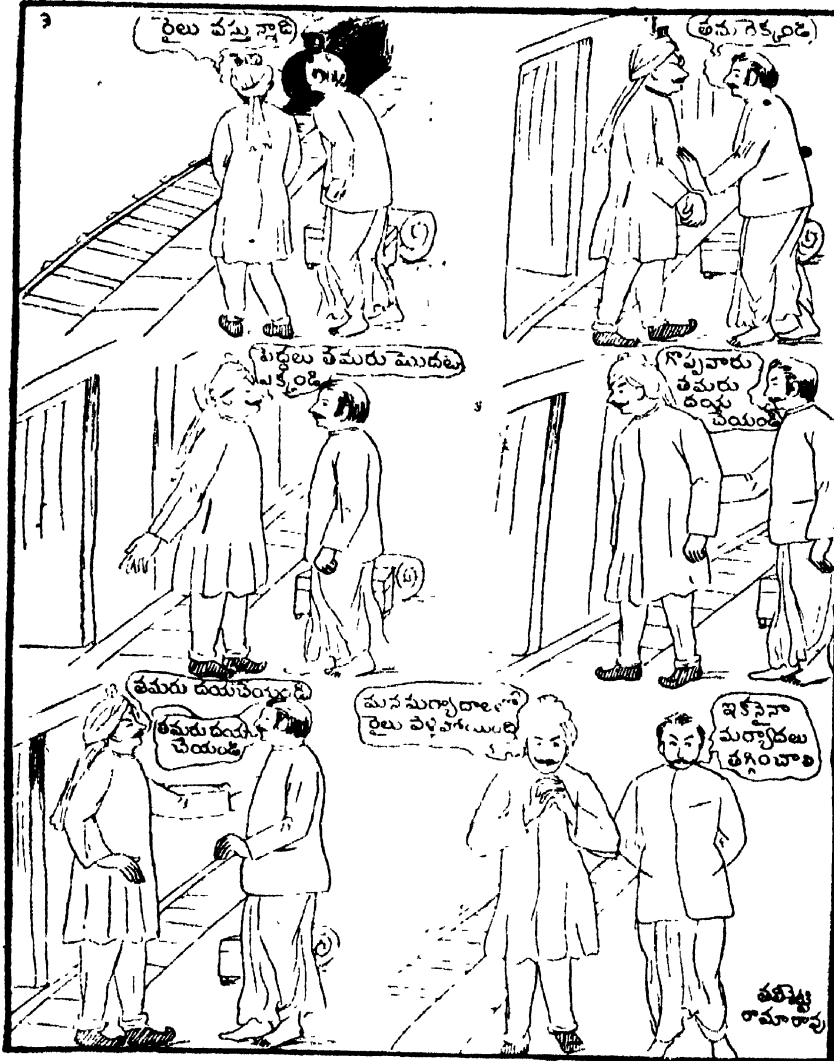
నిలువెల్లను నిండి పొంగు
వలపున మైమరచు ప్రియుల
కదియె నిత్యహాసని సీ
నభయ మిచ్చెదో?

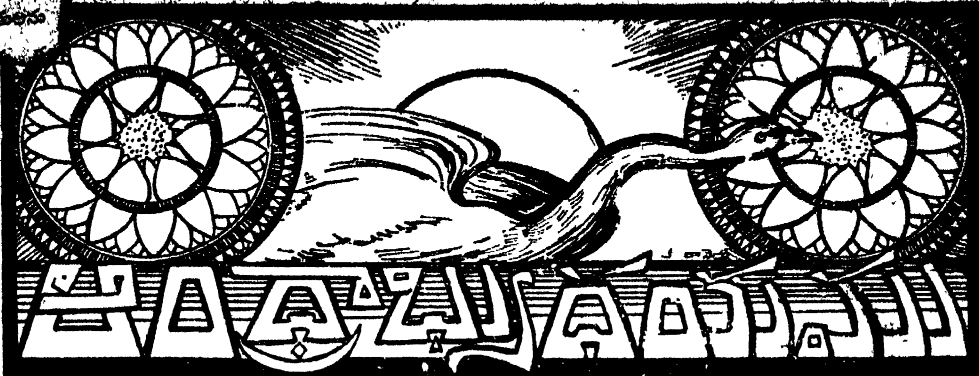
పరలోకము గూర్చి తలచి
ధర గలపాశముల ద్రెంచు
ముదిమి గదురు మానవులకు
ముక్తి జూపెదో?

ప్రేమమూర్తి యీశ్వరుండు
శ్రీకరముగ నిర్మించిన
లోకమ్మున జూడబోము
లోప మ్మనెదో!

కొమ్మలందు దాగియుండి
కూయుచుందు కోకిలంబ!
ఏమి కూయుచుందువో మా
కెరుగ జెప్పవే!

మర్యాద మించినయెడల

రైలు వస్తున్నాది
తమరెక్కండి
పెద్దలు తమరు మొదట ఎక్కండి
గొప్పవారు తమరు దయచేయండి
తమరు దయచేయ్యండి
తమరు దయచేయండి
మన మర్యాదాలలో రైలు వెళ్ళిపోయింది
ఇకనైనా మర్యాదలు తగ్గించాలి
తలిశెట్టి రామారావు

శ్రీయుత ఆర్. కోసలేంద్రరావుగారు, బి. ఏ.

వీరు ఈడ్పుగంటి రాఘవేంద్రరావుగారి మేనల్లుడు. అర్థశాస్త్రమునందు ప్రావీణ్యమును బడయుటకు ఇంగ్లండునకు పోయినారు.

---

8. 10- 20 ఉరగి

భారతీయమహిళామండలి

శ్రీమతి వి. పాపాయమ్మగారు
తూర్పుగోదావరి జిల్లాబోర్డున నియమింపబడిన సభ్యురాలు.

బాబర్ మరణశాసనము

తన యౌరసుడును, యువరాజును నగు, హుమయూన్ పాదుషాకై తండ్రి బాబర్ చక్రవర్తి యొకమరణశాసనమును వ్రాసియుంచెను. బాబరు సర్వమతసామరస్యమునకు, భూతదయకును, ధర్మసూక్ష్మజ్ఞతకు నీశాసనము నిదర్శనము. దీని మాతృక భూపాలసంస్థానపు గ్రంథాలయమున జూడనగును.

దీని యాంధ్రానువాదము

కొడుకా! భరతవర్షమున వసించు ప్రజలు వివిధములగు మతముల నవలంబించువారలై యున్నవారు. దీనిని పాలించుటకు నీయాధీన మొనర్చినవాడు లోకైకనాథుడు సర్వేశ్వరుడు. నీయభివందనముల వాని కర్పించుట కిది విషయము. కనుక నీకర్తవ్య మిది.

౧. మతవైషమ్యము నీ మనసున నంటనీకుము. ప్రజలయం దాయామతావలంబకులయొక్క యాచారవ్యవహారముల, మర్యాదల గమనించి నీన్యాయపరిపాలన నిష్పాక్షికమై యుండనిమ్ము.

౨. ముఖ్యముగ గోవధలను మానుకొనుము. దీనిని వదలితివో ప్రజల హృదయమే నీవశమగును. వారి కృతజ్ఞతాబంధములచే నీకు వారు కట్టుబడుదురు. దాని కిదియే మార్గము.

౩. పూజామందిరములకు – ఏమతమువారివైనను నష్టము వాటిల్లచేయకుము. సదా ధర్మరతుడవై మెలగుము. అట్లు వర్తించితివో సంతుష్టిశాంతులు దేశమునందు వ్యాపించి రాజులకును, ప్రజలకును నన్యోన్యతను వెలయజేయును.

౪. ఇస్లాం మతమునుగూర్చి ప్రచారము చేయవలెనన్న దానికి సాధనము హింస కాదు. దయాదాక్షిణ్యము లను కత్తియే దానికి పరమాయుధము. షీయాలకును సున్నీలకును గలప్రభేదమును పాటింపకుము. అట్లు చేయకపోతివో ఇస్లాంమతము సన్నగిలుటకు మొదలిడును. ప్రజల రుచిభేదముల నగసి సంవత్సరములకు ఋతుభేదములవలెనే పాటింతువేని దేశమురుజారహితమై విలసిల్లును.

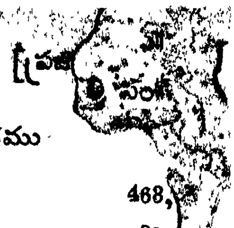
—టి. శివశంకరం.

1931 లో జరిగిన క్రొత్తజనాభాలెక్కలు

[ఇండియా గెజెటు ప్రకటనము]

"మతములనుబట్టి నిర్ణయింపబడిన జనసంఖ్య మొత్తములు చాలవరకు సరిగానే యున్నవి. బొంబాయి బర్మారాష్ట్రములలోమాత్రము కొన్ని ప్రాంతముల లెక్కలు సమగ్రములుగా లేవు. కొన్ని రాష్ట్రములలో ప్రధానములగు మతముల మొత్తములుమాత్రమే చూపించబడెను.

1921 మొదలు 1931 వరకు 10 ఏండ్లలోను హిందువులలో 100 కి 10 వంతునను, మహమ్మదీయులలో 13 వంతునను, సిక్కులలో 33 వంతునను, బౌద్ధులలో 8 వంతునను, పార్సీలలో 5 వంతునను జనసంఖ్య పెరిగినది" అని దొరతనమువారు తెలిపిరి.

భారత దేశమున మొత్తము జనసంఖ్య

భారత దేశమున మొత్తముజనసంఖ్య	352,986,876
పురుషుల సంఖ్య	181,921,914
స్త్రీలసంఖ్య	171,064,962

1921 కంటె 100 కి 10.6 వంతున జనసంఖ్య పెరిగినది.

హిందువులసంఖ్య	238,330,912
మహామ్మదీయులు	77,743,928
సిక్కులు	4,366,442
క్రైస్తవులు	5,961.794

బ్రిటిషు యిండియాలో జనసంఖ్య

మొత్తము	271,273,107
హిందువులు	176,934,435
మహమ్మదీయులు	67,085,510
సిక్కులు	3,192,169
క్రైస్తవులు	3,531,703

అజ్మీరు-మేర్వారా రాష్ట్రము

మొత్తము	560,292
హిందువులు	434,509
సిక్కులు	341
జయినులు	19,497
మహమ్మదీయులు	97,133
క్రైస్తవులు	6,947

ఆసాము

మొత్తము	8,622,251
హిందువులు	4,931,760
సిక్కులు	2,497
జయినులు	2,636
బౌద్ధులు	14,955
మహమ్మదీయులు	2,755,914
క్రైస్తవులు	202,586

బెలూచిస్థానము

మొత్తము	468,
హిందువులు	91,
సిక్కులు	8,638
మహమ్మదీయులు	405,309
క్రైస్తవులు	8,044

వంగరాష్ట్రము

మొత్తము	50,122,550
హిందువులు	21,537,921
బౌద్ధులు	315,801
మహమ్మదీయులు	27,530,321
క్రైస్తవులు	180,572

బీహారు - ఒరిస్సా

మొత్తము	37,676,576
హిందువులు	31,010,660
మహమ్మదీయులు	4,264,776
క్రైస్తవులు	34',710

బొంబాయి

మొత్తము	21,854,841
హిందువులు	16,619,866
సిక్కులు	20,723
జయినులు	199,379
బౌద్ధులు	1,890
పార్శీలు	89,548
మహమ్మదీయులు	5,452,133
క్రైస్తవులు	317,042
యూదులు	17,448

బర్మా

మొత్తము	14,645,969
హిందువులు	574,697
జయినులు	77,895
మహమ్మదీయులు	606,841

మధ్యరాష్ట్రములు - బేరారు

మొత్తము	15,507,723
హిందువులు	13,460,105
మహమ్మదీయులు	682,854
క్రైస్తవులు	50,584

కొడగు (కూర్గు)

మొత్తము	163,327
హిందువులు	146,007
మహమ్మదీయులు	13,777
క్రైస్తవులు	3,430

మదరాసు

మొత్తము	46,575,670
హిందువులు	40,392,900
మహమ్మదీయులు	3,316,083
క్రైస్తవులు	1,770,328

ఢిల్లీ

మొత్తము	636,246
హిందువులు	398,863
సిక్కులు	6,437
జయినులు	5,345
మహమ్మదీయులు	206,960
క్రైస్తవులు	16,989

సరిహద్దురాష్ట్రము

మొత్తము	2,425,076
హిందువులు	142,797
సిక్కులు	42,510
మహమ్మదీయులు	2,227,303
క్రైస్తవులు	12,213

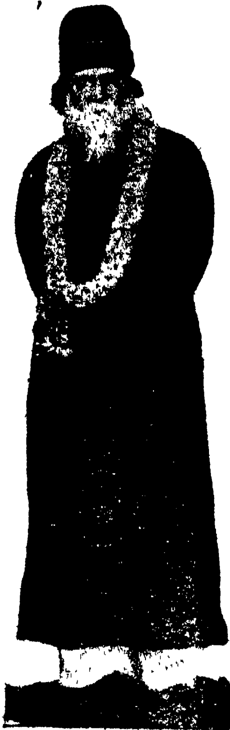
పంజాబు

మొత్తము	23,580,852
హిందువులు	6,328,588
సిక్కులు	3,064,144
జయినులు	35,284
బౌద్ధులు	5,723
మహమ్మదీయులు	13,332,[illegible]
క్రైస్తవులు	414,788

సంయుక్తరాష్ట్రము-ఆగ్రా-అయోధ్య

మొత్తము	48,408,763
హిందువులు	40,905,523
సిక్కులు	46,500
జయినులు	67,954
మహమ్మదీయులు	7,181,927
క్రైస్తవులు	205,009

కవిసార్వభౌమ, రవీంద్రనాథ టాగూరుగారు

కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయసంస్కృతశాఖవారు వీరికీ బిరుదము నొసగిరి.

బ్రిటిషు ప్రభుత్వ నూతన మంత్రిమండలి

కూర్చున్నవారు: స్నోడెను, బాల్డువిన్, మాక్డనాల్డు, శామ్యూల్, సాంకీగార్లు నిలుచున్నవారు: కునులిఫ్ లిస్టరు, థామస్, రీడింగు, చేంబర్లేను, హోరు

బ్రిటిషు ప్రభుత్వ నూతనమంత్రిమండలి

సర్ సామ్యూల్ హోరుగారు, ఇండియామంత్రి
రీడింగు ప్రభువు, విదేశాంగమంత్రి
రాంసే మాక్డనాల్డుగారు, ప్రధానామాత్యుడు
స్టాన్లీ బాల్డ్విసుగారు, లార్డు ప్రెసిడెంటు ఆఫ్ కౌన్సిలు
సర్ హెర్బర్టు శామ్యూలు గారు, దేశీయమంత్రి
ఫిలిప్ స్నోడనుగారు, కోశాగారమంత్రి
సాంకీ ప్రభువు, లార్డు ఛాన్సలరు
జె. హెచ్. థామస్ గారు, డొమినియనుల అధినివేశమంత్రి
నెవిల్లి చాంబర్లేనుగారు, ఆరోగ్యశాఖామాత్యుడు
సర్ కునులిఫ్ లిస్టరుగారు, వాణిజ్యమంత్రి
సర్ జాన్ గిల్మోరుగారు, వ్యవసాయమంత్రి

హాల్ కెయిన్

హాల్ కెయిన్ (Hall Caine) మొన్నటి ఆగష్టు ౩౧-వ తేదీ రాత్రి పదునొకండు గంటలకు పదునాలు నిముసములున్నవనగా దివంగతుడైన వార్త రూటరు సంఘయము తెలుపుచున్నారు. హాల్ కెయిన్ ప్రపంచ ప్రఖ్యాతిగన్న ఆధునికాంగ్ల నవలాకారులలో నొకడు. సర్ బిరుదాంచితుడు. నవలలో ఉపకథ లుండరాదనియు, ఒక్కొక్క నవల ఒక్కొక్క కథతోడనే కుదింపబడ వలయుననియు నను సంప్రదాయమును నెలకొల్పిన ఆంగ్ల మహాగ్రంథరచయితలలో ఈతడు మొదటివాడు కాకున్నను తొలిజట్టుకు చెందినవాడు. ఇటీవల బయలుదేరుచున్న నవలలకంటె హాల్ కెయిన్ నవలలు ఎన్నియోరెట్లు పెద్దవి. అయినను ఈతడు తన ఈపెద్దనవలల నెప్పుడును ఉపకథలతో జొప్పమొనర్ప లేదు; నవలకొరకే కథయను సంప్రదాయమును విడనాడలేదు. హెచ్. జీ. వెల్సు (H. G. Wells) నవలలవలె హాల్ కెయిన్ నవలలుకూడ Semi-religious గా నుండును.

హాల్ కెయిన్ నవలల కథారంగము Isle of Man. ఇది ఆంగ్లదీవుల చెంతగల ఒకచిన్నదీవి. లివర్పూలు (Liverpool) హార్బరుకు కొంచెము సమీపము. ఇంగ్లండునుండి ఆదీవికి పోవువారు లివర్పూలునుండియే పోవుదురు. ఆదీవిని తోకలుండవు. ప్రపంచమున మరియెచ్చట తోకలేని పిల్లులకు జనిస్థానమగు ఈచిన్న దీవిలోని మానవుల ఆచారవ్యవహారముల వర్ణనలతో నవలలు పిక్కటిల్లియుండును. ఈతని నవలలలో ముఖ్యముగా 'ఐల్ ఆఫ్ మ్యాన్' నందలి మానవ వ్యవహారవర్ణనమే చదువరుల కెక్కువగ నచ్చును. ఆదీవిలోని మానవుల జీవితవిధానమును ప్రపంచమువారు గ్రహించునట్లు చేసినవాడు హాల్ కెయిన్ ఒక్కడే. ఈతని నవలలయందు ఆదీవివాసుల నిత్యకృత్యములు, ఆరామనివాసములు మున్నగునవి. ఆద్వీపము దరిద్రులు నివసించుట కనుకూలమైనది. పన్నుబందులు లేవు. జీవనవ్యయము అల్పము. ఆహారపదార్థములు కారుచౌక. లేదు. ఇక ఆసంబంధమైన ఖర్చు ఎట్లుండునో యను విషయము లన్నియు హాల్ కెయిన్ గ్రంథములలో వర్ణింపబడినవి. కష్టకాలమునందు ఈద్వీపవాసుల ఓర్పును ఈతడు 'శిల్పము తోడియ' చిత్రించినాడు. ఈతని గ్రంథములను గూర్చిన ఇతరవివరము లిచ్చట తెలుపదలంపలేదు. ఈతనిని గూర్చిన కొన్ని విషయములు మాత్రము తెలిపి విరమింతును.

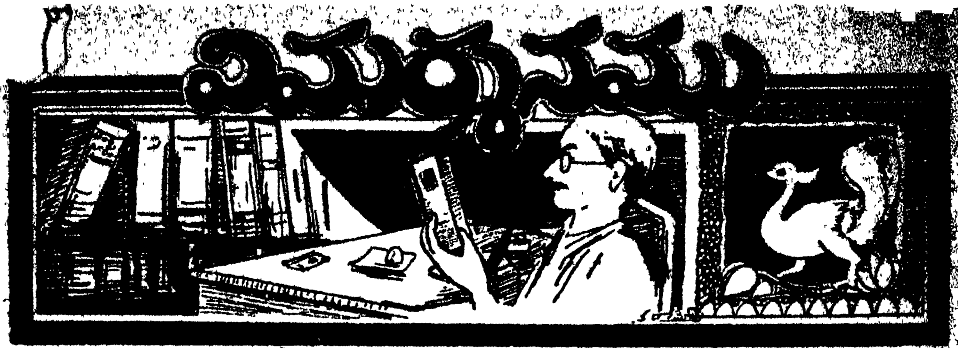
అవి హాల్ కెయిన్ సారస్వతజీవితము ప్రవేశించిన దినములు. తాను రచించిన నవల నొకదానిని ఈతడు ఒక పబ్లిషరు దగ్గరకు తీసికొని పోయినాడు. పబ్లిషరు మొదట దాని ప్రచురణ కంగీకరింపలేదు. కాని కొన్నిరోజులు గతించినపిమ్మట ప్రచురించుట కెట్లో అంగీకరించెను. వెంటనే ప్రారంభించుటకు ప్రయత్నములు జరిగెను. ఒడంబడికను గూర్చిన విషయమై సంప్రతింపులు నడచెను. సొమ్ము ఇచ్చివేయవలసినదో నూరుపౌనులు అప్పటికి పాటికపౌనులును, పుస్తకముల అమ్మకములో కొంత కమీషనుగా (...) ఇచ్చుటకు ఒప్పుకొనెను. పబ్లిషరు ఒక్కసారిగా నూరుపౌనులు ఇత్తుననగా హాల్ కెయిన్‌కు పట్టరాని

నూరు పౌనులను చేతిలో వేయుంచుకొనుట
శ్చయించెను. తన నిశ్చయమును సంతోష
ఆతడు పబ్లిషరున కెఱింగించెను. సరే
ఇట్టి టరములను లిఖిత మొనర్చి సంతక
ఏ నిర్దిష్టములైన ఒడంబడిక కాగితములు
ప్రక్కగదిలోనికి పోయెను. హాల్
పబ్లిషరును జరుగుచుండిన సంభాషణము
గదియందు ఒకమూల కూర్చుండియుండిన
శాలయపు గుమాస్తా—పొట్టివాడు, ముస
చుండెను. కాగితములు తెచ్చుటకు తన
క్కగదిలోనికి వెళ్లియుండిన సమయమున
మెల్లగా హాల్ కెయిన్ దగ్గఱకు వచ్చి అప్పుడు
పుచ్చుకొని చేతులు కడిగికొనుటకంటె
కొన్ని పౌనులుమాత్రము పుచ్చుకొని శాశ్వత
ష్ట పొందుచుండుట మంచిపద్ధతియని నొక్కి
ఉద్యోచితముగ వచ్చిన ఈయుపదేశరత్నమును
ఇంగుటచే హాల్ కెయిన్ జారవిడువలేదు.
పోర్చుకొనెను. అంతలో కాగితములతో పబ్లి
ంచెను. అప్పుడు ఈతడు పబ్లిషరుతో తన
మార్చుకొంటిననియు, తనకు రెండవ
ఇష్టమనియు చెప్పెను. ఈప్రకారము నిర్ణ
రిగెను. పుస్తకము ముద్రితమయ్యెను. లక్షల
తులు సెలవయ్యెను. రాయల్టీక్రింద హాల్
న్నివేల పౌనులు వచ్చెను. భాగ్యరేఖ
. తన ఈ యైశ్వర్యమునకు ఆముసలి పొట్టి

గుమాస్తా ఉపదేశము కారణమని హాల్ కెయిన్
మిత్రులతో [illegible] చెప్పుచుండువాడు. స్థిరప్రతిష్ఠ
గినతరువాత ఈతనికి తనగ్రంథములవలన సాలుకు ఇరు
వదివేల పౌనుల ఆదాయము వచ్చుచున్నది.

సాలుకు ఇరువదివేల పౌనుల ఆదాయము, సార
స్వతజగత్తున సాటిలేని ప్రతిష్ఠ కలిగి వఱలుచుండిన హాల్
కెయిన్ వృద్ధాప్యమున తన పిచ్చిచేష్టచే నలుగురిలో
నవ్వులపాలాయెను. ఈతనికి స్వోత్కర్ష ఇష్టము కాదు
గాని వయసు చెల్లినతరువాత చేయదొడగిన వికృతచేష్టచే
ప్రత్యేకప్రకటనము పడసెను. సుప్రసిద్ధనాటకకర్త
యగు షేక్స్పియరును ఆకారరేఖయందు తాను అచ్చ
ముగ పోలియుండినట్లు ఈతడు విశ్వసించెను. విశ్వసించి
ఆకారరేఖయందే గాక దుస్తులయందును అతనిని పోలి
యుండుటకు ఈతడు నాలుగుశతాబ్దులకు పూర్వము
షేక్స్పియరు ధరించినట్లు బొమ్మలలో చూపబడు
పొ స్తరు దుస్తులను ధరించువాడు. ప్రాబడి పోయిన
దుస్తులను ధరించుటచే ఫాషనునందు ప్రియముగల ఇంగ్లీ
షుసంఘమున ఈతడు ఆభాసపాత్రుడయ్యెను. ఈవికృత
చేష్టచే ఈతని ప్రతిష్ఠకుగూడ కొంత భంగము కలిగినదని
చెప్పవచ్చును. ఈవికారపుదుస్తులను విడనాడుమని హాల్
కెయిన్ మిత్రులు బ్రతిమాలిరి. అయినను ఈతడు మాన
లేదు. ఆనాడు షేక్స్పియరు తొడిగినమాదిరి దుస్తులనే
ఈనాడు మరణించువఱకు ఈతడు తొడుగుచుండువాడు.

—ఆంధ్ర శేషగిరిరావు, బి. ఏ.

ఏకోదరులు

గ్రంథకర్త: మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రిగారు, ...సమితి, పిఠాపురము. వెల 0-8-0.

సాధారణముగా నవలను చదువగానే యిది బాగుందా, లేదా యని నిర్ణయించుకోడం ప్రధాన విషయం. దీనికి జవాబు చెప్పుకొని గాని, గుణదోష విమర్శ జోలి యెవ్వడూ పెట్టుకోడు. నిజానికి విమర్శవల్ల తేలదు ఒకనవల బాగు, ఓగు. ఏకోదరులను జదివి పుస్తకము మూయగానే నాలో జనించినభావం "చిన్నదైనా ఎంత బాగుంది!" అని. అదే గ్రంథకర్తకు ఘనత్వాన్ని ఆపాదించేది.

ఏకోదరులు ముగ్గురు. వెంకట్రామయ్య, రమణమ్మ, శివరామయ్య. వీరిలో పెద్దవాడు వెంకట్రామయ్య యేదో ఉద్యోగంలో జేరి, పెద్దలపద్ధతిని సాంఘిక జీవనం సాగిస్తాడు. రమణమ్మ చిన్నప్పుడే యిల్లు పట్టుతుంది. కడగొట్టువాడు శివరామయ్యలో పుట్టుతుంది భావసంఘర్షణ. బాల్యవివాహము, అజన్మ వైధవ్యం మీదగల విముఖత్వానికి, కూడా చదువుకొనేపిల్ల ఇందిర మీద మోహంతోడై, బ్రహ్మసమాజంలోని కీతన్ని దింపుతుంది. ఇందిరను పెండ్లి చేసుకొంటాడు. దేశోద్ధరణకని దిగితే దుఃఖసంప్రాప్తి తప్ప వేరేమిన్ని సమకూడదు. కాని ఈదుఃఖాగ్నిలో పుటంవేసినందువల్లనే, శివరామయ్యశీలము పరిశుద్ధమవుతుంది. తనమీద బెంగపెట్టుకొని తల్లి చనిపోతుంది. ఇందిర తనకు దూరదూరమై కృశించి ప్రాణాలు విడుస్తుంది. ఇందిర భూమిని పెట్టిన కూతుర్ని గోదావరి పొట్టపెట్టుకుంది. ఈదుఃఖ పరంపరలే రమణమ్మ, శివరామయ్యలకు అన్యోన్యత నుద్ధరిస్తాయి. సాంసారికజీవనంలో యెంతుకట్టైలైన వీరికపురికి ... వనకరణంగా జాతీయోద్యమము వచ్చి, యిద్దర్ని జైలు చేరుస్తుంది. కుటుంబవాసనాబలముచేత నేమో ... ట్రామయ్యకూడా జైలుకు చేరుకుంటాడు. "ఎన్ని తక్కువ చేసినా మళ్లీ ధర్మంకోసం పాటుపడే భా... పరమేశ్వరుడు కటాక్షించాడు" అనుమవ్వరికిని. ఇది

నవలకు ఆటినంతకథ కాకపోవచ్చు. మంచి ప్రాయంగా నుండవచ్చు. కాని మంచినీళ్లకుండే గు... దీనికి ఉంది. ఎక్కువ తీపి లేకపోతే ఎక్కువ మత్తుక లేదు. మోహం అశాశ్వతమనిన్నీ, ధర్మబద్ధమైన ... యే నిశ్చలమైనవనిన్నీ, అందుకు ఉదాహరణమే ... ఘాన్ని వదలిన కొడుకుమీదగూడ తల్లి... ప్రేమ అనిన్ని యీనవలలో మూలభావం.

కథలో రెండు విషయాలు విమర్శనీయ ఉన్నాయి. ఒకటి: ఒక్కరాత్రిలోనే ఇందిరపై ... రామయ్యకు పుట్టేవెగటు. దీనికి తగినంత కా... మేమిన్ని లేదు. శివరామయ్య నిజంగా సంస్కార ప్రేరితుడై ఇందిరను పెండ్లి చేసికొన్నాడా, లేక ... మీది మోహమే యితన్ని సంస్కరణ పరవ... జేసిందా యనేది సందిగ్ధవిషయం. రెండుకారణాలు ... కింపబడినవి కాని యేది ప్రబలమో రుజువులేదు. అం... వలననే, శివరామయ్యకు వచ్చే కష్టములకు సందర్భ... కారణము నిర్ణయించడం కష్టమవుతుంది. రెండవది: ఏకో... దరులను జైలుకు లాగడం. శివరామయ్య, రమణమ్మ విషయ మెట్లున్నా, వెంకట్రామయ్యను ... జైలుకు పట్టితీసికొచ్చినాడు, పోలీసువాళ్ల

శాస్త్రిగారు కరుణరసపుపట్టులందు చూపే ప్రతి యితరపట్టులందు కానరాదు. 'కరుణ'యే వీరికి గట్టి ...ట్టు, 'హాస్యం' కాదని నా నిశ్చయం. 'బారిష్టరుపార్వ ...నికి వలెనొన్నవారి కీమాట నచ్చకపోవచ్చు.

శైలి ధారాళమైనది. సామాన్యమైన పాఠక ...మ. కష్టమైనపదము లుండవనే ఉండవు. పిల్లలకైనా ...మవుతుంది.

గు. వెం. సు.

ప్రతిబింబములు

గ్రంథకర్త: మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రిగారు, ...తీసమితి, పిఠాపురము. వెల రు ౧.

ఇందులో ఐదు కథలున్నాయి. 'లక్ష్మి', ...గాస్తు', 'చిత్తరువు', 'శిల్పివ్యయం', 'భిక్షువు' అని ...టికి నామకరణం. మొదటి రెండున్ను, కడపటిదిన్ని ...తి'లో ప్రకటితమైనవే. కడమ రెండున్ను 'సఖి' ...కాముఖమున వెలువడినవి. కథల పుస్తకములు ...గా నున్న యీ రోజులలో ఈ సంపుటము ఆవశ్య...కం.

ఈకథలకు 'ప్రతిబింబములు' అని శీర్షిక నొసం...లో గ్రంథకర్తగారి యుద్దేశ్యమేమో! జీవన ప్రతిబిం...లని తోస్తుంది. కాని అన్ని కథలు జీవనప్రతిబింబ లనిపించుకోవు. 'ముహూర్తు', 'భిక్షువు' రెండున్ను ...ఖ్యతకథలు. సన్యాసుల మహిమ గాని, వనస్పతుల ...నం గాని, నిజమా అబద్ధమా నే జెప్పలేను, రెండు అసామాన్యం, అద్భుత మగుట రూఢి. శాస్త్రిగారి ధోరణిమాత్రం జీవనప్రతిబింబములుగా నుండవలె ...యే. కాని కథావస్తువు అట్టిది కాదు. 'చిత్తరువు'లో ...త్తరువునకు జీవకళ నాపాదించడం తెలుగు కథలలో ...పూర్వము. నాకు తెలిసినంతవరకు ఆస్కారు వైల్డు ...వల 'Picture of Dorian Grey'లో సజీవమైనచిత్తరువు నాధారంగా గొని కథ నడుస్తుంది. దానికి, శాస్త్రి ...గారికథకు చాలా భేదా కలదు. పోలిక శాస్త్రి ...కూలించదు. 'చిత్తరువు'లో గూడ కథ స్వల్పము. వర్ణనాచాతురిమాత్రము గలదు. 'లక్ష్మి'... కథలు తెలుగులో సామాన్యంగానే ఉంటాయి. శ... శాస్త్రిగారి రచనలో సంకోచము లేకుండా విప్పిచెప్ప... మనే గుణం మెచ్చదగును, ఏత ద్విపరీతమునకు కూడా కారణం గావచ్చు. 'శిల్పివ్యయము' ఒక్కటే యీసంపుటములో ఉన్నతభావోపేతమైనది. బాహ్యము, దైహికమైన సౌందర్యమునకన్న అంతరస్థము, ఊహాసిద్ధమైన సౌందర్యమే శాశ్వతము. ఆనందదాయకము అని కథ యొక్క మూలభావము. దీనికై వారు చేసిన కల్పకము కొంత అనవసరంగా కన్పడుతుంది. ఇంతకు కారణము వీరు కథలను నవలలపద్ధతిని వ్రాయడం.

గు. వెం. సు.

Our Duties to Hindu Widows

హిందూవితంతువులు-వారిపట్ల మనధర్మములు

క్రౌను ౮, పు. సైజు. పు. ౩౨.

ఇది యొకచిన్న ఆంగ్లగ్రంథము, సరస్వతీసంఘ ప్రకటితము. వెల ఒక అణా.

వలయువారు: సరస్వతీసంఘము, ౨౮, పిడారియారు కోవెలవీధి, జార్జిటవును, మద్రాసు—అని వ్రాయవలెను.

హిందూవితంతువుల నుద్ధరించవలెనని ప్రచురణకర్తల యుద్దేశ్యము. వారికి గృహపరిశ్రమలను, వైద్యవిద్యను, ఇతర జీవనోపాయము లగు వృత్తులనునేర్పి వారు జీవితమును సౌఖ్యముగ గడుపునటుల మనము తోడ్పడవలెనని ప్రచురణకర్తలు కోరుచున్నారు. వీరి యుద్దేశ్యమెంతయు ప్రశంసనీయము. మనమందరము ఈవిషయమై ముఖ్యముగ తోడ్పడవలెనని వేరుగ జెప్పనక్కరలేదు. కాని విషయములు ఇందు తగాదాఅంశములుగ నున్నవి. బాల్యవివాహము హిందువులలో పూర్వమెన్నడును లేదనియు, హైందవస్త్రీలు సర్వసాధారణముగ స్వయంవరమునే అవలంబించినవారనియు, బాల్యవివాహములు అసంఖ్యాకలగు బాలవితంతువు లేర్పడుటకు అవకాశ

...వనియు, బాల్యవివాహములచే దుర్బలమగు ...న మేర్పడుచున్నదనియు. ౭, ౮ సంవత్సరముల ...లికలను యుక్తజ్ఞానము వచ్చిన పురుషులకు పరిణయ మొనర్చుటచే అట్టి కన్యలతో, అనగా రజస్వల గాని తమ భార్యలతో, వారు అక్రమప్రవర్తనమును గావించుచు న్నారనియు ప్రచురణకర్తలు తెలుపుచున్నారు. వీటిని సప్రమాణముగ వీరు చూపజాలకున్నారు. ఈవిష యములు కేవలము సత్యదూరములని వ్రాయుట కెంత యు చింతిలుచున్నాడను. వీటిని ఖండించుట కిచట స్థలము చాలదు. ఇట్టి తిగాదా అంశములను వ్రాయకున్న బాగుండెడిది.

జరుగుమిల్లి సాంబశివరావు, బి. ఏ.

God's Lenses
ఐశ్వరీయాదర్శములు
(Prohibition & Spirituality)
(పాననిషేధము – అధ్యాత్మత)

క్రౌను ౮ పు. సైజు, పు. ౧౨౮. వెల రు. ౧.

మద్యపాననిషేధము నొసగించు నొక చిన్న పుస్తకము. (ఇంగ్లము.) వస్తుతః రాజధానియం దంతట, కనీసము కడపజిల్లాయందైన త్రాగుబోతు తనమును మాన్పవలయునని మద్రాసు గవర్నరు గారి పేర పంపబడిన ప్రార్థనారూపకమగు బహిరంగపత్ర మిది. దీనిని వ్రాసి పంపిన అవధానం కృష్ణమునిగారు రాయల సీమ కడపజిల్లా నివాసి. మద్యపానమును మాన్పించుటకై సర్కారువారు ఏర్పరచిన కమిటీలలో కొంతకాలము పనిజేసి యందువలన నించుకైన లాభము గానక తుదకిట్టి కమిటీలన్నియు నామకార్థము, అమాయకులగు లోకులను భ్రమింపజేయుట కేర్పడినవని నిశ్చయముజేసికొని వీరు వానినుండి వేరై స్వయముగ దమ సంకల్పసిద్ధికై పాటు పడుచున్నట్లు ఈ గ్రంథమును జదువుటవలన దెలియు చున్నది. ఇట్టివేయగు మూడు బహిరంగపత్రములను ఇదివరలో గవర్నరుగా నుండిన గోషన్ ప్రభువుగారి పేర బంపియుండిరి. కాని వీరి ప్రార్థనానుసార మింత వరకు నేమియు గావింపబడకుండుట [illegible] పత్రమును క్రొత్తగా వచ్చిన గవర్నర్ [illegible] వ్రాసియున్నారు. కాని ఈప్రయత్నమును [illegible] ఫలోన్ముఖమైనట్లు గన్పించదు. వీరి మిత్రులలో [illegible] వచించినట్లుగ త్రాగుబోతులకు దూరదృష్టిగాని [illegible] జ్ఞతగాని శూన్యము. అన్యథా ఈమనిషి [illegible] మును తమతలమీద వేయక పూర్వమే, వారి [illegible] మును మానుకొనియుందురు. కావున నీరెండు వ్యాప ములు అంతమువరకు సాగవలసిన అనగా నేదైన రాజ్యనియమము చేత త్రాగుడు గ్రంథకర్తయొక్క ప్రయత్నముకాని అడ్డగింపబడు వరకు నీరెండు కార్యములును సాగుచుండవలె. ప్రస్తుతపు రాజ్యప్రణాళిపై ఖరి జూడ దుర్వ్యసన కొలిగించుటకు మారుగ వానికి వ్యతిరేకముగ కృషి వారిని, వారియత్నములను నిరుత్సాహపరచుటకే కంక గట్టుకొనియున్నట్లు గనుపడుచున్నది. అందులకు సుమారు రెండుసంవత్సరములనుండి ప్రస్తుతపు తినమువారికి పట్టుగొమ్మల నడగిన పోలీసువారు ఇం నుల శాంతిసౌకర్యములకొరకని కావించు[illegible] క్రమములే ప్రబల సాక్ష్యములుగ నున్నవి. ...నైనను గ్రంథకర్తమాత్రము దృఢసంకల్పుడై యు [illegible]శుభావహము.

ఉపదేశాత్మకమగుయు నీపుస్తకము న[illegible] జదువుట కింపుగ నుండును. ఇందలి ముఖ్యవిషయ మద్యపాననిషేధమునకు సందర్భానుసారముగా న విషయము లెన్ని జర్చింపబడియున్నవి. గవర్నరు లెజిస్ లేటివ్ కౌన్సిల్ యొక్క అకర్మణ్యతయు మెంబర్ల అశక్తతయు బాగుగ వివరింపబడి [illegible] బర్లను గవర్నరుగారిని సంతోషపెట్టి వారి[illegible] బొందవలెనని యుండునంతటి యుత్కంటచాపల్య ప్రజలను సంతోషపెట్టవలయునని యుండదు. ఇక [illegible] స్టరులకో ఒకచేతిలో విద్య, రెండవచేతిలో ఎక్సై[జు] అనగా దేశీయ-ఉత్పత్తిపదార్థములపై పన్ను మొదల వాని యథోచితరీతి విధించి వాని నభివృద్ధిచేయు పానద్రవ్యములును దేశీయోత్పత్తులే; దానినిగూడ వృద్ధిపరచవలసి యుండును.

విద్యయనునది నీతిని పెంపొందించుటకు గావున ఒక్కటే మినిస్టరు నీత్యారనీతుల రెండింటిని అభివృద్ధి పరచవలయును. ఇది మిక్కిలి అసంగతమైన విషయము. అట్లుగాక గ్రంథకర్త యక్కడక్కడ సూచించిన విధమున ప్రస్తుత పరిపాలకుల దృష్టియందు మద్యపానము దోషములలో చేరినది కాదు కాబోలు! తరువాత విశ్వవిద్యాలయపు యూనివర్సిటీవిద్యల నిరర్థకతను ప్రతిపాదించుచు వీరు వ్రాసిన వాక్యములు నవ్వును బుట్టించును. ఎట్లనగా "విశ్వవిద్యాలయములందు గరపువిద్య, విద్యార్థి బుద్ధిని వికసింపజేయునది కాదు. పైన్సు గ్రాడ్యుయేటు అగు వానికి భార్య ఎక్కడికైన వెళ్లినచో మెట్లువంటికొనవలెనో తెలియదు. ఇతిహాసవేత్త గ్రాడ్యుయేటును అబ్బతద్దిన మేతారీఖున వచ్చునో తెలియదు. స్వకీయపౌరాణిక విద్యయనిన సర్వశూన్యము. వీరిని (యూనివర్సిటీగ్రాడ్యుయేటులను) మాన్ ఎవ్వరని యడిగినచో భీష్మునకు అతని యౌవనదశయందుబుట్టిన మూడవవిధవకుమారియని చెప్పవా గలరు. ఫిలాసఫీ గ్రాడ్యుయేటుగారికి మీసాలపై ... 60 ఏండ్లు దాటినను ఇంద్రియ నిగ్రహ ... తిన తలనొప్పి. అర్థశాస్త్రప్రవీణు డగు టికల్ ఎకానమీ గ్రాడ్యుయేటులవారికి వీపుమీద పైరుమిల్లువస్త్రము మున్నగాని రాణించదు." యూనివర్సిటీవిద్యార్థుకుల గూర్చి ఇంకను నిట్టివే యుపహాసములు పెక్కులు గలవు. అన్నింటి వ్రాయ నిచట ... చాలదు. కాన కావలసినవారీగ్రంథమునే చూచి కవలయును. ఇదే విధమున హైకోర్టుతీర్పుల దోష వానికి హేతువులు, ప్రాంతిక పరిపాలనములలో ... పములు కలెక్టరు మొదలుకొని గ్రామమునసబు ... ల యధికారులచర్యలు మొదలగువాని బాగుగ ... తించి యున్నారు. ఈవిషయము లన్నింటియందు ... ంథము మొదటినుండి తుదివరకు మద్యపానమువలన ... అగు దురంతములన్నియు వర్ణింపబడి యున్నవి. ఈ ... రంతముల నన్నింటి బారదోలి ప్రజల నీతిమంతులుగ ... నుడని యనుగడుగున గవర్నరుగారిని చేసిన ప్రార్థ ... నాహ్వానయము పైనను గరగించును. మద్య పానమును నిషేధించుటవలన గలుగు ... లాభనష్టములను జర్చించి యానష్టములకు పరిహార ... ములనుగూడ గనుపరచియున్నారు. వీని యన్నిటి తరువాత అధ్యాత్మానుబంధము (Spiritual Supplement) అను శీర్షిక క్రింద నీతివాక్యము లనేకములు గలవు. ఎట్లనగా—

౧. "కవియొక్క గులాబీపువ్వు ఎప్పటికిని వాడదు."

౨. "చెడుపనులకంటె మంచిమాటలు మంచివి."

౩. "వాదము, భక్తి యనునవి వేర్వేరు విషయములు."

౪. "త్రాగుబోతులచే దన్నులదినుటవలన జేసుసైతాను గూడ మద్యపాన నిషేధమునకు దీటు నిచ్చును."

౫. "కాళిదాసు శిరోమణిపరీక్షకు గూర్చుండినయెడల నతనికి ౩౫ మార్కులైనా వచ్చియుండవు."

౬. "'నీయొక్క కుడిచెంపను ద్రిప్పు'మని క్రీస్తు ఆజ్ఞాపించియుండెను. కాని గాంధియిట్లుఆజ్ఞాపించుట లేమియు లేకయే రెండుచెంపలను ద్రిప్పి యున్నాడు."

౭. "త్రాగుబోతులు అద్వైతతత్త్వముచే దమ్మునుదాము సమర్థించుకొనజూతురు. చెడువారు మంచివానిని గూడ చెడుగునకే యుపయోగించు కొందురు."

౮. "ఒకపర్యాయము అరిస్టాటల్ అను గొప్ప తత్త్వవేత్తసమయమునకు భోజనమునకు లేవకపోవుట వలన నతని భార్య యతని శిష్యుల ఎదురుగనే చెడతిట్టినది. కాని యాయుద్ధముల కతడు జెరవక యథాపూర్వము శిష్యులతో వాదవివాదములాడుటయందే మునిగియుండెను. అంతట నామె కోపమునుబట్టజాలక వేడివేడి యన్నపు పాత్రమునుదెచ్చి యతని తలమీదపైచేను పాప మాతత్త్వజ్ఞాని శిష్యులవంక దిరిగి నవ్వుచు 'వహ్వా! ఉరుము తరువాత వాన కురిసినది. నాకు చాల సంతోషము.' అని నుడివెను."

ఇట్టివేయుగు సూక్తములిందు వందలకు మించికలవు. ఒక్కొక్క వాక్యమునుండి యొక్కొక్క నీతి దీయ వచ్చును. ఇవికాక ధార్మిక లౌకిక ఉద్యోగములలోని

ములు చక్కని నీతికథలుగ నిందు వ్రాయబడి న్నవి. వేశ్యరుకథలనుండి వేరువేరు నీతుల గ్రహింప న్చును.

ఇది ప్రస్తుతము మద్యపానమును రూపుమాపవలయు నని ప్రయత్నించుచున్నవారందరు దప్పక చదువతగిన నము. పికెటర్ల కిదిచాలా సాయముచేయును. ఊరక అంగళ్ల ముందు నిలుచుండి వచ్చువారికి చేతుల మోడ్చు కంటె కొంచెముగనో గొప్పగనో సదుపదేశము లొసంగ గలశక్తి పికెటర్లకు దీని జదువుటవలన గలుగును. దీనికి పూర్వము ప్రచురింపబడిన మూడుగ్రంథములగూడ జూ చినయెడల నీయుద్యమమునకు సంబంధించిన సమస్త విషయముల జ్ఞానము కలుగుటకు సందియముండదు.

అది యటులుండ "ఈపుస్తకము నమ్ముటవలన వచ్చిన ప్రతి దమ్మిడియు త్రాగుబోతులయొక్క నిస్స హాయులగు భార్యాబిడ్డలను రక్షించునిమిత్తము వినియో గింపబడును." అని గ్రంథకర్తయే వ్రాసియుండుటవలన దీనిని గొని చదువువారికి రెండుప్రకారములగు లాభము కలుగగలదు. చివరకు ఈమునిగారిని ఈయుద్యమములో దిగుటకు ప్రేరేపించిన యొక ఘటనావృత్తాంతము నిందు బొందుపరచి దీనిని ముగించెదను.

"ప్రతిదినము పార్థసారథి దేవాలయమున కనేక మంది బోవుచుందురు. స్త్రీలనేకులు ముఖ్యముగా వం ధ్యాత్వనివారణమునకై ప్రార్థించుకొనబోవుట కలదు. ఒకనాడు నేను (ముని) అచటనుండగా నొకయాబిడ వేరొకస్త్రీని 'నీవుమాడ నిందులకే వచ్చితివా' యని యడిగెను. అందులకా రెండవస్త్రీ యిట్లు ప్రత్యుత్తరము తెలుగులో నిచ్చినది:-"అక్కా! నేనువచ్చినది బొత్తి గా వేరువిధమైన వరముకొరకు. నాకు ౧౧ మంది బిడ్డలు. పార్థసారథిస్వామి వారికంటె నామగడెక్కువ గట్టి వాడు. పలుకుబడిగలవాడు. దౌర్జన్యశీలుడు. నేడు నా బిడ్డలలో నైదుగురిని కలరా పొట్టను బెట్టుకొన్నది. నేను కూలిపనిచేసి జీవించేదానిని. ఒకపెద్దమనిషి నా మీద కనికరించి ౫ రూపాయ లిచ్చినాడు. శవములను గప్పుటకు క్రొత్త గుడ్డను కొన్నాను. వారిని దీసికొని పోవుటకు సిద్ధముగానుండగా నామగడు [illegible] కక్కొనుచువచ్చి, నన్నుదన్ని, శవములమీది గుడ్డను లాగికొని, నా మెడలోని మంగళసూత్ర మెం చుకొని మరల కల్లంగడికి బరుగెత్తుకొనిపోయినా నా నామగడు జేసినపాపము లన్నింటిని క్షమించుటకు నతనికొరకు ప్రార్థింప నిచటికి వచ్చినాను."

ఆహా! ఈ మెనుగన్న మాతృభూమి ధన్య గదా! నాకు ఒడలు గగుర్పొడిచినది. హిమాలయ నుండి కన్యాకుమారివరకుగల దేవాలయములందలి లన్నింటిని మ్రోగించిన బాగుండునని తోచినది. నోటివెంట మాటరాలేదు. ఆమె పాదములకు యామె మాయింటి యిలవేల్పని భావించి పూజించి దైవానుగ్రహమువలన నిప్పటికిని యిట్టి తల్లులు దక్కడ ఉన్నారు. మహాకష్టముమీద నా మెను ధానపరచి నాదగ్గర అప్పుడున్న ౨౫ రూపా నామె కిచ్చినాను. నాకు మొట్టమొదట ఉద్బోధ గిన దీమెకారణముననే. అదిమొదలుకొనియే నే నీ పాన నిషేధమునకై కృషిసల్పుట. హా! స్టాన్ లే! టికైన కంటికి నీరురాదా? ఇందులకైనా నీకు లేదా? లేక హృదయమే (రోడన - యంత్రము) నదా?

కల్లబొల్లి యనుతాపములు పనికిరావు. నీ పదవికి నీకుశిక్ష కలుగుచున్నది. నీవు సౌఖ్య సుండుటచే ప్రపంచ మంతయు సుఖముగ నున్న కొనుచున్నాడవు. ఆహా? నీకిటువంటివారు తటస్థ సెంత బాగుండును? కాని పిలిచినప్పు డంతయు రాడుకదా!"

వే. గ.

మేధానిధులు

క్రౌను ౮ పుటల సైజు. పు. ౧౨౧. రు. ౦-౧౨-౦.

గ్రంథకర్త: బూరుగుల పూర్ణయ్యశర్మగా సహాయాంధ్రోపాధ్యాయుడు, [illegible] పాఠ శాల, నరసాపురము.

...చనరూపమున నిందు విక్రమార్కుడు, ప్రతాప రుద్రుడు, భీమసేనుడు, రామప్రధాని, ఖడ్గతిక్కన, తెనాలి రామకృష్ణకవి, చాణక్యుడు, తిమ్మరసమంత్రి మొదలొకపండ్రెండుగురను గూర్చినకథలు గలవు. భారత ... తెలుపగల యిట్టి గ్రంథములే నేటి ... లవశ్యము జదువవలసినవి. కాన నిట్టివానిని మరి కొన్నిటిని సమర్థులగువారలు రచియింప నొప్పును.

గ్రంథమున రచనము సామాన్యము; వాక్యములు ... ములు. చివర తప్పొప్పుల పట్టిక యున్నను, కతిపయ ములు (గ్రంథకర్తవి, ముద్రాపకులవి) గ్రంథమున ... పోయినవి.

గ్రంథము వెల పండ్రెండణాలు.

దీనికగు వ్యయ మెంత యెక్కువయయినను రెం ... మించదు. "కీర్తికలోని ఈ గ్రంథరచనకు ... సంపుటీకరణం ... ట్టిన శ్రీ వీరేశలింగము పంతులు ... కవుల చరిత్రము, ... చంద్రగుప్తచరిత్రము, శ్రీయుత ... గారి వీరభద్రరావు ... గారి తిమ్మరుసు చరిత్రము నా ... సహకారము ల... గుటచే" ననుటచే ప్రయాసయు ... "క్షేమాభిలాషు లగు మిత్ర ... లిందలి స్ఖాలిత్యంబులఁ దెలిపిన ద్వితీయముద్రణ ... సవరించుకొనెద"ననుటచే శోధ్యతయు కొరవడినది. ఇంత వెలయేల? పాఠ్యగ్రంథముగ నొకవేళ నిర్ణ యింపబడునేని పండ్రెండణాలు నిచ్చి బాలురు తప్పక కొనవలసినదే కదా! కట్టా, ఇప్పటివిద్యావిధానమువలన యొకవంక, ఇట్లు గ్రంథముల విపరీతపు వెలలవలన ... యొకవంక సన్నగిలుచున్నవి. దీనికి ప్రతికార మావ ... కాదా!

—

10(31)

కల్యాణి

మాసపత్రిక. ప్రారంభము: ప్రజోత్పత్తిసంవత్సర శ్రావణమాసము. సంవత్సరపు చందా రెండురూపాయలు.

సంపాదకులు: శ్రీ గంటి సూర్యనారాయణ ... నపాలకొట్టై సెం, ౧౧౦, మదరాసు.

సంపాదకులు "మనవి"యందు "... సారస్వత ప్రపంచమున నెన్నియో మాసపత్రి ... వడినవి, వెలువడుచున్నవి. కాని యవి సర్వాంగసు ... ములు కాకుండుటచేత సర్వజనాదరణీయములు గాకు ... న్నవి. ఒకటి, రెండు పత్రికలుమాత్రము బాహ్య వేషా డంబరముచేత నాంధ్రలోకమున తలయెత్తి సంచరించు చున్నవి. ఆంధ్రసారస్వతము, ఆంధ్రవిజ్ఞానము, ఆంధ్ర కళలు, ఆంధ్రభాషాన్నత్యము మున్నగునవి పత్రికల యందు మృగ్యములైనవి." అని నేడుప్రకటితములగుచు న్న పత్రికలను నిరసించిరి.

'ఆంధ్రపండిత మండలికిని, సారస్వతాభిమానుల కును, ఆనందప్రదములగుటకు, 'నూత్నకళలతో కలకల లాడుచుండుటకు, 'ఆంధ్రాభిమానమునకు పాత్రమగు టకు పత్రికలు, 'సరసకవిత్వము, అలంకార విలాసములు మృదుమధుర పద గుంఫనములు, శయ్యాచమత్కార ములు, భావగాంభీర్యము, ప్రకృతిసౌందర్య వర్ణనములు, నవరసప్రసారములు మొదలగు వానిచే విరాజిల్లు' చుండ వలెనన్నారు.

కావున ఇట్టిపత్రిక నొకదానిని నెలకొల్పవలె నని బహుకాలమునుండి సంపాదకుల యత్నము. ఆ యత్న మే 'ప్రస్తుతము కల్యాణిరూపమున ఫలవంతమయినందు లకు' సంపాదకులు సంతసించుచున్నారు. 'ఈకల్యాణికి గ్రామ్యగ్రాంథికభాషలు రెండును రెండు నేత్రములు.' 'ప్రాచీనాధునిక కవిత్వ చమత్కారములయందు' ఈ 'కల్యాణి విహరించును.' 'నేతిబీరకాయ వంటి భావ కవిత్వము (ఈసంచికయందును కలదు), రాజకీయరంగ విలాసములను ప్రాచీనానుశాసనములను కల్యాణి సహింపదు.'

ఇది యంతయు నొక పెద్ద యెత్తు. పత్రికలను పోషించుట బహుతరకష్టసాధ్యమగు నీకాలమున నింత యెత్తున నీపత్రికను ప్రారంభించిన సంపాదకుల ధైర్యము, భాషాభిమానము ఎన్నదగినవి. ఈ ప్రథమ సంచికయందు ... ప్రాచీన సంప్రదాయానుసారము కల్యా ణికి, తత్సంపాదకునకు ...